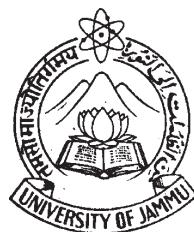

**DIRECTORATE OF DISTANCE & ONLINE EDUCATION
UNIVERSITY OF JAMMU
JAMMU**

**STUDY MATERIAL
FOR
M. A. DOGRI (SEMESTER -IV)**

**COURSE NO. : 406
Natak Sahitya**

**UNIT : I - IV
Lesson No. 1-15**

**Dr. Jatinder Singh
TEACHER INCHARGE M.A. DOGRI**

<http://www.distanceeducationju.in>
Printed & Published on behalf of the Directorate of Distance & Online Education,
University of Jammu by the Director, DD&OE, University of Jammu, Jammu.

M.A. DOGRI

COURSE No. : 406

Course Contributor :

Radha Devi Sharma

Editing / Proof Reading by :

Dr. Jatinder Singh

© Directorate of Distance & Online Education, University of Jammu, Jammu, 2023

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DD&OE, University of Jammu.
- The script writer shall be responsible for the lesson/script submitted to the DD&OE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.

Printed at : Ashish Art Printers /May 2023/ 100 Books

UNIVERSITY OF JAMMU

Syllabus for M.A. Dogri Semester – 4th

(Non-Choice Based Credit System)

(Syllabus for the examinations to be held in May 2021, May 2022 & May 2023)

Course No.: DOG406

Title: Natak Sahitya

Credits : 4

Maximum Marks : 100

Duration : 03 hours

a) Semester Examination : 80

b) Sessional Assessment : 20

सलेबस

1. कूंशजादी – जितेंद्र शर्मा
2. अपनी डफली अपना राग – मोहन सिंह
3. मंडलीक – नरसिंह देव जम्बाल

सलेबस दी बंड

यूनिट – 1

‘कूंशजादी’ ते ‘अपनी डफली अपना राग’ पुस्तकें चा इक-इक गद्यांश दी सप्रसंग व्याख्या

(a) Long Answer Type Question	16
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट – 2

‘कूंशजादी’ पुस्तक दे नाटक ते उंदे रचनाकार बाऱै सुआल

(a) Long Answer Type Question	16
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट – 3

‘अपनी डफली अपना राग’ एकांकी संग्रेह दे एकांकियें ते उंदे रचनाकार बाऱै सुआल

(a) Long Answer Type Question	16
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट – 4

‘मंडलीक’ पुस्तक दे नाटक ते उंदे रचनाकार बारै सुआल

(a) Long Answer Type Question	16
(b) Short Answer Type Question	04

NOTE FOR PAPER SETTING:

There will one question from each unit (containing a&b part) with 100% internal choice and the candidates will be required to answer all the questions (total questions to be attempted will be four).

सहायक पुस्तकां:

1. साढा साहित्य – 1990
2. नाट्य शास्त्रम् : श्री बाबू लाल शुक्ल ‘शास्त्री’ चौखम्भा सस्थान
3. हिन्दी नाटक : बच्चन सिंह
4. संस्कृत नाटक में अति प्राकृत तत्व – डॉ. मूल चन्द्र पाठक
5. हिन्दी नाटक चिंतन – कुसुम कुमार
6. हिन्दी नाटक मूल्य संक्रमण : डॉ. गिरिराज शर्मा ‘गुजन’
7. हिन्दी नाटके में पात्र-कल्पना और चरित्र-चित्रण – डॉ. सूर्यकान्त शर्मा

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – I
LESSON – 1-2

ਰਲਪਰੇਖਾ

ਕੂਂਝਯਾਦੀ ਤੇ ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ

- **ਉਦੇਸ਼**

- (ਕ) ਨਾਟਕ ਦੇ ਗਿਆਂਸੋਂ ਦੀ ਵਾਖਾਂ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥੀ ਪ੍ਰੇਰਣ ਦੀ ਪਛਾਨ ਕਰੀ ਲੈਂਡਨ।
- (ਖ) ਗਿਆਂਸ ਚ ਦਿਤੇ ਗੇਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਗੁਢ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕਗ।
- (ਗ) ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਵਾਖਾਂ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਮਝਿਅਤੇ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਵਾਖਾਤੀ ਰੂਪ ਚ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਸਕਣ।

- **ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ**

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਚ ਦੋ ਪਾਠ ਬਨਾਏ ਗੇਦੇ ਨ।

ਇਸ ਪਾਠ ਚ 'ਕੂਂਝਯਾਦੀ' ਤੇ 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕੋਂ ਚਾ ਕਿਥ ਗਿਆਂਸੋਂ ਦੀ ਵਾਖਾਂ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਐ।

- **ਪਾਠ ਪ੍ਰਕਿਧਾ**

- (ਕ) ਗਿਆਂਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਚ ਨਾਟਕੋਂ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂਡ ਦਿਤਾ ਗੇਦਾ ਐ।
- (ਖ) ਗਿਆਂਸ ਦਾ ਚੇਚਾ ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿਤਾ ਗੇਦਾ ਐ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਾਰਥੀ ਗੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੁ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲੀ ਸਕੈ।

M. A. DOGRI

C.No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT - I
LESSON - 1

'ਕੂਂਸ਼ਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੇ ਗਿਆਂਸ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਵਾਖਾਂ।

(ਕ) ਗਿਆਂਸ -

“ਅੜੁ ਪੁਛਣੀ ਆਂ — ਕੀ ਬਚਾਯਾ ਹਾ ਮਿਕੀ? ਏ ਨਰਕ ਜੂਨ ਭੋਗਨੇ ਲੇਈ? ਉਸ ਰੋਜ ਰੁਢੀ—ਡੁੱਬੀ ਗੇਦੀ ਹੋਂਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਧਾ ਗੈ ਮੁਕਕੀ ਜਾਨਾ ਹਾ (ਰੋਨਦੇ ਸਿਸਕਦੇ) ਨਾਂ ਤੂਂ ਮਿਕੀ ਬਚਾਂਦਾ, ਨਾਂ ਮੇਰਾ ਦੀਨ—ਦੁਖੀ ਬਾਪੂ ਸ਼ਹਾਨੈ ਕਰ੍ਜ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਦਬੋਨਦਾ—ਜਲੋਨਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਅਜ਼ ਬਿਚ ਮਿਡਿਆ ਮੇਰੀ ਬੋਲੀ ਲਗਦੀ।”

ਸੰਦਰ्भ — ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਕ 'ਕੂਂਸ਼ਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਥਮਾਂ ਲੈਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ — ਏਹ ਨਾਟਕ ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ ਏਹਦੇ ਚ ਉਸ ਬੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਏ ਜਿਸਲੈ ਰੂਪਾਂ ਅਪਨੀ ਜਿੰਨਦਗੀਆਂ ਦੀ ਦੁਖੀ ਹੋਇਥੈ ਦਰੇਆ ਚ ਛਾਲ ਮਾਰਿਥੈ ਆਤਮਹਤਵਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਣਿਅਤਾ ਕਰਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸੀ ਬਚਾਈ ਲੈਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਗਿਆਂਸ ਚ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਜੇਹੜਾ ਬੀ ਬਚਾਨੇ ਦੀ ਮਦਾਦ ਕਰਤਾ ਏ ਓਹਦਾ ਹਤਥ ਮੰਗਦਾ ਏ ਓਹ ਦੁਖੀ ਹੋਇਥੈ ਵਰਲਾਪ ਕਰਦੀ ਏ।

ਵਾਖਾਂ — ਇਸ ਵਾਖਾਂ ਚ ਨਾਰੀ ਵੇਦਨਾ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ ਰੂਪਾਂ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨਾ ਤਾਂ ਆਇਥੈ ਆਤਮਹਤਵਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਣਿਅਤਾ ਕਰਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸੀ ਬਿਦਦਾ ਬਚਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਰੂਪਾਂ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦਾ ਬਾਪੂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੋਂ ਦਾ ਪੈਸੇ ਲੇਇਥੈ ਓਹਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ੈਹਰ ਜਾਇਥੈ ਕਰਾਂਦਾ ਏ। ਠੀਕ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਬਿਦਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਓਹਦੇ ਉਪਰ ਹਕ ਜਤਾਂਦੇ ਨ, ਪਰ ਰੂਪਾਂ ਅਪਨੇ ਇਸ ਸਰੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨਾ ਤਾਂ ਆਇਥੈ ਪੰਚੈਤ ਸਾਮਨੈ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਉਸੀ ਮਰੀ—ਮੁਕਕੀ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਹਾ ਨਾਂ ਓਹ ਬਚਦੀ ਤੇ ਨਾਂ ਓਹਦੇ ਪਿਤਾ ਗੀ ਜਨੇ—ਖਨੇ ਅਗੈ ਤਲੀ ਅਡੁੱਡਨੀ ਪੌਂਦੀ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਇਧਾਂ ਸਾਰੀ ਪੰਚੈਤੀ ਚ ਓਹਦੀ ਬੋਲੀ ਲਗਦੀ।

(ਖ) “ਇਸ ਚਾਲੀ ਛੇ ਰੋਜ ਬੀਤੀ ਜਾਨੇ ਉਪਰ ਬਾਵੇ ਨੇ ਤਾਡੀ ਨੇਈ ਪੁਟਟੀ। ਖੀਰ ਸਤਮੋਂ ਰੋਜ ਜਿਸਲੈ ਉਸਨੇ ਅਕਖਿੰ ਖੋਲਿਲਿਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ੈਲ ਧੁਖਦੀ ਧੂਨੀ, ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਥਾਨ ਤੇ ਕੋਲ ਹਤਥ ਜੋਡਿਥੈ ਬੈਠੇ ਦੇ ਗਭਰੂ ਗੀ ਦਿਕਖੇਆ ਤਾਂ ਓਹਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਆ।”

ਸੰਦਰਭ — ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨਾਟਕ 'ਕੂਂਸ਼ਾਦੀ' ਥਮਾਂ ਲੇਤੀ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ ਨ।

ਪ੍ਰਸਾਂਗ - ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੋਂ ਪੂਰਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਬੁਨੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਾਂਗ ਚ ਉਸ ਬੇਲਲੇ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਜਿਸ ਬੇਲਲੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਂ ਦਾਵੇਦਾਰ ਆਸਤੈ ਪੱਚੈਤ ਬੁਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪੱਤ ਉਸਦਾ ਬਿਟਾਰਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਲੋਕੇ ਗੀ ਲੋਕਕਤਥ ਸਨਾਂਦਾ ਏ ਜੇਹਦੇ ਕਨੈ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੀ ਸਕੈ।

ਵਾਖਿਆ - ਏਹਦੇ ਚ ਪੱਤ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਗੀ ਲੋਕਕਤਥ ਰਾਹੋਂ ਜਾਗਰਤ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਕੂਂਝਯਾਦੀ ਦੀ ਕਤਥ ਸਨਾਂਦਾ ਏ। ਇਕ ਗਮਰੂ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਅਪਨੀ ਭਾਬੀ ਦੇ ਹਤਥੋਂ ਦੀ ਬਨੀ ਦੀ ਰੁਟਟੀ ਗੀ ਪਸਿਦ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਤੇ ਓਹਦੀ ਭਾਬੀ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਤੂੰ ਜਾ ਕੂਂਝਯਾਦੀ ਗੀ ਛਾਈ ਲੇਈ ਆਨ ਜੇਹਡੀ ਤੂਹ ਪਕਵਾਨ ਬਨਾਇਥੈ ਖਲਾ। ਏਹ ਸੁਨਿਧੈ ਗਮਰੂ ਘਰ ਛੋਡਿਥੈ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਾਂਗਲ ਚ ਇਕ ਬਾਬੈ ਤਾਡੀ ਲਾਇਥੈ ਤਪਸਥਾ ਕਰਾ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਛੇ ਰੋਜ਼ ਗਮਰੂ ਓਹਦੇ ਅਗੇ—ਪਿਛੇ ਸਫਾਈ ਬਗੈਰਾ ਕਰਿਥੈ ਧੂਫ—ਧੂਨੀ ਧਖਾਇਥੈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਗੀ ਸ਼ਵਚ਼ ਬਨਾਈ ਰਖਦਾ ਏ। ਸਤਮੋਂ ਦਿਨ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਬਾਬਾ ਅਕਖੀਂ ਖੋਲਦਾ ਤਾਂ ਓਹ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਸਾਫ—ਸਫਾਈ ਦਿਕਿਖਿਥੈ ਓਹਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸਨਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਅਧਿਆਸ ਆਸਤੈ ਕਿਸ਼ ਗਦਾਂਸ

(ਕ) “ਮੈਂ ਪੁੱਛੀ—ਮੁੱਛੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਏ। ਨਗਰ ਇਕ ਰੋਜ਼ ਗਲਲ ਹੋਈ ਹੀ ਜੇ ਇੱਨੀ ਟੈਹਲ ਸੇਵਾ ਏਡਡਾ ਤਾਗ ਤੇ ਸਾਕ—ਸਰਾਬਨ੍ਧੀ ਬੀ ਨੇਈ ਕਰਦੇ ਓ ਕੁਸੈ ਕੇਹੜੇ ਲਾਲਚਾ ਧਰਡੇਆ ਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਨ ਪਰਤਾ ਦਿਤਾ ਹਾ — ‘ਮਿਕੀ ਰਤੀ ਭਰ ਲਾਲਚ ਨੇਈ ਚਾਚਾ, ਪਰ ਇੱਨੀ ਗਲਲ ਜਰੂਰ ਏ ਜੇ ਰੂਪਾਂ ਮਿਕਕੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਏ।’”

(ਸਫਾ — 24)

(ਖ) “ਨਾਂ ਜੀ ਨਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸ਼ ਨੇਈ ਆਖਨਾ—ਗਲਾਨਾ ਤੁਸੋਂ ਸੇਹੀ ਗੈ ਤੇ ਮੈਂ ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਰੁਢਦੇ ਦਿਕਿਖਿਆ ਤਾਂ ਅਪਨੀ ਜਿਨ੍ਦੂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ, ਕੀਤੇ ਵਿਜਨ ਝਾਟ ਦਰੇਆ ਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਮਤਲਬ ਏ ਜੇ ਮੈਂ ਅਪਨਾ—ਆਪ ਖਤਰੇ ਚ ਪਾਇਥੈ ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਏ। ਤੁਸ ਏ ਬੀ ਜਾਨਦੇ ਓ ਜੇ ਦੀਨੂ ਚੌਧਰੀ ਮਿਗੀ ਵਚਨ ਦੇਈ ਚੁਕਕੇ ਦਾ ਏ ਕੀ ਚੌਧਰੀ ਚੇਤੈ ਹੈਨ ਨਾਂ ਅਪਨੇ ਬੋਲ—ਵਿਧਾਂ ਤੂੰ ਇਸੀ ਨਮਾਂ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਏ। ਜੇ ਬਚੀ ਗੇਈ ਤਾਂ ਹੋਈ ਤੇਰੀ।” (ਸਫਾ — 26)

(ਗ) “ਟਰ—ਟਰ ਨੇਈ ਕਰ ਸੂਰਖਾ। ਬਿਨਦ ਸੋਚ ਤੇ ਸੇਹੀ, ਜੇਕਰ ਅਸ ਫੂਢੀ ਉਪਰ ਉਡਡਰਿਥੈ ਨੇਈ ਆਂਦੇ ਤਾਂ ਇਨ ਸੁਆਹ ਦੀ ਫੇਰੀ ਨੇਈ ਹਾ ਬਨੀ ਗੇਦੇ ਹੋਨਾ? ਏਹ ਬਚੀ ਏ ਮੇਰੀ ਚਮਕਾਰੀ ਫੂਢੀ ਮੂਜਬ। ਏਹਦੇ ਉਪਰ ਛੱਡਾ ਮੇਰਾ ਹਕਕ ਬਨਦਾ ਏ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਦਾ ਨੇਈ।” (ਸਫਾ — 63)

(ਘ) “ਓਏ ਮਹਾਤਮ ਸ਼ਾਖਿਆ ਤੁਚੇ ਭਾਗ ਤੇ ਹੇ ਉਸ ਗਮਰੂ ਦੇ ਜਿਸੀ ਕੂਂਝਯਾਦੀ ਨੇਹੀ ਹੂਰ—ਪਰੀ ਸੁਖਵਰੀ ਚ ਥਹੋਈ ਗੇਈ। ਖ਼ਬਰੈ ਕਿ’ਨੀ ਸ਼ੁਆਦਲੀ ਰੁਟਟੀ ਪਕਾਂਦੀ ਹੋਗ ਕਿ’ਧਾਂ ਚਾਏ—ਮਲਹਾਰੋਂ ਖਲਾਂਦੀ ਹੋਗ?”

(ਸਫਾ — 67)

M. A. DOGRI

C.No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – I
LESSON – 2

‘अपनी डफली अपना राग’ पुस्तक च संकलत नाटकें चा इक-इक गद्यांश दी सप्रसंग व्याख्या ।

(क) ‘अपनी डफली अपना राग’

“कल आए हे, के कैदे गितै

इसदे ते नेई आए के कल ।

कल आए हे गऊ रक्षा ते ।

कल औना, लंगडे लूले ते,

फही, औगे, शहीद, गित्तै, विघवे गित्तै,

सोकके ते हाड़ा नै जेहड़े,

उझड़ी गेदे, उंदे गितै ।

(सफा-14)

संदर्भ – प्रस्तुत पंक्तियां पाठ्यक्रम च लग्गे दे नाटक संग्रहै ‘अपनी डफली अपना राग’ च संकलत नाटक “अपनी डफली अपना राग” चा लेतियां गेदियां न । इस नाटक दे नाटककार मोहन सिंह होर न ।

प्रसंग – एह प्रसंग उस बेल्ले दा ऐ जिस बेल्लै जोगी आए दिन लोकें गी बक्ख-बक्ख छाने लाइयै ठगदा ऐ ते लोक जिस बेल्लै ओहदे इस शडयन्त्र बारै जागरुक होदे न तां ओह ओहदा वरोध करदे न । तां ओह अपना-आप बचाने लई अपनी सफाई च आखदा ऐ जे कल ओह होर कुसै चीजै लई चन्दा इकट्ठा करा दा ऐ ते अज्ज होर कुसै लई आया ते कल्ल होर कुसै होर लई औना ऐ ।

व्याख्या – इस व्याख्या च शोशन दी गल्ल चला करदी ऐ । बावे दे जन्म ध्याडे उपर चंदा मंगन आए दे जोगी दा लोके पास्सेआ वरोध कीता जंदा ऐ कीजे जोगी हर रोज कोई न कोई छाना लाइयै लोकें गी ठगदा ऐ । हून लोक ओहदी इस करतूत शा तंग आई गेदे न इस करी ओहदा विरोध करदे न । लोकें गी अपने खिलाफ होन्दा दिकिखयै जोगी आखदा ऐ जे ओह कल होर कुसै मकसद लई चन्दा इकट्ठा करा दा हा यानि कल्ल ओह ग’ऊ रक्षा लई आया हा । कल बी औना ऐ पर कल

ਮਕਸਦ ਕਿਸ ਹੋਰ ਹੋਨਾ ਏ ਜਿ'ਧਾਂ ਲਾਂਗਡੇ ਲੂਲੇ, ਸ਼ਹੀਦੇਂ ਵਿਧਵਾਏਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਉਪਰ ਫ਼ਹੀ ਸੋਕਕੇ ਤੇ ਹਾਡੇ
ਦੇ ਨਾਂਡ ਉਜਡੇ ਗੇਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗਿਤੇ, ਪਰ ਸ਼ਹਾਡਾ ਏਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮਤਵਾਤਰ ਚਲਦੇ ਰੈਹਨਾ ਏ।

(ਖ) 'ਨਮੀ ਆਵਾਜ਼' ਨਾਟਕ ਦੇ ਗਦਾਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਵਾਖਾਂ

"ਹਾ—ਹਾ—ਹਾ। ਓ ਭੋਲੇਓ, ਜੇਕਰ ਤੁਂਦੀ ਸਮਝਾ ਕਮ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪਵੈ ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸ ਚਵੁ ਕੀਤੇ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂਵੇਂ
ਕੋਲਾ ਬਚੀ ਨਿਕਲੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਈ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਦਮਾਗ ਨੇਈ, ਜੇ ਹਰ ਲਲ੍ਹੁ ਪੱਯੂ ਮੇਰੀ ਚਾਲੋਂ ਗੀ ਸਮਝੀ ਸਕੇ।
ਮੈਂ ਸਤਾਧੀਸ਼ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਦਮਾਗ ਆਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਿਆਂ ਹਤਥਿਆਨੇ ਨੇ ਚਲਾਨੇ ਆਲਾ। ਮਿਗੀ ਸਮਝਨੇ ਆਲੀ ਸਮਝਾ
ਦਾ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਤ ਏ। ਖੂਨ—ਖਰਾਬਾ, ਦੰਗੇ—ਫਸਾਦ ਤੇ ਮੁਕਖਮਰੀ, ਮੇਰੇ ਨਿਕਕੇ—ਮੁਟ੍ਟੇ ਤਮਾਸੇ ਨ।"

(ਸਫ਼ਾ—43)

ਸਂਦਰਭ — ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸਾਂਗੈਹ 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਚ ਸੰਕਲਤ ਨਾਟਕ
'ਨਮੀ ਆਵਾਜ਼' ਚਾ ਲੈਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ — ਏਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਉਸ ਬੇਲ੍ਲੇ ਦਾ ਏ ਜਿਸ ਬੇਲ੍ਲੇ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਨਾਂਡ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜੇਹਡਾ ਪਢੇ—ਲਿਖੇ ਦਾ ਬੇਰੋਜਗਾਰ
ਨੌਜੁਆਨ ਏ ਪਰ ਏਹਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸੀ ਸਮਾਜ'ਸਾ ਛਡੇ ਧਕਕੇ ਗੈ ਝਾਂਦੇ ਨ। ਓਹਦੀ ਇਸ ਬੇਬਸੀ ਉਪਰ
ਚਰਮਾਈ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਵਿਵਰਥਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਆਵਾਜ ਓਹਦਾ ਮਜਾਕ ਤਡਾਂਦੀ ਏ ਓਹਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ
ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਸਮਝਾਦੇ ਹੋਈ ਗਰ੍ਵ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦੀ ਏ।

ਵਾਖਾਂ — ਸਮਾਜ ਚ ਫੈਲੀ ਦੀ ਆਪਰਾਜੀ ਕਾਰਣ ਬਦਧੀ ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ ਕਰੀ ਪੇਰੇਸ਼ਾਨ ਆਮ ਨੌਜੁਆਨ ਦਾ ਮਜਾਕ ਤਡਾਂਦੀ
ਭੁਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਵਾਜ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਸਮਾਜ ਚ ਫੈਲੀ ਦੀ ਭ੍ਰਾਟ ਵਿਵਰਥਾ ਓਹਦੀ ਗੈ ਦੇਨ ਏ। ਓਹਦੇ
ਸ਼ਡਧਨਾਂਵੇਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕਮ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰੀ ਗੇਈ ਦੀ ਏ ਜੇਹਦੇ ਚਲਦੇ, ਓਹ
ਲੋਕ ਓਹਦੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂਵੇਂ ਬਾਰੈ ਨੇਈ ਜਾਨੀ ਪਾਂਦੇ ਤੇ ਤੁੰਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਂਦੇ ਰੌਹਨਦੇ ਨ। ਏਹ ਅਵਾਜ ਸਤਾ ਚ ਬੈਠੇ
ਦੇ ਸਤਾਧਾਰਿਯੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ ਜੇਹਡੇ ਕੁਝੀ ਲੇਈ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਨ। ਅਪਨੀ ਕੁਝੀ ਉਪਰ
ਬਨੇ ਰੌਹਨੇ ਲੇਈ ਸਮਾਜ ਚ ਦੰਗੇ ਫਸਾਦ ਕਰਦੇ ਨ ਜੇਹਦੇ ਚਲਦੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਲਹੂ ਸਤ੍ਤਾਂਕੋਂ ਉਪਰ
ਬਗਦਾ ਏ ਪਰ ਇਨੋਂਗੀ ਕਾਈ ਫਰਕ ਨੇਈ ਪੌੰਡਾ। ਇਨ੍ਦੇ ਲੇਈ ਏਹ ਸਥ ਕਿਸ ਤਮਾਸਾ ਏ ਅਪਨੀ ਸਤਾ ਗੀ ਬਚਾਈ
ਰਕਖਨੇ ਦਾ।

(ਗ) 'ਦਨਾ ਸੋਚੋ ਤੇ ਸ਼ਹੇਈ' ਨਾਟਕ ਦੇ ਗਦਾਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਵਾਖਾਂ

"ਤੁੰ ਸਮਝਦਾ ਕੀ ਨਿੰ। ਹੂਨ ਜਮਾਨਾ ਬਦਲੀ ਗੇਦਾ ਏ। ਤੂ ਮੇਰੇ ਅਲ ਗੈ ਦਿਕਖੀ ਲੈ। ਸਾਰਾ ਕਿਸ ਜਾਗਤੋਂ ਪਰ ਸੁਟਟੀ
ਦਿਤੇ ਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨ, ਸਫੇਦੀ ਕਰਨ। ਹਾ ਸਲਾਹ ਪੁਛਨ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਨਿੰ ਹਟਨਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਸ਼ੈਲ ਸਾਮ੍ਰਾਂ ਦਾ
ਸਥ ਕਿਸ।"

(ਸਫ਼ਾ—9)

- ਸੰਦਰ्भ** – ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪੱਕਿਤਿਆਂ ਪਾਠਿਯਕ੍ਰਮ ਚ ਲਗੇ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸ਼ੱਗੈਹ 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਚ ਸ਼ੰਕਲਤ 'ਦਨਾ ਸੋਚੋ ਤੇ ਰਹੈਈ' ਨਾਟਕ ਚ ਲੇਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਨ।
- ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ** – ਏਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਉਸ ਬੇਲਲੇ ਦਾ ਬਖਾਨ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਸਲੈ ਸੁਵਧਾ ਨਾਂਡ ਦਾ ਪਾਤਰ ਤੇ ਓਹਦੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਦੇ ਅਪਨੀ ਸੁਤਾਬਿਕ ਜਿਨਦਗੀ ਜੀਨ ਦੇਨੇ ਦੇ ਹਕੈ ਚ ਨੇਈ ਲਥਦੇ। ਓਹ ਤੇ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸੰਜੀ ਕਨੈ ਸਾਹ ਬੀ ਨੇਈ ਲੈਨ ਦੇਨਾ ਚਾਂਹਦੇ। ਤਾਂ ਤੰਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਪਰ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਦਾ ਦੋਸਤ (ਝ)ਤਰਾਜ ਜਤਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਤੰਨੌਂਗੀ ਬਦਲਦੇ ਜਮਾਨੇ ਬਾਰੈ ਅਵਗਤ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਅਪਨੀ ਸੋਚ ਬਦਲਨੇ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ।
- ਵਾਖਿਆ** – ਇਸ ਵਾਖਿਆ ਚ ਰੁਡਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਖਣਡਨ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇਹੜੀ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਗੀ ਕੁਸੈ ਬੀ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਨੇਈ ਦੇਨੇ ਦੇ ਹਕਕੈ ਚ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਬਦਲਦੇ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਨਭ ਪਨਛਾਨਦੇ ਹੋਈ ਜਾਗਤੋਂ ਗੀ ਮਾਨ—ਸਮਾਨ ਦੇਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਏਹਦੇ ਕਨੈ ਏਹ ਬੀ ਆਕਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਘਰੈ ਦਿਯੋਂ ਜਿਮੇਦਾਰਿਧੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਨਤਾਨ ਤੱਥ ਸੁਟਿਟਿਊ ਤੰਦਾ ਸਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਨਾਂ ਕੇ ਤੰਦੀ ਸੋਚਨੇ ਸਮਝਾਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਿਤ ਗੀ ਟੋਕਕਾ—ਟਾਕਕੀ ਕਰਿਧੈ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ।

ਅਭਿਆਸ

'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕ ਸ਼ੱਗੈਹ ਚਾ ਕਿਸ਼ ਹੋਰ ਗਦਾਂਸ਼ –

1. ਹੁੰ—ਹੁੰ—ਹੁੰ। ਖਰਾ ਹੋਆ ਤੁਸ ਹੱਸਮੁਖ ਹੋਈ ਗੇ,
ਸਾਰੇ ਗੈ ਹੋਈ ਗੈ ਮਖੋਲੀ,
ਪਰ, ਇਸ ਬੇਲਲੈ ਟਿਚਾਂ ਕਰਦੇ ਸ਼ਰਮ ਨਿੰ ਆਂਦੀ, ਸ਼ਰਮ
ਨਿ ਆਂਦੀ। ਕਦੋਂ ਕਦਾਲੈ ਦਿਨ ਆਂਦਾ।
ਰੋਜ ਤੇ ਨੇਈ ਅਸ ਟੁਰੇ ਦੇ ਰੌਂਹਦੇ। (ਸਫਾ – 13)
2. "ਬਿਲਕੁਲ ਨੇਇਧੋ। ਬਿਲਕੁਲ ਨੇਇਧੋ, ਤੁਸ ਜਾਲੋ—ਖਾਲੇ ਦੀ ਅਗੀ ਚ ਕੈਂਹ ਸਡਨਾ। ਚੁਡੀ—ਚੁਡਿਧੈ ਕੈਂਹ ਮਰਨਾ। ਫਕਕੇ ਕੈਂਹ ਰੈਹਨਾ, ਅਸ ਕੈਂਹਦੇ ਆਸਤੈ ਆਂ ਤੇਰੀ ਸਾਡੇ ਹੋਂਦੇ ਤੁਸੋਂ ਗੀ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਹੋਈ ਜਾ ਤਾਂ ਫਹੀ ਸਾਡਾ ਤੇ ਜੀਨਾ ਗੈ ਅਕਾਰਥ ਹੋਈ ਜਾਹਗ।" (ਸਫਾ – 21)
3. "ਨੋ ਵੇਕੱਸੀ, ਨੋ ਵੇਕੱਸੀ, ਸੁਨੀ—ਸੁਨੀ ਮੇਰੇ ਕਨ੍ਨ ਪਕਕੀ ਗੇ ਨ ਜਗਹਾ ਨਿਕਲਦਿਧਿਆਂ ਨ। ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਲਗਦਿਧਿਆਂ ਨ ਤੇ ਤੁਨੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਂਡ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਬੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਗੈ ਤੁਸਦੇ ਕਨੈ ਪੰਜੀ ਦਾ ਕਾਗਜ ਤੇ ਏਟੈਸਟਿਡ ਕਾਪਿਆਂ ਬੀ ਜਾਂਦਿਧਿਆਂ ਨ। ਫਹੀ ਹੋਰ ਜਗਹਾ ਨਿਕਲਦਿਧਿਆਂ, ਹੋਰ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲਖੋਂਦਿਧਿਆਂ ਹੋਰ ਮੁਕਖ ਨਾਂਗ ਪੌੰਦੀ ਏ।" (ਸਫਾ – 41)

4. "ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾਡ ਚ ਹਾ, ਜਿ'ਧਾਂ ਆਕਖੋ ਉਮਰੀ ਦਾ ਪਟਟਾ ਲਖਾਇਥੈ ਆਏ ਦਾ ਏ ਚਲ ਤੇਰੀ ਝਬੀ ਗਲਲ ਮਨੀ ਲੇਈ। ਮੈਂ ਤੇਰਿਆਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਗਲਿਆਂ ਭੁਲ੍ਹੀ ਜਨਾ। ਪਰ ਹੂਨ-ਹੂਨ ਕੇ ਸੋਚੇਆ ਤੂਂ। ਹੂਨ ਤੇ ਮੌਕਾ ਬੀ ਏ ਤੇ ਮੌਕੇ ਗੀ ਸਾਮ੍ਬਨੇ ਆਹਲਾ ਇਕ ਅਨਮੋਲ ਆਦਮੀ ਬੀ ਤੁਗੀ ਲਭੀ ਗੇਆ ਏ।" (ਸਫਾ – 54)
5. "ਭੰਈ ਉਸਲੈ ਇਨ੍ਹੀ ਸਮਝਾ ਨੇਹੀ। ਤੇ ਕਨੈ ਏਹਕਡਿਆਂ ਸ਼ਕੀਨਿਆਂ ਥੋਹਡਿਆਂ ਹਿਯਾਂ। ਬਦਵ ਕੋਲਾ ਬਦਵ ਭਾਣਡੇ ਟਿੱਡੇ ਤੇ ਮਂਜੇ-ਬਿਸ਼ਟਰੇ ਤੇ ਹੂਨ ਹਦਦ ਗੈ ਪਟੋਈ ਗੇਈ ਦੀ ਏ। ਹੂਨ ਤੇ ਬਾਹ ਬਪਾਰ ਬਨਿਯੈ ਰੋਈ ਗੇਦੇ ਨ।" (ਸਫਾ – 93)
6. "ਸਥ ਕਿਸ ਦਿਕਖੀ ਸੁਨਿਯੈ ਜਾਤੈ ਚ ਘੁੰਡਨਿਆਂ ਪਾਈ ਲੈਚੈ ਕਿਸ ਨੇਈ ਗੋਲਚੈ, ਕਿਸ ਨੇਈ, ਰਾਨੀ ਪਢਨਾ ਚਾਹਂਦੀ ਏ, ਮੈਂ ਕਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹਨਾ ਭਾਬੀ ਚਾਹ ਪੂਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹਂਦੀ ਏ – ਏ ਤੇ ਤੁਸ ਬੀ ਤੇ ਸੁਖਾ ਸਾਹ ਲੈਨਾ ਚਾਹਂਦੇ ਓ।"

M. A. DOGRI

C.No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – II
LESSON – 3,4,5

● **ਉਦੇਸ਼**

1. ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵੱਡੇ ਪਾਠ ਬਣਾਏ ਗੇਂਦੇ ਨ।
2. ਤ੍ਰਿਧੇ ਪਾਠ ਚ ਕੁਂਝਜਾਦੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਥਾਨਕ, ਪਾਤਰ–ਚਿਤ੍ਰਣ ਤੇ ਰਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕੀਤਾ ਗੇਂਦਾ ਹੈ।
3. ਚੌਥੇ ਪਾਠ ਚ ਲੋਕਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕੀਤਾ ਗੇਂਦਾ ਹੈ।
4. ਪੰਜਮੇਂ ਪਾਠ ਚ ਕੁਂਝਜਾਦੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਉਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਯਾ ਗੇਂਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਦਾਰ्थੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਗੂਢ ਅਧਿਆਨ ਕਰਿਥੈ ਕੁਂਝਜਾਦੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਜਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਸਕਣ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – I
LESSON – 3

'कूंशजादी' नाटक बारै सुआल

श्री जितेन्द्र शर्मा हुन्दे नाटक 'कूंशजादी' च इक ऐसी बेबस ते लाचार कुड़ी दा वर्णन होए दा ऐ जिसी हासल करने आस्तै विदां ते शाह जनेह कपटी लोक हर सम्भव कोशिश करदे न पर खीर च उनेंगी पछताना पाँदा ऐ।

रुपां मां म्हेटर कुड़ी ऐ ओहदा पिता दीनू उसी माता-पिता दोनें दा प्यार देइयै ओहदी पालमां करदा ऐ। पर उसी एह बी जतान्दा रोहदा ऐ ओहदे कारण गै ओहदी मां दा काल होआ हा। एह गल्ल रुपां नेई स्हारदी ते इक दिन दरेआ च छाल मारी दिंदी ऐ ते बिदां उसी बचाई लैंदा ऐ ते बदले च दीनू थमां रुपां दा हत्थ मंगदा ऐ। ओहदा पिता उसी पैहले गै नां करी दिंदा ऐ पर बिदां उसी अपनी गल्लें च इस चाल्ली पलचांदा ऐ ते उसी बचन देना पैई जंदा ऐ। इस शर्त पर जे ओह अपने सारे बुरे कर्म छोड़ी देग। दीनू ओहदी गल्लें च आइयै अपनी मासूम धीं दा हत्थ देने लेई राजी होई जंदा ऐ। रुपां बची जंदी ऐ पर ओहदी हालत बिगड़दी जंदी ऐ। जिस करी सारे ओहदे पिता गी सलाह दिंदे न जे रुपां गी तौलेंशा तौले शैहरे दे हस्पताले च लेई जान तां जे उत्थें ओहदा शैल चाल्ली ने लाज होई सकै। शाह इस गल्ला दा पूरा-पूरा फायदा लैंदा ऐ। ओह दीनू दी आर्थिक स्थिति गी चंगी चाल्ली जानदा ऐ तां गै ओह दीनू गी दौ सेंकडें रुपए दिंदा ऐ। ते ओहदे कशा रुपां दा हत्थ मंगदा ऐ। दीनू अग्गै गै बिदां गी बचन देई चुके दा होंदा ऐ ते फही शाह गी बी बेबसी च हां करी दिंदा ऐ। दीनू रुपां गी लेइयै शैहर जाने दी त्यारी करदा ऐ। तोआहीं बंसी बी उंदे कन्ने जाने लेई त्यार होई जंदा ऐ। ओह अपनी सारी फसल इंयां गै सुटिटयै कुसे लुभ-लालचै बगैर उंदी मदद करदा ऐ। ओह अपनी दादे दी जोड़ी तगर बी बेची ओड़दा ऐ। ओह बिदां ते शाह आहला लेखा दीनू अग्गे कोई शर्त नेई रखदा। पूरा म्हीना शैहर रेहियै रुपां दी टैहल-सेवा करदा ऐ। खीर ठीक होइयै रुपां घर आँदी ऐ। बिदां ते शाह जनेह कपटी ते लालची लोक उसी पाने लेई झगड़ा पाई दिंदे न। तां उंदा झगड़ा मठाने लेई ग्रां च पंचैत बलाई जंदी ऐ। सभै बड़े गै परेशान होंदे न कीजे दीनू ने बिदां ते शाह जनेह बुरे लोकें गी बचन दिते दा ऐ जिन्देशा छुटकारा पाना बडा गै मुशकल होई जंदा ऐ।

रैहमतां दीनू दी गुआंदन ऐ। रैहमतां ने रुपां दी मां नेई होंदे होई अपना दुद्ध पलेआए दा होंदा ऐ। ओह उसी अपनी संतान आहला लेखा हिरख करदी ऐ। ओह दीनू गी रूपै बारै इक बी गल्ल नेई आक्खन दिंदी। ओह बिदां ते शाह दी बुरी नियतें गी चंगी चाल्ली जानदी समझदी ऐ तां गै ओह उंदे थमां रुपां दा छुटकारा कुसै बी चाल्ली करोआना चाहदी ऐ। पंचैत बाँहदी ऐ तां पंत होर दीनू गी पूरी गल्ल पुच्छदे न, दीनू दी सारी गल्ल सुनियै पंत होर बी बड़े परेशान होई जंदे न। ते फही न्यां करने लेई सभनें गी 'कूंशजादी' दी कथ सनांदे न।

ਇਕ ਬਾਰੀ ਦੇਰ ਭਾਬੀ ਦੀ ਬਨਾਈ ਦੀ ਰੁਟਾਂਟੀ ਦੀ ਨਿਨਦੇਆ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਭਾਬੀ ਉਸੀ ਹਾਸ਼ਸੇ ਚ ਸੀਹਨਾ ਮਾਰਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹਦੇ'ਸਾ ਇਥੈ ਜਨੇਹੀ ਗੈ ਬਨਦੀ ਏ ਜੇਕਰ ਸ਼ੈਲ ਪਕੋਆਨ ਖਾਨੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਗੀ ਬਾਹਡੈਥੈ ਲੇਈ ਆਵੈ। ਦੇਰੈ ਗੀ ਭਾਬੀ ਦੀ ਗਲਲ ਬੱਡੀ ਚੁਭਦੀ ਏ। ਓਹ ਰੁਟਾਂਟੀ ਛੋਡਿਥੈ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਗੀ ਬਾਹਨ ਟੁਰੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਜਾਂਗਲ ਜਾਡੇ ਚ ਜਿਸਲੈ ਉਸੀ ਇਕ ਸਾਥੁ ਸਤਮਾਂ ਦਿਨ ਅਪਨੀ ਅਕਖੀ ਖੋਲਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋਈ ਦੀ ਸਫਾਈ ਤੇ ਧੂਫੈ ਦੀ ਬਾਸਨਾ ਸ੍ਰਿਗਿਥੈ ਓਹਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸਾਨ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਜਟਾਏ ਦੇ ਬਾਲ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇਹਦੇ ਕਨੈ ਓਹਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲੀ ਜਂਦੀ ਏ। ਤੇ ਓਹ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਕੋਲ ਪੁਜਿਥੈ ਗਭਰੁ ਸਾਥੁ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਬਾਲ ਗੀ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਦੇ ਗਲ ਪੇਦੇ ਹਾਰ ਕਨੈ ਬਾਣੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਤੇ ਹਾਰ ਇੱਸਾਨ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਜੇ ਅ'ਊਂ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਦੇ ਗਲੇ ਚ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾ ਪੇਦਾ ਆਂ ਅ'ਊਂ ਕੁਥੁਆਂ ਕਥ ਸਨਾਨੀ ਏ। ਤੇ ਗਭਰੁ ਗੀ ਆਖਦਾ ਸੇ ਤੂਂ ਫਿਰਨੇ-ਟੁਰਨੇ ਆਹਲਾ ਮਾਹਨੂ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਕੋਈ ਸ਼ੈਲ ਕਥ ਸਨਾਂਡ। ਤਾਂ ਫਹੀ ਗਭਰੁ ਤੈ ਦੋਸਤੋਂ ਦੀ ਕਥ ਸਨਾਂਦਾ ਏ। ਤਰਖਾਨ, ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਸੌਗਨਿਧਾ ਤ੍ਰਾਂਊ ਮਿਤਰੇ ਦੀ ਕਥ ਸਨਾਂਦਾ ਏ। ਤੈ ਮਿਤਰ ਹੋਂਦੇ ਨ ਤੈਵੈ ਪਰਦੇਸੇ ਥਮਾਂ ਘਰ ਪਰਤੋਆ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਜੇ ਇਕ ਘਨੇ ਜਾਂਗਲ ਚ ਉਨੌਂਗੀ ਰਾਤ ਪੇਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਤੈਵੈ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਨ ਜੇ ਰਾਤੀ ਤੈਵੈ ਮਿਤਰ ਬਾਰੀ-ਬਾਰੀ ਪੈਹੜਾ ਦੇਡਨ। ਇਸ ਚਾਲੀਂ ਨੈ ਰਾਤ ਬੀ ਸਖਲੀਂ ਕਟੋਈ ਜਾਹਗ ਤੇ ਕਨੈ ਗੈ ਜਾਂਗਲੀ ਜਨੌਰੇ'ਸਾ ਬੀ ਬਚੀ ਜਾਗੇ। ਸਾਰੇ'ਸਾ ਪੈਹਲੇ ਤਰਖਾਨ ਪੈਹੜਾ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨਾ ਸਮਾ ਬਤੀਤ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਸਨਦਰ ਕਡਿਥੈ ਚਿਤਰ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲੀ ਚਿਤਰ ਫਲਕ ਘਡਦਾ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੈਹੜਾ ਦੇਨੇ ਦੀ ਬੀ ਬਾਰੀ ਔਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਇਨਾ ਸ਼ੈਲ ਚਿਤਰ ਫਲਕ ਸਾਮਨੇ ਦਿਕਿਖਿਥੈ ਇਕ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਮਨ ਮੋਹੀ ਲੈਨੇ ਆਹਲੀ ਨਰਤਕੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਨਾਂਦਾ ਏ। ਫਹੀ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਪੈਹੜਾ ਦੇਨੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਸੌਗਨਿਧੀ ਦੀ ਔਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਸਾਮਨੈ ਇਨ੍ਹੀ ਸ਼ੈਲ ਮੂਰਤੀ ਗੀ ਦਿਖਿਥੈ ਟਾਂਊ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਮੈਂਤਰ-ਵਿਦਾ ਦੇ ਜਾਰੀਏ ਓਹਦੇ ਚ ਪ੍ਰਾਣ ਪਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਉਸ ਨਰਤਕੀ ਗੀ ਤਰਖਾਨ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰਕਰ ਦਿਖਦੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਹਰਾਨ ਹੋਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਫਹੀ ਤਾਂਨੋਂ ਤੈਵੈਂ ਦੇ ਬਖਕਾਰ ਉਸ ਨਰਤਕੀ ਲੇਈ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਸਭੀ ਅਪਨੇ-ਆਪ ਗੀ ਇਕ ਦ੍ਰਾਂਸਾ ਸ਼੍ਰੇ਷ਠ ਮਨਦੇ ਨ ਤੇ ਨਰਤਕੀ ਗੀ ਧਾਨੇ ਦੀ ਕੋਥਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ।

ਫਹੀ ਗਭਰੁ ਹਾਰੈ ਗੀ ਪੁਛਦਾ ਏ ਜੇ ਨਰਤਕੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ਹਕਦਾਰ ਕੁਨ ਏ। ਤਾਂ ਹਾਰ ਸੌਗਨਿਧੀਂ ਗੀ ਅਸਲੀ ਹਕਦਾਰ ਆਖਦਾ ਏ। ਪਰ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਹਾਰੈ ਦੀ ਗਲੋ'ਸਾ ਸੈਹਮਤ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ ਤੇ ਉਸੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਸੌਗਨਿਧਾ ਤੇ ਲਾਲਚ ਚ ਆਇਥੈ ਉਸੀ ਰਾਜਮੈਹਲੇ ਚ ਨਚਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਪਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਬਿਨਾ ਕੁਸੈ ਲਾਲਚੈ ਮੂਜਬ ਓਹਦੀ ਤਸ਼ੀਹ ਬਨਾਂਦਾ ਏ।

ਓਹਦੇ ਪੱਤੇ ਗਭਰੁ ਦ੍ਰਾਂਆ ਬਾਲ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਦੇ ਪਲਾਂਗੈ ਦੇ ਪਾਵੇ ਕਨੈ ਬਨਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਫਹੀ ਗਭਰੁ ਉਸੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਥ ਸਨਾਂਦਾ ਏ ਪਲਾਂਗੈ ਦੀ ਆਵਾਜ ਔਦੀ ਏ ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾ ਢਾਹੇ ਦਾ ਜੇ ਹੂਨ ਤੋਡੀ ਸਲੇਆ ਗੈ ਨੇਈ। ਇਕ ਹਾ ਰਾਜਾ ਓਹਦੇ ਘਰ ਸਤਨਾਮ ਨੇਈ ਹੀ ਹੋਂਦੀ ਰਾਜਾ ਅਪਨੇ ਰਾਜ-ਪਾਠ ਦੇ ਕਮੇਂ ਚ ਗੈ ਰੁਜ਼ੇ ਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਤਾਂ ਰਾਨੀ ਅਪਨੇ ਦੇਰੈ ਕਨੈ ਜਾਈ ਸੁਕਖਨਾ ਸਰੀਨਿਧਾਂ ਕਰਦੀ ਏ। ਸਾਥੁ ਸੈਂਤੋਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਨੈ ਓਹਦੇ ਘਰ ਇਕ ਕਨਧਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਕਪਟੀ ਬਜੀਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਏਸੇ ਕਨਨ ਭਰਦਾ ਏ ਜੇ ਆਖਦਾ ਏ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਤੁਂਦੇ ਨਿਕਕੇ ਪ੍ਰਾਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾਨ ਏ ਰਾਜਾ ਅਪਨੀ ਰਾਨੀ ਤੇ ਨਿਕਕੇ ਪ੍ਰਾਤ ਦੈਨੋਂ ਗੀ ਖਤਮ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਰਾਜੇ ਗੀ ਦੈਨੋਂ ਦਾ ਏਸਾ ਪਾਪ ਲਗਦਾ ਏ ਰਾਜੇ ਗੀ ਕੋਡ ਪੇਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਬੱਡੀ ਹੋਈ ਗੇਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀਂ ਕਨੈ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਇਕ ਬਾਰੇ ਬਾਦ ਰਾਜਾ ਸ਼ੈਲ ਨਰੋਆ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਰਾਜਾ ਅਪਨੀ ਧੀਊ ਦ ਰਿਖਤੇ ਤੁਘਨੇ ਗਿਤੈ ਤ੍ਰਾਂਊ ਪਰੋਹਤੇ ਗੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਨਗਰਿਥੈ ਚ ਮੇਜਦਾ ਏ। ਤੈਵੈ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਨਗਰੇ ਚ ਜਾਇਥੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਵਰ ਤੁਧਿਥੈ ਬਾਹ

ਦਾ ਸ਼੍ਰੂਤ ਕਢਾਇਥੈ ਵਾਪਸ ਪਰਤੋਈ ਆਂਦੇ ਨ। ਪਰਮੇਸ਼ਵਰੈ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੈਵੈ ਪਰੋਹਤ ਇਕ ਦਿਨੈਂ ਦੀ ਲਗ ਕਢਾਈ ਓਡ਼ਦੇ ਨ ਫ਼ਹੀ ਇਕਕੇ ਦਿਨ ਤੈਵੈ ਜਾਨਿਆਂ ਮੈਂਲੇਂ ਆਈ ਜਨਿਆਂ ਨ। ਰਾਜਾ ਬੜਾ ਗੈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਪਿਤਾ ਗੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਬਲਦੀ ਚਿਖਾ ਚ ਛਾਲ ਦੇਇਥੈ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇਈ ਓਡ਼ਦੀ ਏ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੀ ਏਹ ਖਬਰ ਤੈਨੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੋਂ ਗੀ ਲਗਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਤੈਵੈ ਬੀ ਬਲਦੀ ਚਿਖਾ ਅਲਲ ਦੌਡਦੇ ਨ। ਇਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਚਿਖਾ ਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ, ਦੂਆ ਉਥੈ ਗੈ ਬੇਹਿਥੈ ਧੂਨੀ ਰਸਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਤੇ ਤ੍ਰੀਆ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਗੀ ਜੰਦਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਅਮਰਤੈ ਦੀ ਤਪਾਸੀ ਚ ਟੁਰੀ ਜਂਦਾ ਏ। ਤ੍ਰੀਆ ਇਕ ਸਾਂ ਯਾਂਸਾਂ ਦੌਂ ਬੈਂਹਤਰ ਸੁਨੇ ਦਿਧੈ ਮੋਹਰੇ ਦੇ ਬਦਲੈ ਅਮਰਤ ਲੇਈ ਆਂਦਾ ਏ। ਅਮਰਤ ਆਨਿਯੈ ਓਹ ਚਿਖਾ ਦੇ ਆਲੈ—ਦੁਆਲੈ ਅਮਰਤ ਦੇ ਛਿਟਟੇ ਕਰਾਂਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਓਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਬੀ ਜੀਵਿਤ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਫ਼ਹੀ ਤੈਵੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਗੀ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਲਡਾਈ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੇ ਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੁਰ ਸ਼ਾ ਅਪਨੇ—ਆਪ ਗੀ ਕਾਬਲ ਆਖਦਾ ਏ। ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਗਭਰੁ ਕੂਂਸ਼ਾਡੀ ਦੇ ਪਲਾਂਗੇ ਸ਼ਾ ਕੂਂਸ਼ਾਡੀ ਦੇ ਸ਼ੇਈ ਦਾ ਵਾਵੇਦਾਰ ਬਾਰੈ ਪੁਛਦਾ ਏ। ਕੂਂਸ਼ਾਡੀ ਤਸੀ ਨਿਕਖਰਦੇ ਹੋਈ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਤ੍ਰੀਆ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕੋਡ ਠੀਕ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਤਸੀ ਬਾਹਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾ ਜੇ ਤਨੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੀ ਕੋਡ ਠੀਕ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਸਿਫਤ ਸੁਨੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਪੈਹਲਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਬੁਜਦਿਲ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਗੀ ਖਤਮ ਹੋਂਦਾ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਨੇ ਦੀ ਬਡੀ ਕੌਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਸਫਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਕੂਂਸ਼ਾਡੀ ਆਸਤੈ ਸ਼ੇਈ ਵਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਦੂਆ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਏ ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਬਿਨਾ ਕੁਸੈ ਲੁਭ—ਲਾਲਚੈ ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਕੋਲ ਧੂਨੀ ਲਾਇਥੈ ਬੇਹੀ ਜਂਦਾ ਏ।

ਓਹਦੇ ਪਰੈਤ ਗਭਰੁ ਤ੍ਰੀਆ ਬਾਲ ਕਲਿਢਧੈ ਦਰੋਖੀ ਕਨੈ ਬਾਂਨਦਾ ਏ। ਗਭਰੁ ਦੀਧੈ ਗੀ ਕਤਥ ਸਨਾਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ। ਦੀਆ ਗਭਰੁ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਕੂਂਸ਼ਾਡੀ ਨੇ ਤਸੀ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਰੈ ਦਾ ਬਾਲਲੀ ਰਖਦੇ ਦਾ ਏ ਓਹ ਕਤਥ ਕੁਤ੍ਥੁੰ ਸਨਾਡ? ਓਹ ਗਭਰੁ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਆਪੁਂ ਗੈ ਸ਼ੈਲ ਜਨੇਹੀ ਕਤਥ ਸਨਾ। ਕੀਜੇ ਫਿਰਨੇ—ਟੁਰਨੇ ਆਹਲਾ ਮਾਹਨੂ ਗੈ ਸ਼ੈਲ ਕਤਥ ਸਨਾਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਗਭਰੁ ਤਸੀ ਕਤਥ ਸਨਾਨ ਲਗਦਾ ਏ। ਗਰੀਬ ਕਰਸਾਨ ਦੀ ਨਰਾਤੂਨ ਨਾਡ ਦੀ ਕੁਝੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਨਰਾਤੂ ਬਡੀ ਗੈ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਬਡਲੈ ਰੋਜ ਪਡੋਪੀ ਦਾਨੇ ਚਕਕੀ ਪੀਂਦੀ ਤੇ ਓਹਦੀ ਰੁਟਿਟਿਆਂ ਬਨਾਇਥੈ ਖੇਤਰੋਂ ਟੁਰੀ ਜਂਦੀ ਏ। ਰਸਤੇ ਚ ਧਰਮੂ ਨਾਂਦ ਦਾ ਜਾਗਤ ਰੋਜ ਤਸੀ ਦਿਖਦਾ ਏ ਧਰਮੂ ਮਨੈ—ਮਨ ਨਰਾਤੂ ਗੀ ਚਾਂਹਦਾ ਏ, ਪਰ ਕਦੋਂ ਬੁਆਸਰਦਾ ਨੇਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਗਦੇ ਪਾਨੀ ਚ ਨਰਾਤੂ ਸੂਈ ਦੀ ਕੁਤਿਧਾ ਗੀ ਦਿਖਦੀ ਏ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਓਹਦੇ ਤੈ ਕਤੁਰੁ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਨਰਾਤੂ ਗੀ ਕੁਤੀ ਉਪਰ ਬੜਾ ਕਿਆਸ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰੁਟਟੀ ਤਸੀ ਪਾਈ ਓਡਦੀ ਏ। ਕੁਤੀ ਗੀ ਮਜੇ ਕਨੈ ਰੁਟਟੀ ਖਿੰਦੇ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਮਨੈ ਚ ਬੜਾ ਸਂਦੋਖ ਬੁਜਦੀ ਏ। ਫ਼ਹੀ ਨਰਾਤੂ ਬਾਈ ਚਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਏ ਓਹਦੇ ਪੈਰੋਂ ਚ ਇਕ ਲਿਖਦਾ ਹਾਰ ਪਲਚੋਏ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਨਰਾਤੂ ਪਰਾਈ ਮਾਨਤ ਸਮਝਿਧੈ ਤਸੀ ਉਥੈ ਸੁਟਟਨ ਲਗਦੀ ਏ। ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਹੋਂਦੀ ਏ — “ਹਾਰ ਗਲ ਪਾਈ ਲੈ, ਏਹ ਪੁਨ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਏ। ਜਾ ਇਸ ਪ੍ਰਤਾਪੈ ਮੂਜਬ ਤੂ ਜਿਸ ਲਕਡੀ ਗੀ ਛੂਹਗੀ ਓਹ ਚੰਦਨ ਬਨੀ ਜਾਹਗ ਮੁੜਦੇ ਦੇ ਸਿਰੈਰ ਹਥ ਫੇਰਗੀ ਓਹ ਜੰਦਾ ਹੋਈ ਜਾਹਗ।” ਨਰਾਤੂ ਦੇ ਤਸ ਹਾਰੈ ਦੀ ਖਬਰ ਚਪਾਸੈ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਤਾਂ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਕ ਸ਼ਾ ਇਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਤਸੀ ਬਾਹਨੇ ਲੇਈ ਤਾਂ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਨਰਾਤੂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬੜਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਪਰ ਨਰਾਤੂ ਹਾਮੀ ਨੇਈ ਭਰਦੀ। ਨਰਾਤੂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਪਿਛੇ ਪੇਈ ਜਂਦੇ ਨ ਓਹ ਫਪਫੇ ਕੁਟਟਨੇ ਦੇ ਜਾਰਿਏ ਓਹ ਕਰਸਾਮੀ ‘ਹਾਰ’ ਨਰਾਤੂਸਾ ਲੇਈ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਥੋਡੇ ਚਿਰੈ ਪਰੈਤ ਨਰਾਤੂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਫ਼ਹੀ ਤਠਦੀ ਗੈ ਨੇਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਓਹ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਓਹ ਤੈਵੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਧਰਮੂ ਬਕਖਰੀ—ਬਕਖਰੀ

ਬਤਾ ਉਪਰ ਟੁਰੀ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਧਰਮੂ ਇਕ ਥਾਹਰੈ ਇਕ ਬਡ਼ਾ ਸਘ ਤੇ ਬਿਚ੍ਛੂ ਲਭਦੇ ਨ ਓਹ ਬਿਚ੍ਛੂ ਗੀ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸਘ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਧਰਮੂ ਗੀ ਸਨਾਂਦੀ ਏ ਓਹ ਬਿਚ੍ਛੂ ਇਕ ਰਾਖਸ ਹਾ। ਜੇਹਡਾ ਉਸੀ ਮਾਰਨੇ ਲੇਈ ਪਿਛੇ ਲਗੇ ਦਾ ਏ ਜਿਸ ਥਮਾਂ ਬਚਨੇ ਲੇਈ ਉਨ੍ਹੇ ਸਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਧਰਮੂ ਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਥੈ ਉਸੀ ਨਾਗਰਾਜ ਕੋਲ ਲੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਨਾਗਰਾਜ ਧਰਮੂ ਗੀ ਮਣਿ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੇ ਦੱਸ ਥੈਲਿਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਇਥੈ ਤੱਡਨੇ ਆਹਲੀ ਫੂਢੀ ਆਹਨੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੈ ਨੇ ਇਕ ਕਰਮਾਤੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਆਹਨੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। 'ਧਰਮੂ' ਨਰਾਤੂ ਗੀ ਦਿਲੇ ਥਮਾਂ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਤੇ ਇਥੈ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਏ ਨਰਾਤੂ ਤੌਲੇਂ ਸ਼ਾ ਤੌਲੇ ਠੀਕ ਹੋਈ ਜਾ। ਲੋਕ ਚਿਖਾ ਉਪਰ ਨਰਾਤੂ ਗੀ ਅਗ ਛੁਹਾਨ ਗੈ ਲਗਦੇ ਨ ਧਰਮੂ ਹਾਰੈ ਚਾ ਝੂਠਾ ਮਨਕਾ ਕਡਿਫ਼ਧੈ ਪਾਰਸ ਮਣਿ ਜਡੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਦਿਖਦੇ ਗੈ ਦਿਖਦੇ ਨਰਾਤੂ ਤੱਟਠੀ ਖਡੋਂਦੀ ਏ। ਸਭੈ ਮੂਤ-ਮੂਤ ਕਰਦੇ ਤੁਥੁਆਂ ਨਸ਼ੀ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਫਹੀ ਤੈਨੈ ਬਸ਼ਕਾਰ ਲਡਾਈ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਤਾਂ ਨ ਤੈਨੈ ਚਾ ਧਰਮੂ ਗੈ ਉਸੀ ਕੁਸੈ ਲੁਭ ਲਾਲਚੈ ਬਗੈਰ ਬਾਹਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾ। ਨਰਾਤੂ ਦਾ ਸ਼ਹੇਈ ਹਕਦਾਰ ਧਰਮੂ ਏ। ਤੇ ਗਮਰੁ ਬੀ ਅਪਨੇ ਇਸ਼ਟਾਨ ਚ ਪਾਸ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਤਸਦਾ ਬਾਹ ਕੂਂਝਯਾਦੀ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਪਤ ਹੁਂਦਿਆਂ ਏਹ ਸਾਰਿਆਂ ਕਥਾਂ ਸਮਾਜ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ ਤਾਂ ਬਿਦਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਦੈਨੈਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਬਿਦਦਾਂ ਪਤ ਹੁਂਦੇ ਆਸੋਆ ਸੁਨਾਈ ਗੇਦਿਧੈਂ ਕਥੇਂ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀ ਸਮੜੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਿਸ ਬੀ ਪਲਲੇ ਨੇਈ ਪੌਂਦਾ। ਪਤ ਹੋਰ ਅਪਨੀ ਜ਼ਾਨ ਦਿਧੈਂ ਗਲਿੰ ਕਨੈ ਬਿਦਦਾਂ ਦੇ ਸੂਹੈ ਸਥ ਕਿਸ ਸਚ ਬਲੋਆਈ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਸੂਹੈ ਗੈ ਸਨਾਂਦਾ ਏ ਉਸੀ ਬਾਹਨੇ ਪਰੈਤ ਉਸੀ ਖ਼ਜ਼ਲ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾ, ਸਤੇਂ ਸ਼ਾ ਸਤੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾ, ਸਭੈ ਏਹ ਗਲ਼ ਸੁਨਿਧੈ ਬਡੇ ਗੈ ਹਰਾਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਓਹਦੇ ਪਰੈਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਰੀ ਆਂਦੀ ਏ, ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਆਪੂ ਗੈ ਅਪਨੇ ਹਤਥ ਖਡੇ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਸਭਨੇ ਥਮਾਂ ਮਾਫੀ ਮਾਂਗਦਾ ਏ ਕੀਜੇ ਬਿਦਦਾਂ ਨੇ ਏਹ ਸਨਾਈ ਓਡੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਓਹਦੀ ਲਾਡੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤੀ ਨੇਈ ਉਸੀ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪੂ ਮਾਰੇਆ ਏ – ਸ਼ਾਹ ਨਾਮਦ ਏ ਜਿਸਕਰੀ ਓਹਦੀ ਪਲੀ ਦੇ ਸਰਬਨਥ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਕਨੈ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜਿਸਕਰੀ ਓਹ ਉਸੀ ਮੋਹਰਾ ਦੇਈ ਓਡਾ ਏ।

ਖੀਰ ਚ ਦੀਨੂ ਪਤ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹੇਈ ਵਰ ਤੁਘਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਪਤ ਹੋਰ ਰੋਹੋਂ ਹੋਇਥੈ ਦੀਨੂ ਗੀ ਆਖਦੇ ਨ ਬੱਸੀ ਜਨੇਹ ਹੋਨਹਾਰ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਸਾਮਨੈ ਦਿਕਿਖਧੈ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਬਾਰੈ ਸੋਚਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਖੀਰ ਚ ਸਭੈ ਰਾਜੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਬਿਦਦਾਂ ਗੀ ਜੇਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਬੱਸੀ ਦਾ ਬਾਹ ਪਕਕਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਹਰ ਪਾਸੈ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲੈਹਰ ਦੌਡੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – II
LESSON – 4

'ਕੂਂਝਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਪਾਤਰ–ਚਿਤ੍ਰਣ

ਪਾਤਰ ਬੀ ਦ'ਊ ਚਾਲੀ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਤੇ ਗੈਣ ਪਾਤਰ। ਮੁਕਖ ਪਾਤਰੋਂ ਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਾਤਰ ਬੀ ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਇੰਦਾ ਸਰਬਂਧ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦੇ ਫਲ ਕਨੈ ਜੁੜੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਆਮ ਤੌਰ ਉਪਰ ਮੁਕਖ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਗੀ ਨਾਯਕ ਤੇ ਮੁਕਖ ਸ਼ਨੀ ਪਾਤਰ ਗੀ ਨਾਧਿਕਾ ਦੀ ਸੰਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਂਦੀ ਏ। ਆਮਤੌਰ ਉਪਰ ਗੈਣ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਵੰਨਾ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਪਰ ਕਦੋਂ–ਕਦੋਂ ਕੁਸੈ ਨਾਟਕੈ ਚ ਕਿਸਾ—ਇਕ ਪਾਤਰ ਨੇਹ ਨਿਕਲੀ ਆਂਦੇ ਨ। ਜਿੰਦੀ ਛਾਪ ਨਾਯਕ—ਨਾਧਿਕਾ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਜਾਂ ਤੁਂਦੇ ਕਥਾ ਬਿਨ੍ਦ ਘਟਟ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਂਡੀ ਏ ਤੇ ਕਥਾਨਕ ਗੀ ਸਿਰ ਚਾਢਨ ਚ ਬੀ ਤੁਂਦਾ ਕਾਫੀ ਹਤਥ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਭਾਰਤੀਧ ਨਾਟਕ ਪਰਮ्पਰਾ ਚ ਸਮਾਝ ਦੇ ਸੁਤਾਬਕ ਚ'ਊ ਕਿਸਮੋਂ ਦੇ ਨਾਯਕੋਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਧੀਰੋਦਾਤ

ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਨਾਯਕ ਬਡਾ ਸ਼ਕਿਤਸ਼ਾਲੀ, ਗਾਮੀਰ, ਸੂਜਾ—ਬੂਜਾ ਟਿਕੇ—ਜੌਲੇ ਦਾ ਸੈਹਨਸੀਲ, ਅਪਨੀ ਤਰੀਫ ਆਪੂ ਨੇਈ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ, ਦਿਆਲੁ ਤੇ ਅਟਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਧੀਰ ਲਲਿਤ

ਇਸ ਜਮਾਤੈ ਚ ਨਾਯਕ ਨਿਸ਼ਿਚਨਤ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲਾ, ਨਾਚ—ਗਾਨ ਆਦਿ ਕਲਾਏਂ ਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਨੇ ਆਹਲਾ, ਭੋਗ ਵਿਲਾਸੀ, ਕੋਮਲ ਮਨ ਤੇ ਠਣਡੇ ਸਮਾਝ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਧੀਰ ਪ੍ਰਸਾਂਤ

ਸਥਾਰਣ ਗੁਣੋਂ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸਮਾਝ ਆਹਲਾ ਨਾਯਕ ਵੀਰ ਪ੍ਰਸਾਂਤ ਨਾਯਕ ਖੋਆਂਦਾ ਏ।

ਧੀਰੋਦ੍ਧਰਤ

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਯਕ ਘਮਣਡੀ, ਕਪਟੀ, ਚਪਲ, ਅਪਨੀ ਤਰੀਫ ਆਪੂ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਅਹੰਕਾਰੀ, ਗੁਸ਼ੇ ਆਹਲਾ, ਮਾਧਾ—ਜਾਲ ਚ ਮਸਤ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਦੀਨੂ

ਕੁਂਸ਼ਿਆਦੀ ਨਾਟਕ ਚ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਏ। ਦੀਨੂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਕ ਐਸੇ ਲਾਚਾਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਹਡੇ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦਾ ਏ। ਜਿਸੀ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਹਥਿੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਇਥੈ ਅਪਨੀ ਗੌ ਜਨੇਹੀ ਧੀਊ ਦਾ ਦੁਖ ਝਾਲਣਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਬੜਾ ਗੈ ਗਰੀਬ ਏ, ਓਹਦੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਅਪਨੀ ਇਕਕੈ—ਇਕਕੈ ਧੀਓ ਰੂਪਾਂ ਕਨੈ ਓਹ ਅਪਨੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਉਂਦੇ ਕਨੈ ਇਕ ਐਸਾ ਖੇਡ ਖੇਫਦੀ ਏ ਜੇ ਉਸੀ ਬਡਿਧੇ ਮੁਸ਼ਕਲੋਂ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ।

ਰੂਪਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਦਰੇਆ ਚ ਰੂਢੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਬਿਦਦਾਂ ਨੇਹਾ ਕਪਟੀ ਮਾਹਨੂ ਉਸੀ ਬਚਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਓਹ ਓਹਦਿਧੇ ਮਿਠਿਧੇ—ਮਿਠਿਧੇ ਗਲਿੰ ਨੇਹਾ ਫਸਦਾ ਏ ਜੇ ਬਾਦ ਚ ਉਸ ਗਲਲਾ ਦੇ ਨਿਬਟਾਰੇ ਲੇਈ ਪਂਚੈਤ ਬਠਾਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਬਿਦਦਾ ਦੀਨੂ ਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੋਆਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬੁਰੇ ਕਮ਼ ਛੋਡੀ ਦੇਗ। ਦੀਨੂ ਓਹਦਿਧੇ ਗਲਿੰ ਉਪਰ ਜਕੀਨ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਪਰ ਬਾਦ ਚ ਉਸੀ ਬੜਾ ਗੈ ਪਛਤਾਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਆਪੂ ਬੱਡੇ ਗੈ ਸਾਫ ਦਿਲੈ ਦਾ ਮਾਹਨੂ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਓਹ ਦੂਰੇ ਗੀ ਅਪਨੇ ਆਂਗਰ ਸਮਝਦਾ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਬਚੀ ਤੇ ਜਂਦੀ ਏ ਪਰ ਓਹਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋ—ਦਿਨ ਖਰਾਬ ਹੋਂਦੀ ਜਂਦੀ ਏ। ਸ਼ੈਹਰੈ ਦੇ ਹਥਤਾਲੈ ਚ। ਲੇਈ ਜਾ ਤਾਂ ਜੇ ਤਥੈ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲੀ ਨੇ ਓਹਦਾ ਲਾਜ ਹੋਈ ਸਕੈ। ਪਰ ਦੀਨੂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਿਥਤਿ ਬੜੀ ਗੈ ਮਾਡੀ ਏ। ਓਹਦੀ ਇਨੀ ਸਮਰਥ ਨੇਈ ਜੋ ਓਹ ਸ਼ੈਹਰ ਜਾਇਥੈ ਓਹਦਾ ਲਾਜ ਕਰਾਈ ਸਕੈ। ਓਹਦੀ ਇਸ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਫਾਯਦਾ ਸ਼ਾਹ ਜਨੇਹ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਪੂਰਾ—ਪੂਰਾ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਦੀਨੂ ਗੀ ਦੋ ਸੌ ਰੂਪਏ ਮਦਦ ਦੇ ਤੌਰਾ ਉਪਰ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹਦੇ ਬਦਲੇ ਚ ਉਸੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਿਧੈ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹਥ ਦਾ ਵਚਨ ਲੇਈ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਬਿਦਦਾਂ ਗੀ ਅਗੋਂ ਗੈ ਵਚਨ ਦੇਈ ਬੈਠੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਦੀਨੂ ਦੀ ਮਦਦ ਬੱਸੀ ਕੁਸੈ ਸ਼ਵਾਰਥ ਬਗੈਰ ਕਰਦਾ ਏ ਦੀਨੂ ਉਸੀ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਏਹ ਗਲਲ ਜਤਲਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੈ ਓਹ ਖਾਲ ਨੇਈ ਕਰੈ ਕੀਜੇ ਓਹ ਓਹਦਾ ਹਥ ਅਗੈ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਗੀ ਦੇਈ ਬੈਠੇ ਦਾ ਏ। ਪਰ ਓਹ ਉਂਦੀ ਹਰ ਚਾਲੀ ਕਨੈ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ। ਆਖਰਕਾਰ ਬਿਦਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨੇਹ ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਅਪਨੀ ਅਸਲੀ ਔਕਾਤ ਦਸਦੇ ਨ ਤੇ ਦੀਨੂ ਗੀ ਤਾਂਗ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਘਾਬਰੀ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਘਾਬਰਿਧੈ ਪਂਚੈਤ ਬਲਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਪਂਤ ਹੋਰ ਉਂਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲੋਂ ਦਾ ਨਕਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸਭਨੋਂ ਗੀ ਸਾਹ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਖਾਸ ਕਰਿਧੈ ਰੂਪਾਂ ਗੀ। ਖੀਰ ਚ ਦੀਨੂ ਅਪਨੀ ਧੀਊ ਦਾ ਰਿਖਤਾ ਬੱਸੀ ਕਨੈ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਬੱਸੀ

ਕੁਂਸ਼ਿਆਦੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਏ ਏਹ ਇਕ ਐਸੇ ਨਿ:ਸੁਆਰਥ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਾ ਏ, ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਿਧੈ ਦੀਨੂ ਨੇਹ ਮਜ਼ਬੂਰ ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਮਦਦ ਖੀਰ ਤਗਰ ਕਰਦਾ ਏ। ਬੱਸੀ ਖੇਤੀ—ਬਾਡੀ ਦਾ ਕਮ਼ ਕਰਦਾ ਏ। ਓਹ ਮਨੋਮਨ ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਚਾਹਦਾ ਏ ਪਰ ਕਦੇ ਬੁਆਸ਼ਰਦਾ ਨੇਈ। ਰੂਪਾਂ ਦਰੇਆ ਚ ਰੂਢੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦੀ

ਬਿਗਡੀ ਹਾਲਤ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਉਸੀ ਸ਼ੈਹਰ ਲੇਈ ਜਾਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਮਤਲਬ ਲੇਈ ਓਹਦੀ ਮਦਦ ਮਂਗਦਾ ਏ। ਪਰ ਬੰਸੀ ਇਕ ਐਸਾ ਮਾਹਨੂ ਏ ਜੇਹਡਾ ਬਗੈਰ ਕੁਸੈ ਸੁਆਰਥ ਦੇ ਦੀਨੂ ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਿਲੇ ਥਮਾਂ ਕਰਦਾ ਏ। ਓਹਦੀ ਫਸਲ ਖੇਤਰੇ ਚ ਤਧਾਰ ਖਡੋਂਤੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਜਿਸੀ ਓਹ ਅਦਦ ਮਜ਼ਾਟੈ ਖਡੋਤੇ ਦੇ ਛੋਡਿਧੈ ਤੁਂਦੇ ਕਨੈ ਸ਼ੈਹਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਅਪਨੇ ਦਾਂਦੈ ਦੀ ਜੋਡੀ ਗੀ ਬੀ ਬੇਚੀ ਓਡੇਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਉਸੀ ਏਹ ਗਲਲ ਸਨਾਈ ਵਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਚ ਮੁਲਿਲਿਯੈ ਬੀ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਖਾਲ ਨੇਈ ਕਰੈ ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਹਤਥ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਗੀ ਦੇਨੇ ਦਾ ਵਚਨ ਦੇਈ ਚੁਕਕੇ ਦਾ ਏ। ਇੱਨਾ ਸਥ ਕਿਥ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੀ ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਆਸਟੈ ਹਿਰਖੀ ਭਾਵਨਾਏ ਗੀ ਦਬਾਈ ਰਖਦਾ ਏ ਤੇ ਇਧੈ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਰੂਪਾਂ ਜਿਤੈ ਬੀ ਰਵੈ ਖੁਸ਼ ਰਵੈ। ਪਤ ਹੋਰ ਪਚੈਤ ਚ ਤੈ—ਚਾਰ ਨੇਹਿਧਾਂ ਕਤਥਾਂ ਸਨਾਨਦੇ ਨ ਜੇਹਦੇ ਰਾਹੋਂ ਸਭਨੇਂ ਦਿਧਾਂ ਅਕਰਖਿੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬੰਸੀ ਗੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸ਼ਹੈਈ ਵਰ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਚ ਮਿਤੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਪਤ ਹੋਰ ਦੀਨੂ ਦੀ ਸੈਂਸਾ ਗੀ ਖਤਮ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਸ਼ਹੈਈ ਵਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਗੀ ਬੰਸੀ ਨੇਹਾ ਗੁਣਵਾਨ ਮਾਹਨੂ ਲਡ ਲਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨ।

ਬਿਦਦਾਂ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਬਿਦਦਾਂ ਐਸੇ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਔਂਦਾ ਏ ਜੇਹਡਾ ਅਪਨੇ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭੋਲੀ—ਮਾਲੀ ਕੁਝੀ ਦੀ ਜਿਂਦਗੀ ਖਰਾਬ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਏ, ਪਰ ਸਫਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਬਿਦਦਾਂ ਇਕ ਕਪਟੀ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਮਾਹਨੂ ਏ। ਓਹ ਸਰਕਾਰੀ ਛਤੀਰਿਆ ਫਡਦਾ ਏ ਤੇ ਉਨੋਂਗੀ ਲੋਕੋਂ ਅਗੈ ਬੇਚਦਾ ਏ। ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਓਹਦਾ ਮੁਕਖ ਧੰਘਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਜਨੇਹੀ ਦੀ ਲਾਚਾਰ ਕੁਝੀ ਗੀ ਓਹ ਦਰੇਆ ਚ ਰੁਡੁਦੇ ਹੋਈ ਇੱਨਸਾਨਿਧਤ ਕਰਿਧੈ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਓਹਦੇ ਗਲ ਚ ਪੇਦੀ ਲਿਥਕਦੀ ਚੈਨ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਬਚਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਓਹਦੇ ਗਲੇ ਚਾ ਚੈਨ ਤੋਆਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ ਜਿਸਲੈ ਉਸ ਚੈਨ ਗੀ ਬੇਚਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਉਸੀ ਬੇਵਕੂਫ ਬਨਾਇਧੈ ਅਪਨੇ ਕਥ ਸਥਾਨ ਰਕਖੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਪਂਚੈਤ ਚ ਉਸ ਰਾਜ ਗੀ ਖੋਲਦਾ ਏ।

ਬਿਦਦਾਂ ਦੀਨੂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਏਹਸਾਨੇ ਹੇਠ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਦਬਾਨੇ ਚ ਕਾਮਜਾਬ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਮਿਟਠੀ—ਮਿਟਿਧੋਂ ਗੱਲਿੰ ਚ ਪਲਚਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ ਜੇ ਦੀਨੂ ਗੀ ਓਹਦੇ ਪਰ ਬਿਨਦ ਬੀ ਸ਼ਕ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਹਤਥ ਉਸੀ ਦੇਨੇ ਦਾ ਵਚਨ ਦੇਈ ਓਡੇਦਾ ਏ। ਓਹ ਬੀ ਏਹ ਆਖੀ ਓਡਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਕਮ ਛੋਡੀ ਦੇਗ। ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਰੂਪਾਂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤੋਂਦੀ ਏ ਓਹ ਅਪਨੀ ਅਸਲਿਧਤ ਦਸ਼ਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਗੀ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਹਤਥ ਓਹਦੇ ਹਤਥ ਦੇਨੇ ਗੀ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਦੁਖੀ ਹੋਇਧੈ ਪਂਚੈਤ ਬਲਾਨਦਾ ਏ ਤਾਂ ਬਿਦਦਾਂ ਤੁਥੈ ਬੀ ਉਟ੍ਰ—ਨਟ੍ਰ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਅਪਨੇ ਮਕਸਦ ਚ ਕਾਮਜਾਬ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ।

ਸ਼ਾਹ

'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ 'ਸ਼ਾਹ' ਇਕ ਐਸੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਮਨੇ ਔਂਦਾ ਏ ਜੇਹਡਾ ਅਪਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਗੀ ਛਪਾਨੇ ਲੇਈ ਅਪਨੀ ਲਾਡੀ (ਪਲੀ) ਗੀ ਜਾਨੂ ਮਾਰੀ ਓਡੇਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਹ ਸੂਦਖਿੰਦੀ ਦਾ ਕਮ ਕਰਦਾ ਏ। ਓਹ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸੂਦ ਉਪਰ ਪੈਸੇ ਦੁਆਰ

ਦਿੰਦਾ ਏ। ਓਹ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਇਸ ਚਾਲੀ ਬੇਵਕੂਫ ਬਨਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਕਕਨੇ ਉਪਰ ਗੈ ਨੇਈ ਆਂਦਾ ਆਂਦਾ। ਸ਼ਾਹ ਨਾਮਦ ਏ ਜੇਹਦਾ ਪਤਾ ਓਹ ਕੁਸੈ ਗੀ ਬੀ ਨੇਈ ਲਗਨ ਦਿੰਦਾ। ਓਹਦੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਕਨੈ ਨਾਯਾਯ ਸਰਬਅਤ ਹਾਂਦੇ ਨ, ਜਿਸਕਰੀ ਓਹ ਉਸੀ ਸਾਰੀ ਆਡਦਾ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਹਸਪਤਾਲ ਲੇਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ, ਦੀਨੂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤ ਬਡੀ ਮਾਡੀ ਹਾਂਦੀ ਏ ਤਨੈ ਸ਼ਾਹ'ਸਾ ਦੋਆਰ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹਾਂਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਹ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਪੂਰਾ—ਪੂਰਾ ਫਾਯਦਾ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਦੀਨੂ ਗੀ ਦੋ ਸੈਂਕਡੇ ਦੋਆਰ ਜਬਰਦਸ਼ੀ ਦੇਈ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਪੈਹਲੇ ਤੇ ਬਡਾ ਸੋਚ—ਬਚਾਰ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਧੀਓਂ ਦੀ ਜਿਨਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਯੈ ਓਹ ਪੈਸੇ ਰਕਖੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਹ ਦੀਨੂ'ਸਾ ਓਹਦੀ ਧੀਓਂ ਦਾ ਰਿਖਤਾ ਮਾਂਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕੀਜੇ ਓਹ ਬਿਦਦਾਂ ਗੀ ਅਗੋਂ ਗੈ ਵਚਨ ਦੇਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾਂਦਾ ਏ।

ਸ਼ਾਹ ਬਡਾ ਕਂਜੂਸ ਹਾਂਦਾ ਏ ਓਹਦੀ ਤੁਮਰ ਬੀ ਹੂਨ ਕਾਫੀ ਹੋਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ। ਲਾਡੀ ਦੇ ਸਰਨੇ ਪਰੈਤ ਓਹਦੇ ਘਰਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਮਮ ਨੌਕਰਾਨਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਉਸੀ ਮ੍ਹੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਗੈ ਝੂਰਾ ਲਗਗਾ ਰੱਹਦਾ ਏ ਓਹਦੀ ਇੱਨੀ ਕਮਾਈ ਇਧਾਂ ਗੈ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਕਨੈ ਬਾਹ ਬੀ ਉਸੀ ਤੁਸੀ ਲਾਲਚ ਮੂਜਬ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹਦੀ ਗ੍ਰਹਣਥੀ ਬਸੀ ਜਾਹਗ। ਦੂਆ ਓਹਦੇ ਪੈਸੇ ਬੀ ਬਚੀ ਜਾਡਨ। ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਪਤ ਹੋਰ 'ਕੂਂਸ਼ਾਜਾਦੀ' ਦੀ ਬਨਾਈ ਦੀ ਰੁਟਟੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਨ ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹਤਥਾ ਬਨੇ ਦੇ ਬਨਨ—ਸਬਨੇ ਸਲੂਨੇ ਦਾ ਨਾਂਦ ਲੈਨੇ ਦੇ ਸੁਖਨੇ ਦਿਕਖਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਓਹਦਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮੇਂਦੇ ਪਰ ਉਸ ਬੇਲੈ ਪਾਨੀ ਫਿਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਬਿਦਦਾਂ ਅਪਨਾ ਰਸਤਾ ਸਾਫ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਓਹਦੀ ਅਸਲਿਤ ਸਾਰੋਂ ਗੀ ਸਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਸ਼ਾਹ ਕਪਟੀ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਬੇਸ਼ਕਕ ਏ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹ ਦਿਲੈ ਆਹਲਾ ਮਾਹਨੂ ਬੀ ਏ। ਬਿਦਦਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾਹਾਲ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਓਹ ਅਪਨੇ ਹਤਥ ਪੈਹਲੇ ਗੈ ਖੱਡੇ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਕਂਜੂਸ ਤੇ ਓਹ ਏ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਪਚੈਤ ਸਾਮਨੇ ਅਪਨੇ ਦੋ ਸੈਂਕਡੇ ਦਾ ਰੋਨਾ ਰੋਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਉਸੀ ਪਚੈਤ ਸਮਯਾਂਦੀ ਏ ਓਹ ਚੁਪਚਾਪ ਉਥੂਆਂ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਪਤ

'ਕੂਂਸ਼ਾਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਪਤ ਇਕ ਸਮਯਾਦਾਰ, ਜਾਨੀ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਮਾਹਨੂ ਏ। ਪਤ ਹੋਰ ਸਰਪੈਚ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦੇ ਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਕਚੈਹਰੀ ਦੇ ਚਕਕਰੋਂਸਾ ਪਚੈਤ ਚ ਪਤ ਹੁੰਦੇ ਕੋਲਾ ਅਪਨਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋਆਨੇ ਚ ਭਲਾਈ ਸਮਯਾਦੇ ਨ। ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਹਰ ਮਾਹਨੂ ਪਤ ਹੁੰਦੀ ਬਡੀ ਇਞ਼ਜਤ ਕਰਦਾ ਏ। ਓਹ ਇੱਨੇ ਸਮਯਾਦਾਰ ਨ ਜੇ ਕੋਈ ਬੀ ਉਨ੍ਹੀ ਗਲਲਾ ਗੀ ਨੇਈ ਪਰਤਾਂਦਾ। ਤੱਦੀ ਆਕਖੀ ਦੀ ਗਲਲ ਗੀ ਹਰ ਕੋਈ ਸਿਰ ਮਥੇ ਸਮਯਦਾ ਏ।

ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਦੀਨੂ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਈ ਫੈਸਲਾ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਤੇ ਬਿਦਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਉਸੀ ਸਤਾ ਤਾਂਗ ਕਰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਪਚੈਤ ਬਲਾਂਦਾ ਏ। ਪਤ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਗਲਲਾ ਗੀ ਸੁਨਿਧੈ ਸ਼ਹੀਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਕੂਂਸ਼ਾਜਾਦੀ ਤੇ ਤੈ ਹੋਰ ਕਥਾਂ ਸਨਾਂਦੇ ਨ। ਉਨ੍ਹੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਸਨਾਈ ਗੇਦਿਆਂ ਜਾਨ ਦਿਧਿਆਂ ਗਲਿਆਂ ਗੀ ਹਰ ਕੋਈ ਬੱਡੇ ਗੈ ਧਾਨ ਕਨੈ ਸੁਨਦਾ ਏ। ਸਾਰੇ ਤੱਦੀ ਸਨਾਈ ਦਿਧਿਆਂ

ਕਥੋਂ ਗੀ ਸੁਨਿਧੈ ਸ਼ਹੇਈ—ਗਲਤ ਗੀ ਪਨਛਾਨੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਇਥੁੰ ਤਗਰ ਜੇ ਬਿਦਦਾਂ ਨੇਹ ਬਦਮਾਸ਼ ਗੀ ਅਸਲਿਧਤ ਸਾਮਨੇ ਆਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਖੀਰ ਚ ਪਤ ਹੋਰ ਦੀਨੂ ਦੇ ਹਕੈ ਚ ਫੈਸਲਾ ਸਨਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਓਹ ਬੰਸੀ ਜਨੇਹ ਨਿਸੁਆਰਥ, ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਮਾਹਨੂ ਕਨੈ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਰਿਖਤਾ ਪਕਕਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਉਨੋਂਗੀ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ (ਅ)ਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਰੂਪਾਂ

'ਕੁਂਸ਼ਾਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਏ, ਰੂਪਾਂ ਮਾਂ—ਮਹੇਟਰ ਕੁਡੀ ਏ ਓਹਦੇ ਆਸਤੈ ਓਹਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਓਹਦੀ ਮਾਤਾ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਬਡੀ ਗੈ ਖੂਬਸੂਰਤ ਏ। ਓਹਦਾ ਸਮਾਝ ਬਡਾ ਚੰਗਾ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਹਰ ਕੋਈ ਉਸੀ ਇਨ੍ਹਾ ਹਿਰਖ ਕਰਦਾ ਏ। ਮਾਂ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਰੈਹਮਤਾ ਚਾਚੀ ਉਸੀ ਅਪਨਾ ਦੁਦਧ ਪਲਾਇਏ ਉਸੀ ਅਪਨੀ ਧੀਏ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਧਾਰ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਓਹ ਮਹੇਸਾ ਉਸੀ ਖੁਸ਼ ਦਿਕਖਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਰੂਪਾਂ ਦਰੇਆ ਰੁਡੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਬਿਦਦਾਂ ਨੇਹਾ ਕਪਟੀ ਮਾਹਨੂ ਉਸੀ ਬਚਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਓਹਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਨੇ ਗਿਤੈ ਓਹਦੇ ਪਿਤਾ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਬਾਹ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਕਰੀ ਦੇਂਦੇ। ਮਜਬੂਰੀ ਚ ਓਹ ਬਚਨ ਦੇਈ ਓਡੇਂਦਾ ਏ। ਬਿਦਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜਿਨਦਗੀ ਚ ਇੱਨੀ ਜਾਦਾ ਖਲਭਲੀ ਮਚਾਈ ਓਡੇਂਦੇ ਨ। ਜੇ ਓਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਏ ਅਤਥਰੁਂ ਕੇਰਦੀ ਰੌਹਦੀ ਏ ਪਰ ਸੂਹਾਂ ਕਿਸ ਬੀ ਨੇਈ ਬੋਲਦੀ। ਓਹ ਨੇਈ ਚਾਂਹਦੀ ਜੇ ਬਿਦਦਾ ਨੇਹ ਕਪਟੀ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਲੜ ਲਗਿਏ ਜਿਨਦਗੀ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਜਾ। ਓਹ ਦਮੈ ਦੀਨੂ ਗੀ ਬਡਾ ਗੈ ਦੁਖੀ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਖੀਰ ਉਨੋਂਗੀ ਪੰਚਾਧਤ ਬਠਾਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਤਥੋਂ ਬੀ ਤੰਦੇ ਕਰੀ ਬਡਾ ਦੁਖੀ ਹੋਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਬੰਸੀ ਰੂਪਾਂ ਕਨੈ ਮਨੋਮਨ ਹਿਰਖ ਕਰਦਾ ਏ ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਰੂਪਾਂ ਮਹੇਸਾ ਖੁਸ਼ ਰਵੈ ਭਾਮੇ ਓਹ ਕੁਤੈ ਬੀ ਰਵੈ। ਓਹ ਤਾਨੋਂ ਦੌਨੋਂ ਦੀ ਬਡੀ ਗੈ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਸਚ ਦੀ ਗੈ ਜਿਤ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਬਾਹ ਬੰਸੀ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ।

ਰੈਹਮਤਾਂ ਚਾਚੀ

'ਕੁਂਸ਼ਾਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਗੋਣ ਪਾਤਰ ਏ ਏਹ ਇਕ ਏਥੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੇ ਔਦੀ ਏ ਜੇਹਡੀ ਬਗੈਰ ਕੁਸੈ ਲੁਭ ਲਾਲਚ ਬਗੈਰ ਰੂਪਾਂ ਨੇਹੀ ਮਾਂ—ਮਹੇਟਰ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਾਲਮਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਰੈਹਮਤ ਚਾਚੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਾਕਦਾਮਨ ਮੈਲਵਿਧੇ ਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। ਬਚਪਨ ਮਸੀਤ ਚ ਗੈ ਬਤੀਤ ਹੋਆ। ਜਿਸਲੈ ਬਡੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਮਹੌਰੇ ਕਨੈ ਓਹਦਾ ਬਾਹ ਹੋਆ। ਓਹਦਾ ਘਰੈਆਹਲਾ ਬੀ ਪਕਕਾ ਨਮਾਜੀ ਹਾ। ਘਰੈਆਹਲੇ ਦੀ ਮੌਤੀ ਪਰੈਂਤ ਰੈਹਮਤ ਚਾਚੀ ਇਕਕਲੀ ਰੇਈ ਗੇਈ। ਓਹਦੀ ਕੋਈ ਸਤਾਨ ਬੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਜਿਸ ਕਰੀ ਓਹ ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸਤਾਨ ਕੋਲਾ ਬੀ ਬਦਲ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਏ। ਪਰ ਓਹ ਕਦੋਂ ਬੀ ਏਹ ਨੇਈ ਜਤਲਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਬਡਾ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਏ। ਓਹ ਕਦੋਂ ਬੀ ਨੇਈ ਚਾਂਹਦੀ ਜੇ ਰੂਪਾਂ ਗੀ ਕਦੋਂ ਬੀ ਕੁਸੈ ਚਾਲਲੀ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁਜੈ। ਰੈਹਮਤ ਚਾਚੀ ਦਾ ਦੀਨੂ ਬੀ ਬਡਾ ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਏ ਉਸੀ ਅਪਨੇ ਘਰੈ ਦੇ ਸਦਸ਼ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਚ ਸ਼ਹੇਈ ਫੈਸਲਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਓਹ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਬੰਸੀ ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੌਨੋਂ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਪਕਕੀ ਹੋਨੇ ਉਪਰ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਉਨੋਂਗੀ ਮੁਹੇਸਾਂ ਖੁਸ਼ ਰੈਹਨੇ ਦਾ (ਅ)ਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦੀ ਏ।

ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਐ। ਏਹ ਇਕ ਐਸੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦੀ ਏ ਜਿਸੀ ਅਪਨੀ ਨਿਕਕੀ ਹਾਰੀ ਉਮਰੀ ਚ ਲਮ੍ਮੀ ਬਮਾਰੀ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪੌੱਦਾ ਏ। ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਨਦੇ ਗੈ ਓਹਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅਪਨੀ ਧੀਊ ਗੀ ਬੜੇ ਲਾਡ—ਪਾਰ ਕਨੈ ਪਾਲੇਆ। ਓਹ ਸਾਨੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਕਾਰ ਖੇਢਨ ਜਾਂਗਲ ਚ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਹਿਰਣੈ ਦੇ ਭਲੇਖੈ ਗਭਨ ਹਿਰਣੀ ਗੀ ਸਾਰੀ ਆਡਦਾ ਏ। ਦਿਖਦੇ—ਦਿਖਦੇ ਰਾਜੇ ਗੀ ਕੋਢ ਪੇਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਬਸ ਫਹੀ ਕੇਹ ਹਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨੇਹੀ ਭਯਕਰ ਹਾਲਤ ਦਿਕਿਖੈ ਪਥਰ—ਜਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਦ ਓਹ ਪੂਰੇ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਗਰ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਚ ਰੱਹਦੀ ਏ। ਕੋਈ ਚਾਲੀ ਦੇ ਲਾਜ, ਸਾਨੇ ਦੁਆਲੇ ਲਕਖ ਜਤਲ ਕਰੀ ਹੁਟਦੇ ਨ। ਪਰ ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਨਾ ਬੋਲਦੀ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਹਿਲਦੀ ਏ। ਰਾਜਾ ਨਗਰ ਚ ਢੰਡੋਰਾ ਫਰੋਆਂਦਾ ਏ ਜੋ ਕੋਈ ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਗੀ ਤੈ ਬਾਰੀ ਬੁਲਾਈ ਦੇਗ ਉਸੀ ਰਾਜ—ਪਾਠ ਤੇ ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਰੀ ਦਿਤਾ ਜਾਹਗ। ਤੇ ਜੇਹਡਾ ਐਸਾ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਣ ਓਹਦੀ ਮੁੰਡੀ ਕਪੀ ਦਿਤੀ ਜਾਹਗ।

ਖੀਰ ਚ ਗਭਰੂ ਆਂਦਾ ਏ ਓਹ ਅਪਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬਾਵੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਦਿਤੇ ਗੇਦੇ ਬਾਲ ਤੇ ਓਹਦੇ ਸ਼ੀਰਵਾਦ ਕਨੈ ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਗੀ ਤੈ ਬਾਰੀ ਬੋਲਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਓਹਦੇ ਬੋਲਨੇ ਦੀ ਹਰ ਪਾਸ੍ਸੇ ਖਬਰ ਪੁਜ਼ੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਏਹ ਜਾਨਨੇ ਲੇਈ ਉਤਸੁਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਨੇਹਾ ਸਾਫ਼ਨੂ ਏ ਜਿਸਨੇ ਐਸਾ ਅਸਮਭਵ ਕਰੀ ਦਸ਼ੇਆ ਏ। ਖੀਰ ਸਭੈ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਥੈ ਕੂਂਸ਼ਜਾਦੀ ਤੇ ਗਭਰੂ ਦਾ ਬਾਹ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਰਸ–ਯੋਜਨਾ

ਭਰਤਮੁਨਿ ਨੇ ਨਾਟਿਆਸਤਰ ਚ ਤ੍ਰੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੀ ਨਾਟਿਆ ਦੇ ਜਰੂਰੀ ਅੰਗ ਮਨੇ ਦਾ ਏ – 1. ਵਰਤੁ, 2. ਨੇਤਾ, 3. ਰਸ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਚਾ ਰਸ ਗੀ ਸਾਰੇਂ ਕੋਲਾ ਜਾਦਾ ਸ਼ਹਤ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਪਰ ਵਸਤੁ ਤੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਬੀ ਅਪਨੀ–ਅਪਨੀ ਥਾਹਰਾ ਬਡਾ ਸ਼ਹਤ ਏ। ਜਿਸ ਚਾਲੀ ਕਥਾਨਕ ਨਾਟਕ ਲੇਈ ਰੀਢ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦਾ ਕਮ ਕਰਦਾ ਏ, ਤਾਂਧਾਂ ਗੈ ਪਾਤਰ ਨਾਟਕ ਗੀ ਅਗੇ ਬਧਾਨੇ ਚ ਕਮ ਕਰਦੇ ਨ। ਤੇ ਰਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਆਤਮਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਬਾਗੈਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਲਿਆਨ ਬੀ ਨੇਈ ਕੀਤੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ। ਕੀ ਜੇਕਰ ਨਾਟਕ ਗੀ ਪਢਿਏ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਰਸ ਗੈ ਨੇਈ ਔਗ ਤਾਂ ਨਾਟਕ ਗੀ ਪਾਠਕ ਪੂਰਾ ਪਢੋਂ ਜਾਂ ਦਿਕਖੇ ਬਾਗੈਰ ਗੈ ਛੋਡੀ ਦੇਗ। ਇਸ ਕਰੀ ਨਾਟਕ ਚ ਰਸ ਸਬੰਧੋਂ ਸ਼ਾ ਜਰੂਰੀ ਤਤਿਆ ਏ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਚ ਕਿਸ਼ ਇਕ ਰਸੋਂ ਗੀ ਗੈ ਪ੍ਰਮੁਖ ਮਨੋਆ ਜਨਦਾ ਹਾ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਚ ਸਾਰੋਂ ਗੈ ਰਸ ਅਪਨੀ–ਅਪਨੀ ਜਗਹ ਪਰ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਨਿਕਕੇ–ਨਿਕਕੇ ਸੰਵਾਦੋਂ ਗੀ ਪਢਿਏ ਬੀ ਰਸ ਧਵਨਿ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੌਂਡਾ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਕੁਸੈ ਬੀ ਰਸ ਗੀ ਗੈਣ ਨੇਈ ਸਮਝੋਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦਾ ਬਕਖ–ਬਕਖ ਬਧੀਂ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :–

ਕੁਸੈ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਅਨਾਜਾ ਓਹਦੇ ਚਾ ਹਾਸਲ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਆਨਨਦਭਾਵ ਜਾਂ ਰਸਾਇਨ ਥਮਾਂ ਲਾਯਾ ਜਨਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਤੇ ਇਸ ਤਤਿਆ ਦੀ ਹੋਰ ਬੀ ਮਤੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ। 'ਰਸ' ਆਸਤੈ ਨਾਟਿਆਸਤਰ ਚ 'ਵ੃ਤਿ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਕੁਸੈ ਭਾਵ ਗੀ ਸ਼ਬਦੋਂ ਤੇ ਅਭਿਨਿਧਾਨ ਰਾਹੋਂ ਠੀਕ ਚਾਲੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਗੈ 'ਵ੃ਤਿ' ਖੋਆਂਦਾ ਏ। 'ਵ੃ਤਿ' ਦਿਧਾਂ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਆਕਿਖਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ :–

1. ਕੌਸ਼ਿਕੀ ਵ੃ਤਿ

ਜਿਸ ਬੇਲੈਂ ਨਾਚ, ਗਾਨਾ ਆਦਿ ਸ਼੍ਰੁਂਗਾਰਕ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਵਿਕਤ ਕਰਦਾ ਏ, ਉਸਲੈ ਕੌਸ਼ਿਕੀ 'ਵ੃ਤਿ' ਅਪਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਚ ਸ਼੍ਰੁਂਗਾਰਰਸ ਦੀ ਗੈ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਂਦੀ ਏ।

2. ਸਾਤਵਤਿ ਵ੃ਤਿ

ਏਹ ਵ੃ਤਿ ਉਤਸਾਹ ਬਧਾਨੇ ਤੇ ਛਾਦਰੀ ਦਾ ਜਜ਼ਾ ਦਰਸਾਨੇ ਆਸਤੈ ਅਪਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਇਸ ਚ ਵੀਰ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਂਦੀ ਏ।

3. ਆਰਭਟੀ ਵ੃ਤਿ

ਰੈਹ–ਗੁਸ਼ਾ, ਖਿੰਜ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਵਿਕਤ ਕਰਦੇ ਬੇਲੈਂ ਆਰਭਟੀ ਵ੃ਤਿ ਗੀ ਅਪਨਾਧਾ ਜਨਦਾ ਏ, ਇਸ ਚ ਰੈਂਡ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਂਦੀ ਏ।

4. भारती वृत्ति

इसदा सरबंध 'नटे' कन्नै होंदा ऐ ते एहदे च वीभत्स रस दी प्रमुखता होंदी ऐ।

करुण रस

- दीनू - "ए रूपां महाड़ी धीऽ ऐ पर नेही कलच्छनी ऐ जे जनम लैन्दे सार इन्न अपनी मौरी गी खादा
- रूपां - (तड़फियै) नई बापू नई
- दीनू - ते हून बबै दा बढ़ेपा खज्जल करारदी ऐ।
- रैहमते - ए तूं के कुफर तोल्ला करनां भाऊ? सील गवै गी कलच्छनी आखा करनां। किश ते खुदा दा खौफ खा। त्रीमत तेरी मोई तां अपनी मौती, इस गरीबनी गी तोहमत लाई तां जहन्नम च बी थाहर नई लगा जुङ्न।"
- बिद्वां - "रूपां बाज आई जा। जेहके हत्थें ढुब्बने थमां बचाए दा ऐ उऐ हत्थ कुतै तेरी संधी नई घोटी ओङ्न।
- रूपां - (वरलाप-जन करदे) अऊं पुच्छनी आं - की बचाया हा मिकी? ए नरक जून भोगन लई? उस रोज रुद्धी-दुब्बी गेदी होंदी तां सारा स्यापा गै मुक्की जाना हा। (रोन्दे सिसकदे) नां तू मिकी बचांदा, नां मेरा दीन-दुखी बापू स्हान्ने कर्ज दे भारे हेठ दबोन्दा-जलोन्दा ते नां अज्ज बिच मंडिया मेरी बोल्ली लगदी।"

उपर दिते गेदे दैनें उदाहरणे च करुण-रस ऐ। 'कूंशजादी' नाटक दी नायका रूपां गी दरेआ चा रुढ़दे बिद्वां नांड दा माहनु बचांदा ऐ जेहडा ओहदी जान बचाने दे बदले ओहदे पिता'शा ओहदा हत्थ मंगदा ऐ। ओहदे करी होने आहले दुख गी लेखक ने करुण-रस द्वारा इस चाल्ली पेश कीते दा ऐ जे रूपां कन्नै पाठके गी इक अपनापन, इक हमदर्दी मसूस होन लगी पौंदी ऐ।

2. हास्य रस

नाटक च केई थाहरे पर लेखक ने संवाद इस चाल्ली कन्नै लिखे दे न जे उनेंगी पढ़ियै हास्य रस अपने आप गै प्रस्फुटित होन लगी पौंदा ऐ। उदाहरण -

- शौकू - "लाडिया लत्त चुल्ली बाली दी होऐ ते अपने-आप चौल ते दाला गळकारदियां होन।
- भौकू - रिच्छ चटनी घोटारदा होऐ, चित्तरा छाह छोलारदा होऐ।"

- ਸ਼ੌਕੂ — 'ਮਹਾਰਾਜ ਅਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੀ ਹਾਜਰ—ਨਾਜਰ ਸਮਝਿਯੈ ਬਾਨ ਦਿਨੇ ਆਂ
- ਮੌਕੂ — ਜੇ ਸਾਡਾ ਬਬਕ, ਨਾਮੀ—ਕਨਾਮੀ ਪੈਹਲਵਾਨ ਚਤਰੁ
- ਸ਼ੌਕੂ — ਜੇਡਾ ਛਿੰਜਾ ਘੁਲਦਾ ਹਾ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਬਡੀ ਮਾਲੀ ਜਿਤਦਾ ਹਾ
- ਮੌਕੂ — ਨੁਹਾਡੇ ਉਪਰ ਨੁਹਾਡੇ ਉਪਰ
- ਜੋਣੀ — ਕਿਥ ਤਚਕ੍ਰੋ ਬੀ।
- ਸ਼ੌਕੂ — ਸ਼ਾਹਨੀ ਹੋਰ ਬਡਿਆਂ ਮੈਹਰਬਾਨ ਹਿਯਾਂ
- ਮੌਕੂ — ਤ੍ਰੀਏ—ਚੈਥੇ ਰੋਜ ਸਦਦੀ ਮੇਜਦਿਆਂ
- ਸ਼ੌਕੂ — ਤੇ ਬਟੀ ਬਦਾਮ ਤੇ ਲਟਰਮ—ਪਟਰਮ ਦੇਇਧੈ ਟੋਰਾਦਿਆਂ।"

ਇਨ੍ਹੋਂ ਸੰਗਾਦੋਂ ਗੀ ਪਢਿਧੈ ਮਨੈ ਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਹਾਸਥ ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਧੈ ਜਨੇਹ ਪਤਤਰ ਗੈ ਨਾਟਕ ਗੀ ਹੋਰ ਮਤਾ ਦਿਲਚਸਪ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨ।

- ਸ਼ਾਹ — (ਮੁੰਢੀ ਲਵਾਇਧੈ) ਆਹਾ—ਹਾ। ਨਾਥ ਹੋਰੋਂ ਕੈਸਾ ਕਵਿਤ ਸ਼ੁਨਾਯਾ, ਕਧਾ ਨਾਂ ਲੇਈ ਦਾ "ਭੋਜਨ ਛੈਲ ਕਰਾਈ।" ਮਿਕੀ ਤੇ ਸ਼ੁਨਿਯੈ ਸ਼ੌਹਰੀ ਮੁਕਖ ਸ਼ਾਲੀ ਤਟਠੀ ਏ। ਇਸਲੈ ਕਦੋਂ ਬਤਤਿਹਿਂ ਪਲਾਏਂ ਤੇ ਛਿੱਤਰਿਹਿਂ ਮੜਦੋਂ ਆਹਲਾ ਥਾਲ ਮੈਰੈ ਸ਼ਮਾਨੈ ਆਈ ਟਿਕੈ ਤਾਂ
- ਮੌਕੂ — ਤਾਂ ਝਾਟਟ ਓਦੇ ਚ ਕੋਡ—ਕਿਰਲੀ ਆਈ ਪਵੈ।"
- ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਉਦਾਹਰਣ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਤਿਹਿਤ ਹਾਸਥ ਰਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਸਿਮਤ

- ਬਿਦਦਾਂ — "ਮ—ਮ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਏ ਜੇ ਤੁਸੋਂ ਮਨੈ ਚ ਝਾਕਿਧੈ ਕੇਹ ਬੁਜ਼ੋਆ?
- ਪਨਤ — ਹਾ—ਹਾ—ਹਾਂ। ਅਸ ਤੇਰੇ ਮਨੈ ਦਿਯਾਂ ਤੇਰੇ ਗੈ ਸੂਹਾਂ ਸੁਨਨਾ ਚਾਹਨੇਆਂ।"
- ਏਹ ਬਡਾ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਾਸਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਅਕਖੀ ਬੀ ਹਸਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਹੋਠ ਥੋਹੜੇ ਜਨੇਹ ਖਿੜਦੇ ਨ।

ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ

- ਪਨਤ — "ਇਸ ਚਾਲੀ ਛੇ ਰੋਜ ਬੀਤੀ ਗੇ ਪਰ ਬਾਵੇ ਨੇ ਤਾਡੀ ਨੇਈ ਪੁਟਟੀ। ਖੀਰ ਸਤਮੋਂ ਰੋਜ ਜਿਸਲੈ ਉਸਨੇ ਅਕਖੀਂ ਖੋਲਿਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ੈਲ ਧੁਖਦੀ ਧੂਨੀ, ਸਾਫ—ਸੁਥਰਾ ਥਾਨ ਤੇ ਕੋਲ ਹਤਥ ਜੋਡਿਧੈ ਬੈਠੇ ਦੇ ਗਭਰੁ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਤਾਂ ਆਹਦਾ ਮਨ ਬਡਾ ਪ੍ਰਸਨਨ ਹੋਆ।

बाबा – जै गुरु गोरखनाथ! बच्चा अस तेरी सेवा दिकिखयै अति प्रसन्न होए आं, मंग जे किश मंगना ऐ।"

शांत रस उत्थे मन्नेआ जंदा ऐ जिसलै संसारी चीजें कोलां विरक्त होए दे मनुकखी मन च बैराग्य आई जंदा ऐ, तां ओह ध्यान अलौकिक शान्ति आहले पासै लाई लैंदा ऐ इस चाल्ली दे अलौकिक शान्ति दे भाव दा चित्रण जिसलै काव्य च कीता जंदा ऐ तां उस थमां थ्होने आहला आनंद 'शांत रस' खोआंदा ऐ।

वात्सल्य रस

रैहमते – "दीनू कुन होन्दा मिकी आहनने ते नेई आहनने आला? (रूपां गी गल लाइयै) ऐ मेरी रहेलडी दी नशानी गै नेई, मैं-मैं इसी अपना दुद्ध पल्याइयै पाले दा ऐ (रुन्हाकी अवाज) इसी मसीबतें च घिरे दे दिकिखयै मेरे ढिड्ड बरछे-जन लगदे न।

पन्त – वाह! भई वाह! जनमेआ माता ने दुद्ध पल्याया अम्मां ने। नाथ जी दिक्खे कुदरत दे रंग।

भक्ति रस

जोगी – "पैहला दर्शन कौल घंडोली, दूआ देवां माई,
त्रीआ दर्शन चरनपादका, चौथा अद्वकुआरी,
पंजमां दर्शन भैरों घाटी, छेमीं गुफा तुम्हारी।
सैन्ते गी माता बचडे दिन्दी, भैनें बीर मलाई।
जिन सिमरी उन्नै फल पाया, घट-घट जोत सुआई जी।"

अद्भुत रस

गभरु – "ओ खूब धन-द्रब्ब खर्चियै करामाती शीशा लई आया ते लगा ओहटी सिफत सुनान जे दूर-दरेडै रौहने आहले जिस कुसै गी बी चेता करो तां नुहाडी तस्वीर शीशे च लभन लगी पौँदी ऐ।

दीया – बाह भई बाह!

गभरु – धरमू ने नरातू दी डौल दिक्खने दी सलाह दित्ती तां शहूकारे दे जागतै शीशे गी मत्था टेकियै नरातू गी सिमरेआ तां शीशे च झांकियै त्रैनें गी थरने-परने पेई गे। लोक नरातू दी लोथ चिखा पर रक्खन लगी पे हे। उनें आल-माल नेई कीती ते फूढी पर बेहियै उड्डरी पे। चिखा गी अग छुहान गै लगे हे जे धरमू करलाया, उन्न पौन-पट्ट हारे चा झूठा मनका कळिढयै पारस मणी जडी दित्ती। लौ जी, नरातू राम-राम करदी उट्ठी खडोती। नडाए आहले ए भूत खेढ दिकिखयै नस्सी-नसाई गे ते ओ त्रैवे नरातू कोल आई ढुके।

भयानक रस

- गभरु — "होर केह! राजकमारै ते बपारी पुतरै घोडे पर टाप्पी मारी ते बाऊ दे फंडाके आंगर उड्डरी गे, धरमू ने डांग मूँढै पाही ते टुरी पेआ अपनियां बत्ता। चलो चल—चल चल। ओ दूर इक जुआड—डंडकारै च पुज्जा ते हुट्टन—लुआहन इक गुटठा बेही गेआ। चानचक्क इक बड़ा भारी सप्प सूकदा ते काहला—जन पेदा आई गेआ ते लगी पेआ धरमू दे आले—दुआलै चक्कर लान। नस्सियै जिंद बचाने लेर्ह धरमू उट्ठी खड़ोता पर सप्पै झट्ट ओहदी लत्ते पलेस मारी टकाए ते बचैरे गी फडित्तियां फसाई दिता। इच्चरें इक चक्की जेहड़ा बिच्चू औंदा दिक्खेआ तां धरमू ने डांग गूरी लैती। बिच्चूं भलेआं कोल पुज्जा तां उन्न डांगे दियां दौँ—त्रै बनकाइयै जत्तरियां ते उसी फतकाई ओडेया। लौ जी, सप्पै राजकमारी दा रूप धारी लैता ते ओ बोल्ली जे अऊं नागराजै दी धी आं, सैल करन आई तां इक राखस मेरे पिच्छे ल'ग्गा। सप्पै दा रूप धारियै रुड्ढे च बड़न लगी तां पापी बिच्चू बनियै मगर दौड़ेआ।
- दीया — राखसें बी ते अती चुकी दी होंदी ऐ !

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT - II
LESSON - 6

ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ'

ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਏ— ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਓਹ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਢੰਗ ਜੇਹਡਾ ਸ਼ਿਕਿਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੈਹਜੇ ਥਮਾਂ ਬਕਖ਼ਰਾ, ਆਮ ਜਨਸਥਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਨ੍ਹੀ ਸਰਬਨਧਤ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨ੍ਹੀ—ਕਨ੍ਹੀ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਖਿਤੇ ਚ ਪਾਰਮਪਰਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਜੁੜੇ ਦਾ ਹੋਏ। ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਕੁਸੈ ਵਿਕਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਨੇਈ ਹੋਇਥੈ ਸਾਮੂਹਿਕ ਅਮਿਕਿਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਵਯਮਈ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਧਾਂ ਤੇ ਏਹ ਨਾਟਕ ਸਾਮੂਹਿਕ ਅਮਿਕਿਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋਂਦੇ ਨ ਤੇ ਕਨ੍ਹੀ ਗੈ ਪਦਾਰਥਕ ਸੰਵਾਦੋਂ ਦ੍ਰਾਰਾ ਕਲਪਨਾ—ਸ਼ਕਿਤ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਇਨ੍ਦੇ ਚ ਗਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਸ਼ ਘਟਟ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਗਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਾਡੇ ਦੇ ਹਾਸ਼ਾਰਥਕ ਅਮਿਨਿਧ ਜਾ ਇਤਿਵਰਤਾਸਕ ਪ੍ਰਸਾਂਗੋਂ ਚ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਏਹਦਾ ਸਾਰੋ—ਸਾ ਬਡ਼ਾ ਉਦਾਹਰਣ 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ 'ਸਾਂਕੂ—ਮਾਂਕੂ' ਨ। ਨੇਹਾ ਗਦ ਬੀ ਪਦਾਰਥਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਜਿਥੋਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਿਧਾਂ ਲਿਡਿਆਂ ਇਕ ਦੁਏ ਕਨ੍ਹੀ ਜੁਡੀ ਦਿਧਾਂ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਤੇਜੀ ਕਨ੍ਹੀ ਅਗੋਂ ਬਧਦਿਧਾਂ ਨ। ਪਦਾਰਥਕ ਸੰਵਾਦੋਂ ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਮਧਕਾਲ ਦੇ ਪੂਰ੍ਵ ਥਮਾਂ ਲਗਤਾਰ ਚਲਦਿਧਾਂ ਆਗ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਨੇਹ ਨੇਕਾਂ ਅਂਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕਗੀਤੋਂ ਦੀ ਧੁਨੋਂ ਪਰ ਗਾਏ ਜਂਦੇ ਨ ਤੇ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦ—ਯੋਜਨਾ ਚ ਬੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਚ ਗਾਇਕ ਅਮਿਕਿਤ ਦਾ ਇਕ—ਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਜੇਹਡਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਗੈ ਇਕ ਅਂਗ ਏ। ਸਾਹਿਤਿਆ ਨਾਟਕਾਂ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸਮਸਤ ਲੋਕਾਚਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਕਨ੍ਹੀ ਸਮਝਿਤ ਤਥੋਂ ਗੀ ਵਿਕਿਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਜੂਦ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਕੁਸੈ ਚਰਿਤ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਜੇਹਦੀ ਸ਼ਹਤਾ ਲੋਕ—ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਓਹਦੇ ਬਖੋਸ਼ ਗੁਣੋਂ ਤੇ ਕਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦ੍ਰਾਰਾ ਗੈ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕ ਅਮਿਨਿਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜੇਹਦੇ ਚ ਗੀਤ, ਸਾਂਗਿਤ ਤੇ ਨ੃ਤ ਦੇ ਕਨ੍ਹੀ ਸੰਵਾਦ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਲੋਕ—ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਗੁਣ

ਲੋਕ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਜੇਹੜੇ ਬੀ ਗੁਣ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਸਾਹਿਤਿਆ ਚ ਲੋਕ—ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਬੀ ਤੁਨੋਂਗੀ ਗੈ ਮਨੋਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਜੇਹੜੇ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ :—

1. ਲੋਕ ਰੰਗਮੰਚ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਨੁਮੂਤਿਧਾਂ, ਭਾਵਨਾਏਂ ਤੇ ਪ੍ਰਵਰਤਿਧਾਂ ਦੀ ਅਮਿਕਿਤ ਕਰਦਾ ਏ, ਵਿਕਿਤ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਅਨੁਮਵਾਂ ਦੀ ਨੇਈ। ਲੋਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਵਾਮਾਵਿਕ ਪਦ ਚ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਤਾਂ ਗੈ ਲੋਕ—ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਪਦਾਰਥਕ ਹੋਂਦੇ ਨ।

1. ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਂਡੇਧ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਆ (ਹਿੰਦੀ), ਪ੃ਥਿਤ – 96–97

2. ਟਾਇਪ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਪ੍ਰਵਰਤਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਮੂਹ—ਬੇਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ)।
3. ਖੁੱਲਾ ਰੰਗਮੰਚ, ਦਰਸ਼ਨ—ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਭਾਵ (ਆਮਤੌਰ ਇਕ ਪੰਡਿਤ ਪਿਛੇ ਟੰਗੋਏ ਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਹੈ)।
4. ਅਮਿਨਿਧ ਚ ਸਕੱਤੇ, ਨਰਤਵ ਦੇ ਹਾਵ—ਭਾਵ ਕਨ੍ਹੈ ਭਰੋਚੇ ਦਾ ਅਮਿਨਿਧ।
5. ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ, ਵਿਦੂਸ਼ਕ ਦਾ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਬਿਚ ਆਇਥੈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਨਾ, ਮਰਮਸ਼ਾਰੀ ਅਮਿਨਿਧ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਕਨ੍ਹੈ ਜੁੜੀ ਦਿਯੋਂ ਬੁਝਾਇਆਂ ਦਾ ਦੁਖਡਾ ਰੋਨਾ ਜਾਂ ਉਚਚ ਵਰਗ ਪਰ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
6. ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਮੁੱਤ ਘਟਟ, ਰਸਾਨੁਭੂਤਿ ਵਾਰਾ ਤਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਤ ਕੀ ਜੇ ਕਥਾ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਜਾਨੀ ਪਨਛਾਨਿਆਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ।
7. ਨਾਟਕ—ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਹਰ—ਇਕ ਸਦਸ਼ ਆਵਥਕਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ — ਵਿਦੂਸ਼ਕ, ਨਾਯਕ, ਨਿਰਦੱਸ਼ਕ — ਸਾਰੋਂ ਕਸ਼ ਆਪੂਰ੍ਵ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।
8. ਲੋਕ—ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੀਤਿ—ਰਵਾਜ ਜਾਂ ਉਤਸਵੇਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹਦੇ ਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗੀਤ ਤੇ ਕਹਾਵਤੋਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ—ਬੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ

ਲੋਕ—ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗੈ ਇਸ ਚਾਲੀ ਵਿਕਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹੈ — “ਲੋਕ ਨਾਟਿਆ ਅਸਲ ਚ ਸੈਹਜ ਮਾਨਵ—ਜੀਵਨ ਕਨ੍ਹੈ ਗੈ ਜੀਵਨ—ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਨ, ਇਸ ਕਰੀ ਉਨ੍ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਲੋਕ—ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਨ੍ਹੈ ਇਕ ਨੇਹਾ ਸੈਹਜ ਏਕਾਕਾਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਹਦੇ ਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਦਾ ਅੜਤਰ (ਮੇਤਾ) ਗੈ ਸਮਾਜ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ—ਨਾਟਿਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲੋਕਰੁਚਿ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਅਨੁਕੂਲ ਗੈ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰੀ ਬੀ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਦਰਸ਼ਕ ਲੋਕ—ਨਾਟਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਤਿ ਚ ਇਕ—ਰਸ ਹੋਈ ਰੁਚਿਪੂਰਵਕ ਦਿਖਦਾ ਸੁਨਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ—ਨਾਟਕ ਚ ਸਾਂਗੀਤ ਦਾ ਪੁਟ ਬੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਚ ਬਡਾ ਗੈ ਸਹਾਯਕ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਨਗਾਡੇ ਦੀ ਕਡਕਦਾਰ ਬਾਜ ਜਿਥੈ ਤਗਰ ਅਪਨੀ ਧਾਕ ਜਮਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਤਥੈ ਤੋਡੀ ਸੁਨਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੇ ਕਨ੍ਹੋਂ ਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜੀਵਨ—ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੋਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ—ਨਾਟਕ ਇਨਾ ਸੈਹਜ ਸ਼ਖਾਵਕ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਬੀ ਓਹਦੇ ਜਾਦੂ'ਸਾ ਨੇਈ ਬਚੀ ਸਕਦਾ ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਕੋਈ ਓਹਦੇ ਥਮਾਂ ਮਿਲਨੇ ਆਹਲੇ ਆਨਨਦ ਚ ਢੁੱਬੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹਦੇ ਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਆਨਨਦ ਚ ਢੁੱਬੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹਦੇ ਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਲੋਕ—ਭਾਸ਼ਾ, ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਤੁਲਾਸਪੂਰਣ ਭਾਵ—ਮੁਦ੍ਰਾ, ਲੋਕ—ਸਾਂਗੀਤ, ਲੋਕ—ਨਾਯਕੋਂ ਦਾ ਉਚਚਾ ਤੇ ਪੈਨਾ ਸੁਰ, ਲੋਕ—ਧੁਨੋਂ ਦਿਯਾਂ ਧੁਨਾਂ ਸਬ—ਕਿਸ਼ ਮਿਲਿਅਤ ਪਾਠਕੋਂ/ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਰੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਨ।”

ਲੋਕ-ਸੈਲੀ ਦੇ ਲਕਣੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰ

ਲੋਕ-ਸੈਲੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਲਕਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਲੋਕ-ਸੈਲੀ ਦਾ ਨਾਟਕ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਨੁਮੂਲਿਤਾਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਏਂ ਤੇ ਪ੍ਰਵਰਤਿਗਿਆਂ ਦੀ ਅਮਿਵਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੇ ਕੁਝੈ ਵਿਕਿਤ ਦੀ। 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਬੀ ਕੁਝੈ ਇਕ ਵਿਕਿਤ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਗੀ ਨੇਈ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਬਲਕੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਅਪਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੈਹਲੇ ਗੁਣੋਂ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਪਦਾਰਥਕ ਸੈਲੀ ਚ ਗੈ ਏ ਜੇਹਦਾ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ :—

"ਦਿਕਖੋ ਕੈਸਾ ਸੁਹਾਮਾਂ ਦੇਸ ਡੋਗਰਾ, ਨੇਹਾ ਦੇਸ ਨੇਈ ਲਥਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੀ।

ਫਾਡੇ ਚੀਡਾਂ ਤੇ ਦੇਆਰ ਨ ਸੂਂਕਦੇ, ਪਾਹਲਾਂ ਪਾਨੇ ਜਾਂਡੇ ਬਿਚ ਸੋਵ ਜੀ।"

ਦੁਏ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਟਾਇਪ ਚਰਿਤ ਜਾਂ ਸਮੂਹ-ਬਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ 'ਸ਼ੌਂਕੂ-ਭੌਂਕੂ ਨਾਂਡ ਦੇ ਦ'ਊਂ ਪਾਤਰ ਅਪਨੇ ਸਮੂਹ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਬਡੇ ਗੈ ਸੈਲ ਚਾਲੀ ਕਨੈ ਕਰਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ'ਊਂ ਪਾਤਰੋਂ ਰਾਹੋਂ ਨਾਟਕ ਚ ਰੋਚਕਤਾ ਆਂਦੀ ਏ।

ਤੀਂਧੇ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਬੀ ਖੁਲਲੇ ਰੱਗਮੰਚ ਚ ਗੈ ਖਢੋਏ ਦਾ ਏ। ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਨੇ ਕਹੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਕਾਫੀ ਲਮਾ ਚਲਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ। ਜਿਧਾਂ ਪਚਾਯਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਖੁਲਲੇ ਸਦਾਨ ਚ ਦੱਸੇਆ ਗੇਦਾ ਏ।

ਚੌਥੇ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਅਮਿਨਿਯ ਚ ਕੁਤੈ—ਕੁਤੈ ਸਂਕੇਤਾਰਥਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਹੋਏ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਏ, ਤੇ ਪਾਤਰ ਅਮਿਨਿਯ ਕਰਦੇ ਬੇਲਲੈ ਨਰਤਤ ਕਰਦੇ ਨ।

"ਸ਼ੌਂਕੂ — 'ਮਹਾਰਾਜ ਅਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੀ ਹਾਜਰ—ਨਾਜਰ ਸਮਝਿਧਾਈ ਬਾਨ ਦਿਨੇ ਆਂ।

ਭੌਂਕੂ — ਜੇ ਸਾਡਾ ਬਬਲ, ਨਾਮੀ—ਕਨਾਮੀ ਪੇਹਲਵਾਨ ਚਤੁਰ।

ਸ਼ੌਂਕੂ — ਜੇਹਡਾ ਛਿੰਜਾ ਘੁਲਦਾ ਹਾ ਤਾਂ ਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਬੜੀ ਮਾਲੀ ਜਿਤਦਾ ਹਾ।

ਭੌਂਕੂ — ਨੁਹਾਡੇ ਉਪਰ ਕ੃ ਨੁਹਾਡੇ ਉਪਰ।

ਜੋਗੀ — ਕਿਥ ਉਚਵਰੇ ਬੀ।

ਭੌਂਕੂ — ਤ੍ਰੀਏ—ਚੌਥੇ ਰੋਜ ਸਦਦੀ ਮੇਜਦਿਧਾਂ।

ਸ਼ੌਂਕੂ — ਤੇ ਬਟਟੀ—ਬਟਟੀ ਬਦਾਮ ਤੇ ਲਟਰਮ—ਪਟਰਮ ਦੇਇਧੈ ਟੋਰਦਿਧਾਂ।"

(ਸਫਾ—38)

ਪੱਜਮੋਂ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਵਿਦੂਸ਼ਕ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਪਨਤ ਹੋਰੋਂ ਸਮਾਜ ਗੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ ਦਾ ਏ। ਅਪਨੀ ਗਲਲਾ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਕਨ੍ਹੈ ਸਮਝਾਨੇ ਆਸਤੈ ਉਨੋਂ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣੋਂ ਗੀ ਬੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਚ ਲੈਤੇ ਦਾ ਏ। ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਆਸੇਆ ਸੰਸਾਰਥਾਂ ਸ਼ਾਵਾਦ ਬੀ ਹਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਮਨੈ ਗੀ ਛੂਝ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਜੇਹਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਨ – ਬਿਦਦਾਂ – "(ਸੂਰਤ ਫਿਰਦੀ ਏ) ਕੇ ਏ? (ਅਕਖੀਂ ਮਲਦੇ) ਕੇ ਹੋਆ ?

ਰੂਪਾਂ – (ਭਰਲਾਪ ਕਰਦੇ) ਮਾਸੀ ਮਿਕੀ ਬਚਾਈ ਲੈ, ਤੇਰੇ ਛਨ੍ਦੇ ਮਿਕੀ ਇਸ ਕਸਾਇਧੇ ਕੋਲਾ ਬਚਾਈ ਲੈ। (ਰੋਨਦੀ–ਤਡਫਦੀ ਏ) |² (ਸਫਾ–72)

ਰੈਹਮਤੇ – "ਆਪੂ ਏਹਦੇ ਕਾਲਯੈ ਭਾਮਬੜ ਬਾਲਿਧੈ ਹੁਨ ਅਤਥਰੁਂ ਕਨੇ ਉਨੇਈ ਠੰਡਾ ਬੀ ਨੇਈ ਕਰਨ ਦਿਨਦਾ?

ਦੀਨੂ – ਏ ਤੂਂ ਕੇ ਗਲਾਰਨੀ ਭਾਬੀ?

ਰੂਪਾਂ – (ਰੋਨਦੀ–ਰੋਨਦੀ) ਮਾਸੀ ਸਚਵ ਗਲਾਰਦੀ ਏ ਬਾਪੂ? ਤੂਂ ਕਿਧਾਂ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਚੰਡਾਲੇ ਗੀ? ਬੋਲ, ਬੋਲਦਾ ਕੀ ਨੇਈ?" (ਸਫਾ–74)

ਸਮਾਜ ਕਨ੍ਹੈ ਯੁਝੀ ਦਿਧੋਂ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਦਿਧੋਂ ਬੁਰਾਇਧੋਂ ਗੀ ਇਸ ਨਾਟਕ (ਰਚਨਾ) ਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸ਼ਤੇਆਂ ਗੇਦਾ ਏ, ਜੇ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਦੀਨੂ ਜਨੇਹ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਗਰੀਬ ਤੇ ਲਚਾਰ ਮਾਹਨੂ ਦਾ ਬਿਦਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇਹ ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਪੂਰਾ–ਪੂਰਾ ਫਾਯਦਾ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਤਾਂਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਨ। ਏਹਦੇ ਲਾਵਾ ਸ਼ਾਹ ਨੇਹ ਪੈਹੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਜਾਰਿਧੇ ਏਹ ਦਸ਼ਤੇਆਂ ਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਲੋਕ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕੋਂ ਕੋਲਾ ਥੋਡੇ ਪੈਹੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸੂਦ ਪਰ ਸੂਦ ਚਾਢਦੇ ਰੋਹਦੇ ਨ ਜੇਹਡਾ ਕਦੋਂ ਬੀ ਨੇਈ ਮੁਕਦਾ। ਬਾਦ ਚ ਤੁਂਦੀ ਸਨਤਾਨ ਗੀ ਓਹ ਕਰਜਾ ਮਕਾਨਾ ਪੌਂਦਾ।

ਛੇਮੋਂ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਲੋਕ–ਸੈਲੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚ ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਸ਼ਹਤਚ ਘਟਟ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਏਹਦੇ ਚ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਤਦਦੇਸ਼ਧ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਪਾਸ੍ਸੇ ਨੇਈ ਹੋਇਧੈ ਰਚਨਾ ਗੀ ਮਤੋਂ ਸ਼ਾ ਮਤਾ ਆਨਨਦਮਧੀ ਬਨਾਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਾਸ ਚ ਗੈ ਲਗੇ ਦਾ ਰੋਹਦਾ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਲੋਕ–ਸੈਲੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਕਥਾ ਜਾਨੀ–ਪਨਾਨੀ ਗੈ ਹੋਂਦੀ ਏ। 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਬੀ ਇੱਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਹਤਚ ਨੇਈ ਏ। ਪਰ ਇਸੀ ਪਢਨੇ ਪੈਰੈਨਤ ਇੱਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਸ ਐਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ ਜੇ ਤਾਂ ਰਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ਵਦੇ ਚ ਸੁਮਕਨ ਨੇਈ ਏ।

ਸਤਮੋਂ ਗੁਣ ਮਤਾਬਕ ਨਾਟਕ–ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਸਦਸ਼ਧ ਜਰੂਰਤ ਮਤਾਬਕ ਵਿਦੂਸ਼ਕ, ਨਾਯਕ, ਨਿਰੰਦਸ਼ਕ – ਸਾਰੇ ਕਮ ਆਪੂ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਏ। 'ਕੂਂਸ਼ਯਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਬੀ ਕੁਤੈ ਪਨਤ ਨੇਹ ਸਮਝਦਾਰ ਮਾਹਨੂ ਸਭਨੋਂ ਗੀ ਵਿਦੂਸ਼ਕ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਰੈਹਮਤੇ ਚਾਚੀ, ਮੈਹਨਤ ਹੋਰ ਏਸੇ ਨੇਕਾਂ ਪਾਤਰ ਨ ਜੇਹਡਾ ਲੋਡੈ ਮਤਾਬਕ ਇਨੋਂ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਕਮ ਕਰੀ ਸਕਦੇ ਨ।

ਅਠਮੇਂ ਗੁਣ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕ ਚ ਰੀਤਿ-ਰਵਾਜ਼ੋਂ, ਉਤਸਵੋਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਨਾ ਬਡਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦੇ ਚ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗੀਤੋਂ ਤੇ ਕਹਾਵਤੋਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਬੀ ਬਡਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰੌਹਦਾ ਏ।

'ਕੁਂਝਯਾਦੀ ਨਾਟਕ ਚ ਇਹ ਸਥ ਗੁਣ ਮਜੂਦ ਨ। ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਪਂਚੈਤ ਬੌਂਹਦੀ ਏ ਤਾਂ ਤਥੋਂ ਗਾਰਡੀ ਆਸ਼ੇਆ ਕਾਰਕ ਦਾ ਗਨਾ ਬੀ ਲੋਕ ਤਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਏ। ਤੇ ਦੂਆ ਜੋਗੀ ਫ਼ਰਾ ਗਾਯਾ ਗੇਦਾ ਇਹ ਸੁਹਾਗ ਲੋਗ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਲੇਈ ਔਦਾ ਏ।

“ਨਾਂ ਬਾਬਲ ਮੇਰੇ ਬਰ ਗੈ ਤੁਘੇਆ,

ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਕਡਮਾਈ

ਕੈਹਲ ਬਜੀ ਨਾਂ ਢੋਲਕ ਖਡਕੀ,

ਨਾਂ ਮਾਂ ਮੰਗਲ ਗਾਈ,

ਨਾਂ ਗੈ ਢੋਲ ਬਜਨਤਰ ਬਜੇ,

ਨਾਂ ਕੋਈ ਜਾਨੀ ਆਈ,

ਧਰਮੋਂ ਬਜੜੇ ਬਾਬਲ ਖਾਤਰ,

ਧੀ ਮੰਡਿਆ ਬਿਚ ਆਈ ਜੀ।”

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – II
LESSON – 7

प्रश्न – जितेन्द्र शर्मा हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व पर रोशनी पाओ?

उत्तर –

व्यक्तित्व

जन्म

जितेन्द्र शर्मा हुंदा जन्म 16 मार्च 1931 च जम्मू शैहरे च होआ। एह मूल तौरा उप्पर कटडे दे रौहने आहले हे। पर इच्छे पिता जी पलटने च नौकर होए तां सतवारी आई बस्से। इन्दे पिता उसलै 'रघुप्रताप (फस्ट जैक राईफल्ज) च कैप्टन (कप्तान) हे। खीर च उस्सै पलटने च कमांडिंग अफसर बने।

शिक्षा

इन्ही शुरुआती स्कूली शिक्षा सतवारी दे मिडल स्कूल थमां शुरु होई बाद च एह माडल अकैडमी च पढ़दे रेह। इन्हे दसमीं सैंकड डीविजन च पास कीती फही प्रिंस ऑफ वेल्ज कॉलेज च जेहका हून जी.जी.एम. साईंस कॉलेज खुआंदा ऐ उथ्ये भर्ती होई गे। देसै दे बंटवारे कारण अन-दिक्खी भाजडे ते अनसुनी मारो-मारी मूजब स्कूल कॉलेज बंद होई गे। पढाई लिखाई दा सिलसिला थम्होई गेआ ते अगगै इन्हे प्राइवेट तौरा उप्पर पढाई जारी रखिं।

घर-परिवार जां ब्याह

1962 च प्रो. रीता शर्मा हुंदे कन्नै ब्याह होआ। इंदियां दो धियां ते इक जागत ऐ। रीता शर्मा होर हिन्दी ते संस्कृत च एम.ए. न। एह इक नाटककार ते रेडियो दिंयां श्रेष्ठ अभिनेत्री न।

व्यवसाय

1947 च जिस बेलै रेडियो स्टेशन बनेआ तां इनेंगी देहाती प्रोग्रामे आस्तै चुनी लैता गेआ। बल्ले-बल्ले रेडियो दी बदौलत मन्ने-परमन्ने दे लेखके गी ज्हारें-लक्खें श्रोताएं गी वयक-वक्त प्रभावत करने दे सनैहरी मौके थ्होन लगे। उथ्ये उभरदे सखेतरुयें गी अपनी काळी गी सोआरने-नखारने दे अनमोल अवसर प्राप्त होन लगी पे। सन् 1986 च जितेन्द्र शर्मा होर अडीशनल सक्रेटरी दे औहदे उपरा रिटायर होए।

ਕ੃ਤਿਤਵ

ਸ਼੍ਰੀ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਦਾ ਬਾਂਧਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ –

1. ਕੂਂਝਜਾਦੀ (ਲੋਕਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਾਟਕ)
2. ਬੁਡਫ ਸੁਹਾਗਨ (ਏਂਕਾਕੀ ਸਾਂਗੈਹ)

ਬਕਖ—ਬਕਖ ਪਤਿਕਾਏਂ ਜਾਂ ਕਤਾਬੇਂ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲੇ ਏਕਾਂਕਿਧੇਂ ਦਾ ਬਾਂਧਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ।

1. ਕਰਤਾਵਾ
2. ਵੋ ਕਾਂਟੇ
3. ਅਨੱਤਿਮ ਇਚਣੇਆ
4. ਆ ਬਸਮਾਂ ਲਾਈ ਲੈਚੇ
5. ਤੋਬਾ ਮੇਰੀ ਤੋਬਾ
6. ਚਾਰੈ ਗੀ ਮੋਰ

ਕੂਂਝਜਾਦੀ

ਇਸ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਕ ਐਸੀ ਬੇਬਸ ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਕੁਝੀ ਬਾਰੈ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ। ਜੇਹਡੀ ਮਾਂ ਮ਼ਹੇਟਰ ਏ। ਤੇ ਹੂਨ ਓਹਦੇ ਆਸਤੈ ਓਹਦਾ ਪਿਤਾ ਗੈ ਸਬ ਕਿਸ਼ ਏ। ਦਰੇਆ ਚ ਰੁਢਦੇ ਹੋਈ ਉਸੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਬਦਮਾਸ਼ ਬਚਾਂਦਾ ਏ। ਜਾਨ ਬਚਾਨੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਓਹ ਓਹਦਾ ਹਥ ਓਹਦੇ ਪਾਂਡ ਦੀਨੂ ਸ਼ਾ ਮਂਗਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਸ਼ਾਹ ਬੀ ਉਸੀ ਬੜਾ ਤਾਂਗ ਕਰਦਾ ਏ, ਝਾਗਡਾ ਬਚੀ ਜਾਨੇ ਪਰ ਗਲਲ ਪਂਚਾਤ ਤਕਰ ਜਾਈ ਪੁਜਦੀ ਏ, ਤਾਂ ਪਾਂਤ ਨੇਹ ਦੇਵਤਾ ਮਾਹਨੂ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਤੁੰਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਨ ਬਲਕੇ ਅਪਨੇ ਜ਼ਾਨ ਵਾਗ ਸਭਨੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਅਕਖੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਪਾਂਤ ਹੋਰ ਗਲਲਾ ਗੀ ਮਕਾਨੇ ਲੇਈ 'ਕੂਂਝਜਾਦੀ' ਦੀ ਕਥ ਤੇ ਓਹਦੇ ਕਨੌ ਜੁੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗੋਂ ਗੀ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸਨਾਂਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸਭਨੇ ਦਿੰਧਾਂ ਅਕਖੀਂ ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਬੰਸੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਰੀਫ ਗਮਰੂ ਏ ਜੇਹੜਾ ਬਿਨਾ ਕੁਸੈ ਸੁਆਰਥ ਦੇ ਦੀਨੂ ਤੇ ਰੂਪਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਖੀਰ ਚ ਰੂਪਾ ਦਾ ਬਾਹ ਬੰਸੀ ਕਨੌ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਬੁਡਫ ਸੁਹਾਗਨ (ਏਂਕਾਕੀ ਸਾਂਗੈਹ)

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਚਾਰ ਏਂਕਾਕੀ ਸਂਕਲਿਤ ਨ। ਨਹੋਰੇ ਦੀ ਤਾਨੀ, ਸ਼ੁਜੋਗ ਦੇ ਧਾਗੇ, ਸ਼੍ਰੂਟਿਗ ਤ੃ਣਾ ਤੇ ਬੁਡਫ ਸੁਹਾਗਨ ਨ। ਏਹ ਏਕਾਂਕਿਆਂ, ਕੁਸੈ ਨਾ ਕੁਸੈ ਚਾਲੀ ਕਨੌ ਪਾਠਕੋਂ ਗੀ ਗੁਢਾ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨ।

ਨਹੋ ਦੀ ਤਾਨੀ ਸੱਜੋਂਗੇ ਦੇ ਧਾਰੇ

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਬੇਬਸ ਤੇ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਚ ਜਕਡੋਏ ਦੇ ਮਾਹਨੂ ਬਾਰੈ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ ਜਿਸੀ ਬਢੇਪੇ ਚ ਅਪਨੇ ਜੁਆਨ ਪੁਤਰ ਦੀ ਸਮੱਤ ਦਿਕਖਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਐਸੀ ਜਾਦੂਈ ਚਾਮਚਿਡਕ ਦੇ ਮਾਧਯਾਲ ਚ ਫਸੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜੇਹਡੀ ਬਰਦਾਨ ਤੇ ਦਿੰਦੀ ਏ ਪਰ ਓਹਦੇ ਬਦਲੇ ਚ ਕਿਸ਼—ਨਾ ਕਿਸ਼ ਅਨਨਤ ਬੀ ਪਕਕਾ ਕਰਦੀ ਏ।

ਸ਼੍ਰੂਟਿਂਗ

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਫਿਲਮੀ ਏਕਟ੍ਰੇਸ ਬਾਰੈ ਦਸ਼ੇ ਗੇਦਾ ਏ, ਜੇਹਡੀ ਅਪਨੇ ਰੂਪ ਤੇ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜੋਰਾ ਪਰ ਕੇਈ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਮੂਰਖ ਬਨਾਇਥੈ ਅਪਨਾ ਮਤਲਬ ਕਡੁਢਦੀ ਏ।

ਤ੍ਰਣਾ

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਐਸੇ ਲਾਲਚੀ ਮਾਹਨੂ ਬਾਰੈ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ ਜੇਹਡਾ ਪੈਹੇ ਦੇ ਲਾਲਚੈ ਚ ਅਪਨੀ ਪਤਨੀ ਮਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਤਗਰ ਕੁਸੈ ਗੀ ਪਤਾ ਬੀ ਨੇਈ ਲਗਨ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਹਿਰਖ ਗੀ ਬਪਾਰ ਸਮਝਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ।

ਬੁਢ ਸੁਹਾਗਨ

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਇਕ ਐਸੀ ਬੇਬਸ ਨਾਰੀ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਜੇਹਦਾ ਬਾਹ ਨਾਨੀ ਤਮਰੀ ਚ ਗੈ ਇਕ ਬੁਡਫੇ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸੌਹਡੇ ਘਰ ਪੁਜ਼ਨੇ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੇ ਗੈ ਓਹ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਅਪਨੀ ਸਾਕਨ ਦੇ ਬਚ੍ਚੇ ਗੀ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਚ੍ਚੇ ਕੋਲਾ ਬੀ ਬਦਧ ਪਾਰ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪਰ ਬਦਲੇ ਚ ਉਸੀ ਸਿਵਾਏ ਦੁਖ ਤੇ ਨਫਰਤ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸ ਬੀ ਹਾਸਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਖੀਰ ਚ ਓਹ ਮੈਹਲ ਛੋਡਿਥੈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਬਕਖ—ਬਕਖ ਕਤਾਬੋਂ ਤੇ ਪਤ੍ਰ—ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲੇ ਏਂਕਾਕੀ —

ਕਰਤਕਾ

ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਕ ਐਸੇ ਨੌਜ਼ਾਨ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਦਸ਼ੀ ਦੀ ਏ ਜੇਹਡਾ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਪਨੇ ਨਮੋਂ ਬਾਹਤਾ ਜੀਵਨ ਗੀ ਤਾਹਿਗਿਥੈ ਟੁਏ ਦਿਨ ਗੈ ਬਾਰਡਰ ਪਰ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ—ਕਰਦੇ ਓਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਘਰੈ ਚ ਦੁਖੈ ਦਾ ਸ਼੍ਵੇਤ ਬਨੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜੁਆਨ ਨੂੰ ਗੀ ਦਿਕਖੀ—ਦਿਕਖੀ ਅਮਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਅਮਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਤ ਆਸੇਆ ਸੋਚੀ ਗੇਦੀ ਕਹਾਨੀ ਕਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਦਾ ਬਾਹ ਅਮਰ ਦੇ ਨਿਕਕੇ ਭਾਇ ਅਜੀਤ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

अन्तिम इच्छेआ

इस एंकाकी च दस्सेआ गेदा ऐ जे किस चाल्ली इक कंजूस माहनू गी अपनी मौत गी कोल दिकिख्यै कहाली पौंदी ऐ। शाह सारी उमर पाई—पाई जोड़दा ऐ, पर खीर समें च जिस बेल्लै साह—सत्त नेई रौंहदा तां ओह जीना चांहदा ऐ जिसदा चित्रण लेखक ने बड़े शैल ढंगा कन्नै कीते दा ऐ।

चौरै गी मोर

इस एंकाकी च ऐसे माहनू बारै दस्से दा ऐ जेहड़ा अपने इक जनानी आसेआ दोहार करने पर उसी बकखरे—बकखरे पैरें दे सैंडल दा जोड़ा दई ओड़दा ऐ। पर जनानी ओहदेशा बी मती चलाक निकलदी ऐ। ओह दूर्ध बारी परतियै दुकान पर औंदी ऐ ते परतियै दोहार करियै दूआ जोड़ा लई जंदी ऐ।

तोबा मेरी तोबा

इस एंकाकी च हिरख करने आहले हिरखियें बारै दस्से दा ऐ जेहड़े अपने प्यार गी लेइयै बड़े गै चिन्तत रौंहदे न। दीपक ते आशा दमै इक दुए गी हिरख करदे न। पर उंदे दैनें दे मां—प्योऽ बड़े गै आशक मिजाज माहनू न। इस प्रवरत्ति कारण गै दीपक ते आशा दोए आत्महत्या करी लैंदे न।

आ बसमां लाई लैचै

इस एंकाकी च ऐसे हिरखियें बारै दस्से दा ऐ जिनेंगी जात—बिरादरी दे झूठे आडम्बरें करी दौ बारी बिछड़ना पौंदा ऐ। दमै सारी उमर व्याह नेई करने दा फैसला करी लैंदे न। खीर च उंदा हिरख रंग लांदा ऐ ते ओह इक बारी पही मिली जंदे न।

अनूदित रचनां

1. मल्लिका (मोहन राकेश दे नाटक दा चंचल शर्मा दे सहयोग कन्नै)
2. दत्ता (शरत चन्द्र दे उपन्यास दा अनुवाद)
3. सुन्ना ते सुआर्थ (शम्भू मित्रा दे नाटक दा अनुवाद)
4. लेओ पही सुनो (सुरेन्द्र प्रकाश दी उर्दू कहानियें दा अनुवाद)

सम्पादन

1. पंजरंग (एंकाकी संग्रह दा सम्पादन)
2. कथा क्यारी (कहानी संग्रह दा बंधु शर्मा हुंदे सहजोग कन्नै सम्पादन

ਸਮਾਨ

1. 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਉਪਰ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਲਵਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ 1987–88 ਪੁਰਸ਼ਕ ਮਿਲੀ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ।
2. ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀਯ ਰੇਡਿਓ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਚ 'ਵੋ ਕਾਂਟੇ' ਲੇਈ ਹਾਸ਼ਿ ਵਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ (1989–90)
3. ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀਯ ਰੇਡਿਓ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਚ 'ਤੋਬਾ ਮੇਰੀ ਤੋਬਾ' ਲੇਈ ਹਾਸ਼ਿ ਵਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ (1992–93)
4. 'ਬੁਡ ਸੁਹਾਗਨ' (ਏਂਕਾਕੀ ਸਾਂਗੈਂ) : ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ 1994 ਚ ਮਿਲੇਆ।
5. 'ਲੇਓ ਫਹੀ ਸੁਨੋ' ਅਨੂਦਿਤ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿ ਪਰ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥਾਏ ਦਾ ਏ।

ਆਖਾਸ ਆਸੈ ਸੁਆਲ

(ਕ) ਲਮੇ ਸੁਆਲ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–1 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਾਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–2 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਲੋਕਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਲਕਣੋਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਮੂਲਿਕਨ ਕਰੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–3 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਚ ਆਈ ਦਿਧੋ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਪ੍ਰਾਸ਼ਾਂਗਿਕ ਘਟਨਾਏਂ ਦਾ ਬ੍ਯੌਰਾ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਲਿਖੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–4 ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੁਨ੍ਦੇ ਵਿਕਿਤਤ ਤੇ ਕਰਤਿਤ ਪਰ ਰੋਣਾਂ ਪਾਓ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–5 ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਨਦਾ ਬਤੌਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਕਿ'ਨਾ ਧੋਗਦਾਨ ਏ ਸੱਕਥੇਪ ਚ ਲਿਖੋ ?

(ਖ) ਲੈਹਕੇ ਸੁਆਲ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–1 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਸ਼ਟ ਕਰੋ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–2 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਸ ਧੋਜਨਾ ਉਪਰ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–3 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰਿਧੈ ਨਾਯਕ ਦੇ ਗੁਣੋਂ ਅਧੀ ਲੋਡ ਪਾਓ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ–4 'ਕੁਂਸ਼ਜਾਦੀ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ—ਸ਼ੈਲੀ ਉਪਰ ਟਿਧਣੀ ਕਰੋ ?

M. A. DOGRI

C.No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – III
LESSON – 8-11

● उद्देश्य

1. इस यूनिट गी बी च'ऊं हिस्से च बंडेआ गेदा ऐ।
2. इस यूनिट दा मुक्ख उद्देश्य 'अपनी डफली अपना राग' नाटक संग्रह दे नाटकों बारै जानकारी देना।
3. इस यूनिट दे पाठ अट्ठ च 'अपनी डफली अपना राग' उपर सुआल तेआर कीता गेदा ऐ जेहदे कन्वै विद्यार्थी इस पाठ दा अध्ययन करियै 'अपनी डफली अपना राग' नाटक दी मूल जानकारी हासल करी सकडन।
4. पाठ नौ च नाटक 'नमीं अवाज' ते पाठ दस्स च 'दना सोचो ते स्हई' उपर सोआल तेआर कीते गेदे न।
5. पाठ झ्यारां च 'अपनी डफली अपना राग' दे नाटककार दे व्यक्तित्व ते करतित्व उपर रोशनी पाई गेदी ऐ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – III
LESSON – 8

प्रश्न – ‘अपनी डफली अपना राग’ नाटक दी तत्वे दे आधार उपर अलोचना करो ?

उत्तर – ‘अपनी डफली अपना राग’ नाटक दे नाटककार मोहन सिंह होर न। इस नाटक संग्रहै च त्रै नाटक संकलित न। एह नाटक 1990 च प्रकाशित होए।

कथानक

लोक शैली च लखोए दा नाटक ‘अपनी डफली अपना राग’ जित्थै ढुगर दी सम्मता, संस्कृति, कार-व्यवहार, एकता, भाईचारे ते भलोकेपन दी सशक्त तस्वीर प्रस्तुत करदा ऐ, उत्थै, सियासी नेताएं ते उंदे चिमचे दे हत्था लोकें दे होने आहले आर्थिक शोशन दी अकासी बी करदा ऐ। सियासी खड़पैंच ते उंदे चिमचे कदें गाऊ रक्षा, कदें लंगडे-लूलें, कदें शहीदें, कदें विधाएं, कदें विश्व शांति ते कदें कुसै देवी-देवताएं दे नांड उपर पैसे ठगियै लोकें दा आर्थिक शोशन करदे न। जेहडा माहनू इंदे रस्ते च औने दी कोशिश करदा ऐ उसी गै एह लोक कुसै ना कुसै चाल्ली अपने रस्ते चा हटाने दी कोशिश करदे न।

सियासी नेता जितने मगरा लोकें गी मूँह नेई दसदा ते जिस बेल्लै दुई बारी चनाऽ औंदे न तां ओह वोटरें गी रझाने दे हर सम्भव प्रयास करदा ऐ। पर लोकें दी एकता अगै उसदी कोई चाल सफल नेई होंदी। खीर च ओह अपने खैर-खवाहें (चापलूसौं) दी मदद कन्नै लोकें गी भरमाइयै, डराइयै-धमकाइयै अपना राजनीतिक सोआर्थ पूरा करी लैंदा ऐ।

चरित्र-चित्रण

नाटक च इक, दूआ, त्रीआ, चौथा, नेता जोगी, नर्तका इक ते दो बदमाश इक ते दो आदि पात्तर अपनी भूमिका नभांदे न। इंदे अलावा किश गायन मंडली दे सदस्य बी हैन।

पात्तर इक, दूआ, त्रीआ ते चौथा

चारै पात्तर शुरू थमां खीरै तगर बक्ख-बक्ख रूपें च सामनै औंदे न। ओह मजूर करसान, कलर्क, फौजी आदि दे इलावा आम लुकाई दा प्रतिनिधित्व बी करदे न। पात्तर जित्थै अपनी सम्मता, संस्कृति, एकता, हिरख-प्यार आदि दा अनूठा उदाहरण प्रस्तुत करदे न, उत्थै गै अपने सोआर्थ आस्तै बिकदे बी लभदे न। ओह सैहंज गै सियासी खड़पैंचे दे झांसे च फसियै आपसी फुट्‌ट (तकरार) दा शकार बनदे जंदे न। ओह सियासी चालें गी समझने च नाकाम रौहदे न तद्दै कई बारी आपूं च टकराऽ बी पैदा करी लैंदे न।

ਪਾਤਰ ਦੂਆ, ਤ੍ਰੀਆ ਤੇ ਚੌਥਾ ਅਪਨਾ ਸੋਆਰਥ ਸਾਫ਼ਨੇ ਲੇਈ ਕੁਸੈ ਬੀ ਹਦਦੈ ਤਗਰ ਗਿਰੀ ਜਂਦੇ ਨ। ਪਾਤਰ ਇਕ ਤਾਂਨੇ ਚੌਨੈਂ ਚ ਸਿਰ ਕਢਕਦਾ ਲਭਦਾ ਏ। ਓਹ ਸਮਾਜੀ ਏਕਤਾ ਗੀ ਤ੍ਰੋਡਨੇ ਆਹਲੇਂ ਗੀ ਪਛਾਨਨੇ ਦੀ ਸਮਰ्थ ਰਖਦਾ ਏ, ਪਰ ਅਪਨੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਸਹਯੋਗ ਨੇਈ ਥਾਨੇ ਕਾਰਣ ਮਨ ਮਸ਼ਾਇਂਧੀ ਰੱਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਉਦਦੇਸ਼ ਚ ਸਫਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ।

ਨੇਤਾ

ਨੇਤਾ ਬੀ ਅਜ਼ਜੈ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਏ। ਤਬੀ ਜਿਤਨੇ ਪੱਤੇ ਅਪਨੇ ਵੋਟਰੋਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨੇਈ ਪੁਛਦਾ, ਪਰ ਚਨਾਏ ਬੇਲਲੈ ਤਨੋਂਗੀ ਹਰ ਚਾਲੀ ਕਨ੍ਹੈ ਮਨਾਨੇ ਤੇ ਰਝਾਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ, ਲੋਕ ਤਸਦੀ ਕੋਈ ਬੀ ਗਲ਼ ਸੁਨਨੇ ਗੀ ਤੇਆਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਚੇਲੇ ਚਾਂਟੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨ੍ਹੈ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਚ ਫੁਟਟ ਪੁਆਇਧੀ ਅਪਨੇ ਉਦਦੇਸ਼ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ।

ਜੋਗੀ, ਦੋਯੈ ਬਦਮਾਸ਼ ਤੇ ਨਰਤਕ

ਜੋਗੀ, ਦੋਯੈ ਬਦਮਾਸ਼ ਤੇ ਦੋਏ ਨਰਤਕੋਂ ਸਾਮ, ਦਾਮ, ਦਣਡ, ਭੇਦ ਆਹਲਾ ਹਰ ਹਰਬਾ ਬਰਤਿਧੀ ਅਪਨੇ ਚਹੇਤੇ ਨੇਤਾ ਗੀ ਚਨਾਏ ਚ ਹਰ ਬਾਰੀ ਸਫਲ ਬਨਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ। ਓਹ ਕਦੋਂ ਗੌ ਰਖਾ, ਵਿਧਵਾਏਂ ਦੇ ਕਲਾਇਅਨ, ਜਤੀਮ ਬਚ੍ਚੇ, ਵਿਸ਼ ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਕਦੋਂ ਕੁਸੈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾਏਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਤੱਥਾਂ ਠਗਿਗਿਆਂ ਕਰਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ। ਦੋਏ ਨਰਤਕੋਂ ਬਿਚ—ਬਿਚ ਮਜਾਕਿਆ ਕਿਰਦਾਰ ਨਭਾਂਦੇ ਬੀ ਲਭਦੇ ਨ।

ਸ਼ਵਾਦ

ਨਾਟਕ ਦੇ ਸ਼ਵਾਦ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨ। ਸ਼ਵਾਦ ਦਿਲਚੱਸਘ ਸ਼ਾਵਕ ਲਗਦੇ ਨ ਜਿਸ ਕਹਿਏ ਪਾਠਕੋਂ/ਦਸ਼ਕੋਂ ਦੀ ਰੋਚਕਤਾ ਨਾਟਕ ਚ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਪਛਾਕੜ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਸਦੇ ਮਤੇ ਹਾਰੇ ਸ਼ਵਾਦ ਰਾਜਨੀਤਿ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਲਗਦੇ ਨ। ਅਜ਼ਜੈ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਸਿਰਫ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦਾ ਪਰਿਆਧ ਬਨਿਧੈ ਰੇਹੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਸਧਾਸੀ ਖਡਕੈਂਚ ਕੁਸਾ ਨਾਂ ਕੁਸੈ ਛਾਨੈ ਲੋਕੋਂ ਥਮਾਂ ਪੈਸਾ—ਧੇਲਾ ਬਟੋਰੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਇਸਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ –

ਕਲ ਆਏ ਹੋ ਕੈਂਦੇ ਗਿਤੈ,

ਇਸਦੇ ਤੇ ਨੇਈ ਆਏ ਕੇ ਕਲ।

ਕਲ ਆਏ ਹੋ ਗੁਰ ਰਖਾ ਤੇ।

ਕਲ ਆਁਨਾ, ਲਾਂਗੜੇ ਲੂਲੇਂ ਤੇ,

ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਔਗੇ, ਸ਼ਹੀਦ ਗਿਤੈ,

ਵਿਧਵੇਂ ਗਿਤੈ,

ਸੋਕਕੇ ਤੇ ਹਾਡਾ ਨੈ ਜੇਹੜੇ

ਉੜਾਂਦੀ ਗੇਦੇ, ਤੁੰਦੇ ਗਿਤੈ।

(ਸਫਾ-14)

ਰਾਜਨੇਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਪਨੇ ਸੋਆਰਥ ਆਸਟੈ ਰਾਜਨੀਤਿ ਕਰਦੇ ਨ। ਪਰ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁਕਖ—ਦਰਦ ਬੰਡਨੇ ਦਾ ਢੌਂਗ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰਾ ਉਪਰ ਇਹ ਸ਼ਵਾਦ ਦਿਕਖੋ –

“ਅਗੀ ਚ ਕੌਂਹ ਸਡਨਾ, ਚੁੱਡੀ—ਚੁਡਿਧੈ ਕੌਂਹ ਮਰਨਾ। ਫਕੇ ਕੌਂਹ ਸੈਹਨਾ। ਅਸ ਕੈਹਦੇ ਆਸਟੈ ਆਂ। ਤੇਰੀ ਸੋਹ ਸਾਡੇ ਹੋਂਦੇ ਤੁਸੋਂਗੀ ਕਾਈ ਕਸ਼ਟ ਹੋਈ ਜਾ ਤਾਂ ਫਹੀ ਸਾਡਾ ਜੀਨਾ ਗੈ ਅਕਾਰਥ ਹੋਈ ਆ ਨਾਂ।”

ਨੇਤਾਏਂ ਦ ਚਿਮਚੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਭਲਕੇਰਨੇ ਤੇ ਤੁਂਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਬੇਲਲੇ ਸਿਰ ਫਾਯਦਾ ਠੋਅਨੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਇਹ ਸ਼ਵਾਦ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ –

“ਬਾਕੀ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮਾਰ ਤੁੰ ਗੋਲੀ ਚੌਘਰੀ। ਤੂ ਬਾਕੀ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਦਿਕਖਨਾ ਏ ਜਾਂ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ। ਦਿਕਖਾ ਨਿ ਕਰਦਾ ਅਪਨੇ ਮਫਾਦ ਆਸਟੈ ਲੋਕ ਕਿ'ਧਾਂ ਅਕਖਿੰਦੀ ਫੇਰੀ ਲੈਂਦੇ ਨ?”

ਮਾਂਨ—ਸ਼ੈਲੀ

ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ—ਸ਼ੈਲੀ ਬੋਲਚਾਲ ਆਹਲੀ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਰਸਤਾ ਦੇ ਗੁਣੋਂ ਕਨੈ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਰੋਚਕ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਆਪ—ਮੁਹਾਰੇ ਅਲਕਾਰ, ਖੋਆਨ ਤੇ ਮੁਹਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ—ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਮਠਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਲਕਾਰ

ਨਾਟਕ ਚ ਬਕਖਰੇ—ਬਕਖਰੇ ਅਲਕਾਰੋਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ ਜਿ'ਧਾਂ ਰੂਪਕ, ਉਪਮਾ, ਉਤਸ਼ੇਖਾ ਆਦਿ।

ਰੂਪਕ

“ਸਚ ਗਲਾਯਾ ਤੂਂ ਤੇ ਭਾਊਆ

ਨਿਰੀ—ਮੁਰੀ ਇਹ ਠਗ ਫਲਗਗੀ

ਸਾਡੇ ਕੋਲਾ ਲੋਝੈ ਦਾਨੇ

ਓਹ ਦਾਨੇ ਜੋ ਜ੍ਰਧਾਨੇ ਖਾਨੇ।

ਰਾਸ਼ਨ—ਪਟਠਾ ਸਬ ਕਿਥ ਸਾਡਾ

ਤੇ ਖਾਨੇ ਗੀ ਲਲਲੀ ਬੁਚ੍ਚੀ।”

(ਸਫਾ-13)

“ਨੇਤਾ ਬਨਿਯੈ ਬੈਠੇ ਦੇ ਨ, ਬਗਲੇ ਭਗਤ ਪੁਜਾਰੀ ਜੀ।”

(ਸਫਾ-24)

ਤੁਂਦਿਧੋ ਨੀਤੋਂ ਦੇ ਗਾਰੇ ਕੋਲਾ, ਏਹ ਗਲਿਧੇ ਦਾ

ਖੋਹਵਾ ਕੇਈ ਗੁਣਾ ਚੰਗਾ ਐ।

(ਸਫਾ-25)

ਉਪਮਾ

“ਲਕਕ ਪਤਲਾ ਤੇ ਲਸ੍ਮੇ—ਲਸ੍ਮੇ ਬਾਲ

ਸਪਨੀ ਆਂਗੂ ਚਲਦੀ ਚਾਲ | ਚਲਦੀ ਚਾਲ |

(ਸਫਾ-7)

ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

“ਅਸ ਖੇਤਰੇ ਖਪਾਈ ਦਿਨੇ ਜਾਨ।”

(ਸਫਾ-10)

‘ਤੁਸ ਕੇਹ ਦਿਕਖਾ ਕਰਦੇ ਬਿਟ—ਬਿਟ।’

(ਸਫਾ-12)

“ਤੁਸ ਰੇਹੀ ਜਨੇ ਮੂਹ ਗੈ ਦਿਕਖਦੇ।”

(ਸਫਾ-13)

“ਜੋ ਬੀ ਐ, ਓ ਇਨੈ ਪਵਡੈ ਕੈਸੀ ਫਸਨਾ।”

(ਸਫਾ-14)

“ਇਥੈ ਤੁਂਦੀ ਦਾਲ ਨਿੰ ਗਲਨੀ।”

(ਸਫਾ-15)

“ਕੁਸੈ ਦੀ ਪਟਟੀ ਚਢੀ ਗੇਓ ਤੁਸ।”

(ਸਫਾ-15)

“ਅਕਖਿੰ ਦਿਕਿਖਧੈ ਜੈਹਰ ਖਾਈ ਲੈਚੈ ?”

(ਸਫਾ-21)

ਖੋਆਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

“ਏਕ ਨੇ ਕਹੀ ਦੂਜੇ ਨੇ ਮਾਨੀ,

ਨਾਨਕ ਆਕਖੇ ਦੋਨੋਂ ਜ਼ਾਨੀ।”

(ਸਫਾ-3)

“ਦਿੱਨੈ ਦਾ ਭੁਲਲੇ ਦਾ ਜੇਕਰ ਤ੍ਰਕਾਲੋਂ ਘਰ ਆਈ ਜਾ

ਤਾਂ ਕੇਹ ਉਸੀ ਘਰਾ ਬਾਹਰ ਕਢੀ ਦਿੱਨੇ ਨ।”

(ਸਫਾ-21)

“ਬਗਾਨਾ ਗੈਹਨਾ ਪਾਨਾ ਤੇ ਅਦਧਾ ਰੂਪ ਗੋਆਨਾ।”

(ਸਫਾ-22)

“ਮੂਰਖ ਮਿਤਰ ਕੋਲਾ ਅਕਲਮਂਦ ਦੁਸ਼ਮਨ ਚੰਗਾ।”

(ਸਫਾ-23)

ਉਦਦੇਸ਼

ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਸੋਆਰਥ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨੇਤਾਏਂ ਦੇ ਲਾਰੇ—ਲਾਏ ਚ ਫਸੇ ਦੇ ਲੋਕਿਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਧਰਮਾਰਥ ਗੀ ਦੱਸਨਾ ਹੈ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਮਤਲਬਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥਪਰਕ ਲੋਕਿਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇਂ ਗੀ ਵਾਂਗਾਤਮਕ ਗੀਤੋਂ ਤੇ ਸ਼ਾਬਦੋਂ ਰਾਹੋਂ ਗੋਆਡੇ ਦਾ ਹੈ ਕਿ'ਧਾਂ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਇਕ ਸਮੂਲੀ ਹਾਰੇ ਸੋਆਰਥ ਪਿਛੇ ਬਿਕੈ ਕਰਦੇ ਨ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – III
LESSON – 9

ਪ੍ਰਸ਼ਨ–2 'ਨਮੀਂ ਆਵਾਜ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੋ?

ਉਤਤਰ – 'ਨਮੀਂ ਆਵਾਜ' ਨਾਟਕ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਥੈਲੀ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦਾ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਭਰਣਟਾਚਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਡਯਨਕਾਰੀ ਵਿਵਰਥਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਇਸਦੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਚੁਕਿਕਾਈ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਉਪਰ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਏਹ ਦੱਸਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਡਯਨਕਾਰੀ ਵਿਵਰਥਾ ਅਪਨੇ ਸ਼ਡਯਨਤ੍ਰੋਂ ਕਨੈ ਲੋਕੋਂ ਚ ਫੁਟਟ ਪੋਆਇਥੈ ਉਨੋਂਗੀ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹਰ ਸਮਝ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸਦੇ ਸ਼ਡਯਨਤ੍ਰੋਂ ਗੀ ਸਮਝਨੇ ਚ ਨਾਕਾਮ ਰੈਹਨਦੇ ਨ, ਓਹ ਅਪਨੇ ਆਸਤੈ ਤਰਕੀ–ਬਾਦੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਤੁਂਦੀ ਸੋਚ–ਸਮਝ ਇਸ ਵਿਵਰਥਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਚ ਫਸਿਥੈ ਕਮ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿਵਰਥਾ ਦਿਧਿਆਂ ਚਾਲੋਂ ਥਮਾਂ ਬਚਨੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤੁਪਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਤੁਂਦੇ ਚ ਫਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਅਪਨਾ ਸਥ ਕਿਸ ਤਬਾਹ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਨਾਂਡ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਵਧੈ ਅਪਨੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਣੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਂਦੇਸ਼ ਏਮ.ਏ. ਪਾਸ ਕਹਿਥੈ ਨੌਕਰੀ ਥਮਾਂ ਮਹਰੂਮ ਰੈਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭਵਿਕਖ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੇ ਧਾਰ ਥਮਾਂ ਬੀ ਉਸੀ ਹਤਥ ਧੋਨਾ ਪੌਂਦਾ ਹੈ।

ਦੁੰਡੀ ਬਕਖੀ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿਵਰਥਾ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਚ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਰੰਗੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜਮੀਰ ਦਾ ਕੱਤਲ ਕਹਿਥੈ ਦੁਏ ਦੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਕਨੈ ਖਿਲਵਾਡ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਕੁਸਾ ਬੀ ਚਲਾਕੀ ਕਨੈ ਦੁਏਂ ਗੀ ਸ਼ੋਸ਼ਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸੌਕਾ ਹਤਥਾ ਨੈਈ ਗੋਅਾਂਦੇ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਣੀ ਆਸਤੈ ਰਣਦੀਪ ਤੇ ਲਿਲੀ ਨਾਂਡ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਹੈ। ਰਣਦੀਪ ਅਪਨੇ ਜਮਾਤੀ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਗੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦੇਵਧੈ ਤੁਸਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਗੀ ਅਪਨੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਨੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਨਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਿਲੀ ਇਸ ਘਨੌਨੀ ਸਾਜ਼ਖ ਚ ਤੁਸਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਗੀ ਤੇਆਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਚ ਏਹ ਦੱਸੇਅਾ ਗੇਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਭਰਣ ਵਿਵਰਥਾ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਦਾ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦੇ ਨ, ਲੋਕ ਉਨੋਂਗੀ ਪਾਗਲ ਕਰਾਰ ਦੇਵਧੈ ਅਪਨਾ ਖੈਡਾ ਛੱਡਾਨੇ ਦੀ ਕੋਣਿਖ ਕਰਦੇ ਨ। ਨਾਟਕ ਚ ਬੁਡੜੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਸਭੂਤ ਹੈ।

ਪਾਤਰ–ਚਿਤ੍ਰਣ

ਨਾਟਕ ਚ ਬੈਕ–ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਆਵਾਜ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਂਦੇਸ਼, ਬੁਡੜਾ ਆਦਮੀ, ਮਸਤ ਮਾਗਡੂ ਰੋਹਲੂ ਰਾਮ ਰਣਦੀਪ ਤੇ ਪੱਜ ਮਰਦਾਨਾ ਪਾਤਰ ਨ ਜਦਕੇ ਸੰਜੋਗਤਾ ਤੇ ਲਿਲੀ ਦੀ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਨ।

ਅਵਾਜ, ਸਾਂਦੇਸ਼, ਬੁਡੜਾ ਆਦਮੀ, ਮਸਤ ਮਾਗਡੂ ਸੰਜੋਗਤਾ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਨ। ਰੋਹਲੂ ਰਾਮ, ਰਣਦੀਪ, ਲਿਲੀ ਬਗੈਰਾ ਸਹਾਯਕ ਪਾਤਰ ਨ।

अवाज

अवाज शड्यन्त्रकारी ते भ्रश्ट व्यवस्था दे प्रतीक दे रूपै च बझोंदी ऐ। शड्यन्त्रकारी व्यवस्था ऐसे-ऐसे शड्यन्त्र रचदी ऐ जे पढ़े-लिखे दे ते सूझावान व्यक्तियें दी पुख्ता सोच बी इनें शड्यन्त्रे दा शकार होइयै नकारा होई जंदी ऐ। ओह लोकें गी मिलियै इक सांझी सोच बनाइयै चलने दा कोई मौका नेई दिंदी। ओह इयै चांहदी ऐ जे लोक उसदे दबा हेठ आइयै जी-हजूरी करदे रौहन। ओह लोकें गी अपने-अपने मसले च गै उलझाइयै रखदे न। तां जे लोकें दी सोच सिर्फ अपने आपै तगर गै सीमित रवै। आवाज कन्नो-कन्नी अपने मनसूबें गी बुहास्सरदी रौहन्दी ऐ। ओहदा असली मकसद लोकें च साम्प्रदायक दंगे करोआइयै लोकें च फुट्ट पैदा करना ऐ। ओह हरगिज गवारा नेई करदी जे लोक उसदे शड्यन्त्रे कोला मुक्त होई सकन। ओह अपने खलाफ सिर सोआकने आहले व्यक्तियें गी अपना शत्रु समझदी ऐ उंदे मनसूबे गी नाकाम करने दा हर सम्भव प्रयास करदी ऐ। ओह अपनी जी-हजूरी ते उसदे मतैहत रौहने आहले व्यक्तियें गी पूरा संरक्षण दिंदी ऐ।

संदेश

संदेश अज्जै दी भ्रश्ट ते शड्यन्त्रकारी व्यवस्था च फसे दा इक पढ़े-लिखे दा मजबूर नोजोआन ऐ। पढ़े-लिखे दे बाकी नौजआनें आंगर उसदा बी इक मात्तर सुखना नौकरी प्राप्त करने दा ऐ। पर बाकफी ते खीसे च पैसा नेई होने कारण उसदा एह सुखना इक सुखना गै बने दा रेई जंदा ऐ। नराशा दे आलम च ओह हर बेल्लै अपने आपै गी कोसदा रौहदा ऐ। ओह अपनी जिम्मेदारियें गी बखूबी समझदा ऐ। पर बेरोजगार होने करियै उनेंगी पूरा करने दी समर्था नेई रखदा। संदेश इमानदारी दे रस्ते उपर चलियै अपनी मंजल तोड़ी पुज्जना चांहदा ऐ। पर बेर्डमानी दे दौर ईमानदारी कन्ने चलना ओहदे लई दोधारी तलवारी पर चलने आंगू साबत होंदा ऐ। ईमानदारी दा राग अलापदे-अलापदे ओह अपनी प्रेमिका तक गी बी गोआई दिंदा ऐ। पर, अपने लक्ष्य तोड़ी पुज्जने च असफल रौहदा ऐ। खीर च ओह अपना ख्याल तजिज्यै दुएं आस्तै इस व्यवस्था कन्ने लड़ने गितै तेआर होई जंदा ऐ।

संदेश सच्च गी कबूलियै चलने आहला व्यक्ति नजर आँदा ऐ। ओह अपनी प्रेमिका संजोगता गी साफ-साफ आक्खी ओड़दा ऐ जे उसदा भविक्ख उस कन्ने रेहियै उज्जवल नेई होई सकदा। ओह अपनी प्रेमिका गी झूठे सुखने दस्सियै भरमाने दी कोशिश नेई करदा, सगुआं उसदा भरम मटाने दी कोशिश करदा ऐ। ओह संजोगता बगैर रेहियै अपने आप गी सजा देई सकदा ऐ। पर उस दियां खुशियां नेई खोही सकदा। इस करियै ओह संजोगता गी कुसे होर कन्ने ब्याह करने दी सलाह दिंदा ऐ। संदेश हर बेल्लै नराशा दे घेरे च बज्जे दा लभदा ऐ। ओह अपने भविक्ख दे प्रति कदें बी आशावादी नजरी नेई आँदा। ओह गरीब ते नराश जरुर लभदा ऐ, पर अपने असूलें कन्ने गलत समझौता करने दा हामी नेई लभदा। ओह अज्जै दी नौजोआन पीढ़ी आस्तै ईमानदारी दे मामले च प्रेरणा स्त्रोत बनने च सफल ऐ।

ਸ਼ੰਗੋਗਤਾ

ਸ਼ੰਗੋਗਤਾ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨਾਥਿਕਾ ਏ। ਓਹ ਨਾਟਕ ਚ ਸਂਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਪਤਾਰ ਕਨੈ ਚਲਨੇ ਆਹਲੀ ਕੁਝੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਂਦੇਸ਼ ਗੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਨੈ ਸਮਯੋਗੀ ਕਰਿਧੈ ਚਲਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਓਹ ਸਂਦੇਸ਼ ਗੀ ਹਰ ਚਾਲੀ ਸਮਯਾਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦੀ ਏ। ਜੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਕੋਰਾ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਅਜੈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਕੁਸੈ ਕਾਰੀ ਨੇਈ ਆਂਦੇ। ਓਹ ਗਲਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਏਹ ਦੌਧੈ ਸਿਰਫ ਥੋਡੇ ਚਿਰੈ ਆਸਤੈ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਗੀ ਤਸਲੀ ਤੇ ਦੇਈ ਸਕਦੇ ਨ। ਪਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਨੇ ਦਾ ਸਾਰਿਸ਼ਾ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੇ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਰਨੇ ਦੀ ਇਚ਼ਹੁਕ ਤੇ ਲਭਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸਦੇ ਨਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਚ ਨਾਕਾਮ ਰੌਹਣੀ ਏ। ਓਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਦਿਕਿਖਾਈ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ।

ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ

ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪਾਤਰ ਏ ਓਹ ਸ਼ੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਕਵਿ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਾ ਏ ਉਸ ਦਿਧੋਂ ਗੋਸ਼ਿਟਿਧੋਂ ਚ ਸਿਰਫ ਬੇਹਲਲੇ ਮੁਸ਼ਟਂਡੇ ਗੈ ਦਰਸ਼ਕ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਗੀ ਓਹ ਆਪੂਂ ਬੀ ਕਬੂਲਦਾ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਮਸਤ—ਮਲਾਂਗ ਮਾਹਨੂ ਏ। ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਏਹਸਾਸ ਤੇ ਏ, ਪਰ ਓਹ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਦਾ ਸੋਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਨੇਈ ਲਭਦਾ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦ੍ਰਾਅ ਭ੍ਰਾਟ ਵਿਵਸਥਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂ ਥਮਾਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸੋਹਗਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਆਪੂਂ ਉਸਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਤਰ ਬੁਡਫੇ ਆਦਮੀ ਦ੍ਰਾਅ ਝੁਨਕੇ ਜਾਨੇ ਪਰ ਓਹ ਕਲਮ ਤੇ ਅਪਨੀ ਅਵਾਜ ਜਨਤਾ ਗੀ ਜਾਗਰੂਕ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਚੁਕਦਾ ਏ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਪਰ ਬੁਡਫੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰਿਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਓਹ ਬੁਡਫੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸੈਹਿਯੋਗ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਨੈ ਜਨਜਾਗਰਣ ਦਾ ਬੀਡਾ ਠੋਅਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਦਾ ਅਨਥਕ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਾਟਕ ਚ ਇਕ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਚਿਤਰਾਏ ਦਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਲੈਹਜੇ ਥਮਾਂ ਏਹ ਕੁਤੈ ਨੇਈ ਬੜ੍ਹਾਂਦਾ ਜੇ ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਾਯਰ ਏ। ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਚ ਓਹ ਕੁਤੈ ਬੀ ਸ਼ੇਡਿਯਰੋ—ਸ਼ਾਯਰੀ ਕਰਦਾ ਨੇਈ ਲਭਦਾ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਜੇਕਰ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ੇਡਰ ਉਸਦੇ ਸੂਹਾ ਖੋਆਏ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਤਾਂ ਪਾਠਕੋਂ ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਗੀ ਉਸਦੇ ਸੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਹੀ ਪਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਚ ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ ਕਨੈ ਨਾ—ਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਲਭਦੀ ਏ।

ਬੁਡਾ ਆਦਮੀ

ਬੁਡਾ ਆਦਮੀ ਨਾਟਕ ਚ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਤੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਨੇ—ਖਨੇ ਕੋਲਾ ਪੰਜੀ—ਦਸ਼ਸੀ ਮਾਂਗਦਾ ਏ। ਓਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੌਡੇ—ਕਸੈਲੇ ਸਚਵ ਦਾ ਮੁਗਤਮੋਗੀ ਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਲਖ—ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਗੁਢ ਜਾਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਸਾਫ ਦਿਲ ਤੇ ਮੂਹ ਫਟਟ ਇਨਸਾਨ ਏ। ਓਹ ਹਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਸੂਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰੀ ਤੇ ਸਚੀ ਗਲ ਆਕਖੀ ਓਡਦਾ ਏ। ਓਹ ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਚ ਮਿਕਖ ਮਾਂਗਨੇ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਇਥੈ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸਮਾਜਿਕ ਨਾਂ ਬਰੋਬਰੀ ਤੇ ਭ੍ਰਾਟਾਚਾਰ ਦੇ ਬਰੁੜ ਲਡਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਓਹ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਮਿਕਖਮਾਂਗ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਇਕ ਅਚੇ ਖਾਸੇ—ਅਸਰ—ਰਸੂਕ ਰਖਨੇ ਆਹਲੇ ਖਾਨਦਾਨ ਕਨੈ ਸਰਬਨਧ ਰਖਨੇ ਆਹਲਾ ਵਿਕਿਤ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਜੋਆਨੀ ਚ ਅਪਨੀ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰਸੂਕ ਕਨੈ ਥਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਨੌਕਰੀ ਗੀ ਠੋਕਰ ਮਾਰਿਥੈ ਮਜੂਰੀ ਕਰਨਾ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦਾ

ऐ। ओह मनदा ऐ जे असर-रसूक ते सफारश कन्नै लग्गने आहले लोकें दे कारण गै समाजिक आर्थिक ते बौद्धिक संतुलन च अस्थिरता बनै करदी ऐ। कीजे सफारशी लोक अगै आई जंदे न योग्यता रखने आहले लोक पिच्छे रेई जंदे न। ओह समूलची भ्रश्ट व्यवस्था गी पूरी चाल्ली बदलने दा हामी ऐ ते ओह इस कम्मै आस्तै लगातार संघर्षशील रौँहदा ऐ।

बुड्ढा आदमी नाटक च सूतरधार दी भूमिका च लभदा ऐ। ओह हर पात्तर गी इक-दुए कन्नै जोडी रखदा ऐ। ओह पढे-लिखे दे नौजआनें ते इक आदर्श स्थापत करने च सफल रेह दा ऐ।

रोहलू राम

रोहलू राम उ'नें लौहके दर्जे दे सरकारी कर्मचारिएं दी नुमाइंदगी करदा ऐ जेहडं घट्ट तनख्वाह ते मते खर्च कारण म्हेशां आर्थिक तंगी दा शकार रौँहदे न। रोहलू राम 240 रुपए म्हीने दी तन्ख्वाही उप्पर कम्म करने आहला इक सरकारी कर्मचारी ऐ। ओह अपने परिवार दियें जस्तरतें ते जिम्मेदारियें गी पूरा करने च असमर्थ लभदा ऐ। ओह इक भला मानस ऐ। जेहडा अपने परिवार दे सदस्यें दी गिनतरी च बाढ्ये गी परमात्मा दी मर्जी आखियै अपनी गलती छपैलने दा प्रयास करदा ऐ। ओह सारा-सारा दिन दफतर सिर खपांदा ऐ पर उसगी उसदे कम्मे दी माकूल तनख्वाह नेई थ्हांदी। ओह हर म्हीने आर्थिक तंगी च गुजर-बसर करदा ऐ। पर ईश्वर उप्पर विश्वास करने आहला बी लभदा ऐ। पर अपनी माली हालत कमजोर होने करियै अपनी बदनसीबी दे रोने बी रोंदा ऐ। मस्त मांगडू ते बुड्ढे आदमी दे सम्पर्क च औने दे बाद उब्बी भ्रश्ट व्यवस्था दे खलाफ अपनी लड़ाई शुरू करदा ऐ।

'रोहलू राम' कोई मता प्रभावशाली पात्तर नेई बझोंदा पर उसदी हालत थमां लौहके मलाहजमें दे पारिवारिक जीवन दे यथार्थ दी तस्वीर सामने आई खडोंदी ऐ।

रणदीप

रणदीप नाटक दा इक सशक्त सहयोगी पात्तर ऐ ओह अज्जै दी भ्रश्ट व्यवस्था च पूरी चाल्ली गिढे-मिढे दा नौजआन ऐ। ओह अपने जमीर गी मारियै पैसा ते ऐशो-अराम दे सारे साधन ते कठेरी लैंदा ऐ पर अपना चरित्र बी दागी करी लैंदा ऐ। ओह नित नर्मी-नमियें कुडियें दी संगत दा आदी लभदा ऐ। खूबसूरत कुडी उसदी कमजोरी साबत होंदी ऐ। ओह सिर्फ अपनी ऐशपरस्ती कन्नै मतलब रखदा ऐ। उसी दुयें दी भावनाएं कन्नै कोई सरोकार नेई। सच्चे हिरखै दे बारे च ओह सोचना फजूल समझदा ऐ। खूबसूरत कुडियें दे मामले च उसदी कमजोरी उस बेल्लै सामने औंदी ऐ, जिस बेल्लै ओह अपने बचपन दे जमाती संदेश दी प्रेमिका संजोगता गी दिखदे गै मोहित होई जंदा ऐ। ओह हर हाल च संजोगता गी अपनी वासना दा शकार बनाना चाहदा ऐ। इस आस्तै ओह संदेश गी नौकरी लोआने दा झांसा बी दिंदा ऐ ते कन्नै गै अपनी प्रेमिका लिली दा सैह्योग बी मंगदा ऐ। रणदीप दे किरदार गी दिकिखै इ'यां बझोंदा ऐ जे ओहदे आस्तै सिर्फ पैसा ते अपनी ऐशपरस्ती गै म्हत्त रखदे न। इ'नें दौने चीजें आस्तै ओह कुसै बी हदद तगर जाई सकदा ऐ।

ਲਿਲੀ

ਲਿਲੀ ਸੈਹ੍ਯੋਗੀ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਪਾਠਕੋਂ/ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਰਣਦੀਪ ਜਨੇਹ ਐਧਾਸ਼ ਮਾਹਨੂ ਕਨੈ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਏ ਰ ਉਸਦੇ ਹਰ ਝਥਾਰੇ ਪਰ ਨਚਦੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਹਵਸ ਮਿਟਾਨੇ ਆਸਤੈ ਨਿਤ—ਨਮਿਧੇ ਕੁਡਿਧੇ ਦਾ ਸਾਰਿਸਤਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਹਵਥੋਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਨੀ ਦੀ ਲਮਦੀ ਏ। ਓਹ ਆਪੂ ਸ਼ੋਸ਼ਤ ਹੋਂਦੀ ਗੈ ਏ, ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਹੋਰਨੋਂ ਕੁਡਿਧੇ ਗੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਬਨਦੀ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਅ'ਨੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਬੜੋਂਦੀ ਏ, ਜੇਹਡੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਰ ਬਾਹ ਆਸਤੈ ਦਬਾਤ ਪਾਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਇੱਨਾ ਬੀ ਸੋਚ ਬਚਾਰ ਨੇਈ ਕਰਦੀ ਜੇ ਰਣਦੀਪ ਜਨੇਹ ਐਧਾਸ਼ਪ੍ਰਸ਼ਤ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਹਿਯੈ ਓਹਦਾ ਭਵਿਕਖ ਕੇਹ ਹੋਗ? ਓਹ ਇਕ ਐਸੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਏ ਜੇਹਡੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੀ ਸਿਦਦੇ ਰਸਤੈ ਲਾਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਆਪੂ ਬੀ ਉਸ ਕਨੈ ਗਲਤ ਰਸਤੈ ਚਲਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ

ਸ਼ਾਵਾਦ

ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਵਾਦ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਸੋਆਤਸ ਤੇ ਉਂਦੀ ਸਿਥਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਨ। ਸ਼ਾਵਾਦ ਕੁਤੈ ਲੌਹਕੇ, ਕੁਤੈ ਲਮ੍ਮੇ ਤੇ ਕੁਤੈ ਦਰਸ਼ਾਨੀ ਲਮਾਈ ਦੇ ਨ। ਲਮ੍ਮੇ ਸ਼ਾਵਾਦ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤਿਕਰਣ ਤੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਚ ਸ਼ਾਵਕ ਲਮਦੇ ਨ।

ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਆਵਾਜ ਅਪਨੀ ਪਛਾਨ ਕਿਸ ਚਾਲੀ ਕਰੋਅਂਦੀ ਏ, “ਮੈਂ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਦਮਾਗ ਆਂ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਚੇਲਲਾ ਤੇ ਹੈਵਾਨ ਦਾ ਗੁਰੂ। ਲਾਲਚ ਦਾ ਜਾਇਆ ਤੇ ਵੈਹਸ਼ਤ ਦਾ ਭਾਈ, ਬਦੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ। ਤੇ ਤੁਸ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਕਾਰ, ਬੇਬਸ ਤੇ ਲਾਚਾਰ, ਨਕਾਰਾ, ਅਰਥਹੀਨ ਬੇਕਾਰ।”
(ਸਫਾ-41)

“ਹਾ—ਹਾ—ਹਾ। ਓਹ ਭੋਲੇਓ ਜੇਕਰ ਤੁਂਦੀ ਸਮਝ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪਵੈ ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸ ਝਾਟਟ ਕੀਤੇ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂ ਕੋਲਾ ਬਚੀ ਨਿਕਲੋ। ਮੇਰੀ ਚਾਲੋਂ ਗੀ ਸਮਝੀ ਸਕੋ ਮੈਂ ਸਤਾਧੀਸ਼ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਦਮਾਗ ਆਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਿਯਾਂ ਹਤਥਿਆਨੇ ਤੇ ਚਲਾਨੇ ਆਹਲਾ। ਮਿਗੀ ਸਮਝਾਨੇ ਆਹਲੀ ਦਾ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਤ ਏ।”
(ਸਫਾ-43)

ਅਪਨੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕਨੈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦੇ ਸ਼ਾਵਾਦ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਤੇ ਨਰਾਸਾ ਗੀ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਦੇ ਸ਼ਾਵਾਦ –

“ਹੋਰ ਕੇਹ ਆਕਖਾ? ਏਹ ਆਕਖਾਂ ਜੇ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਠੀਕ ਹੋਈ ਜਾਗ ਜਦਕੇ ਮਿਗੀ ਪਤਾ ਏ ਕਿਸ਼ ਬੀ ਠੀਕ ਨਿੰ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਜਦਕੇ ਤੇਰੇ ਕਨੈ ਮੇਰਾ ਜੀਨਾ ਹੋਰ ਬੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਈ ਜਾਹਗ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਬੇਹਿਯੈ ਤੇਰੇ ਊਪਰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾਂ ਤੁਗੀ ਗੋਦੀ ਚ ਲੇਝਿਧੈ ਤੇਰਾ ਸ਼ਲੈਪਾ ਸੋਆਰਾ ਜਾਂ ਤੁਗੀ ਕਲਾਵੇ ਚ ਲੇਝਿਧੈ ਖਾਲੀ ਬਨਾਂ।”
(ਸਫਾ-83)

ਮਾਂਸਾ—ਸ਼ੈਲੀ

ਨਾਟਕ ਦੀ ਮਾਂਸਾ ਆਮ ਫੈਮ ਡੋਗਰੀ ਏ। ਮਾਂਸਾ ਸਰਲ ਤੇ ਰੋਚਕ ਏ। ਮਾਂਸਾ ਪਾਤਰੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਤੇ ਸ਼ਾਵਕ ਏ। ਮਾਂਸਾ—ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਵਧਾਂ ਦੀ ਪੁਟ ਨਾਟਕ ਦੀ ਗੁਣਵਤਾ ਗੀ ਨਖਾਰਨੇ ਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਏ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ—ਇਕ ਸ਼ਬਦ

ਪਾਠਕੋਂ/ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਦੇ ਦਿਲੋ—ਦਮਾਗ ਉਘਰ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੋਡੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਖੁਆਨੋਂ ਤੇ ਅਲਕਾਰੋਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਨਾਟਕ ਚ ਰੋਚਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁਹਾਵਰੇ

“ਜੇ ਬੇਲੈ ਹਥਾ ਨੇਈ ਗੁਆ।”	(ਸਫਾ—43)
“ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ।”	(ਸਫਾ—43)
“ਜਿਸਦੇ ਨੈ ਬੜੇ—ਬੜੇ ਪੰਦ ਫਾਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।”	(ਸਫਾ—45)
“ਸਖਨੀ ਮੁੰਬਲੀ ਚ ਫੁੰਕਾ ਮਾਰਾਂ ਦੇ ਆਂ।”	(ਸਫਾ—45)
ਸਾਰੀ ਦੁਨਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂਗਨੀ ਪਰ ਟਾਂਗਨੀ।”	(ਸਫਾ—49)

ਖੋਆਨੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

“ਮਾਨ ਨਿੰ ਮਾਨ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਮੇਹਮਾਨ।”	(ਸਫਾ—56)
“ਆਪੂ ਨਿੰ ਥਾਹਰ ਪੱਜ ਪੀਰ ਸਾਥ।”	(ਸਫਾ—57)
“ਆਪ ਮੋਏ ਜਗ ਪਰਲੋ।”	(ਸਫਾ—72)

ਅਲਕਾਰ

ਨਾਟਕ ਚ ਆਮਤੌਰਾ ਉਘਰ ਅਰਥ ਅਲਕਾਰੇ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਹੋਈ ਦੀ ਲਭਦੀ ਹੈ – 1. ਉਤ੍ਰੇਕਾ, 2. ਉਪਮਾ, 3. ਰੂਪਕ।

ਉਤ੍ਰੇਕਾ

“ਏਹ ਹਾਦਸੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜਨ ਬਨੀ ਗੇਂਦੇ ਨ।”	(ਸਫਾ—57)
“ਸਾਡੇ ਬੁਢਿਜੀਵਿਧੇਂ ਗੀ ਬੁਢਿ ਆਕਖੋ ਜਿ'ਧਾਂ ਏ ਗੈ ਨੇਈ।”	(ਸਫਾ—57)

ਉਪਮਾ

“ਜਿੰਦੇ ਬਬ ਥੁਆਡੇ ਆਂਗਰ ਹੋਂਦੇ ਨ ਓਹ ਝੁਧੈ ਕਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ।”	(ਸਫਾ—41)
“ਮੈਂ ਚਾਹਨਾਂ ਜੇ ਤੂਂ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ—ਪੂਰਾ ਫਾਯਦਾ ਲੈਣ। ਤੁਮੀ ਮੇਰੇ ਆਹਲਾ	

ਲੇਖਾ ਇਕ ਬਡ਼ਾ ਆਦਮੀ ਬਨੇ ।"

(ਸਫਾ-44)

ਰੂਪਕ

"ਜੇਹੜੇ ਆਪੂ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਹੋਨ ਉਂਦੇ ਅਸੌ ਬੁਝਾਰਤੋਂ ਦਾ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਨਿੱ ਹੋਂਦਾ ।" (ਸਫਾ-49)

"ਗੁਰਬਤ ਦੀ ਐਨਕ ਦੇ ਸ਼ੀਸੇ ਭਲੇਆਂ ਧੁੰਘਲੇ ਤੇ ਬੇ-ਬਸੀਲੇ ਹੋਂਦੇ ਨ ।" (ਸਫਾ-51)

ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਤੇ ਮੰਚਨ

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਚ ਕੋਈ ਕਂਜੂਸੀ ਨੇਈ ਕੀਤੀ ਦੀ। ਉਸਨੇ ਜਗਹ—ਜਗਹ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਦੇਵਿਯੈ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਕੀ ਜੇ ਮੰਚਨ ਤੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਦਾ ਏ ਇਸ ਕਰਿਯੈ ਇਕ ਸੋਹਗਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਚ ਲੋਡ਼ਵਦੇ ਥਾਹਰੇ ਪਰ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਦੇਨਾ ਨੇਈ ਮੁਲਦਾ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਜਿਥੇ ਥਾਏ—ਥਾਏ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਦੇਵਿਯੈ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਸ਼੍ਹੂਲਿਯਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਉਥੈ ਇਕ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਦਾ ਅਤਿਕਰਮਣ ਬੀ ਕੀਤਾ ਦਾ ਏ।

ਮੰਚਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੌ ਤਾਂਧੈ ਨਾਟਕ ਸਫਲ ਮਨੌਆ ਜਂਦਾ ਏ, ਜਿਸਗੀ ਮੰਚ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਕਨੌ ਖੇਡੇਆ ਜਾ, ਜਿਥੂਂ ਤਗਰ 'ਨਮੀ ਆਵਾਜ਼' ਨਾਟਕ ਦੇ ਮੰਚਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰ੍ਥ ਏ, ਏਹ ਸਾਧਾਰਣ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੰਚ ਪਰ ਖੇਡਨੇ ਜੋਗ ਨੇਈ ਏ। ਇਸੀ ਤਥੈ ਗੈ ਖੇਡੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜਿਥੈ ਲਾਇਟਸ ਤੇ ਸਾਂਊਡ ਆਦਿ ਦੀ ਬਣੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਐਸਾ ਕੋਈ ਬੀ ਸੀਨ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਨੇਈ ਏ। ਜਿਸਗੀ ਮੰਚ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਸਕੈ। ਜਿਨੈਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਣਾਂ ਗੀ ਮੰਚ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਨੇ ਚ ਔਖ ਆਈ ਸਕਦੀ ਏ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਬੈਕ ਗ੍ਰਾਂਡ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਕਨੌ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ

ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ਯ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਤੇ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਚ ਫਸੇ ਦੇ ਆਮ ਮਨੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਰਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਨਾ ਏ। ਅਜੈ ਦੀ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾ ਚ ਪਢੇ—ਲਿਖੇ ਦੇ ਨੌਜਾਨੋਂ ਗੀ ਨੌਕਰੀ ਆਸਤੈ ਕਿਸ ਚਾਲੀ ਦਰ—ਦਰ ਭਟਕਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਨਾਂਡ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਬੋਰੋਜਗਾਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਵਿਯੈ ਸ਼੍ਹੂਲਿਯਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਫਾਰਾ ਇਥੀ ਦਸਸਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਸ਼ਡਧਨਕਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਆਮ ਭਲੋਕੋਂ ਮਾਹੂਨੁਏ ਗੀ ਅਪਨੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਇਯੈ ਤਾਂਹਗੇ—ਮੇਦੋਂ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਸਦੇ ਸ਼ਡਧਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਕਾਬਲ ਤੇ ਗੈਰ—ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਲੋਕ ਬਨਦੇ ਨ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਆਸਤੈ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਨਿਜੀ ਸੋਾਰਥ ਛੋਡਨੇ ਤੇ ਕਿਟਾਂ ਹੋਇਯੈ ਲਡਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਤੀ ਦੀ ਏ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – III
LESSON – 10

प्रश्न–3 'दनां सोचो ते सेही' नाटक दी तत्वें दे आधार उपर अलोचना?

उत्तर – 'दनां सोचो ते सेही' नाटक इक पारिवारिक दस्तावेज ऐ। नाटक दा ताना–बाना घरै च अपनी–अपनी चौधर चलाने आहले पति–पत्नी गी लेझयै रचेआ गेदा ऐ। सुवधा राम ते उसदी पत्नी शांति हर घड़ी कुसा ना कुसा गल्ला पर घरै च बखैद पाई रखदे न। दौनें दी लड़ाई घरै च अपनी–अपनी चौधरै दी दावेदारी गी लेझयै होंदी ऐ। दौनें चा इक बी व्यक्ति हार मन्नने गी तेआर नई होंदा। उनें दौनें दे इस बतीरे दे कारण घरै दी सुख शांति भंग होई दी रौहन्दी ऐ। घरै दे सारे जीव अंदरो–अंदरी कुढ़दे रौहदे न। पर, अपने माता–पिता दे लेहाज ते लोकाचारी दे कारण मूहां किश निं बुहास्सरदे। ओह दोयै पति–पत्नी सिर्फ अपने–अपने अहम् दी गै सोचदे न। दुये जने बारै सोचने दी उंदे कोल फुरसत गै नई होंदी। उनेंगी दुए जनें दियें भावनाएं कन्नै कोई सरोकार नई। ओह दोयै बस अपनी–अपनी चौधर कायम रखने च गै अपनी दनाई समझादे न। उंदे बखैद्व कारण घरै दे बाकी जीव दी केह दशा ऐ, ओह सोच–बचार नई करदे। पर जिस बेलै गल्ल उंदी बरदाशत दी हददै थमां बाहर होई जंदी ऐ तां आज्ञा घर छोड़ियै जाने दी तेआरी करन लगी पैदा ऐ। घर च कोहराम मची जंदा ऐ। खीर सुवधा राम गी अपनी गलती दा एहसास होंदा ऐ ते ओह अपने सिरा दी पग्ग अपने बड़डे पुत्र क्रांति दे सिरा पर रकिखयै उसी घरा दी जिमेदारी सौंपी ओड़दा ऐ।

चरित्र–चित्रण

सुवधा राम

सुवधा राम घरै दे बड़डे बजुर्ग दे रूपै च सामनै औंदा ऐ। ओह इक अक्खड़ मजाजी, इक्कल सोख, जिददी–कंजूस, लालची, मूँह फट्ट किस्मै दा व्यक्ति नजरी औंदा ऐ। ओह अपने घरै च सिर्फ अपनी गै चौधर चलांदा ऐ। अपना हर फैसला दुरं पर थोपना अपना अधिकार समझादा ऐ। पर अपने फर्ज थमां बिल्कुल अंजान प्रतीत होंदा ऐ। ओह अपनी मन–मर्जी दा मालक ऐ। अपनी मर्जी दे खलाफ होने आहले कम्म ते व्यक्ति उसी दना नई भांदे। उसगी अपने गै द्वारा कीता गेदा कम्म दनाई आहला लगदा ऐ। ओह अपने घरै च सिरफ अपने आपै गी काबल ते समझादार समझादा ऐ। दुरं दे समझाने दा उस पर कोई असर नई होंदा। इत्थुं तगर जे ओह अपने जालम दियें हितकारी सलाहें गी बी नजर अंदाज करी ओड़दा ऐ। ओह इक गालडू ते झगड़ालू व्यक्ति बी नजरी औंदा ऐ। ओह गल्लें च कुसै गी बी अगें निं लंघन दिंदा। ओह हर गल्ला अपनी पत्नी शांति कन्नै लड़ने–झगड़ने पर उतारु रौहदा ऐ।

ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਇਕ ਕੱਜੂਸ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਸੋਆਤਮ ਆਹਲਾ ਮਾਹਨੂ ਐ। ਅਪਨੇ ਜਾਗਤੈ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਕਰਦੇ ਬੇਲੈ ਦਾਜੈ ਚ ਬੇਸਹਾਗ ਸਾਮਾਨ ਲੈਨੇ ਗੀ ਤੇਆਰ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਜੇ ਕੁਝੀ ਵੇਈ ਓਡੀ ਪਿਛੈ ਕੇਵ ਰੇਈ ਗੇਆ?

ਖੀਰ ਚ ਉਸੀ ਅਪਨੀ ਲੋਆਦੀ ਦੇ ਬਰੋਧ ਅਗੈ ਝੁਕਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੀ ਗਲਤੀ ਪਰ ਪਛਤਾਂਤਾ ਬੀ ਏ। ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਦਾ ਚਰਿਤ ਪਾਠਕੋਂ /ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਚ ਕੁਤੈ—ਕੁਤੈ ਖਿੰਝ ਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਗੈ ਉਸਦੀ ਸੂਹ ਫਟਟ ਸ਼ੈਲੀ ਉਂਦਾ ਮਨੋਰਾਜਨ ਬੀ ਕਰਦੀ ਏ। ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਇਕ ਅਚੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪਤਿ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਅਪਨੇ ਫਰਜ ਥਮਾਂ ਵਿਮੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇਵੀ

ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇਵੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਆਂਗਰ ਗੈ ਜਿਦ੍ਦੀ ਤੇ ਝਾਗੜਾਲੂ ਏ। ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਆਹਲੇ ਮਤੇ ਹਾਰੇ ਲਕਣ ਓਹਦੇ ਚ ਮਜੂਦ ਨ। ਉਸੀ ਬੀ ਕੁਸੈ ਗਲਲ ਹਾਰਨਾ ਜਾਂ ਪਿਛੇ ਹਟਨਾ ਗਵਾਰਾ ਨੇਈ। ਤਾਂਬੀ ਘਰੈ ਚ ਬਖੈਦ੍ਵ ਪਾਨੈ ਚ ਉਨ੍ਹੀ ਗੈ ਜਿਸ਼ੇਦਾਰ ਏ, ਜਿੰਨਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਪਤਿ। ਝਾਗੜੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਚ ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਥਮਾਂ ਬੀ ਚਾਰ ਗੈਂਡੀ ਅਗੈ ਲਭਦੀ ਏ। ਉਸੀ ਹਰ ਗਲਲੈ ਚ ਅਪਨੀ ਲਤ ਢਾਨੇ ਦੀ ਖੋਡ ਏ ਤੇ ਇਸ ਖੋਡ ਸ਼ਾ ਓਹ ਕਦੋਂ ਨਿੱ ਟਲਦੀ। ਓਹ ਕਦੋਂ ਬੀ ਕੁਸੈ ਗਲਲਾ ਅਪਨੀ ਜੀਭ ਦਿੱਤੇ ਹੋਠ ਨੇਈ ਰਖਦੀ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਕਨ੍ਹੈ ਝਾਗੜੇ ਚ ਸਾਮੀ ਬਰੋਸਰੀ ਕਰਦੀ ਏ। ਘਰੈ ਚ ਬਖੈਦ੍ਵ ਪੌਨੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸੀ ਸਿਰਫ ਅਪਨਾ ਪਤਿ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਗੈ ਲਭਦਾ ਏ ਪਰ ਅਪਨੇ ਪਾਸੈ ਓਹ ਜਾ ਬੀ ਖਾਲ ਨੇਈ ਕਰਦੀ ਜੇ ਤਥੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾਸ਼ੀ ਏ।

ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇਵੀ ਘਰ ਆਏ ਦੇ ਪਰੋਹਨੇ ਦੀ ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ ਬੀ ਨੇਈ ਕਰਦੀ ਉਸਦੇ ਪਤਿ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜਾਲਮ ਉਸਗੀ ਸਮਯਾਨੇ ਦੀ ਕੋਥਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਉਸਗੀ 'ਫੇਰਮੇ ਚੁਲਲੇ' ਦੀ ਸੰਝਾ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਂਤਿ ਇਕ ਐਸੀ ਨਾਰੀ ਏ ਜੇਹੜੀ ਹਰ ਗਲਲਾ ਦਾ ਪੁਟਠਾ ਮਤਲਬ ਕਲਿਫਿਯੈ ਝਾਗੜੇ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਤੇਆਰ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ ਕੁਸੈ ਦੀ ਇਜ਼ਜਤ ਮਾਨ ਦੀ ਉਸਗੀ ਬਿਲਕੁਲ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ। ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇਵੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਆਂਗਰ ਅਪਨੀ ਮਨ—ਮਜ਼ੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਕੁਸੈ ਬੀ ਜੀਵ ਕਨ੍ਹੈ ਸਲਾਹ—ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤੇ ਬਾਗੇ ਅਪਨੀ ਧੀਡ ਦਾ ਰਿਖਤਾ ਕਰਨ ਟੁਰੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਤਥੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਆਂਗਰ ਅਪਨੇ ਘਰੈ ਚ ਅਪਨੀ ਸਾਮੀ ਮਲਕੀਧਤ ਦੀ ਦਾਵੇਦਾਰੀ ਜਤਲਾਂਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਂਤਿ ਇਕ ਅਕਖੜ ਸਸ਼ਸ, ਗੈਰ ਜਿਸ਼ੇਦਾਰ ਮਾਂ, ਤੇ ਲਡਾਕੀ ਪਲੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਮਿਲਦੀ ਏ।

ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਕੁਮਾਰ

ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਕੁਮਾਰ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇਵੀ ਦਾ ਜੇਠਾ ਪੁਤਰ ਏ। ਓਹ ਇਕਦਮ ਸ਼ਾਂਤ ਸ਼ਾਹਿਦ ਦਾ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਹਰ ਗਲਲੈ ਗੀ ਸੁਲਹ—ਸਫਾਈ ਕਨ੍ਹੈ ਨਕੇਡਨੇ ਦਾ ਹਾਮੀ ਏ। ਓਹ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪਸਨਦ ਵਿਕਿਤ ਏ ਤੇ ਉਸਗੀ ਘਰੈ ਚ ਕੁਸੈ ਬੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਖੈਦ੍ਵ ਨਾ—ਗਵਾਰ ਗੁਜਰਦਾ ਏ। ਓਹ ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਗੀ ਲਡਾਈ—ਝਾਗੜੇ ਥਮਾਂ ਪਰਹੇਜ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਏ ਪਰ ਤਦੇ ਝਾਗੜੇ ਚ ਉਸਦੀ ਇਕ ਬੀ ਨੇਈ ਚਲਦੀ। ਇਸੈ ਗਲਲਾ ਉਸੀ ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਅਪਮਾਨਤ ਬੀ ਹੋਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਪਰ, ਅਪਨੇ ਬਡ੍ਡੇ ਬਜੁੰਗੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਤੇ ਲੋਕਲਾਜ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹ ਅਪਨੀ ਜਬਾਨ ਸੀਡ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਉਸਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਬਖੈਦ੍ਵਿਧੇ ਕਨ੍ਹੈ ਜੇਕਰ ਬਖੈਦ੍ਵੀ ਬਨੀ ਜਾਓ ਤਾਂ ਮਾਮਲਾ ਹੋਰ ਬੀ ਉਲਝਨਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਏ। ਤਦ੍ਦੈ ਓਹ ਅਪਨੀ ਪਲੀ ਸਂਤੋ਷ ਗੀ ਬੀ ਸੱਧਮ ਬਰਤਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਕੁਮਾਰ ਇਕ ਸ਼ਨੀਲ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਲਭਦਾ ਏ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੈਹਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੁਏਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਦਲ੍ਹੁਪਨੈ ਦਾ ਪਰਧਾਂ ਬਨੀ ਦੀ ਲਭਦੀ ਏ। ਓਹ ਹਰ ਹਾਲ ਚ ਘਰੈ ਚ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਬਨਾਈ ਰਖਨੇ ਦਾ ਹਾਮੀ ਏ।

ਆਜ਼ਾ ਰਾਮ

ਆਜ਼ਾ ਰਾਮ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਦਾ ਲੌਹਕਾ ਪੁਤਰ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਡੇ ਭਾਈ ਦੇ ਸੋਆਤਮਾ ਇਕਦਮ ਵਿਪਰੀਤ ਪ੍ਰਵਰਤਿ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਗੀ ਚੁਪਚਾਪ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਹਕ ਚ ਨੇਈ ਲਭਦਾ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰੇਲੂ ਝਗੜੇ ਚ ਲੋਕ—ਲਾਜੈ ਦੀ ਦਨਾਂ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਚਰਣ ਗੀ ਖੁਲ੍ਲੀ ਚਨੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਉਸਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕ ਉਂਦੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਗੀ ਜੇਕਰ ਸਮਝਾਨ ਨਿੰ ਆਈ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰੋਂ ਦੇ ਬਰੋਧ ਪਰ ਤਾਂ ਨੋਂਗੀ ਟਿਧਣੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਹਕਕ ਨੇਈ।

ਆਜ਼ਾ ਰਾਮ ਇਕ ਤੋਜ ਤਰਾਰ ਤੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਸ਼ਵਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਤੈਹਤ ਅਪਨੇ ਪੈਰੋਂ ਪਰ ਖਢੋਨੇ ਦਾ ਹਾਮੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਚ ਬੇਖਕ ਨਕਮਾ ਤੇ ਨਖਟਟ੍ਟ ਏ। ਪਰ, ਓਹ ਅਧੀਨੀ ਯੋਗਤਾ ਸਿੰਫ ਕਿਥੈ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਗੀ ਬਦਲਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ। ਉਸਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜਾ ਮੌਕਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾ ਤੇ ਵਕਤ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇ ਨੇਈ ਲਾਧ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਅਪਨੇ ਘਰੈ ਚ ਇਕ ਤਾਂਧੈ ਵਿਕਿਤ ਏ ਜੇਹਡਾ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਲਤ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਦਾ ਏ। ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਗੀ ਸਿੰਫੇ ਰਸਤੈ ਲਾਨੇ ਆਸਟੈ ਓਹ ਘਰ ਛੋਡਿਥੈ ਜਾਨੇ ਦੀ ਤੋਆਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਖੀਰ ਚ ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਗੀ ਉਸਦੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਏਹਸਾਸ ਕਰਾਨੇ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਆਜ਼ਾ ਰਾਮ ਨਰਾਸ਼ ਤੇ ਬੇਰੋਜਗਾਰ ਨੌਜਾਨੋਂ ਆਸਟੈ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ਼੍ਰੋਤ ਬਨਿਥੈ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਾ ਏ।

ਜਾਲਮ

'ਜਾਲਮ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੁਤੰਧਪੂਰਣ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਹਮਦਰਦ, ਸਚਵਾ ਮਿਤਰ ਤੇ ਇਕ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਕਿਤ ਲਭਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਗੀ ਉਸਦੇ ਅਕਖਡ ਰਵੇਇਧੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸਗੀ ਸਮੇਂ—ਸਮੇਂ ਪਰ ਸਮਝਾਈ—ਬੁਝਾਇਥੈ ਮਿਤਰੋਚਾਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਰਜ ਨਹਾਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਭ ਤੇ ਰਫਤਾਰ ਗੀ ਪਰਖਿਥੈ ਚਲਨੇ ਆਹਲਾ ਵਿਕਿਤ ਏ। ਓਹ ਨਮੀਂ ਸੋਚ ਦੀ ਹਾਮੀ ਤੇ ਨਾਮੀਂ ਪੀਛੀਂ ਗੀ ਤੁੰਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਕਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹਮਾਯਤੀ ਬੀ ਏ। ਜੇ ਬਜੁੰਗੇ ਗੀ ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਤੌਲੇ ਹੋਈ ਸਕੈ ਘਰੈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਲੋਆਦੀ ਪਰ ਸੁਟਿਟੈ ਸੁਰੱਖਾ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਦਾ। ਓਹ ਧੀਓਂ ਦੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਨਜ਼ਰੀ ਦੇ ਇਕੱਕੀ ਪਲਲੜੇ ਚ ਤੋਲਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਜ਼ਜੈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਦਾਜ ਲੈਨੇ ਦੇਨੇ ਪਰ ਬਰੋਧ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ, ਅਪਨੇ ਬਾਹਾਂ ਚ ਦਾਜ ਲੈਨੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਓਹ ਨਾਸਮੜੀ ਦਸਦਾ ਏ। ਓਹ ਹਰ ਬਾਰੀ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰੈ ਗੀ ਘਰ ਚ ਸੁਖ—ਸ਼ਾਂਤਿ ਬਨਾਏ ਰਖਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਉਸਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਬਡੇ ਬਜੁੰਗੇ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਲੋਆਦੀ ਪਰ ਮਾਡਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਿਰਿਥੈ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਖੇਦੀ ਮਿਤਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਲੀਂ ਗੀ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦਾ ਰੈਹਦਾ ਏ। ਜਾਲਮ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਪਾਠਕ / ਦਸਕੱ ਪਰ ਅਪਨਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਮਾਂਡ ਛੋਡੀ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਸਤੋ਷

'ਸਤੋ਷' ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਦੀ ਬਡੀ ਨੂੰ ਏ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦੀ ਪਲਿ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦੀ ਏ। ਉਥੀ ਤਾਂਨੇ ਨਾਰਿਯਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਚ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦੀ ਏ। ਜੇਹਡਿਆਂ ਅਪਨੇ ਸਸ਼ੁ—ਸੌਹਰੇ ਦੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਤੇ ਅਪਨੇ ਪਤਿਯੋਂ ਦੀ ਚੁਪੀ ਸਾਫ਼ਨੇ ਕਾਰਣ ਮਨੋ—ਮਨ ਕੁਛਦਿਆਂ ਰੌਹਦਿਆਂ ਨ। ਪਰ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦੀ ਗਲ ਬੁਹਾਸ਼ਰੀ ਨੇਈ ਸਕਦਿਆਂ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਸਤੋ਷ ਬੀ ਅਪਨੇ ਸਸ਼ੁ ਸੌਹਰੇ ਦੇ ਬਤੀਰੇ ਕਾਰਣ ਦੁਖੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਓਹਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨੇਈ ਚਲਦੀ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਚ ਪਾਲੇ ਦਾ ਅਰਮਾਨ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ। ਓਹਦਿਆਂ ਸਫ਼ਰਾਂ, ਉਸਦੇ ਚਾਡ ਮਨੈ ਚ ਗੈ ਰੈਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਗੀ ਘਰ ਦੀ ਕਲਹ ਕੋਲਾ ਦੂਰ ਜਾਇਥੈ ਰੈਹਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬੀ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪਰ, ਉਸਦਾ ਪਤਿ ਉਸਦੀ ਇਸ ਸਲਾਹ ਪਰ ਅਮਲ ਨੇਈ ਕਰਦਾ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਤੇ ਸਸ਼ੁ ਸੌਹਰੇ ਦੌਨੋਂ ਪਾਸੇਆ ਦੁਖੀ ਬੜ੍ਹਾਂਦੀ ਏ। ਕੀਂਝੇ ਉਸੀ ਅਪਨੀ ਮਰ੍ਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਰੈਹਨੇ ਦੀ ਖੁਲਲ ਨੇਈ ਥਹੋਂਦੀ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਬਕਖਰੇ ਹੋਨੇ ਦੀ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਦੀ ਸੈਹਮਤੀ।

ਰਾਨੀ

ਰਾਨੀ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਕੁਡੀ ਏ, ਜਿਨ੍ਦੀ ਘਰੈ ਚ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨੇਈ ਪੁਚ਼ੀ ਜਾਂਦੀ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਤੇ ਬਡੇ ਭਾਏ ਦੇ ਦਾਬੇ ਹੇਠ ਰੋਹਿਯੈ ਅਪਨੀ ਜਿਨਦਗੀ ਗਜਾਰਦਿਆਂ ਨ। ਇਸੈ ਚਾਲੀ ਰਾਨੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਘਰੈ ਚ ਅਪਨੀ ਮਨਮਰ੍ਜ਼ੀ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ। ਉਸਗੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਸਿੰਦ—ਨਾਪਸਿੰਦ ਦਾ ਖਾਲ ਰਖਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਇਥੁੰ ਤਗਰ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਾਹ ਸਰਬਨੀ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਫੈਸਲੇ ਪਰ ਬੀ ਅਪਨੀ ਰਾਡ ਪ੍ਰਗਟ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ। ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਉਸਦੀ ਪਸਿੰਦ ਤੇ ਰਾਡ ਗੀ ਨਜ਼ਰ—ਅਂਦਾਜ ਕਰਿਯੈ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਥਾਹਰ ਰਿਖਤਾ ਤੇ ਕਰੀ ਓਡਦੇ ਨ। ਓਹ ਘਰੈ ਦੀ ਮਾਨ—ਮਰਧਾ ਚ ਬਜ਼ਿੱਥੈ ਢੁਗਰ ਦੀ ਸਭਤਾ ਸਾਂਕੂਤਿ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੀ ਏ। ਰਾਨੀ ਸੈਹਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਧੀਡ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਲਭਦੀ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਆਤਮਕਸ਼ਾ ਤੇ ਇਜ਼ਜ਼ਤ—ਮਾਨ ਆਸਟੈ ਮਸ਼ਟਾਂਡੇ ਗੀ ਸਥਕ ਸਖਾਇਥੈ ਸਮੂਲਚੇ ਨਾਰੀ ਜਾਤਿ ਚ ਹਿਮਤ ਜਗਾਂਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਅਸ਼ੋਕ

'ਅਸ਼ੋਕ' ਆਜ਼ਾਰਾਮ ਦੇ ਮਿਤਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹਿਤੈਸੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਾ ਏ। ਉਥੀ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰੈ ਆਂਗਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਬਜਾਏ ਸੈਲਫ—ਇੰਪਾਲਿਯਮੈਂਟ ਪਰ ਮਤਾ ਜਕੀਨ ਕਰਦਾ ਏ। ਤਦ੍ਦੈ ਓਹ ਕਰਜ਼ਾ ਲੇਝੈ 'ਪ੍ਰਿਟਿਗ ਪ੍ਰੈਸ' ਲਾਨੇ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਦੋਸਤ ਆਜ਼ਾ ਕਨ੍ਨੇ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰ੍ਦੀ ਰਖਦਾ ਏ। ਓਹ ਆਜ਼ਾ ਰਾਮ ਦੀ ਹਰ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸਮਝਿਯੈ ਮਸੂਸਦਾ ਏ। ਓਹ ਘਰੈ ਚ ਕਖੈਦ੍ਵ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਨ੍ਨੇ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਵਾਕਫ ਲਭਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰੈ ਦੀ ਉਸਦੇ ਘਰੈ ਦੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦੇਝੈਧੈ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰ ਤੇ ਮਿਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਪਨੀ ਪੂਰੀ ਨਿਸ਼ਠਾ ਬਰਤਦਾ ਏ।

ਸ਼ਵਾਦ

ਨਾਟਕ ਦੇ ਸ਼ਵਾਦ ਸਰਲ, ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਤੇ ਰਸੀਲੇ ਨ। ਸ਼ਵਾਦ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਸੋਆਤਮ ਕਨ੍ਨੇ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਮੇਲ ਖਂਦੇ ਨ। ਜਿ'ਧਾਂ ਸੁਵਧਾ ਰਾਮ ਨਾਂਡ ਦਾ ਪਾਤਰ ਘਰੈ ਚ ਅਪਨੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਤੇ ਦਬਦਗਾ ਕਾਇਮ ਰਖਨੇ ਚ ਗੈ ਅਪਨੀ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝਦਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਏ।

“ਕੇਹਡਾ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਮੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਖੁਸ਼ਸੀ ਸਕਦਾ ਏ ਮੇਰੇ ਕੋਲਾ ਭਲਾ। ਢਕਕਰੇ ਨਿੰ ਕਰਿਧੈ ਰਕਖੀ ਦੇਅਂ ਉਸਦੇ। ਜੇਹੜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਹੈਨ ਲੋਈ ਆ ਉਨੋਂਗੀ ਬੀ। ਜਿੰਦੀ ਸ਼ੈਹੰਝ ਪਰ ਤੂਂ ਬੁਡਕਾ ਕਰਨੀ ਏਂ।” (ਸਫਾ-84)

“ਬਥੇਰੇ ਮੌਕੇ ਦੇਈ—ਦੇਈ ਦਿਕਖੇ ਇਨੋਂਗੀ ਏਹ ਨੇਹੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਜੋਗੇ। ਬੇਲਿਯਾਂ ਖਾਨ ਗਿਜ਼ੇ ਦੇ ਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੋਂ ਮੈਂ ਇਨੋਂਗੀ ਇਕ ਕੁਕਕਡੀ ਲੇਅਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਬੀਓ ਪੰਜੀਹ ਰਪੇ ਖਰਚਿਧੈ। ਮਖੈ ਲੇਓ ਕਨੈ ਇਸਦੀ ਟੈਹਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਤੇ ਕਨੈ ਆਂਡੇ ਖਾਓ ਭਾਏਂ ਖਾਓ ਤੇ ਭਾਏਂ ਬੇਚੋ ਤੁੰਦੀ ਮਰੀ ਪਰ ਏਹ ਇਕ ਕੁਕਕਡੀ ਦੀ ਹਫਾਜਤ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕੇ।” (ਸਫਾ-90)

“ਸਚਵਦੇਵ ਦੀ ਗੱਲ ਸਚਵ ਜਾਨੇਓ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਮੈਣ ਏਹ ਜਾਗਤ ਪਰਥਾਤਮ ਨੇਈ ਸਰਧਾਦਾ ਪਰਥਾਤਮ ਏ। ਸਾਕਾਤ ਰਾਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਏ, ਆਜ਼ਾਕਾਰੀ। ਕਦੋਂ ਕੁਸੈ ਗੀ ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਤਾ ਨੇਈ ਦਿੱਤਾ ਕੇਹ ਨਾਂਡ ਲੈਂਦੇ। ਕਮ ਮਗਰਾ ਦਸ਼ੋ ਹੋਏ ਦਾ ਪੈਹਲੇ ਲੇਓ। ਇਸਦਾ ਬਡਾ ਸਾਹਬ ਤੇ ਇਸਦੇ ਬੈਗੈਰ ਪਾਨੀ ਬੀ ਨੇਈ ਪੀਂਦਾ।” (ਸਫਾ-97, 98)

“ਦਿਕਖੋ ਕੁਡੇ ਨਹੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ, ਇੰਦਾ ਸਤ੍ਤੈ ਬੀਛੋਂ ਸੌ ਤੇ ਸਾਡਾ ਪਂਜੇ ਬੀ ਨੇਈ। ਤੁਸ ਸਮਝਦੇ ਓ ਜੇ ਮੈਂ ਹਾਰੀ ਜਾਹਡ। ਇਸ ਗੱਲਾ ਨਿੰ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਹਟਟਨ ਲਗੀ।” (ਸਫਾ-104)

ਮਾਂਨਾ—ਸ਼ੈਲੀ

ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸਾ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਆਹਲੀ ਭਾਸਾ ਏ। ਭਾਸਾ ਚ ਰਵਾਨਗੀ ਏ ਤੇ ਭਾਸਾ ਚ ਸੁਹਾਵੇਂ—ਖੋਆਨ ਤੇ ਅਲਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸਾਈ ਗੁਣਵਤਾ ਗੀ ਨਿਖਾਰਦਾ ਏ। ਭਾਸਾ ਚ ਕੁਤੈ—ਕੁਤੈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਠੇਠ ਉਦੂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਬੀ ਹੋਏ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ।

ਸੁਹਾਵੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

“ਅਕਖੈਂ ਪਟਿਟਾਂ ਬਨੀ ਰਖਚੈ ਤੇ ਕਨੈਂ ਰੁਂ ਦੇਈ ਰਖਚੈ।” (ਸਫਾ-82)

“ਹੂਨ ਓਕਡੇ ਨਿਮਲੇਂ ਗੀ ਨਿੰ ਬਲਗਦੇ ਰਵੇਓ।” (ਸਫਾ-82)

“ਝੋਹਿਧਾਂ ਲੈਨੇ ਦੀ ਕੁਤੀ ਖੋਡ ਪੇਦੀ ਏ।” (ਸਫਾ-82)

“ਕਸਾਇਧੇ ਆਕਖੈ ਮੇਹਰੁ ਨੀਂ ਮਰਦੇ।” (ਸਫਾ-83)

“ਸਾਰੇ ਟਬਰੈ ਦੇ ਨਕਕ ਧੂੰ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ।” (ਸਫਾ-83)

“ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਂਦੀ ਤਾਂ ਕੋਠੇ ਉਪਰ ਚਢਿਧੈ ਛਿੰਝ ਪਾਂਦੀ।” (ਸਫਾ-83)

“ਨਕਕੈ ਘਸੀਟਾਂ ਕਲਾਦੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਨਾ ਹਾ।” (ਸਫਾ-83)

“ਤੂਂ ਜੁਨੀ ਗੈ ਸਿਰ ਚਢਕੀ ਜਾ ਕਰਨੀ ਏ।” (ਸਫਾ-83)

ਖੋਆਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

- “ਹਡਡੇ—ਗੋਡਡੇ ਰੇਹ ਤੇ ਰਾਮ ਜਾਪਨ ਗੇ।” (ਸਫਾ—82)
- “ਗਲਵੈ ਕਨੈ ਘਾਡ ਨਿੰ ਢਠਦੇ।” (ਸਫਾ—83)
- “ਜਾਤੈ ਦੀ ਕੋਢ—ਕਿਰਲੀ ਤੇ ਸ਼ਤੀਰੇ ਗੀ ਜਾਪਕੇ।” (ਸਫਾ—83)
- “ਲੁਂਡੀ ਚਿੜੀ ਕਪੂਰਾ ਨਾਂ ਫਂਗ ਹੋਨ ਤਾਂ ਸੁਰਗੈਈ ਜਾ।” (ਸਫਾ—85)
- “ਪਲਲੈ ਨਿ ਧੇਲਾ ਕਰਦੀ ਮੇਲਾ—ਮੇਲਾ।” (ਸਫਾ—84)
- “ਬਰਿਕਕੀ ਕੁਡੀ ਭ੍ਰਾਜ ਨੈ ਚਾਧਿਧਾ।” (ਸਫਾ—85)
- “ਔਂਦਾ ਨਿ ਕਾ ਤੇ ਨਾਂਡ ਵਿਦਾਸਾਗਰ।” (ਸਫਾ—85)

ਅਲਕਾਰੇਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ

ਨਾਟਕ ਚ ਅਰਥਅਲਕਾਰੇਂ ਦੀ ਗੈ ਬਰਤੂਨ ਹੋਈ ਦੀ ਲਭਦੀ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ ਰੂਪਕ, ਉਪਮਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ੇਖਾ।

ਰੂਪਕਾਲਕਾਰ

“ਅਚਛਾ ਹਨੁਮਾਨ ਗੋਸਾਈ ਤੇਰੇ ਕਨੈ ਬਾਦ ਚ ਟੀਕਾ—ਟਿਧਣੀ ਕਰਗੇ। ਪੈਹਲੈ ਇਸ ਤਾਡਕਾ ਕਨੈ ਬੈਹਸ—ਮੁਹਾਸਾ ਕਰੀ ਲੇਚੈ।” (ਸਫਾ—82)

“ਤੁੰਦੇ ਗਿਤੈ ਮੌ ਘਾਡ ਆਂ।” (ਸਫਾ—82)

“ਸਚਵਦੇਵ ਦੀ ਗਲਲ ਸਚਵ ਜਾਨੇਓ ਸ਼ਾਂਤਿ ਭੈਣ ਏਹ ਜਾਗਤ ਪਰਥਾਤਮ ਨੇਈ ਮਰਯਾਦਾ ਪਰਥਾਤਮ ਏ। ਸਾਕਾਤ ਰਾਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ।” (ਸਫਾ—97)

ਉਪਮਾਲਕਾਰ

“ਤੁਸ ਤੇ ਏ ਨਿੰ ਸਲਕਖਨੇ। ਤਾਂ ਬਨੀਰੀ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਘਮਘਾਈ ਜਾ ਕਰਦੇ ਓ ਸਾਰੋਂ ਗੀ।” (ਸਫਾ—83)

“ਸਨਾਓ, ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ, ਕੋਈ ਕਮਮ ਧਾਂਧਾ, ਨੌਕਰੀ ਬਗੈਰ ਕਿਥ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਨੇਈ। ਜਾਂ ਆਜ਼ਾ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਠੋਂਕੇ ਗੈ ਫਾਂਡਾ ਕਰਦੇ ਓ।” (ਸਫਾ—93)

“ਜਿ'ਧਾਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਨਾ—ਝਿਤਕਾਕੀ ਦੇ ਘੋਰੇ ਚ ਗਰਕ ਏ, ਝਿ'ਧਾਂ ਗੈ ਸਾਡਾ ਏਹ ਘਰ ਬੀ।” (ਸਫਾ—95)

“ਸਚਦੇਵ ਦੀ ਗਲਲ ਜਾਨੇਓ ਸ਼ਾਂਤਿ ਭੈਨ, ਸਾਢੀ ਰਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਝ ਬੀ ਬਡਾ ਮਖੌਲੀ ਏ ਤੁਂਦੇ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ। ਕੇਹ ਨਾਂਡ ਲੈਂਦੇ।”
(ਸਫਾ—87)

ਉਪਰਕਾਲਕਾਰ

“ਤੁਸੋਂਗੀ ਬੀ ਮੈਝਧੈ ਸਖਾਧਦਾ ਹੋਨਾ ਏ ਢੰਗਾ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜਿਧਾਂ ਸਗਂਧ ਹੋਧੈ ਖਾਵ੍ਹੀ ਦੀ। ਕੋਈ ਹੋਨੇ ਜੀਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਗੈ ਨਿੰ ਕਰਨੀ।”
(ਸਫਾ—94)

“ਇਸ ਘਰਾ ਚ ਸੁਆਏ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਆਹਲੀ ਦੀ ਆਕਖੋ ਕੋਈ ਖੁਆਇਸ਼, ਕੋਈ ਮਰਜੀ ਗੈ ਨੇਈ।”
(ਸਫਾ—112)

“ਤੁਸ ਦੋਧੈ ਆਮਨੇ—ਸਾਮਨੇ ਹੋਂਦੇ ਗੈ ਇਧਾਂ ਪਲਚੀ ਪੇ ਓ ਜਿਧਾਂ ਆਕਖੋ ਪਤਾ ਨਿੰ ਕਦੁਆਂ ਦੇ ਬਰਾਗੇ ਦੇ ਹੋਵੋ।”
(ਸਫਾ—95)

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – III
LESSON – 11

प्रश्न-4 मोहन सिंह हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व पर रोशनी पाओ?

नौजवान कवि ते नाटककार मोहन सिंह हुंदी कविता ते नाटकें इच जन साधारण दे चित्रण इच बड़ी सरलता ते सरसता ऐ। समाजी कुरीतियें ते स्यासी नीतियें दे बरुद्ध रोह आहली भावना ते नमें युगे दे निर्माण दी तांहंग ऐ। इंदे साहित्य इच व्यंग्य दी भावना थां-थां मिलदी ऐ।

मोहन सिंह हुंदा जन्म 8 फरवरी 1955 ई. गी श्री सकत्तर सिंह हुंदे घर ग्रांड गुढा सल्हाथियां तसील साम्बा इच होआ। इंदे पिता होर आर्मी रसाले इच भरथी हे ते छे साल नौकरी करने दे पर्सेत घर बापस आई गे ते पही सिविल इच पटवारी दे औहदे उपर सर्विस शुरू कीती ते गरदौर बनने उपर रिटायर होई गे। मोहन सिंह होरें गी, अपने पिता दी इस नौकरी दे कारण बक्ख-बक्ख ग्राएं-पिंडे इच जाने दा मौका मिलदा रेहा जिस करी बक्ख-बक्ख सूखम भेद रक्खने आहली भाशा दी इलाकाई झोन इंदे साहित्य इच मिलदी ऐ।

पढ़ने ते लिखने दा शौक इ'नेंगी बचपन थमां गै हा। इ'नें अपनी साहित्यक प्रतिभा गी कविता ते नाटकें राहें व्यक्त कीता। सन् 1969 इच एह अपना ग्रां छोडियै जम्मू आई पुज्जे।

1970-72 दे इर्द-गिर्द 'साढा साहित्य' इच इंदा पैहला गीत 'दिन ओह सुहाने जिंदे' छपेआ हा ते मार्च, 1974 इच रेडिया इच इंदी इक कविता बी दिहाती प्रोग्राम इच प्रसारित होई। उ'नें दिनें इच गै इ'नें 'सुखना' नां दी कवता बी लिखी। इसदे अलावा अपने संगियें-साथियें दा मनोरंजन करने आस्तै एह फुटकर शेझर बी लिखदे रोहदे। नाटकें इच अभिनय करने दा शौक इ'नेंगी शुरू थमां गै ऐ ते इसदी शुरुआत इनें रामलीला थमां कीती दी ऐ।

मधुकर हुंदे कन्नै परिचे होने उपर इंदे लेखन इच होर गतिशीलता आई गेई, मधुकर हुंदी बजह कन्नै गै इंदी पंछान वेदपाल दीप हुंदे कन्नै बी होई गेई। इंदी साहित्यक सोच गी पुश्ट करने इच इ'नें द'ऊं शख्सीयतें दा बड़ा बड़ा हथ्य रेहा। मोहन सिंह होरें 1975 ई. च सब थमां पैहलें नाटक 'पृथ्वी का स्वर' च गुलाब भवन दी स्टेज उपर ऐक्टिंग कीती। इंदा अपना लिखे दा 'नाटक' नां दा नाटक बी गुलाब भवन दी स्टेज उपर गै खेडेआ गेआ जिस इच एह आपूं बी ऐक्ट करा करदे हे। इसदे अलावा ओ.पी. सारथी हुंदा लिखे दा 'तलाश' नां दा नाटक बी इससै दिन ऐक्ट कीता गेआ। इसदे बाद इंदे नाटक 'नर्मी आवाज', 'काला सूरज', 'पंज कल्याणी', 'दना सोचो ते सेही' अभिनव थियेटर इच खेडे गे।

ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੋਹਨਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ 1986 ਇਚ ਗ੍ਰਾਂਡ ਕੋਠੇ ਸੈਨਿਯਾਂ ਥਮਾਂ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਬਾਦ 15 ਅਗਸ਼ਤ, 1986 ਗੀ ਬਲੌਰ ਇਚ ਬੀ ਏਹ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਗੇ। ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਬਸੋਹਲੀ, ਮੂਡ, ਸ਼ਨਨਘਾਟ, ਦਤੇਆਲ, ਬਸੀ ਖੈਰੀ ਆਦਿ ਕੇਈ ਦੂਰ-ਦਰੇਡੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਜਾਨੇ ਦਾ ਸੈਕਾ ਮਿਲੇਆ। ਤਾਂਨੋਂ ਦਿਨੋਂ ਇਕ ਬਰੇ ਇਚ ਗੈ ਢੁਗਗਰ ਮੰਚ ਨੇ ਸੌ ਥੋ ਕਹਿਯੈ ਇਕ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਥਮ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਏਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਧਿਆ ਬਿਨਾ ਕੁਸੈ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਯਤਾ ਦੇ ਗੈ ਚਲਦੀ ਰੇਹੀ। ਏਹ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯਾਤਰਾ ਐ। ਅਜ਼ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਦਾ ਨਾਂਡ ਲੈਂਦੇ ਗੈ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੀ ਛਵਿ ਸਾਮਨੈ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਏਹ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਤੇ ਕਲਾ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅਨਥਕ ਤੇ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਐ।

ਕੁਸੈ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਦਾ ਵਾਕਿਤਵ ਓਹਦੇ ਸਾਹਿਤਿ ਇਚ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਝਲਕਦਾ ਐ। ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕਹਿਯੈ ਉਸੀ ਅਪਨੇ ਫੰਗਾ ਕਨੈ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਾ ਐ। ਸਿਰਫ ਫਰਕ ਇੱਨਾ ਗੈ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਅਪਨੀ ਅਮਿਵਕਿਤ ਦਾ ਮਾਧਿਮ ਕਹਿਤਾ ਗੀ ਬਨਾਂਦਾ ਐ ਤੇ ਕੋਈ ਕਹਾਨੀ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਅਪਨੀ ਗਲਲ ਪਾਠਕੋਂ ਤੋਡੀ ਪੁਜਾਂਦਾ ਐ। ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਅਮਿਵਕਿਤ ਇਚ ਅਪਨੀ ਸਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਹਵਦਿਤਾ ਤੇ ਬੁਦਿਮਤਾ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤੇ ਦਾ ਐ। ਅਸਲ ਇਚ ਬਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ੇਈ ਅਮਿਵਕਿਤ ਗੈ ਰਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਪਨਛਾਨ ਕਰਵਾਂਦੀ ਐ। ਏਹ ਅਮਿਵਕਿਤ ਜਿੱਨੀ ਮਤੀ ਲੋਕੋਂ ਕਨੈ ਜੁਡੀ ਦੀ ਹੋਗ ਤੱਨੀ ਗੈ ਪ੍ਰਮਾਵਪੂਰਨ ਹੋਗ। ਕੀ ਜੇ ਅਮਿਵਕਿਤ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅਰਥ ਐ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਗਲਲ-ਬਾਤ।

ਅਸਲ ਇਚ 'ਅਮਿਵਕਿਤ' ਇਚ 'ਵਾਕਿਤ' ਸ਼ਬਦ ਕਨੈ 'ਅਮਿ' ਉਪਸਾਰਗ ਲਗੇ ਦਾ ਐ ਜਿਸ ਚ 'ਅਮਿ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਂਦਾ ਐ ਕੋਲ-ਕਚ਼ ਜਾਂ ਸਾਮਨੈ ਤੇ 'ਵਾਕਿਤ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਐ 'ਮਾਹਨੂ'। ਇਸ ਚਾਲੀ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਆ ਸਾਮਨੈ ਜਾਂ ਕੋਲ-ਕਚ਼ ਆਹਲੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ। ਅਗ੍ਨ-ਪਿਛੂ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਅਰਥਾਤ ਅਪਨੇ ਗੈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਚਰ੍ਚਾ। ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਐ ਜੇ ਅਮਿਵਕਿਤ ਇਚ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਅਨਤ:ਕਾਰਣ ਦੀ ਗਲਲ ਬਾਤ ਗੀ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦ੍ਰਾਰਾ ਆਕਖਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰਦਾ ਐ। ਇਸ ਕਰੀ ਅਮਿਵਕਿਤ ਦੀ ਇਸ ਪਰਿਮਾਣਾ ਦੇ ਅਨਤਗਤ ਸਮੇਧਣ ਆਹਲਾ ਗੁਣ ਬੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੈ ਸਮਾਈ ਜਾਂਦਾ ਐ ਅਰਥਾਤ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਅਮਿਵਕਿਤ ਗੈ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਇਚ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਦਾ ਸਮੇਧਣ ਐ। ਜੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਦਾ ਸਮੇਧਣ ਨੇਈ ਹੋਏ ਤਾਂ ਓਹ ਸਫਲ ਅਮਿਵਕਿਤ ਨੇਈ ਖੋਆਂਦੀ।

ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿ ਇਚ ਸਫਲ ਅਮਿਵਕਿਤ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਚਯਨ ਭਾਵੋਂ ਦੇ ਸ਼ਾਵਿਕ ਝਕਾਤ, ਪ੍ਰਵ੃ਤੀ, ਪ੍ਰਕ੃ਤੀ ਤੇ ਤੱਦੀ ਬਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਗੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਐ। ਤਾਂਨੋਂ ਸੰਤੁਲਤ ਤੇ ਲੋਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਗੈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਦਾ ਐ।

ਅਸਲ ਇਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੇਤਰ ਇਚ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਜਾਤਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਹਿਤਾ ਥਮਾਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਏਹਦੇ ਥਮਾਂ ਬੀ ਅਗ੍ਨੇ ਤਾਂਨੋਂ ਅਪਨੀ ਪਨਛਾਨ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਰਾਹੋਂ ਬਨਾਈ। ਅਜ਼ੈ ਦੇ ਵਾਤਸ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਇਚ ਤੁਂਦੇ ਏਹ ਨਾਟਕ ਬਡੇ ਗੈ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਤੇ ਤਾਂਨੋਂ ਤੌਲੇ ਗੈ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਦਿਲਾ ਚ ਥਾਹਰ ਬਨਾਈ ਲੇਆ। ਇੰਦੇ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਦੀ ਝਲਕ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦੀ ਐ। ਜੇਹਕੀ ਇੱਦੀ ਕਹਿਤਾ ਇਚ ਬੀ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਐ। ਜੇ ਏਹ ਗਲਲ ਆਕਖੀ ਜਾ ਜੇ ਸਾਹਿਤਿ ਅਪਨੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਾ ਐ ਤਾਂ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਆਸਤੈ ਏਹ ਗਲਲ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ

ਹੋਂਦੀ ਏ। ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਫ੍ਰੇ—ਸਾਫ੍ਰੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਤੇ ਉਂਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਧਾਰਣ ਗਲਲ—ਬਾਤ ਇਚ ਬੀ ਛਪੀ ਦੀ ਉਸ ਖੇਤਰ—ਬਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਸਭਤਾ ਤੇ ਸਾਂਕੜਤਾ ਦੇ ਗੈਹੁਰੇ ਭਾਵੇਂ ਗੀ ਤੁਘਨੇ ਦੀ ਕੋਥਿਅਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਤੇ ਜਿੜਾਸਾ ਸ਼ੁਰੂ ਥਮਾਂ ਆਖਰ ਤਾਗਰ ਬਨੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਮਾਵਿਕਤਾ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਬਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏ। ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਇਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਇਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਅਤਿਆਚਾਰ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਅਨਾਚਾਰ, ਦੁਰਾਚਾਰ ਤੇ ਛਲ—ਕਪਟ ਆਹਲਿਅਂ ਨੀਤਿਯਾਂ ਗੀ ਗੈ ਵਕਤ ਨੇਈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਬਲਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੂਰੋਂ ਖੇਤਰੋਂ ਇਚ ਬੀ ਫੈਲੇ ਦੇ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਇਚ ਲੈਤੇ ਦਾ ਏ। ਇੰਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਇਚ ਵਿਕ੍ਰਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਇਕ ਰੋਹ ਆਹਲੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਸੁਰ ਨਿਰਾਂਤਰ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਨੇਕ ਨੀਧਤੀ ਤੇ ਸੁਚ੍ਚੇ—ਸੁਚ੍ਚੇ ਰਸਤੇ ਉਪਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਮਾਹੂਨੂ ਦੀ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਦੁਰਦੱਸ਼ਾ ਦਾ ਬਰਣਨ ਬੀ ਇੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਚ ਥਾਂ—ਥਾਂ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਰਲ ਤੇ ਸੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਏ ਤੇ ਕੁਸੈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੀ ਕਿਲਿਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੇਈ ਲਗਦਾ। ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦ੍ਰਾਵਾ ਬੜੀ ਕੋਲਾ ਬੜੀ ਤੇ ਭਾਵ ਭਰੋਚੀ ਗਲਲ ਆਕਖਨੇ ਇਚ ਚੰਗੀ—ਚਾਲੀ ਮਾਹਿਰ ਨ। ਇੰਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਏਂਕਾਕੀ ਕਵਿਤਾਮਯ ਏ ਜੇਹਡਾਂ ਇੰਦੇ ਕਵਿ ਛੁਫਤ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ। ਇਹਦੇ ਅਲਾਵਾ ਇੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਇਚ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਦੋਆਸੀ, ਨਿਰਾਸਾ, ਪੀਡੁ, ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਲਚਾਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਭਾਵ ਬਾਗੇ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਇਚ ਜੇਹਡੇ ਬਚਾਰ ਅਪਨੀ ਕਵਚੀ ਉਮਰੀ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਵੇ ਨ ਤਾਂਏ ਬਚਾਰ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਪਰਿਪਕਵ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਲ ਅਵਸਥਾ ਇਚ ਮਿਲਦੇ ਨ। ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਅਨੰਦਰ ਜੇਹਕਾ ਵੈਚਾਰਿਕ ਫੁੰਦ ਛਿਡੇ ਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ ਓਹ ਸਮੇਂ—ਸਮੇਂ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨਾਟਕੋਂ ਰਾਹੋਂ ਬਾਹਰ ਆਂਦੀ ਏ। ਉਂਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾਤਮਕ, ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ, ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ, ਵਿਕਿਤਵਾਦੀ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬਚਾਰਖਾਦਾ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਇਕ ਦਮ ਧਰਾਤਲ ਉਪਰ ਉਤਰੀ ਆਂਦੀ ਏ। ਕਵਿਤਾ ਇਚ ਜੇਹਡੇ ਬਚਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਸੁਤਨੀਂਦਰੈ ਸੁਨਚਦੇ ਨ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਊਂਏ ਬਚਾਰ ਜੋਰੈ ਦੀ ਝੁਨਕ ਕਰਾਇਥੈ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਨੀਂਦਰਾ ਥਮਾਂ ਜਗਾਇਥੈ ਉਂਦਿਧਾਂ ਅਕਿਖਧਾਂ ਖੋਲਦੇ ਨ।

ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ—ਪਨਘਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਗੈ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਮੂਲਾਧਾਰ ਏ। ਇਸਾਂ ਕਰੀ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਕਤਨ ਮਤੇ ਧਰਾਤਲ ਵਾਦੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਚ ਸੋਚ—ਬਚਾਰ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਨ। ਇੰਦੇ ਨਾਟਕ ਇਚ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਪਾਤਰ, ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ, ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਪਾਰਿਵਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਤਰ, ਉਂਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗਲਲ—ਬਾਤ, ਉਂਦੀ ਸਭਤਾ ਤੇ ਸਾਂਕੜਤਾ ਏਹ ਸਥਾਨ ਕਿਸ ਸਾਧਾਰਣ ਸਾਰ ਆਹਲਾ ਅਰਥਾਤ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਤਰ ਆਹਲਾ ਏ।

ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦੇ ਅਜ਼ਜ ਤਕ ਛਪੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦਾ ਬਾਂਸੂ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ —

(ਅ) ਕਵਤਾ

- (ਕ) ਅਸ ਲੋਕ (1978 ਈ.)
- (ਖ) ਘੜੀ — ਖੰਡ ਕਾਵਿ (1984 ਈ.)

(आ) नाटक

- (क) काला सूरज (1982 ई.)
- (ख) पंज कल्याणी (1986 ई.)
- (ग) अपनी डफली अपना राग (1990 ई.)
- (घ) सत्त जमां सत्त (नुक़क़ नाटक 1998 ई.)

(इ) अनुवाद

- (क) मछेरे (1995 ई.) मूल तकषी शिवशंकर पिल्लई हुंदा तमिल उपन्यास
- (ख) मुकितबोध (2001 ई.) मूल जैनेन्द्र कुमार हुंदा हिंदी उपन्यास

(ई) गज़ल—तितलियां (2002 ई.)

(उ) संकलन—संपादन – वेदपाल रचना संसार (2002 ई.)

मोहन सिंह हुन्दे नाटक ‘काला सूरज’ गी स्टेट अकैडमी ते ‘अपनी डफली अपना राग’ गी साहित्य अकादमी दिल्ली पासेआ क्रमशः 1984 ते 1991 ई. च सम्मान कन्नै सम्मानत कीता जाई चुके दा ऐ। इंदे द्वारा अनुवाद कीते गेदे मछेरे उपन्यास गी बी साहित्य अकादमी सम्मान कन्नै 2001 ई. च सम्मानित कीता जाई चुके दा ऐ।

मोहन सिंह होरें अपने नाटके गी इक नमें ढंग कन्नै प्रस्तुत करने दा इक सफल प्रयास कीते दा ऐ। नाटकें दे शुरु इच ईश्वर जां कुसै देवी—देवता सरबन्धी वन्दना दी प्राचीन पद्धति गी नकारदे होई नमें ढंग कन्नै वन्दना कीती दी ऐ जियां – “अपनी डफली अपना राग” नाटक इच –

“लाज रक्खेओ मेरी लाज रक्खेओ
 मेरी लाज रक्खेओ ओ दर्शको।
 जौले हथ करी के अरजां पुकारने आं
 गुण दोश दस्सेओ ओ दर्शको।
 डोगरे आं भइयो अस डुगरै दे बासी आं
 डुगरैं दी शान नराली ऐ।”

ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਮਤੇ—ਹਾਰੇ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਗੀ ਇਕ, ਦੋ, ਤੈ, ਚਾਰ ਕੁਤੈ ਧਕਕਾ, ਟੁਕਕਾ, ਤ੍ਰਿਕਕਾ, ਚੌਕਾ ਤੇ ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਢੋਲਕੀ ਆਹਲਾ, ਬਾਜ਼ੇ ਆਹਲਾ, ਕੁਤੈ ਮੀਰੀ, ਦੋਲੀ, ਤੇਲੀ, ਫਾਡੀ ਤੇ ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਸ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇਇਥੈ ਬਾਗੈ ਕੁਸੈ ਨਾਂਡ ਦੇ ਸਮ੍ਭਾਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਏ ਜੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਨਾਂਡ ਦੀ ਅਪੇਕ਼ਾ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਕਰਮ ਗੀ ਮਤਾ ਮਹਤਵ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਬੰਦਨਾ ਦੀ ਨਮੀਂ ਪਦਖਤਿ ਗੀ ਅਪਨਾਨਾ ਬੇਨਾਮ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਗੀ ਜਿ'ਨੌਂਗੀ ਕੋਈ ਨੈਂਝੀ ਜਾਨਦਾ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਨਮੋਨ ਦੀ ਬਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏ। ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਅਪੇਕ਼ਾ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਰਾਹੋਂ ਮਤਾ ਸਮੂਦਾ ਕੀਤਾ। ਇੰਦੇ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ‘ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ’, ‘ਨਮੀਂ ਆਵਾਜਾਂ’, ‘ਦਨਾਂ ਸੋਚੋ ਤੇ ਸੇਹੀ’, ‘ਸਤ ਜਮਾਂ ਸਤ’ ਦੇ ਅਨੱਤਰਗਤ ਇੰਦੇ ਚੌਦਾਂ ਨਾਟਕ ਨ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ‘ਪੰਜ ਕਲਿਆਣੀ’ ਤੇ ‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਬੀ ਹੈਨ। ‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਇੰਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ਮਨੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਸਥਾਨੀਂ ਨਾਟਕੋਂ ਚ ਕਿਥ ਸੁਕਖ ਗਲਲਾ ਸਾਂਝਿਆਂ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਚਾਰੋਂ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਚਲਦੇ ਨ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਸਰਬਭਾਵ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਤਾਧਾਰਿਯੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਹ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਸੁਰ ਸੁਕਖ ਏ। ਇੰਦੇ ਨਾਟਕ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਿਟ੍ਰੇ ਹੋਇਥੈ ਸ਼ੋਸ਼ਕ ਵਰਗ ਦੇ ਖਲਾਫ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਛਲ—ਕਪਟ ਤੇ ਗਂਦੀ ਨੀਤਿਯੋਂ ਕੋਲਾ ਸਤਰਕ ਹੋਇਥੈ ਰੈਹਨੇ ਦਾ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਏ ਜਿਂਦੇ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਇਚ ਚੰਚਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਏ।

ਜਿ'ਧਾਂ ਕੇ ਪੈਹਲੈਂ ਬੀ ਅਕਖੇਆ ਜਾਈ ਚੁਕੇਆ ਏ ਜੇ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਜੁਡੇ ਦੇ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇੰਦੇ ਨਾਟਕੋਂ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਬਡੇ ਗੈ ਸਿਦ੍ਧੇ—ਸਾਦੇ ਤੇ ਅਨਖੋਲ ਨ ਜਿਸ ਕਰੀ ਓਹ ਅਸੱਗੀ ਥਾਂ—ਥਾਂ ਆਪੂ ਚੋਂ ਸਥਾਰਣ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦੇ ਮਿਲਦੇ ਨ। ਜਿਸ ਇਚ ਉਂਦੀ ਅਜ਼ਾਨਤਾ ਤੇ ਅਨਪਢਤਾ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਝਲਕਦੀ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ –

ਬਦਮਾਸ਼	:	“ਓ ਭਲਿਧੇ ਲੋਕੇ ਸਾਡੇ ਫੌਜਿਆ ਦੀ ਚਿਟਠੀ ਆਈ ਦੀ ਏ।
ਨਰਕਾ	:	ਕੇਹ ਲਿਖਦਾ ਏ ਸਾਡਾ ਫੌਜੀ।
ਬਦਮਾਸ਼	:	ਲਿਖਦਾ ਏ ਮਿਗੀ ਦੋ ਬਿਲਿਲਿਆਂ ਲਗਗੀ ਗੇਇਆਂ ਨ।
ਨਰਕਾ	:	ਏ ਮਾਏ ਏਹ ਕੇਹ ਹੋਆ? ਜੈ ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੀ ਮਾਤਾ, ਤੈਰੈ ਛਿਲਿਲਿਆਂ ਚਾਡ਼ਣ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਜਾਗਤਾ ਗੀ ਬਿਲਿਲਿਏਂ ਕੋਲਾ ਛਡਕਾਏਂ।” (ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ—8)

ਉਪਰ ਆਹਲਿਆਂ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਦ੍ਧੇ—ਸਾਦੇ ਲੋਕੋਂ ਕਨੈ ਚਲਾਕ ਲੋਕ ਹਰ ਬਾਰੀ ਅਪਨੀ ਚਾਲ ਚਲਨੇ ਇਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਪਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੋਖੇਬਾਜ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਬਡੀ ਘਰਣਾ ਏ ਇਸਾਂ ਕਰੀ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਭਗਮੀਂ ਟਲਲੋਂ ਇਚ ਠਗ ਧੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪਾ ਇਚ ਮਨਦਾ ਏ ਜੇਹਡੇ ਘਰ—ਘਰ ਬੋਟੋਂ ਆਹਲੀ ਰਸਤ ਗਰਾਂਹਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦਾ ਗੀਤ ਏਹ ਗਲ ਹੋਰ ਬੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ –

“ਭਾਰਤ ਪੁਰੀ ਦਾ ਧੋਗੀ ਚਲੇਆ

ਲੇਇਥੈ ਝੁੰਡੇ ਚੌਕੀ / ਬਾਪੂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜੈ—

ਚੌਕੀ ਦੇ ਬਿਚ ਧਰੇਦੇ ਝੁੰਡੇ,
 ਕਨੈ ਧਰੀ ਦੀ ਟੋਪੀ / / ਬਾਪੂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜੈ—
 ਜਾਗਤ ਪ੍ਰਗਤ ਨਚਦੇ ਆਂਦੇ
 ਢੋਲ ਬਜਾਂਦਾ ਢੋਲੀ / ਬਾਪੂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜੈ—
 ਘਰ—ਘਰ ਜਾਇਥੈ ਰਸਤ ਗਰਾਂਹਦੇ,
 ਅਛੀ—ਅਛੀ ਝੋਲੀ / ਬਾਪੂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜੈ—।” (ਅਪਨੀ ਢਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ—11)

ਇਨ੍ਹੋਂ ਪੱਕਿਤਯੋਂ ਇਚ ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਮਤਲਬ ਪਰਸਤ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥਪਰਕ ਚਰਿਤਰੋਂ ਗੀ ਵਾਂਗਾਤਮਕ ਗੀਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦੇ ਦ੍ਰਾਸਾ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਆਸਤੈ ਦ੍ਰਾਏ ਅਗੈਂ ਝੁਕਨੇ ਇਚ ਬੀ ਝਾਕ ਮਸੂਸ ਨੇਈ ਕਰਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਤੇ ਪੁਛਿਆਂ ਸਿਦਿਧਿਆਂ ਗਲਾਂ ਆਕਖਨੇ ਉਪਰ ਬੀ ਓਹ ਬੁਰਾ ਨੇਈ ਮਨਾਂਦੇ ਬਲਕੇ ਤੁਂਦਿਯੋਂ ਗਲਤ ਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਗਲਲੋਂ ਗੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਮਜਾਕ ਇਚ ਲੇਈ ਲੈਂਦੇ ਨ —

ਜੋਗੀ : ”ਹੁੰ—ਹੁੰ—ਹੁੰ। ਖਰਾ ਹੋਆ ਤੁਸ ਹੱਸਮੁਖ ਹੋਈ ਗੇ / ਸਾਰੇ ਗੈ ਹੋਈ ਗੈ ਮਖੌਲੀ /
 ਪਰ ਇਸਲੈ ਟਿਚਾਂ ਕਰਦੇ ਸ਼ਰਮ ਨਿ ਆਂਦੀ / ਕਦੋਂ ਕਦਾਲੋਂ ਦਿਨ ਆਂਦਾ ਏ / ਰੋਜ ਤੇ ਨੇਈ ਅਸ ਟੁਰੇ ਦੇ ਰੌਹਦੇ।”

ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਸਿਰਫ ਅਪਨੀ ਮਿਟਠੀ—ਮਿਟਠੀ ਗਲਲੋਂ ਦੇ ਵਾਕ—ਜਾਲ ਇਚ ਫਸਾਇਥੈ ਅਪਨਾ ਤਲਲੂ ਸਿਦਾ ਕਰਿਥੈ ਚਲਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਗਲਾਂ ਗੈ ਕਰੀ ਸਕਦੇ ਨ ਤੇ ਕਮਾ ਦੇ ਨਾਂ ਉਪਰ ਛਡੀ ਲੋਈ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਬਾਰੀ ਇਕ ਨਮਾਂ ਨਾਚ ਨਚਿਅਥੈ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਭਰਮਾਈ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਇਹ ਲੋਕ ਤੁਂਦੇ ਜਾਲ ਇਚ ਚੰਗੀ—ਚਾਲੀ ਫਸੀ ਜਾਂਦੇ ਨ ਫ਼ੀ ਓਹ ਤੁਨੋਂਗੀ ਅਪਨੀ ਮਨ—ਮਰਜੀ ਦਾ ਨਾਚ ਨਚਾਂਦੇ ਨ। ‘ਅਪਨੀ ਢਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ’ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਰੂਪ ਇਚ ਕਿਸ਼ ਨੇਤਾਏਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਪਰਸਤ ਤੇ ਛਲ—ਕਪਟ ਆਹਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਆਕਖੇ ਦਾ ਏ —

”ਛਲ—ਕਪਟ ਤੇ ਧੋਖੇ ਧਡਿਆਂ / ਬਨੀ ਸਧਾਸਤ ਭਾਰੀ ਜੀ / ਵਕਤ ਪਵੈ ਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਨੇ / ਕਰਨੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਜੀ / ਮੁਫ਼ਤ ਬਨਾਨੇ ਲੋਕ ਫਸਾਨੇ / ਕਰਨੀ ਖੂਬ ਸਵਾਰੀ ਜੀ / ਕਮ ਨਿ ਕਰਨਾ ਲਾਰੇ ਲਾਨੇ / ਉਮਰ ਬਿਤਾਨੀ ਸਾਰੀ ਜੀ।”

ਜਿਧਾਂ ਕਿਧਾਂ ਬੀ ਹੋਈ ਸਕੈ ਓ ਸੱਤਾ ਦੀ ਕੁਰੀ ਸਾਮੀ ਰਕਖਨਾ ਚਾਂਹਦੇ ਨ। ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਥੈ ਤੁਂਦੇ ਨਜਦੀਕੀ ਬਨਿਧੈ ਮੌਕਾ ਸਾਮੀ ਰਖਦੇ ਨ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਗੈ ਜਿਸਲੈ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨੇਈ ਚਲੀ ਸਕੈ ਤਾਂ ਉਸਲੈ ਓ ਲੋਕਾਂ ਦਿਧਾਂ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰਿਆਂ ਤੇ ਦੂਹਿਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰਿਆਂ ਫਡਿਥੈ ਤੁਨੋਂਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਜੋਡੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਬੀ ‘ਡਿਵਾਇਡ ਏਣਡ ਰੂਲ’ ਦੀ ਨੀਤਿ ਅਪਨਾਇਥੈ ਓ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਕਰਿਥੈ ਅਪਨੀ ਢਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ ਬਜਾਨੇ ਤੇ ਗਾਨੇ ਆਸਤੈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੀ ਓਡਦੇ ਨ। ਪਰ ਹਤਥਾ ਮੌਕਾ ਨੇਈ ਖੁੰਜਨ ਦਿਦੇ।

ਨਮੀ ਆਵਾਜ

ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਅਫ਼ ਪਾਤਰ ਨ। ਜਿੰਦੇ ਇਚ ਆਵਾਜ, ਸਂਦੇਸ਼, ਸਂਜੋਗਤਾ, ਬੁੜਾ ਆਦਮੀ, ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ ਤੇ ਰਹੋਲੂ ਰਾਮ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੱਡੀ ਮਹਤਾ ਆਹਲੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਰਣਦੀਪ ਤੇ ਲਿਲਲੀ ਸਂਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨ। 'ਨਮੀ ਆਵਾਜ' ਇਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਿਯੋਂ ਆਰਥਿਕ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਤੇ ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ ਗੀ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸੱਤਾਧੀਸ਼ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਇਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਜਿਕਰ ਬੀ ਏ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ 'ਆਵਾਜ' ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਰਾਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇਹੜਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ। ਜੇਹੜਾ ਉਸੀ ਸਮਝਿਧਾਰੀ ਓਹਦਾ ਹਲਲ ਕਡੂਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਉਸੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। 'ਸਂਦੇਸ਼' ਅਜੈ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਮੀ ਪਢੀ—ਲਿਖੀ ਬੇ—ਰੋਜਗਾਰ ਪੀਢੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ। ਅਜੈ ਦੇ ਪਢੇ—ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੀ ਸਂਦੇਸ਼ ਆਂਗਰ ਖ਼ਜ਼ਲ ਹੋਆ ਕਰਦੇ ਨ। ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜ਼ਜ ਸਿਰਫ਼ ਕਤਾਬੋਂ ਤਗਰ ਗੈ ਸੀਮਤ ਹੋਇਥੈ ਰੇਹੀ ਗੇਦਾ ਏ।

ਸਂਜੋਗਤਾ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਨੈ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਚਲਨੇ ਆਹਲੀ ਤੇ ਇਕ ਦੁਨਿਆਬੀ ਸੋਚ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਸਂਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਇਚ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦੀ ਏ। ਸਂਜੋਗਤਾ ਸਂਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਉਸੀ ਸਥਾਨੀ ਕਿਸ਼ਕ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਏ। ਪਰ ਸਂਦੇਸ਼ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਖਾਰਾ ਆਹਲਾ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਅਪਨੀ ਰੋਜ਼ੀ ਆਸਤੈ ਗਲਤ ਹਰਵਾ ਤੇ ਅਪਨਾਨਾ ਦੂਰ ਬਲਕੇ ਅਪਨੀ ਆਰਥਿਕ ਅਭਾਵ ਤੇ ਹੋਰ ਮਜਬੂਰਿਆਂ ਕਾਰਣ ਮਨਾ ਇਚ ਉਫ਼ਨੇ ਆਹਲੇ ਸਂਜੋਗਤਾ ਦੇ ਹਿਰਖ—ਧਾਰ ਗੀ ਬੀ ਥਾਹਰ ਨੇਈ ਦੇਈ ਸਕੇਅਾ। ਨਾਟਕ ਇਚ 'ਰਹੋਲੂ ਰਾਮ' ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕਰਦਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇਹਡੇ ਕੁਸੈ ਬੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਤਰੇ ਆਹਲੇ ਕਮ ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਕਨ੍ਹੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਿਧੈ ਗਮ ਪੀਨੇ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।

'ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ' ਕਵਿ ਦੇ ਰੂਪ ਇਚ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੀ ਦੁਨਿਆਂ ਇਚ ਮਸਤ ਰੌਂਹਦਾ। ਉਸੀ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਕਨ੍ਹੀ ਕਾਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨੇਈ ਏ। ਓਹ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਸ਼ਵਚਛਨਤਾਵਾਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰਤਿ ਆਹਲਾ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਮਨਾ ਗੀ ਖੁਸ਼ ਰਕਖਨੇ ਆਸਤੈ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਵਤਾਂ ਲਿਖਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ।

ਬੁੜਾ ਆਦਮੀ ਉਸ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਅਨੰਦਰ ਆਹਲਾ ਮਾਹਨੂ ਏ ਜੇਹੜਾ ਸ਼ਵਤਨ੍ਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਥਮਾਂ ਲੇਇਥੈ ਅਜ਼ਜ ਤਾਗ ਦੇ ਲਾਮੇ ਅਨੰਤਰਾਲ ਚਾ ਗੁਜਰਨੇ ਕਰੀ ਬੁੜਾ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੇ ਉਸੀ ਅਜ਼ਜ ਫ਼ਹੀ ਜਾਗਨੇ ਆਸਤੈ ਆਕਖੇਅਾ ਏ। 'ਬੁੜਾ ਆਦਮੀ' ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ (ਕਵਿ) ਜਨੇਹ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਵਤਾਂ ਲਿਖਨਾ ਛੋਡਿਧੈ ਯਥਾਰਥ ਉਪਰ ਔਨੈ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਦਾ ਏ।

ਸਂਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਸਤ ਮਾਂਗਡੂ ਜਨੇਹ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਬਚਾਰ—ਧਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਇਕ ਕਿਧੈ ਤੁਂਦੇ ਇਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗਰਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬੇਜਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਜਬਾਨ ਦੇਨਾ, ਬੋਲਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਰਹੋਲੂ ਰਾਮ ਜਨੇਹ ਆਦਮੀ ਦਾ ਗੈ ਕਮ ਏ।

ਦਨਾਂ ਸੋਚੋ ਤੇ ਸੇਹੀ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਘਰ—ਪਰਿਵਾਰ ਇਚ ਨਿਕਕੇ—ਮੁਫ਼ੇ ਘਰੇਲੂ ਲਡਾਈ—ਝਗੜੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਪਰ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਵਿਘਟਨ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਵ ਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤਾ ਦਾ ਏ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਨੈ ਸਰਬਨਥ ਏ ਜਿਥੈ ਜਨਾਨੀ ਗੀ ਪੈਰਾ ਦੀ ਜੁਤੀ ਕੋਲਾ ਬਦਲ ਕਿਸ ਨੇਈ ਸਮਯੋਆ ਜਾਂਦਾ। ਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਘਰਾ ਆਹਲੀ ਸ਼ਾਨਤੀ ਨਮੋਂ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਢੁਆਠਨ ਉਪਰ ਪੈਰ ਰਕਖੀ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ ਅਰਥਾਤ् ਸੁਵਿਧਾ ਕਨੈ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਦੀ ਹਿਮਤ ਅਪਨੇ ਅਨਦਰ ਆਹਨੀ ਲੋਈ ਦੀ ਏ। ਸੁਵਿਧਾ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਹਰ ਗਲਲ ਅਪਨੀ ਗੈ ਮਨਵਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਨਿਕਕੀ—ਨਿਕਕੀ ਗਲਲਾ ਪਰ ਦੋਏ ਜਨੇ ਤੀਰ—ਕਮਾਨ ਕਸਸੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬੀ ਲਡਾਈ ਆਹਲੇ ਤੇ ਬੱਡੇ ਹਾਖਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਥਮਾਂ ਹੋਂਦੀ ਦਸਸੀ ਦੀ ਏ, ਜਿਸਲੈ ਕੇ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਸਵੇਰੈ—ਸਵੇਰੈ ਆਰਤੀ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਏ ਜੇ ਸ਼ਾਨਤੀ ਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਦੀ ਆਪੂ ਚੋਂ ਇਨੀ ਖੈਹ ਪੇਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕ—ਦੂਏ ਦੀ ਗਲਲ ਸ਼ਹਾਨੇ ਗੀ ਤਾਂਧ ਨੇਈ ਨ। ਘਰਾ ਇਚ ਵਿਵਸਥਾ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੇਈ ਰੇਹਦੀ ਇਸੈ ਕਰੀ ਰਾਨੀ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਇਕ ਥਾਂ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਸ਼ਾਨਤੀ ਦੂਏ ਥਾਂ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਕ ਥਾਂ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਅਪਨੇ ਨਿਕਕੇ ਪੁਤਰ ਆਜ਼ਾ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਉਸੀ ਬਾਗੈ ਪੁਛੇ ਪਕਕੀ ਕਰੀ ਆਂਦਾ ਏ ਪਰ ਆਜ਼ਾ ਇਸ ਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਦਾ ਏ। ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਤੇ ਆਜ਼ਾ ਦੀ ਮਤੇ ਬਰੀ ਮੈ—ਮੈ, ਤੂ—ਤੂ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਕ੍ਰਾਨਿਤ ਬਣਾ ਪੁਤਰ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਕਿਸ ਹਦ ਤਗਰ ਪਰਾਨੇ ਬਚਾਰੇਂ ਦਾ ਤੇ ਪਕ਼ਪਾਤੀ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਮਾਊ—ਬਬਾ ਦਾ ਪਕ਼ਥ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਓਹਦੇ ਘਰਾ ਆਹਲੀ ਸਾਂਤੋ਷ ਪਰਾਨੇ ਬਚਾਰੇਂ ਕਨੈ ਬਿਲਕੁਲ ਸੈਹਮਤ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਕ੍ਰਾਨਿਤ ਰਾਨੀ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਚ ਬਬਾ ਦੀ ਜਿਵ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਆਖਦਾ ਏ —

“ਏਹ ਤੇ ਸਚੋਂ ਗੈ ਕ੃ਏਹ ਤੇ ਸਠੋਂ ਦਾ ਭੇਡ ਤੇ ਜੂਡੇ ਦਾ ਨਾਸ ਆਹਲਾ ਸ਼ਹਾਬ ਕਤਾਬ ਹੋਈ ਆ / ਇਨੋਂ ਹਾਲੋਂ ਤੇ ਕੁਝੀ ਦਾ ਗਲਾ ਬਣ੍ਹਨੇ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਏ।”
(ਸਫ਼ਾ—107)

ਅਪਨੇ ਮਾਊ—ਬਬਾ ਦੀ ਗਲਤਿਯੋਂ ਤੇ ਜਿਵ—ਬਾਜੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕ੍ਰਾਨਿਤ ਗੀ ਅਪਨੀ ਲਾਡੀ ਦਿਧਾਂ ਬੀ ਚੰਗਿਧਾਂ—ਮਾਡਿਧਾਂ ਸੁਨਨੈ ਪੌਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਕ੍ਰਾਨਿਤ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਘਰਾ ਇਚ ਅਪੇਕ਼ਾਕਰਤ ਸਤੀ ਨਿਰਾਸਾਜਨਕ ਏ ਕੀ ਜੇ ਉਸੀ ਅਪਨੇ ਮਾਂ—ਬਬ, ਮੈਨ—ਪ੍ਰਾ ਤੇ ਲਾਡੀ ਆਹਲੇ ਤ੍ਰਾਂ ਥਾਹ੍ਰੇਂ ਉਪਰ ਨਿਬਟਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਘਰਾ ਇਚ ਬਨੇ ਦੇ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਵ, ਅਨੁਸਾਸਨ ਹੀਨਤਾ ਤੇ ਵਿਘਟਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਏਹ ਨਿਕਲਦਾ ਏ ਜੇ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਦੇ ਅਪਨੇ ਗੈ ਪੁਤਰ ਘਰ ਛੋਡਨੇ ਉਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ‘ਯਾਲਮ’ ਸੁਵਿਧਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਘਰਾ ਇਚ ਸਮਯੋਤੇ ਕਨੈ ਚਲਨੇ ਦਾ ਹਾਸ਼ਮੀ ਏ। ਯਾਲਮ ਦੇ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਸਮਯਾਨੇ ਉਪਰ ਬੀ ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਗੀ ਫਰਕ ਨੇਈ ਪੌਂਦਾ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਏਹ ਗਲਲ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਘਰੋਂ ਇਚ ਲਡਾਈ ਆਪਸੀ ਰਿਖਿਤੋਂ ਦੀ ਨੇਈ ਏ ਬਲਕੇ ਨਮੀ ਤੇ ਪਰਾਨੀ ਪੀਢੀ ਦੇ ਬਚਾਰੇਂ ਦੀ ਲਡਾਈ ਏ। ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਬਚੋਂ ਗੀ ਕੋਈ ਹਕਕ—ਹਕੂਕ ਨੇਈ ਦੇਨਾ ਚਾਂਹਦਾ। ਸੁਵਿਧਾ ਰਾਮ ਅਪਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕਡਮਾਈ ਇਚ ਸ਼ਕੂਟਰ ਤਗਰ ਲੈਨੇ ਗੀ ਤਾਂਧ ਏ ਪਰ ਆਪੂ ਕੁਝੀ ਦੇ ਬਾਹ ਇਚ ਸਵਾਏ ਕੁਝੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੇਈ ਦੇਨਾ ਚਾਂਹਦਾ। ਨਾਟਕ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ‘ਯਾਲਮ’ ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦਾਰਾ ਏਹ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਧਿਸੇ—ਪਿਟੇ ਦੇ ਅਰਥਹੀਨ ਤੇ ਪਰਾਨੇ ਰੀਤਿ—ਰਿਵਾਜ਼ੋਂ ਕਨੈ ਜੁਡੀ ਰੈਹਨਾ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਅਰਥਾਤ् ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਸਮੇਂ ਕਨੈ ਸਮਯੋਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਸਤ ਜਮਾਂ ਸਤ

ਇਸ ਕਤਾਬ ਇਚ ਸੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋ ਚੌਦਾਂ ਨਿਕਕੇ—ਨਿਕਕੇ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕ ਕਿਛੁ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨ ਜੇਹੜੇ
ਬਕਖ—ਬਕਖ ਬਚਾਰ—ਧਾਰਾ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਚਲਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਨਾਟਕੋਂ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਗੀ ਦਿਕਖਨੇ
ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਬਡੇ ਗੈ ਰੋਚਕ ਤੇ ਮਨੋਰੱਜਕ ਨ। ਇਂਦੇ ਇਚ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲਾ ਨਾਟਕ 'ਬਾਵ'
ਨਾਂ ਕਨ੍ਹੈ ਏ।

ਬਾਵ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਇਚ ਗੱਵਾਰ, ਅਨਪਣ, ਸਿਦ੍ਧੇ—ਸਾਦੇ, ਆਲੇ—ਮੋਲੇ ਤੇ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਉਪਰ ਲੋਡ ਸੁਣ੍ਹੀ ਦੀ
ਏ ਜੇਹੜੇ ਫਟਾਫਟ ਬਿਨਾ ਕੁਸੈ ਤਰਕ ਤੇ ਸਭੂਤ ਦੇ ਗੈ ਠਗ ਬਾਵੋਂ ਦੀ ਗਲਿਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ—ਜਾਲ ਇਚ ਫਸੀ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਬਾਵੋਂ ਦੀ ਠਗੀ ਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜੀ ਦਾ ਸ਼ਕਰ ਆਮਤੌਰਾ ਪਰ ਜਨਾਨਿਆਂ ਗੈ ਬਨਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਹ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਜਨਾਨਿਆਂ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ
ਇਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਕਥਣਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬੀ ਬਮਾਰਿਆਂ ਗੀ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਕੁਸੈ ਦਾਰਾ ਕੀਤੇ—ਕਰਾਏ ਦੇ ਜਾਦੂ—ਟੂਨੇ ਗੀ ਗੈ
ਮਨਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਇਚ ਏਹ ਜਨਾਨਿਆਂ ਆਮਤੌਰਾ ਪਰ ਘਰੇਲੂ ਸਰਬਨਧ ਠੀਕ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਅਪਨੀ ਦਰਾਨਿਆਂ—ਜਠਾਨਿਆਂ
ਗੀ ਗੈ ਜਾਦੂ—ਟੂਨੇ ਕਰਨੇ—ਕਰਾਨੇ ਦਾ ਲਾਂਛਨ ਲਾਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਅਜ਼ ਸ਼ਾਯਦ ਗੈ ਕੋਈ ਘਰ ਐਸਾ ਹੋਗ ਜਿਥੈਂ ਜਾਦੂ—ਟੂਨੇ ਤੇ ਹੋਰ
ਦੂਰ ਬੈਹਮੇਂ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਕਲਾ—ਕਲੇਸ਼ ਨੇਈ ਪੈਂਦਾ ਹੋਏ। ਬਾਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਂਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਜਨਾਨਿਆਂ ਦੀ ਨਭ ਪਕਿਡਿਧੈ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਦਿਲਾ
ਦੀ ਗਲ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਸਨਾਇਧੈ ਠਗਦੇ—ਫਿਰਦੇ ਨ —

ਬਾਵ : ਖਸਮ ਤੇਰਾ ਹੈ ਬਡਾ ਨਖਵੜ੍ਹ ਬਿਲਕੁਲ ਭਾਡੇ ਕਾ ਹੈ ਟ੍ਰੂ

ਮਰਜਾਈ ਦੇ ਚਾਲਲੈ ਚਲਦਾ ਤੇਰੇ ਘਰ ਤਾਂ ਦੀਪ ਨਿੰ ਬਲਦਾ।” ਤੇ

“ਤੂਂ ਚੰਗੀ, ਸਥ ਦੋਕਖੀ ਤੇਰੇ, ਤੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬਨੇ ਬਤਹੋਏ,

ਆਂਢ—ਗੁਆਂਢ ਬੀ ਜਲਦਾ ਸਾਰਾ, ਤੇਰੇ ਅਪਨੇ ਬੀ ਸਥ ਜਲਦੇ

ਤੇਰੇ ਘਰਾ ਆਹਲੇ ਗੀ ਇਸਲੈ, ਚਲੈ ਕਰਦੀ ਏ ਸਾਢ ਸਤੀ।”

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂਡ ਉਪਰ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਠਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਦਾ ਚਿਤਰ ਤੋਆਰਦੇ ਹੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਖਿੰਡੇ
ਥਮਾਂ ਬਚਨੇ ਦਾ ਸਾਂਦੇਸ਼ ਬੀ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ ਅਰਥਾਤਾਂ ਨਾਟਕ ਰੋਚਕ ਤੇ ਮਨੋਰੱਜਕ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨ੍ਹੈ—ਕਨ੍ਹੈ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਬੀ ਏ।

ਅਪਨਾ ਆਪ ਪਸਾਨ

‘ਅਪਨਾ ਆਪ ਪਸਾਨ’ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਇਚ ਬੀ ‘ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ’ ਆਹਲਾ ਗੈ ਸਾਰ ਮਰੋਚੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ
ਇਚ ਬੀ ਚਾਪਲੂਸ, ਮੈਕਾ ਪਰਸਤ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਢੀਠ ਬਨਿਧੈ ਜਾਂ ਪੁਛੁ—ਸਿਦ੍ਧੇ ਢੰਗ ਕਨ੍ਹੈ ਜਿ’ਧਾਂ ਕਿ’ਧਾਂ ਬੀ ਹੋਈ ਸਕੈ ਅਪਨਾ
ਉਲ੍ਲੂ ਸਿਦ੍ਧਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਗੈ ਜ਼ਰੀ ਆਂਦਾ ਏ। ‘ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ’ ਇਚ ਜੇ ਅਗੁਏਂ ਦੇ ਲੋਣ੍ਹੀ ਪਾਨੇ ਜਾਂ

गलत व्यवहार करने शा लोक तंग न तां 'अपना आप पशान' इच बी अगुए लोक अपना घर भरने दा गै द्रिश्श प्रस्तुत करदे न ते लोकें गी तंग पेइयै आखना गै पौदा ऐ :-

चारै : मुड़ियै आई गे चोर, डाकुओ
केह लैने गी आए ओ इर्थैं
नस्सी जाओ पिछड़े, नस्सी जाओ पिछड़े।"

नाटक इच चारै पात्र इक-जुट्ठ होइयै उनें लोकें गी नसाने इच सफल होई जंदे न ते ओ बड़ी मुशकलें उंदे शा बचियै निकलदे न। आखर च चारै पात्र किढ्हे होइयै आखदे न -

"जे अस किढ्हे होई जाचै तां, नस्सी जान शतान।
साढ़ी बाहमें जोर ऐ इन्ना, ल्हाई देचै असमान।
नीत साफ जे करियै अपनी, लग्गी पौचै सारे।
फ्ही कोई बी कपटी आइयै, देई सकग नेई लारे।
जाग साथिया सोहगा होई जा,
अपना आप पशान साथिया अपना आप पशान।"

स्पष्ट ऐ जे नाटककार ने एकता दे कन्नै-कन्नै लोकें गी अज्ञानता दी नींदरा थमां जगाने दा बी संदेश दित्ते द ऐ।

गरीबू दा छिल्ला

प्रस्तुत नाटक समाज दे दूशत वातावरण दा चित्र प्रस्तुत करदा ऐ। अज्जै दे समाज इच चबक्खी, चलाकी ते बदमाशी दा गै दौर ते जोर ऐ। सधारण ते शरीफ आस्तै जीवन बतीत करना बड़ा औखा होई गेदा ऐ? अज्जै दे दूशत वातावरण इच इक सच्चे-सुच्चे ते स्हई इन्सान गी अपना हक्क मंगने दा बी हक्क नेई रेहदा। सारा समाज समर्थवान, पैसे आहलें ते बदमाशें दा होइयै रेही गेदा ऐ। सारी मशीनरी इनें बदमाशें दे इशारे उपर चलदी ऐ। की जे नाटक दे मुख्ख पात्र गरीबू कन्नै बड़ा बुरा बरताड कीता जंदा ऐ। नाटक दे 'बरोधी' पात्र द्वारा बोल्ले गेदे शब्दें च सत्ताधारी वर्ग दे किश लोकें ते गरीबू दे मार्मक चरित्र दा चित्रण मिलदा ऐ :-

"भाइयो! में सदा इयै आखदा आया जे एह सत्ताधारी कर्दें बी असें गी अकर्खी दिक्खी निं सखांदा/इसदे केई सबूत में पैहलें बी थुआडे सामनै रक्खी चुके दां/ते अज्ज मुड़ियै तुसेंगी चकन्ना करन आयां जे एह बिसले

ਨਾਗ ਕੁਸੈ ਦੇ ਸਕਕੇ ਨੇਈ/ਦਿਕਖੋ ਏਹ ਗਰੀਬ ਦਾਸ ਬਲਦ ਮਂਗਤਾ/ਸਤਾਧਾਰਿਯੋਂ ਇਸ ਦੀ ਐਸੀ ਗਤ ਬਨਾਈ ਜੇ ਇਸੀ ਕੁਸੈ ਪਾਸੇ ਦਾ ਨਿੰ ਛੋਡੇਆ/ਇਸਦਾ ਛਿਲਾ ਖਾਵਾ ਲਮਭੁੱਡੇ ਦੇ ਜਾਗਤੋਂ, ਓਹ ਸਤਾ ਦਾ ਆਦਮੀ/ਇਸੀ ਮਾਰੇਆ ਥਾਨੇਦਾਰਾ ਨੇ ਓਹਥੀ ਸਤਾ ਦਾ ਆਦਮੀ ਤੇ ਓਹ ਨਾਲਾਅਕ ਡਾਕਟਰ ਜਿਸਨੈ ਇਸਦੀ ਮਰਮ ਪਟੀ ਨੇਈ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੀ ਤੇ ਸਤਾ ਦਾ ਗੈ ਆਦਮੀ ਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਸਤਾਧਾਰਿਯੇ ਦੇ ਜੁਲਮ ਕੋਲਾ ਤੁਸ ਅੰਦਾਜਾ ਲਾਓ ਜੇ ਸਚਾ ਕੁਨ ਏ ਤੇ ਝੂਡਾ ਕੁਨ ਏ।"

(ਸਫਾ-54)

ਏਹ ਗਲਲ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਏ ਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਥਮਾਂ ਲੇਇਧੈ ਹੁਨ ਤੋਡੀ ਆਮ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮ ਰੇਹ ਨ। ਅਜਾਦੀ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੈਂ ਆਮ ਲੋਕ ਵਿਦੇਸ਼ਿਯੋਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਤੇ ਅਜ਼ਜ ਅਪਨੇ ਗੈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਨ।

ਇਨਸਾਨ ਦੁਸ਼ਮਨ

'ਇਨਸਾਨ ਦੁਸ਼ਮਨ' ਨਾਂਡ ਦੇ ਨਾਟਕ ਇਚ ਹੋਰਾਫੇਰੀ, ਚੌਰ ਬਜਾਰੀ, ਰਿਖਤਖੋਰੀ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਹਵਾ ਤਗਰ ਪੁਜ਼ੀ ਦੀ ਦਸ਼ਸੀ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇ ਅੜਜੈ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਆਸਤੈ ਕਿਥਾ ਬੀ ਕਰਨੇ ਗੀ ਤਧਾਰ ਏ, ਇਨਸਾਨ ਗੈ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਜੀਨੇ—ਮਰਨੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਾ ਕਰਦਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਏ.ਈ., ਠੇਕੇਦਾਰ, ਪੁਲਸਾ ਦਾ ਏ.ਪੀ. ਤੇ ਕਲਰਕ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਗੈ ਰਿਖਤਖੋਰ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥੀ ਦਸ਼ਸੇ ਗੇਦੇ ਨ। ਜਿਸਲੈ ਮਤੀ ਕਮੀਸ਼ਨ ਖਾਇਧੈ ਤੇ ਘਦਟ ਮਟੀਰਿਲ ਪਾਇਧੈ ਤਧਾਰ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਚਿਲਡਰਨ ਹਸਪਤਾਲ ਫੇਈ ਪੈਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਏ.ਈ. ਬਿਲਕੁਲ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਢਰਦਾ ਏ। ਏਸ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ਾਨੁਸਾਰ ਏ.ਈ. ਗੀ ਹਿਰਾਸਤ ਇਚ ਲੈਨੇ ਆਸਤੈ ਔਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਏਸ.ਪੀ. ਤੇ ਏ.ਈ. ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ –

"ਤੁੰਦੇ ਘਰਾ ਦੇ ਆਲੇ—ਦੁਆਲੇ ਪੁਲਿਸ ਗਾਰਦ ਲਾਈ ਦਿਤੀ ਏ/ਤੁਸ ਪਾਸ੍ਸੈ ਚਿੜੀ ਨਿੰ ਫਡਕੀ ਸਕਦੀ/ਇਸ ਬੇਲੈ ਲੋਕ ਜੋਸ਼ ਚ ਨ, ਜਿਸਲੈ ਹੋਸ਼ ਚ ਹੋਡਨ ਤਾਂ ਸਾਰੋਂ ਚੁਪ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਏ, ਪਫੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਇਧੈ ਫਿਰੇਆ/ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਖਤਰਾ ਏ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਾਵੇ/ਸਘ ਬੀ ਮਰੀ ਜਾਗ ਤੇ ਢਾਂਗ ਬੀ ਨਿੰ ਭਜ਼ਜਗ। ਨਾਂ ਕੁਤਾ ਦਿਖਹਗ ਨਾਂ ਭੌਂਕਗ।"

(ਸਫਾ-62)

ਏਹ ਸਤਾ ਆਹਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਰਿਖਤਖੋਰ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥੀ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਕਕੈ ਅਰਥਵਾਦ ਦੇ ਝਾੜੇ ਥਲਲੈ ਖਡਾਂਤੇ ਦੇ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਗਿਨੇ—ਮਿਥੇ ਅਰਥਗਾਦੀ ਟੋਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦੀ ਨਾਨੀ ਇਕ ਏ। ਇੰਦੀ ਏਕਤਾ ਗੀ ਜਾਡਿਧੈ ਰਕਖਨੇ ਇਚ ਪੈਸਾ ਸੀਮੈਂਟ ਦਾ ਕਮ ਕਰਦਾ ਏ। ਕਮੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਔਨੇ ਤਥਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਏ.ਈ., ਐਕਸ.ਈ.ਏਨ. ਸਭੈ ਬਚਨੇ ਆਸਤੈ ਤਰਲੇ ਛਨਦੇ ਕਰਦੇ ਨ। ਪਰ ਕਮੀਸ਼ਨਰ ਉਨੋਂਗੀ ਢਰਾਂਦਾ—ਧਮਕਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਬਡਿਆਂ—ਬਡਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਬੀ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਬਾਦ ਇਚ ਸੁਣੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭਾਰ ਨੇਈ ਚਕੋਨੇ ਕਰੀ ਓਹ ਤੁਸ ਭਾਰ ਇਚ ਦਬੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸਿਰਫ ਇੱਨੀ ਗਲਲ ਆਖਿਧੈ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ – "ਦਿਖਗੇ—ਦਿਖਗੇ ਤੁਸ ਨਿਖੱਤ ਰਾਵੇ।" ਆਖਰ ਇਚ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਸਭੈ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਾਬਤ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨੇਈ ਚਲਦੀ ਇਸ ਕਰੀ ਛਟਪਟਾਇਧੈ ਚੁਪ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਮਾਨਵਤਾ

ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਅਜੈ ਦੇ ਮਾਹਨੂ ਇਚ ਘਟਾ ਕਰਦੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਮਾਨਵਤਾ ਤੇ ਬਧਦੀ ਸ਼ਵਾਰ्थ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਮਾਹਨੂ ਅਜ਼ ਅਪਨੇ ਤਗਰ ਗੈ ਸੀਮਤ ਹੋਇਆ ਰੇਹੀ ਗੇਦਾ ਏ। ਓਹ ਇੱਨਾ ਸ਼ਵਾਰਥੀ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਅਪਨੇ ਅਗੈ-ਪਿਛੈ ਜਿਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਚ ਓਹ ਸਾਹ ਲੈ ਕਰਦਾ ਏ ਉਸੀ ਬਨਾਈ ਰਖਨੇ ਆਸਤੈ ਬੀ ਕਿਸ ਨੇਈ ਸੋਚਾ ਕਰਦਾ। ਦੂਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤੇ ਦੂਰ ਦੀ ਗਲਲ ਏ ਅਪਨਾ ਭਵਿਖ ਬੀ ਉਸੀ ਸ਼ਵਾਰਥ ਇਚ ਅਨੇ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਨੇਈ ਲਬਾ ਕਰਦਾ। ਅਜੈ ਦਾ ਮਾਹਨੂ ਅਪਨੇ ਵਨਾ-ਹਾਰੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਆਸਤੈ ਜਾਂਗਲੋਂ ਦੀ ਸਾਮੱਤਿ ਗੀ ਨਿਟ ਕਰੀ ਜਾਰਦਾ ਏ। ਬਾਲਨੇ ਆਹਲੀ ਲਕਕਡੀ ਦੇ ਅਲਾਗ ਮਾਰਤੀ ਲਕਕਡੀ ਤੇ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਅਨਮੁਲ ਜਡੀ-ਬੂਟਿਆਂ ਬੀ ਤਬਾਹ ਕਰੀ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ 'ਕਕਕੀ' ਦੀ ਸ਼ਵਾਰਥ ਆਹਲੀ ਭਾਵਨਾ 'ਵਹੀਮ' ਨਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਪਾਤਰ ਕਨੈ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਚ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਵਹੀਮ ਜੇਹੜਾ ਅਜ਼ਕਲ ਸ਼ੈਹਰ ਚਲੀ ਗੇਦਾ ਏ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਆਸਤੈ ਜਡੀ-ਬੂਟਿਆਂ ਲੈਨ ਆਂਦਾ ਏ।

ਕਹੀਮ : "ਪਰ ਔਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਹ ਨਿੰ ਹੋਆ ਮਿਗੀ/ ਏਹ ਫਾਡ, ਏਹ ਜਾਂਗਲ ਜੇਹੜੇ
ਜਡੀ-ਬੂਟਿਆਂ ਕਨੈ ਲਦਾਏ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੋ ਅਜ਼ ਇਥੈਂ ਅਕਖੀਂ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਕਿਸ ਨਿੰ ਲਬਾ ਕਰਦਾ।

ਕਕਕੀ : "ਠੀਕ ਏ ਜੇ ਨੇਈ ਲਬਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਗੈ ਕਮ-ਸ-ਕਮ ਅਸੋਂਗੀ ਏਹ ਅਫਸੋਸ
ਨੇਈ ਜੇ ਸਾਢੀ ਚੀਜ ਸਾਡੇ ਪਰ ਨੇਈ ਹੋਥੋਂ ਬਰਤੋਆ ਕਰਦੀ ਏ।"

ਇੱਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਜਾਂਗਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਰਾਖੇ ਅਰਥਾਤ ਰਖਕ ਬੀ ਭਕਕ ਬਨੀ ਗੇਦੇ ਨ। ਤੁਂਦਾ ਅਪਨਾ ਸ਼ਵਾਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਾ ਤਾਂ ਤਾਂ ਭੀ ਕਿਸ ਨੇਈ ਬੋਲਦੇ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਕ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦ੍ਰਾਵਾ ਲੋਕਾਂ ਤੋਡੀ ਜਾਂਗਲੋਂ-ਬੂਹਟੋਂ ਦੇ ਲਾਹ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਅਭਾਵ ਇਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਚ ਸਂਦੇਸ਼ ਪਯਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਬੂਹਟੇ ਲਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਜਾਂਗਲੋਂ-ਬੂਹਟੋਂ ਦੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਨੈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਪਰ ਪੈਨੇ ਆਹਲੇ ਅਸਰ ਗੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ ਚੂਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦ੍ਰਾਵਾ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਏ :-

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : "ਤਾਊ ਤੁਗੀ ਘਰ ਨੇਨਾਂ ਟਕਾਈ ਲਗੀ। ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪਰ ਏਹ ਢਿੱਬੀ ਬੀ
ਕਨੋ ਕਨ੍ਨ, ਮਡਾ ਕੀ ਅਪਨੀ ਜਿੰਦ ਰੋਢਨੇ ਪਿਛੈ ਲਗੇ ਦਾ ਏ ਛੋਡ ਖੈਹੜਾ ਇਸ ਢਿੱਬੀ ਦਾ ਤੇ ਸੁਖਾ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈ।"

ਚੂਨੀ : "ਸੁਖਾ ਦਾ ਸਾਹ ਤੇ ਹੁਨ ਚਿਹਾਲੀ ਉਪਰ ਗੈ ਔਨਾ ਏ। ਖਾਲਾ ਦੇਸਾ ਲੋਕ ਆਂਦੇ ਹੋ
ਇਥੈ, ਗਲਾਂਦੇ ਹੋ ਲਾਕਦਾਰੈ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਫਾਡ ਜਾਨੇ ਆਹਲਾ ਆਕਖੇਆ ਏ, ਇਥੈ ਗਲਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਜੀ ਹਵਾ ਕਨੈ ਠੀਕ ਹੋਈ ਜਾਡਨ। ਤਾਂ ਅਸ ਹਸਦੇ ਹੋ ਠੀਕ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੁਆਡ-ਦਾਰੁ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਹਵਾ ਕਨੈ ਕਨੇਹਾ ਠੀਕ ਹੋਨਾ ਹੋਆ ਭਲਾ।"

ਨਾਟਕ ਇਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੂਹਟੇ ਕਪਣਾ ਛੋਡਿਆ ਬੂਹਟੇ ਲਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਦਾ ਏ ਤੇ ਰੈਹਮਤਾ, ਚੂਨੀ, ਕਕਕੀ, ਬਿੜਾਂ ਆਦਿ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਿਮ ਕਨੈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਜਾਂਗਲੋਂ ਦੇ ਲਾਹ ਬਾਰੈ ਸਮਯਾਂਦਾ ਏ।

असली बारस

इस नाटक इच किश इक आगुऐं दे असली चरित्र गी चित्रत कीता गेदा ऐ। शुरू इच गै उंदे सभाड गी नाटककार ने गीत द्वारा स्पश्ट कीते दा ऐ। एह लोक अपनी पार्टी दे बकख—बकख नांड रक्खियै आम लोकें गी अपने जाल इच फसाने आस्तै सोचदे रौहदे न :—

गीत मंडली : "इस देशा दे भोले पैशियें तै, इ'नें पार्टियें जाल बछाए नै।

भला बचियै कुसै कियां जाना ऐ इ'नैं लारें दे ठाले लाए नै।

नाटककार 'जादूगार' नां दे पात्र द्वारा एह गल्ल स्पश्ट करना चाहंदा ऐ जे एह लोक किस चाल्ली आम लोकें गी भिड्हां समझियै अग्गैं लाई लैंदे न ते फही अपनी मरजी मताबक उ'नेंगी जियां चाहंदे न, जिद्वर चाहंदे न हक्की लैंदे न।

असल इच एह सारा एंकाकी व्यंगात्मक ऐ जिस इच एह दरसेआ गेदा ऐ जे ओ मरदे दम तोड़ी देश सेवा दे छ्हानै, देश—प्रेम दे गीत गाई—गाइयै सत्ता अपने हत्था इच रक्खना चाहंदे न। नाटक इच पात्र आदमी नं. -1 आम लोकें दा प्रतिनिधित्व करदा दरसेआ गेदा ऐ जेहड़ा आम लोकें दे पक्ख इच शरेआम उनें लोकें दा बरोध । करदा ऐ। नाटक दे खीर इच लेखक ने गीत द्वारा आम लोकें गी एकता दा संदेश दित्ते दा ऐ –

"आओ सारे रली—मिलियै, अपने भाग बनाई लैचै।

इ'नैं बिच्चुएं जुक्कैं कोला, लोक ते देश बचाई लैचै।

अस असली आं वारस इसदे, बैरी मार मकाई लैचै।

इस भारत गी नमें सिरे दा, आओ सुरग बनाई लैचै।"

नाटक इच लोकें दा सादापन ते आगुएं दी नीचता, चलाकी ते होशियारी स्पश्ट झलकदी ऐ।

मुलजम फरार

नाटक दे शुरू इच गै मुलजम फरार होने उपर कीती जाने आहली कारवाई उपर टिप्पणी करदे होई नाटककार ने गलाए दा ऐ जे कई बारी किश घटनां घटने उपर स्थिति उपर काबू पाने आस्तै कर्फ्यू लाई दित्ता जंदा ऐ। पर कर्फ्यू लग्गने उपर आम लोकें गी किन्ने—किन्ने दुख दिक्खने पौंदे न एहदा पता इस वार्तालाप थमां मिलदा ऐ –

दुआ : जनाब मे सच्च आक्खा ना घर आटा मुक्की गेदा ऐ।

ਇੱਤਸਪੈਕਟਰ: ਇਸਲੈ ਆਟਾ ਲਭਾ ਦਾ ਤੁਗੀ, ਸੁਫ਼ ਓ ਨਹਾਡੇ ਕ੍ਰ ਪਰ ਦੋ ਨਰੋਇਆਂ ਤੇ
ਲੇਈ ਚਲ ਇਸੀ ਥਾਨੈ। ਆਟਾ ਤੁਘਨ ਆਏ ਦਾ ਤਲ੍ਹੂ ਦਾ ਪਵਾ।"

ਨਾਟਕ ਇਚ ਕਿਸ਼ ਟਕੋਥੇ ਪੁਲਿਸ ਆਹਲੋਂ ਦਾ ਚਰਿਤ ਬੀ ਏਕਦਸ ਸ्पਸ਼ਟ ਕਰੀ ਓਡੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਪੁਲਿਸ ਆਹਲੇ
ਕੁਸੈ ਬੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਡੀ ਘਟਨਾ ਘਟਨੇ ਉਪਰ ਉਸਲੈ ਜੇਹੜੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਣਤਿਯੇ ਹਾਂਦੇ ਨ ਓਹ ਸਗਾਏ ਰੋਡੀ ਮਨਨੇ ਆਹਲੋਂ
ਉਪਰ ਦਾਡਾ ਮਾਰਨੇ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੇ। ਸਥਿਤੀ ਗੀ ਸੁਧਾਰਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਕਪੂਰ੍ਯੂ ਲਾਨਾ ਪੌਂਦਾ
ਏ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਕਿਸ ਚਾਲੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਤੇ ਬੇ—ਬਸ ਹੋਇਥੈ ਟੈਮ ਗਜਾਰਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ, ਏ ਨਾਟਕ ਊਰੇ ਚਿੱਤਰ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ।

ਮਿਖਮਂਗੇ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਅਪਨੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸ਼ਵਾਸਥ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਲਾਪਰਵਾਹ ਤੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਸਤਰਕ ਲੋਕਾਂ
ਦਾ ਚਰਿਤ ਸ਼ਵਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਨਾਟਕਕਾਰ ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਏ।

ਪਰਮਾਣੁ ਲੀਕੇਜ ਕਨੈ ਦੂਸ਼ਤ ਹੋਈ ਦਿਯਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਨੀ ਦੁਦਧ, ਘ੍ਯਾਡ, ਮਾਸ ਤੇ ਮਕਖਨ ਸਥ ਕਿਸ ਜਾਧਾ ਕਰਨੇ
ਆਸਤੈ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਦਸ਼ੇ ਗੇਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਇਨ੍ਹੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਆਸਤੈ
ਨੇਈ ਰਕਖਨਾ ਚਾਂਹਦੇ ਤਾਂ ਜੇ ਉਂਦੇ ਉਪਰ ਕੁਸੈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਲਤ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਗਲਲੋਂ—ਗਲਲੋਂ ਚ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਸ਼ਕੀਮ ਆਈ
ਜਂਦੀ ਏ ਜੇ ਕੀ ਨੇਈ ਏਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਇਚ ਬੰਡਿਆਂ ਜਾਨ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੇਈ।

ਅਸਲ ਇਚ ਸਚਾਈ ਇਥੈ ਜੇ ਅਸ ਮਿਖਮਂਗੇ ਆਂ ਕੀ ਜੇ ਅਸ ਚਾਂਗਿਆਂ ਮਾਡਿਆਂ ਚੀਜਾ ਅਪਨੇ ਗੈ ਲੋਕਾਂ ਇਚ ਸ਼ਰਤੇ
ਭਾਡ ਬੇਚੀ ਦਿੱਨੇ ਆਂ ਕੀ ਜੇ ਅਸੋਂਗੀ ਕੁਸੈ ਦੇ ਜੀਨੇ—ਮਰਨੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨੇਈ। ਅਸ ਅਪਨੇ ਤਗਰ ਸੀਮਤ ਹੋਇਥੈ ਰੇਹੀ
ਗੇਂਦੇ ਆਂ।

ਹਥਿੰ ਦਿਯਾਂ ਦਿਤਿਆਂ

ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਤੇ ਪਰਾਨੀ ਬਚਾਰ—ਧਾਰਾ ਗੀ ਨਕਾਰਦੇ ਹੋਈ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ
ਬਦਲਦੇ ਮੁਲਲੋਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਦਾ ਏ ਅਰਥਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਰ ਪਛਾਨਦੇ ਹੋਈ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਪ੍ਰਗਤਿਸ਼ੀਲ ਹੋਨਾ
ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹ ਸਮਾਜ ਇਚ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ 'ਬਸੈਂਤਾ' ਆਹਲੇ ਲੇਖਾ ਪਿਛੀਡੀ ਨੇਈ ਜਾ, ਜੀਵਨ ਓਹਦੇ ਆਸਤੈ
ਦੁਖੋਂ ਦਾ ਪਾਡੇ ਨੇਈ ਬਨੀ ਜਾ।

ਮੁੜੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦਿਕਖਨੇ ਦੀ ਹੀਖੀ—ਹੀਖੀ ਇਚ ਬਸੈਂਤੇ ਦੇ ਘਰ ਛੇ ਕੁਡਿਆਂ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਓਹ ਮੌਲਿਵਿਧੇ, ਬਾਵੇ
ਤੇ ਜੈਂਤਰ—ਤਬੀਜ਼ੇ ਦੇ ਚਕਕਰ ਇਚ ਫਸੇਆ ਰੱਹਦਾ ਏ ਤੇ ਉਪਰੋਤਲੀ ਕੁਡਿਆਂ ਆਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਇਨ੍ਹੇ ਬਚ੍ਚੇ ਦੀ
ਪਢਾਈ—ਲਖਾਈ ਤੇ ਦੂਰ ਰੇਹੀ, ਰੁਣੀ—ਟਲਲਾ ਬੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਬਸੈਂਤੇ ਆਸਤੈ ਔਖਾ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਕੁਡਿਆਂ ਦੂਏਂ ਬਚ੍ਚੇ ਗੀ ਦਿਕਖਿਧੈ
ਕਪੜੇ ਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਜਿਵ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਕਦੇਂ ਸ਼ਕੂਲ ਜਾਨੇ ਦੀ ਜਿਵ ਕਰਦਿਆਂ। ਬਸੈਂਤਾ ਏਹ ਸਥ ਕਿਸ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਤੇ
ਬੁਰੀ ਚਾਲੀ ਤਾਂ ਹੋਇਥੈ ਢੁਕਨ ਚਲੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਰਾਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਸੀ ਸਮਝਾਂਦੇ ਨ ਜੇ ਢੁਕੀ ਮਰਨੇ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ, ਛੋਡੀ

ਦੇ। ਕਿਸ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸੋਚ! ਓ ਉਸੀ ਕਿਸ਼ ਰਸਤੇ ਬੀ ਸੁਜਾਂਦੇ ਨ। ਨਮੌਂ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨਾਂਦੇ ਗੈ ਬੱਸੈਂਦੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਇਚ ਬਦਲਾਵ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਿਰ ਓਹ ਪਰਾਨੇ ਬਚਾਰੋਂ ਕਨ੍ਹ ਜ੍ਯੁਡੇ ਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ ਓਹਦਾ ਜੀਵਨ ਦੁਖੀ ਬਨੇ ਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਧੁਨਿਕ ਬਚਾਰੋਂ ਦਾ ਮਾਹਨੂ ਓਹਦੇ ਜੀਵਨ ਇਚ ਛਾਰ ਆਵਨੀ ਓਡਾ ਏ।

नमीं बमारी

ਇਸ ਨਾਟਕ ਇਚ ਚਰਸ, ਫ਼ਹੀਮ ਹੋਰੋਇਨ ਤੇ ਦ੍ਰਾਏ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰ्थ ਦੇ ਕੁਝਭਾਵ ਕੋਲਾ ਅਜੈ ਦੀ ਯੁਵਾ ਪੀਂਢੀ ਗੀ ਅਗਾਹ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ ਤੇ ਓਹ ਇਕੱਕ ਸੂਈ ਕਨ੍ਨੈ ਲਗਨੇ ਆਹਲੇ ਹੋਰੋਇਨ ਦੇ ਟੀਕੋਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਏਡਸ ਜਨੇਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਤੇ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਮਾਰੀ ਕੋਲਾ ਅਪਨੇ ਅਨਮੁਲੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਬਚਾਈ ਸਕਨ।

जियां हर इक शराबी सब किश जानदे होई बी अपने पीने गी न्यायेचित सिद्ध करने आस्तै बड़े-बड़े तर्क दिंदा ऐ, उयां गै नाटक दा नायक 'विनोद' नशे च पूरी चाल्ली फसी चुके दा ऐ ते अपनी नशे आहली इस आदत गी स्वर्हई साबत करने आस्तै अपने पिता गी तर्क दिंदा ऐ। विनोद इन्ना नशेई होई चुके दा ऐ जे ओह हेरोइन दे टीके सरहैने रकिखयै सौंदा ऐ। किश नशे दियां पुढियां ते हेरोइन दे टीके विनोद दे कमरे चा चुककी लैने उपर विनोद पिता अग्गे गिड़गिडादा ऐ ते तरले करदा ऐ। फी चीजां नई मिलने उपर ओह अपने पिता दा गलमा फडियै झुनकदा ते मां छड़कांदी ऐ। इस खिच्ची-खिच्ची इच ओदा पिता बेहोश होई जंदा ऐ ते विनोद घाबरियै उसी छोड़ी ओड़दा ऐ तां मिसेज गुप्ता रोंदे-रोंदे आखदी ऐ :-

“एह केह होई गेआ ऐ इ’नेंगी / बेड़ा गरक जा मोआ तेरा नेह—जेह पुत्तरा दा / ओ प्यो गी मारी छोड़ेआ
ई बिन्द सवारी गल्ला पिच्छै खड़ोता मूँह केह दिक्खी जा करना एँ। डाक्टर गी फोन कर, इ’नेंगी फटाफट
हस्पताल लेने दा प्रबन्ध कर” (सफा-135)

ਹਸਪਤਾਲ ਪਯਾਨੇ ਪਰ ਖੂਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਵਿਨੋਦ ਖੂਨ ਦੇਨੇ ਗੀ ਤਾਧਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹਦੇ ਖੂਨ ਚ ਎ਡਸ ਦੇ ਜ਼ਰਾਸੀਮ ਨ। ਇਹ ਗਲਲ ਸੁਨਿਯੈ ਵਿਨੋਦ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਗੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਆਸਟੈ ਆਖਦਾ ਏ। ਪਰ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਈਸ ਅਤੈਂ ਇਸ ਬਮਾਰੀ ਬਾਰੈ ਲਚਾਰ ਏ। ਵਿਨੋਦ ਅਪਨਿਯੈ ਗਲਤਿਯੈ ਉਪਰ ਪਥਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਉਸਲੈ ਸਮਾਂ ਨਿਕਲੀ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

सुखा दा साह

इस नाटक इच बद्ध कोला बद्ध मात्रा इच रुक्खें-बूहटें गी लाइये प्राकरतिक संतुलन बनाई रखने आस्तै ते पर्यावरण शद्ध रखने दा संदेश ऐ।

ਨਾਟਕ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਇਚ ਇਕ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਖੱਧਨਾ ਬੀ ਦੂਸ਼ਤ ਗਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸ੍ਰੂਚਕ ਹੈ। ਥੋਹੜੇ ਚਿਰਾ ਬਾਦ ਜਨਾਨੀ ਕੁਝਿਂ ਆਂਗਰ ਵਾਕਮੈਨ ਹਥਾ ਚ ਫਲਿਯੈ ਫੈਲਫੈਨ ਲਾਈ ਨਚਦੀ—ਗਾਂਦੀ ਔਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਨਾਨੀ ਅਜ਼ਜ਼ ਦੇ ਤਾਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੇਹੇ ਲੋਕ ਕਮਧਿਟਰ ਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਇਚ ਪੰਥੀ ਚਾਲੀ ਲੀਨ ਹੋਈ

ਪਰਿਵਰਣ ਗੀ ਮੂਲੀ ਗੇਦੇ ਨ। ਪਾਤ੍ਰ ਨਂ. 'ਇਕ' ਤੇ 'ਦੋ' ਪਰਿਵਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਝਤਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਜਨਾਨੀ ਇਸ ਗਲਲਾ ਗੀ ਕੋਈ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਨੇਈ ਦਿੰਦੀ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਕਮਧੂਟਰ ਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਯੁਗ ਇਚ ਜੀਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਪਰਿਵਰਣ ਗੀ ਮਹੱਤਵ ਨੇਈ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਵਾਂਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ :-

ਇਕ : ਸਾਫ-ਸਫਾਈ, ਨਹੈਨਾ-ਧੋਨਾ, ਸ਼ਾਦੀ-ਬਾਹ, ਹਿਰਖ-ਪ੍ਰੇਮ, ਸਥਾਨ ਕਿਸ਼ ਕਮਧੂਟਰ ਕਰੋਆਗ।

ਦੋ : ਜੀ ਹਾਂ ਸਾਹ ਲੈਨੇ ਬਾਰੈ ਬੀ ਕਮਧੂਟਰ ਗੈ ਚੇਤਾ ਕਰੋਆਗ, ਜੇ ਕੁਸਲੈ, ਕਿਧਾਂ ਤੇ ਕੁਥੈਂ ਸਾਹ ਲੈਨਾ ਏ।"

ਏਹ ਵਾਂਗਾਤਮਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਾਟਕ ਦੇ ਉਸ 'ਜਨਾਨਾ' ਪਾਤ੍ਰ ਉਪਰ ਅਪਨਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਬੀ ਉਂਦੇ ਕਨੈ ਸੈਹਮਤ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਸਾਰੇ ਮਿਲਿਐ ਪਰਿਵਰਣ ਗੀ ਸ਼ੁਦ਼ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਧਤਨ ਕਰਦੇ ਨ।

ਮਮਾਰਖਾਂ

ਦੇਸ਼ ਅਜਾਦ ਹੋਏ ਦੇ ਅੜ੍ਹੀ ਸਦੀ ਕੋਲਾ ਬੀ ਉਪਰ ਹੋਈ ਗੇਆ ਪਰ ਕਿਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਅਜੈਂ ਬੀ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਅਜਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨੇਈ ਹੋਆ। ਓ ਲੋਕ ਅਜੈਂ ਬੀ 47 ਕੋਲਾ ਪੈਹਲਾ ਗੁਲਾਮੀ ਆਹਲਾ ਜੀਨ ਗੈ ਜਿਧਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਸਲ ਇਚ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਤਰਕਕੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮਤੀ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਤੇ ਰਿਖਤਖੋਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਇਚ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਦੇਸ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਕਿਸ਼ ਏਸਾ ਬਨੀ ਗੇਆ ਜੇ ਅਮੀਰ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਅਮੀਰ ਹੋਂਦਾ ਗੇਆ ਤੇ ਗਰੀਬ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਸਤਰ ਕੋਲਾ ਬੀ ਥਲਲੈ ਢੌਂਦਾ ਗੇਆ।

ਇਸ ਕਰੀ ਨਿਚਲੇ ਵਰਗ ਆਹਲੇ ਮਾਹੂਨ ਅਜੈਂ ਬੀ ਗੁਲਾਮੀ ਇਚ ਸਾਹ ਲੈ ਕਰਦੇ ਨ। ਜਿਧਾਂ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ 'ਮਾਹੂ' ਕਰਲਾਂਦਾ ਆਂਦਾ ਏ -

ਦੋ : "ਕੇਹ ਗਲਲ ਏ ਮਾਹੂ ਕੌਹ ਕਰਲਾ ਨਾਂ ਮਡਾ।"

ਮਾਹੂ : ਕਰਲਾਨਾ ਕੇਹ ਸਾਹਬਾ ਪਿਛਲੀ ਬਰਸਾਂਤਿਧਾ ਮੇਰਾ ਕੋਠੂ ਢੇਈ ਆ ਹਾ ਢੂਰ੍ਹ ਬਰਸਾਂਤ ਆਈ ਗੇਈ ਮਾਵਜਾ ਨੀਂ ਥਹੋਆ।

ਦੋ : "ਤੂਂ ਅਜੈਂ 47 ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੈਂ ਗੈ ਜਿਧਾਂ ਨਾ ਮਡਾ। ਤੁਮੀ ਪਕਕਾ ਪਾ ਤੇ ਮਾਵਜਾ ਲੈ, ਖਰਾਬਾ ਲੈ, ਚਲ ਬੇਹੀ ਜਾ ਹੂਨ, ਏਹਮੈਂ ਨੀਂ ਸਾਫ਼ੀ ਬੇਇੱਜਤੀ ਕਰੋਆਂ ਜੇ ਪੰਜਾਹੋਂ ਬਾਰੋਂ ਮਗਰਾ ਬੀ ਹਿਨਦੋਸ਼ਤਾਨ ਚ ਤੋਰੇ ਜਨੇਹ ਲੋਕ ਹੈਨ।" (ਸਫਾ-156)

ਅਸਲ ਇਚ ਏਹ ਅਜਾਦੀ ਸਿਰਫ ਕਿਸ਼ ਇਕ ਖੜਕਪੈਂਚੋਂ, ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੋਂ ਤੇ ਅਫਸਰ ਸ਼ਾਹੋਂ ਗੀ ਥਹੋਈ ਤੇ ਜਾਂ ਫਹੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਰਿਖਤ ਲੈਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸ ਕਰੀ ਅਜਾਦੀ ਦਿਧਾਂ ਮਮਾਰਖਾਂ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਗੈ ਦੇਨਿਧਾਂ ਚਾਹੀ ਦਿਧਾਂ ਨ ਜੇਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਮਾਰਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੋਈ ਹਕਕਦਾਰ ਖੋਆਂਦੇ ਨ। ਕੀ ਜੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਤੇ ਅਜੈਂ ਬੀ ਗੁਲਾਮੀ ਚ ਸਾਹ ਲੈ ਕਰਦਾ ਏ।

नाटक इच नाटककार ने अज्जै दे समाज इच फैली दी बेरोजगारी, हेरा—फेरी, आरक्षण बगैरा मुद्रें गी उभारे दा ऐ नाटककार दे अनुसार अज्जै दे समाज इच दो नम्बरिया ते नौ नम्बरिया बदमाश गै नौकरी आस्तै स्वेही योग्यता रखदा ऐ उ'ऐ समर्थ ऐ। प्रस्तुत नाटक आम लोकें गी इक होइयै संघर्ष करने दी प्रेरणा दिंदा ऐ। अपना हक्क खोहने आस्तै इशारा करदा ऐ। आम लोकें कोल वाकफी दी, पैसे दी ते हेराफरी दी ताकत नेई ऐ पर एकता आहली ताकत इंदे कोल ऐ।

काला सूरज

काला सूरज मोहन सिंह हुंदी सर्वोत्करश्ट नाट्य रचना ऐ। समूलचा नाटक प्रगतिवादी बचारधारा उपर अधारित ते आम लोकें दी समस्याएं गी लेइयै उंदा प्रतिनिधित्व करदा सेही होंदा ऐ। नाटक इच मर्द ते जनानी आम जनता दे प्रतीक न। एह ओह जनता ऐ जेहदा इखलाक समाप्त होई चुके दा ऐ। जनानी इच पवित्रता, सतीत्व ते सुच्चे चरित्र दे गुण नेई लभदे। मर्द इच मर्दानगी, जोश, आन—बान ते स्वाभिमान दी कमी ऐ ओह इक मुर्दा जीवन जिया करदा ऐ, इक चलदी—फिरदी लोथ ऐ। नाटककार ने इस भाव गी इस चाल्ली दस्से दा ऐ :-

मरद : मिगी मारना चांहदे हे मारी दिता।

जनानी : मिगी खराब करना चांहदे हे करी दिता।

मरद : पर मारने थमां पैहले उनें निं सोचेआ जे में जींदा बी ऐ आं जां नेई।

जनानी : खराब करने थमां पैहले उनें ए निं सोचआ जे में पवित्र बी ऐं जां नेई।

मरद : मरे दे आदमी गी मारने इच केह अकलमंदी ऐ।"

जनानी : "खराब गी खराब करने च केह दानाई ऐ।"

नाटक मूजब मीरी, दोली, त्रेली ते फाडी, सोशलिजम, कम्यूनिज़म ते कैप्टलिजम दा लाबा पाइयै माहिर पात्रें दी भूमिका नभांदे सेही होंदे न। असल इच एह पात्र कुसै बी वाद इच नेई बज्ज़ियै सिर्फ अपने—अपने स्वार्थवाद कन्नै गै जुडे दे ते उस्से इच बज्जे दे न।

मरद, जनानी, मीरी, दोली, त्रेली ते फाडी बेनाम पात्रें गी नाटककार ने अपने नाटक इच आहनियै इक आधुनिकता गी अपनाए दा ऐ। परम्परा कोला हटियै, नमांपन आहनने च प्रयास कीते दा ऐ। नाटककार ने जनता दे हर इक माहनू गी ओहदे चरित्र कन्नै दिक्खने दी कोशश कीती दी ऐ ते दस्से दा ऐ जे इन्सान इच ओहदा चरित्र असल म्हत्तव रखदा ऐ।

नाटक इच मार्क्सवाद दी दुहाई देने आहला कामरेड असल इच कामरेड नेई, इक स्वार्थी, अवसरवादी, दबाजला ते धोखेबाज ऐ जिसनै प्रगतिवाद ते यथार्थवाद दा भगमां चौला पाइयै अपना असली रूप छपैले दा ऐ।

ਬਨ੍ਧੁ ਇਕ ਮਤਲਬ ਪਰਸ਼ਤ, ਮੌਕਾ ਪਰਸ਼ਤ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰ्थੀ ਕਰਦਾਰ ਐ, ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੇ ਰਸ਼ਤੇ ਇਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਲੌਹਕੇ—ਮੁਟਟੇ ਹਰ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਹਰ ਹਰਬਾ ਬਰਤਿਯੈ ਖਰੀਦਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਐ, ਇਕ ਦੂਏ ਗੀ ਲੜਵਾਨੇ ਮਰਵਾਨੇ ਦਾ ਜਲਤ ਕਰਦਾ ਰੱਹਦਾ ਐ ਤੇ ਅਤ ਇਚ ਅਪਨੇ ਮਿਸ਼ਨ ਇਚ ਕਾਮਯਾਬ ਬੀ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਐ।

‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਸ਼ਵਾਰਥਪਰਕ ਉਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਐ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸ਼ਵਾਰਥ ਤੇ ਗੰਦੀ ਨੀਤਿਯੋਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲੈਣ ਦੇ ਸ਼ੀਂਸੇ ਉਪਰ ਚੜੀ ਦੀ ਕਾਲਖ ਆਂਗਰ ਸੇਹੀ ਹੌਂਦੀ ਐ ਤੇ ਲੋਕ ਉਸੈ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਹਲੇ ਕਾਲੇ ਸੂਰਜ ਗੀ ਲੇਝਿਐ ਲੋਡ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹੇਦੇ ਨ ਪਰ ਉਸ ਕਨੈ ਮੰਜਲ ਮਿਲਨਾ ਸ਼ੰਭਵ ਨੇਈ। ਚਰਿਤ੍ਰ ਰੁਪੀ ਲੈਣ ਦੇ ਉਸ ਸ਼ੀਂਸੇ ਗੀ ਘਰ—ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬੀ ਸਦਸਾਧ ਸਾਫ ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦਾ। ਇਸ ਕਰੀ ਏਹ ਧੁੰਦਲੀ ਲੋਡ ਦੂਏਂ ਗੀ ਰਸ਼ਤਾ ਦਸ਼ਸਨਾ ਤੇ ਦੂਰ, ਅਪਨੇ ਲੇਈ ਬੀ ਪਰਿਆਪਤ ਨੇਈ ਹੌਂਦੀ।

ਸਮਾਜ ਇਚ ਜਿਸਲੈ ਚਬਕਖੀ ਭ੍ਰ਷ਟਾਚਾਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਸ਼ੈਲਾ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਐ ਉਸ ਚ ‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਜਨੇਹਾ ਨਾਟਕ ਲੋਕੋਂ ਇਚ ਲੋਈ ਆਹਲਾ ਸੂਰਜ ਸਿੰਘ ਹੌਂਦਾ ਐ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਥ ਇਕ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਸਿਰਫ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੀ ਪੂਰ੍ਤੀ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਬਨਿਯੈ ਰੇਹੀ ਗੇਦੀ ਐ। ਤੁਂਦੀ ਦਸੂਰੀ ਨੀਤਿ, ਦੋਹਰਾ ਚਲਨ ਤੇ ਵਿਧੋਕ੍ਰੇਸੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਗੀ ਠਗਨੇ ਆਹਲਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬੇਸ਼ਕ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਐ ਤੇ ਹਰ ਬਾਰੀ ਜਨਤਾ ਕੋਲਾ ਬਚੀ ਨਿਕਲਦਾ ਐ ਪਰ ਏਹ ਸਥਾਨ ਕਿਥ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪੈਨੀ ਦਿਖਟੀ ਕੋਲਾ ਨੇਈ ਬਚਦਾ। ‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਦੀ ਏਹ ਸਥਾਨ ਥਮਾਂ ਬੜੀ ਬਣੇਸ਼ਤਾ ਐ ਜੇ ਏਹ ਸਮਾਜ ਇਚ ਫੈਲੇ ਦੇ ਨੇਕਾਂ ਵਾਦ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਦ੍ਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਸਥਿਤਿ ਦਾ ਚੰਗੀ ਚਾਲਲੀ ਸਾਰਧੁਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਐ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਨਾਟਕ ਇਚ ਹੋਈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਏਹ ਨਿਸ਼ਕਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਐ ਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰਹੀਨ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਬੀ ਸਥਿਰ ਨੇਈ ਰੇਹੀ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸ਼ਵਾਰਥੀ, ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਤੇ ਦੁਖਟ ਲੋਕ ਉਸੀ ਮੇਂਬਰਾਂ ਅਪਨੀ ਲਪੇਟ ਇਚ ਰਖਡਨ।

ਸਮਾਜ ਇਚ ਲੋਕੋਂ ਅਨੰਦਰ ਜੇਹੜੀ ਇਕ ਅਗਗ ਜਨ ਧੁਖਾ ਕਰਦੀ ਐ ਜਿਸ ਦੇ ਦਾਹ ਕਨੈ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੁਖੀ ਐ ਪਰ ਜ਼ਹਾਲਤ ਤੇ ਡੱਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬੇਜਬਾਨ ਹੋਇਥੈ ਰੇਹੀ ਗੇਦੀ ਐ। ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਇਸ ਦੁਰਦੱਸ਼ਾ ਆਹਲੀ ਸਥਿਤੀ ਗੀ ‘ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ’ ਅਮਿਵਕਤ ਕਰਦਾ ਐ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਨ ਲੋਕ ਕੁਸੈ ਵਾਦ ਕਨੈ ਜੁਡੇ ਦੇ ਨ ਪਰ ਇੱਤਾਨਵਾਦੀ ਕੋਈ ਬੀ ਨੇਈ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਮੰਜ਼ੋਲੀ ਅਪਨੇ ਅਨੰਦਰ ਕੁਸੈ ਨਾਂ ਕੁਸੈ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਸੁਆਤਮ ਬਚਾਈ ਲੈਂਦੇ ਦਾ ਐ। ਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਉਸ ਸੁਆਤਮ ਇਚ ਮੇਡਿਯੋ, ਕੁਤੱਤਾ, ਬਿਲਿਲਿਯੋਂ ਤੇ ਬਾਂਦਰੋਂ ਆਹਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਸਾਧਾਰਣ ਤੇ ਸ਼ਰੀਫ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਤਲਲੂ ਸਮਝਿਅਤੀ ਤੁਂਦੇ ਉਪਰ ਬਾਕੀ ਆਹਲੇ ਜਬਰਦਸਤ ਲੋਕੋਂ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿਤਾ ਜਿਸਦੀ ਚਰਚਾ ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਇਚ ਮਿਲਦੀ ਐ।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੇਤਰ ਇਚ ਅਪਨੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੋਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਟਕੋਂ ਰਾਹੋਂ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਤਿਆ ਗੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤਗਰ ਪਜਾਇਆ। ਇੰਦੇ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਇਚ ਵਿਕਿਤਵਾਦੀ, ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ, ਧਰਮਾਵਾਦੀ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਤੇ ਕੁਤੈ—ਕੁਤੈ ਦਾਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੌਂਦੇ ਨ। ਪਰ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਇਚ ਮੁਕਖ ਸਵਰ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਐ। ਕੁਲ ਮਲਾਇਥੈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਸਿੰਘ ਹੌਂਦੇ ਨ।

ਅਜ਼ਜ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਨੁਕਕਡ਼ ਨਾਟਕ ਲਿਖਨੇ ਆਹਲੇ ਪੈਹਲੇ ਤੇ ਕਲਲੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਖੋਆਂਦੇ ਨ।

अभ्यास आस्तै सुआल

(क) लम्मे सोआल

प्रश्न-1 'अपनी ਡफलੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕ ਸਾਂਗੈਹ ਚ 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ'

ਦੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-2 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕ ਸਾਂਗੈਹ ਚ 'ਨਮੀ ਆਵਾਜ਼' ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੂਲਿਆਂਕਨ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-3 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕ ਸਾਂਗੈਹ ਚ 'ਦਨਾ ਸੋਚੋ ਤੇ ਸ਼ਹੇਈ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-4 ਨਾਟਕਕਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹ ਹੁਨਦਾ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕਰਤਿਤ ਦਸਦੇ ਹੋਈ ਤੱਤੇ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਉਪਰ ਲੋਡ ਪਾਓ?

(ਖ) ਲੌਹਕੇ ਸੋਆਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-1 'ਅਪਨੀ ਡਫਲੀ ਅਪਨਾ ਰਾਗ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਉਪਰ ਟਿਧਣੀ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-2 'ਦਨਾਂ ਸੋਚੋ ਤੇ ਸ਼ਹੇਈ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਸਪਥਟ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-3 'ਨਮੀ ਆਵਾਜ਼' ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਖੋਏ ਦਾ ਏ ਏਹਦੇ ਬਾਰੈ ਤੁਸ ਕਿਨ੍ਹੇ ਸੈਫਮਤ ਓ? ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਲਿਖੋ?

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – IV
LESSON – 12,13

● ਤਵਦੇਸ਼

1. ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਗੀ ਵਾਲੋਂ ਹਿੱਸੇ ਚ ਬੰਡੇਆ ਗੇਦਾ ਏ।
2. ਬਾਰਮੌਂ ਪਾਠ ਚ ਮਣਡਲੀਕ ਨਾਟਕ ਦਾ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਮੂਲਧਾਰਕਾਨ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇਹਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਵਿਦਾਰੀ ਗੀ ਮਣਡਲੀਕ ਨਾਟਕ ਬਾਰੈ ਗੂਢ ਜਾਨ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸਕੈ।
3. ਤੇਰਮੌਂ ਪਾਠ ਚ ਮਣਡਲੀਕ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕਰਤਿਤਵ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗੇਦੀ ਏ।

ਪਾਠ ਤੇਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਚ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਕਨ੍ਹੈ ਸਰਬਾਂਧਤ ਕਿਥਾ ਲਾਮੇ ਸੁਆਲ ਤੇ ਕਿਥਾ ਲੈਹਕੇ ਸੁਆਲ ਆਇਲੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈਂਸੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਗੇਦੇ ਨ ਜੇ ਅਭਿਆਸਗਤ ਤਾਂਨੋਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਪਾਠਕੋਂ ਗੀ ਅਧਿਧਨ ਕਰਨੇ ਦਾ ਬੋਧ ਹੋਈ ਸਕੈ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT - IV
LESSON - 12

‘ਮਣਲੀਕ’ ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਆਲੋਚਨਾ

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਨਾਟਕ ਮਣਲੀਕ ਸਨ् 1972 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਰਾਜਾ ਮਣਲੀਕ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੋਕਗਾਥਾ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਨਾਗ ਜਾਤਿਧੇਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਹੈ।

ਦੁਦਨੇਡੇ ਦੀ ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥੇ ਥਮਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਲੇਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹਦੀ ਇਸ ਭਕਿਤ ਥਮਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਥੈ ਗੁਰੂ ਤਸੀ ਵਰਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਹਰ ਟਿਲ੍ਹੇ ਉਪਰ ਬਲਾਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਖਤਾਂ ਅਪਨੀ ਨਿਕਕੀ ਮੈਨ ਕਾਸ਼ਲਾ ਗੀ ਸਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼ਲਾ ਓਹਦੇ ਸੱਨੈ ਚ ਬੈਹਸ ਪਾਈ ਓਡਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਦੁਦਨੇਡੇ ਦੀ ਏਡਡੀ ਬਡਡੀ ਰਾਨੀ ਰਾਤਿਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਹਰ ਟਿਲ੍ਹੇ ਉਪਰ ਕੀ ਗੇਈ ਤੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਦੇ ਬਾਰੈ ਕੇਹ ਸੋਚਣ। ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ ਨੇਈ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਰਾਨੀ ਕਾਸ਼ਲਾ ਓਹਦੀ ਥਾਹਰ ਰਾਤਿਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਹਰ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥੇ ਥਮਾਂ ਵਰ ਲੇਈ ਆਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਹਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਦੇ ਘਰ ਦੀ ਪੁਤਰ ਅਰਜਨ, ਸ਼ਰਜੁਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਤੋਆਈ ਬਡਲੈ ਜਿਸਲੈ ਰਾਨੀ ਕਾਸ਼ਲਾ ਟਿਲ੍ਹੇ ਉਪਰ ਪੁਜਦੀ ਹੈ ਜੇ ਤੁਨੈ ਤੁਂਦੇ ਉਪਰ ਭਰੋਸਾ ਨੇਈ ਕਰਿਥੈ ਅਪਨੀ ਮੈਨੂ ਦੀ ਗਲਿੰਦੇ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹੇ ਤਸੀ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਥ ਸੁਨਿਥੈ ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ ਬਡੀ ਦੁਖੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਸ਼ਾ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਅਪਨੀ ਭਕਿਤ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ਇਕ ਮੌਕਾ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਜੇਹਦੇ ਫਲਚਰੂਪ ਗੁਰੂ ਤਸੀ ਫ਼ਹੀ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਕਨ੍ਹੈ ਹੈ ਇਕ ਸ਼ੰਤ ਰਖਦੇ ਨ ਜੇ ਓਹਦੀ ਤੁਮਰ ਠਾਰਾਂ ਬਰੇ ਹੈ ਹੋਗ।

ਤੁਏ ਪਾਸੈ ਜਿਸਲੈ ਨਾਗੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਾਸਕ ਗੀ ਮਣਲੀਕ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਤਸੀ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਦਿਯਾਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਬਨਾਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਅਪਨੇ ਪੋਤਾਰੇ ਕਕੜੀ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਆਸਤੈ ਮੇਜਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਸਫਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਰਾਜਾ ਬਾਸਕ ਤਸੀ ਨਿਖਰਦਾ ਹੈ।

ਤੋਆਈ ਮੈਹਲੇ ਚ ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਣਲੀਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਾਂਭ—ਸਮਾਲ ਆਪੂਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਡੇ ਚਾਏ—ਚਾਏ ਓਹਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਣਲੀਕ ਅਪਨੇ ਨੀਲੇ ਪਰ ਸੋਆਰ ਹੋਇਥੈ ਸ਼ਕਾਰ ਖੇਡਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਥੁਆਂ ਗੋਡ ਬੰਗਾਲ ਜਾਈ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਜਿਥੈ ਓਹਦੀ ਮਲਾਟੀ ਤੁਥੂਂ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸਿਰਗਲਾ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਹਦੇ ਕਨੈ ਤਸੀ ਹਿਰਖ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੋਆਈ ਨਾਗੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਾਸਕ ਬੀ ਸਿਰਗਲਾ ਕਨੈ ਬਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਂਦਦਾ ਹੈ। ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ ਬਾਸਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਬਾਸਕ ਫ਼ਹੀ ਇਕ ਬਾਰੀ ਕਕੜੀ ਗੀ ਮੇਜਿਥੈ ਰਾਜੇ ਮਣਲੀਕ ਗੀ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਸੀ ਪਰਤਿਥੈ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂਹ ਦਿਕਖਨਾ ਪੌਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਪਨੇ ਦਾਦੇ ਰਾਜੇ ਬਾਸਕ ਸ਼ਾ ਦ੍ਰਣਡ ਬੀ ਖਾਨੀ ਪੌਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸਿਰਗਲਾ ਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਣਲੀਕ ਦਾ ਬਾਹ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ, ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਰਾਨੀ ਦੇ ਪਾਰ ਚ ਇਸ ਕਦਰ ਗੋਆਚੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤਸੀ ਘਰੈ ਦੀ ਸੁਫ਼—ਬੁਫ਼ ਗੈ ਮੁਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਛੁਆਂ ਗਜਨੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੁਦਨੇਡੇ ਪਰ ਹਮਲਾ

ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਮਣਡਲੀਕ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਸੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਪਲਾ ਗਰੈ ਗੀ ਬੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਲੇਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਤੁਲਸੂ ਦਾਈ ਦੇ ਗੋਢ ਬੰਗਾਲ ਪੁਜਨੇ ਪਰ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਮਣਡਲੀਕ ਗੀ ਗਜਨੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਤ੍ਯੁ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਨੀਲੇ ਪਰ ਸੋਆਰ ਹੋਇਥੈ ਗਜਨੀ ਉਪਰ ਚਢਾਈ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਬੈਰੀ ਗੀ ਸਾਤ ਦੇਇਥੈ ਕਪਲਾ ਗਰੈ ਗੀ ਛੁਡਕਾਈ ਆਹਨਦਾ ਏ।

ਪਾਤਰ-ਚਿਤ੍ਰਣ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਛੇ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਤੇ ਪੱਜ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਨ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਬਡੇ ਕਲਾਤਮਕ ਢਾਂਗੇ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਨਾਯਕ ਰਾਜਾ ਮਣਡਲੀਕ ਇਕ ਸ਼ੂਰਵੀਰ ਧੋਵਾ ਏ। ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੇ ਈਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲਡਦੇ-ਲਡਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਸੁਕਖ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਚ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ, ਮਣਡਲੀਕ, ਰਾਜਾ ਬਾਸਕ ਬਗੈਰਾ ਤੇ ਸੁਕਖ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਚ ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ, ਰਾਨੀ ਕਾਸ਼ਲਾ ਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸਿਰਗਲਾ।

ਮਣਡਲੀਕ

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਯਕ ਏ ਤੇ ਸ਼ੂਰਵੀਰ ਧੋਵਾ ਏ। ਓਹਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਕਾਰਣ ਰਾਨੀ ਵਾਸ਼ਲਾ ਘਰ ਜਨਮ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰਯਾ ਦਾ ਹਿਤੈਸੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਤੁਲਸੂ ਦਾਈ ਦੀ ਕਪਲਾ ਗਰੈ ਗੀ ਗਜਨੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਨੈ ਛਾਦਰੀ ਕਨੈ ਲਡਿਥੈ ਛੁਡਕਾਇਥੈ ਆਹਨਦਾ ਏ ਫਿਝੀ ਓਹਦੀ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਕੀਤੇ ਤੁਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥੋਂ ਮੂਜਬ ਇੱਨੀ ਗੈ ਆਧੂ ਥਹੋਈ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ

ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ ਬ੍ਰਹਮਜ਼ਾਨੀ ਨ ਜੇਹੜੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚ ਇਕੈ ਜਨੇਹ ਰੈਹਨਦੇ ਨ, ਤੁਂਦੇ ਉਪਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੈਈ ਪੌਂਦਾ ਤੇ ਓਹ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰਨੇ ਚ ਸਕ਼ਸਮ ਨ ਤੇ ਟਿਲਲੇ ਉਪਰ ਰੱਹਦੇ ਨ।

ਰਾਜਾ ਬਾਸਕ

ਰਾਜਾ ਦੇਵ ਮਣਡਲੀਕ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਏ। ਓਹ ਮਣਡਲੀਕ ਦੇ ਜਨਮਾਂਸ਼ਾ ਗੈ ਓਹਦੇ ਕਨੈ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤੇ ਤੁਸੀ ਮਾਰਨੇ ਦੇ ਕੇਈ ਹੀਲੇ ਕਰਦਾ ਏ ਇਤਥੁੰ ਤਗਰ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਪੋਤਰੇ ਕੋਕੜੀ ਗੀ ਬੀ ਤੁਸੀ ਮਾਰਨੇ ਆਸਤੈ ਭੇਜਦਾ ਏ ਪਰ ਓਹਦੇ ਵਿਸ਼ ਦਾ ਓਹਦੇ (ਮਣਡਲੀਕ) ਉਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੈਈ ਪੌਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕਕੜੀ ਗੀ ਹਾਰ ਦਾ ਸੂਹ ਦਿਕਖਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ।

ਰਾਨੀ ਬਾਸ਼ਲਾ

ਮਣਡਲੀਕ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਦੇਵ ਦੀ ਪਟਰਾਨੀ ਏ ਓਹਦਾ ਸਭਾਡ ਬੜਾ ਨਰਮ ਏ ਮਨੈ ਥਮਾਂ ਸਾਫ ਏ ਏਹ ਗਲਲ ਤਥੁੰ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ ਓਹਦੀ ਭਕਿਤਾਂਸਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਥੈ ਤੁਸੀ ਰਾਤੀਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਹਰ ਟਿਲਲੇ ਪਰ ਬਲਾਨ੍ਦੇ ਨ ਵਰ ਦੇਨੇ ਆਸਤੈ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਮੈਨ ਕਾਸ਼ਲਾ ਕਨੈ ਏਹਦੇ ਬਾਰੈ ਗਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦੀ ਏ। ਰਾਨੀ ਕਾਸ਼ਲਾ ਤੁਸੀ

ਤਥੈ ਜਾਨੇਂਸ਼ਾ ਮਨਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਓਹਦੀ ਗਲ ਮਨਿਯੈ ਟਿਲ੍ਹੇ ਉਪਰ ਨੇਈ ਜਾਂਦੀ। ਓਹਦੇ ਭਲੋਕੇਪਨ ਦੀ ਝਾਲਕ ਸਾਫ ਲਮਦੀ ਏ ਕੀਜੇ ਤਸੀ ਕੋਈ ਛਲ—ਕਪਟ ਕਰਨਾ ਨੇਈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਤਸੀ ਇਸ ਭਲੋਕੇਪਨ ਸੂਜਬ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥੇਂਸ਼ਾ ਦ੍ਰਣਡ ਬੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ ਦੀ ਸਚੀ ਭਕਤਨ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਬੀ ਮਿਲਦੀ ਏ।

ਰਾਨੀ ਕਾਸ਼ਲਾ

ਰਾਜਾ ਦੇਵ ਦੀ ਨਿਕਕੀ ਰਾਨੀ ਤੇ ਰਾਨੀ ਵਾਸਲਾ ਦੀ ਨਿਕਕੀ ਮੈਨ ਬੀ ਏ ਪਰ ਓਹ ਸਮਾਡ ਚ ਰਾਨੀ ਵਾਸਲਾ ਦੇ ਬਿਲਕੂਲ ਵਿਪਰੀਤ ਏ। ਓਹਦਾ ਸਮਾਡ ਤੇਜ ਤੇ ਛਲਕਪਟ ਕਨੈ ਭਰੋਚੇ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਮ਼ਹੇਸ਼ਾਂ ਰਾਨੀ ਵਾਸਲਾ ਕਨੈ ਖਾਹਰ ਖਾਂਦੀ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥ ਬਾਰੈ ਰਾਨੀ ਵਾਸਲਾ ਤਸੀ ਸਨਾਂਦੀ ਏ ਓਹ ਰਾਨੀ ਵਾਸਲਾ ਗੀ ਟਿਲ੍ਹੇ ਉਪਰ ਜਾਨੇਂਸ਼ਾ ਮਨਾਹ ਕਰਿਯੈ ਆਪੁਂ ਟਿਲ੍ਹੇ ਜਾਇਧੈ ਤਥ੍ਯ ਵਰ ਲੇਈ ਆਂਦੀ ਏ ਜੇਹਦੇ ਸੂਜਬ ਓਹਦੇ ਘਰ ਦ'ਊ ਪੁਤਰੋਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਂਦਾ ਏ ਅਰਜਨ ਤੇ ਸਰਜਨ। ਓਹ ਘਰੈ ਚ ਬੀ ਕਲੇਸ਼ ਪਾਈ ਰਖਦੀ ਏ।

ਸ਼ਵਾਦ

'ਮਣਡਲੀਕ' ਨਾਟਕ ਦੇ ਸ਼ਵਾਦ, ਭਾਵਪੂਰਨ, ਰਸਪੂਰਨ ਤੇ ਚਿਤ ਛੂਹਨੇ ਆਹਲੇ ਨ। ਨਾਟਕ ਚ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਏਂ ਗੀ ਬਾਂਦੈ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਲੌਹਕੇ—ਬਡ੍ਡੇ ਸ਼ਵਾਦੋਂ ਚ ਨਾਟਕੀ ਤਤਵੋਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ —

ਮਣਡਲੀਕ : ਗੌਢ—ਬੰਗਾਲੈ?

ਸਿਰਗਲਾ : ਜੀ।

ਮਣਡਲੀਕ : ਬ ਮੇਰੇ ਕਨੈ ਕਾਲੀ ਵੀਰ ਬੀ ਏ ਤਾ?

ਸਿਰਗਲਾ : ਤੁਭੀ ਥਾਹਰੈ ਸਿਰ ਪੁਜਿਯੈ ਰਾਮ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ।

ਮਣਡਲੀਕ : ਤੇ ਨੀਲਾ?

ਸਿਰਗਲਾ : ਏ ਤੇ ਤੁਭੀ ਰਾਮ ਚ ਗੈ ਬ ਤੁਂਦੇ ਸਾਈ ਡੌਰ—ਭੌਰ।

ਮਣਡਲੀਕ : ਸਚ ਦਸ਼ਾਂ। ਆਂ ਤੁਂਦੇ ਕਨੈ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹਨਾ।

ਸਿਰਗਲਾ : ਤੁਸੋਂ ਗੀ ਮੇਰੇ ਕਨੈ ਮਿਲਿਯੈ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇਈ ਹੋਈ?

ਮਣਡਲੀਕ : ਇਹ ਤੁਸ ਕੇ ਆਖੈ ਕਰਦਿਧਾਂ ਓ (ਫਹੀ ਭਾਵਕ ਹੋਇਧੈ) ਏ ਸ਼ਲੈਪਾ, ਏ—ਤਮਰ ਤੇ ਫਹੀ ਗਲਾਨੀ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ

ਸਿਰਗਲਾ : ਕੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ?

- ਮणਡਲੀਕ : ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਤੁਸੋਂਗੀ ਘੜਨੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਹਥ ਚੁੱਸੀ ਲੈਂ।
- ਸਿਰਗਲਾ : ਹੂਂ। ਮਾਨੁ ਸ਼ਾਨੇ ਲਗਦੇ ਓ।
- ਮणਡਲੀਕ : ਬ ਸ਼ੈਲ ਨੇਈ (ਹਸਦਾ ਏ) ਇਧੈ ਨਾ?
- ਸਿਰਗਲਾ : (ਕਟੋਇਧੈ) ਅਪਨੇ ਮੁੱਹ ਤੁਸ ਜੋ ਮਰਜੀ ਆਖੋ। ਅਚਾ ਛੋਡੋ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗਲਿੰ ਗੀ ਆਓ ਚੌਪੜ ਬਾਜੀ ਲਾਚੈ।
(ਸਫਾ—94)

ਅਮਿਨਿਧ

ਅਮਿਨਿਧ ਨਾਟਕ ਦੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਤਤਿਆਂ ਚਾ ਇਕ ਏ। ਜਮਵਾਲ ਹੋਰੋਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਗੀ ਅਮਿਨਿਧ ਦੀ ਦਿਵਣੀ ਕਨ੍ਹੈ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਟਕ੍-ਵਿਧਾਨ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣ ਏ। ਦਿਵਣ੍ਣ-ਵਿਧਾਨ ਬੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਸਰਲ ਏ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਚ ਅਮਿਨਿਧ ਸਰਬਚੰਧੀ ਕੇਈ ਅਮਿਨਿਧ ਸਕੇਤ ਬੀ ਦਿਤੇ ਦੇ ਨ। ਅਸਲ ਚ ਨਾਟਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਕਲਾ ਏ ਇਸ ਆਸਤੈ ਜਿਤਿਆਂ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੈ ਅਮਿਨਿਧ ਕੁਸ਼ਲ ਅਮਿਨੇਤਾਏਂ, ਅਮਿਨੇਤ੍ਰਿਧੈਂ, ਨਿਰੰਦਰਕੇ, ਸ਼ਾਨਦਾਰਕੇ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਈ ਏ ਤਾਂ ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਸੈ ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਦੀ ਬੀ ਖਾਸ ਮੂਮਿਕਾ ਹੋਈ ਏ ਕੀਜੇ ਇਹ ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਆਸਤੈ ਗੈ ਰਖੇਆ ਤੇ ਖੇਡੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਦਿਵਣੀ ਕਨ੍ਹੈ 'ਮਣਡਲੀਕ' ਨਾਟਕ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਲੋਕ ਗਾਥਾ ਗੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨੇ ਬਡੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਕਨ੍ਹੈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਮਨੈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਬਖੂਬੀ ਕੋਣਿਕਾ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਚਿਤ੍ਰਣ

'ਮਣਡਲੀਕ' ਢੁਗਗਰ ਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕ ਗਾਥਾ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਨਾਟਕ ਜਨਮਾਨਸ ਚ ਬਡਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ ਕੀਜੇ ਇਹ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਉਸ ਬੇਲਲੇ ਦਾ ਜਿਸ ਬੇਲਲੇ ਪੂਰਾ ਭਾਰਤਵਰ਷ ਮੁਝਿਲਮ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹਾ, ਤੇ ਨਿਕਕੇ ਰਾਜੇ ਆਪੂਂ ਚੇ ਲਫ਼ਦੇ ਹੋ, ਵਿਧਾਂ ਗੈ ਏਵਹੇ ਚ ਵਿਝਾਂ ਨਾਗ ਜਾਤਿਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਇਹਦਾ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥਿਆਂ ਘਟਨਾਏਂ ਕਨ੍ਹੈ ਬਡਾ ਨੇਡਮਾਂ ਸਰਬਾਂਧ ਏ ਚਮਕਾਰ ਤੇ ਜਾਦੂ ਟੋਨੇ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਇਸ ਚ ਲਡਾਈ, ਪਰਵਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਤੇ ਅਧ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਦਿਵਣੋਂ ਦਾ ਬਡਾ ਸਜੀਵ ਵਰਣਨ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਦਿਵਣ੍ਣ, ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਚਰਿਤ ਆਦਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਏਨ ਮੁਤਾਬਕ ਨ। ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਚ ਅਪਨੇ ਜੁਗੈ ਦੀ ਟਕੋਹਦੀ ਛਾਪ ਨਜ਼ਰ ਆਂਦੀ ਏ।

ਭਾਸਾ ਸ਼ੈਲੀ

ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸਾ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਭਾਵ, ਰਸ ਤੇ ਅਮਿਵਾਕਿਤ ਦੇ ਤੈਵੇ ਗੁਣ ਸਾਫ ਦਿਵਣੀਗੋਚਰ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਭਾਵੋਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਂਗੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸਾ ਚ ਬੀ ਬਦਲਾਵ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦਾ ਏ। ਜਿਤੇ ਸ਼੍ਰਙਗਾਰਕ, ਕਰੁਣ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਭਾਸਾ ਕੋਮਲ ਤੇ ਸਰਲ ਏ ਉਥੈ ਗੈ ਵੀਰ ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਸਾਂਗੇ ਚ ਔਜਗੁਣ ਸਾਫ ਲਭਦਾ ਏ। ਲੋਕ ਭਾਸਾ ਦੇ ਕਨ੍ਹੈ—ਕਨ੍ਹੈ ਠੇਠ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਾਬਦੋਂ ਦੀ ਬਕਰੂਨ ਬੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏ। ਛੁਗੜੀ, ਮੁਟਸਿਰਾ ਬਗੈਰਾ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਖੋਆਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਹੋਏ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਉਦਦੇਸ਼

ਸਮੇਂ ਦੀ ਧੂੜੈ ਹੇਠ ਲੁਪਤ ਹੋਂਦੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਅਨਸੋਲ ਖਜਾਨੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਸ਼ਵਾਰਿਧੈ ਦਰਖਕੋਂ ਤੇ ਪਾਠਕੋਂ ਅਗੈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਗੈ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਮੁਕਖ ਉਦਦੇਸ਼ ਰੋਂਆ ਏ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਤ ਦੁਖਾਂਤ ਏ ਕੀਜੇ ਗਜਨੀ ਲਡਾਈ ਜਿਤਿਧੈ ਘਰ ਪੁਜਦੇ ਗੈ ਮਣਡਲੀਕ ਦੀ ਸਰਤਿਆ ਹੋਈ ਜਨਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਸ਼੍ਵੇਸ਼ਾਂ—ਸ਼੍ਵੇਸ਼ਾਂ ਲੇਈ ਅਪਨੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਸੁਨੀ ਕਰੀ ਜਨਦਾ ਏ। ਇਸ ਅਲਘਮਰਤਿਆ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹਾ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖਨਾਥੋਂ ਮਣਡਲੀਕ ਦੇ ਜਨਮ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੇ ਗੈ ਓਹਦੀ ਆਧੁ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੀ ਜੇਹਡੀ ਹੂਨ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406
SEMESTER - IV

UNIT – IV
LESSON – 13

प्रश्न – नरसिंह देव जम्बाल हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व पर रोशनी पाओ?

उत्तर- बहुमुखी प्रतिभा दे मालक नरसिंह देव जम्बाल हुंदा डोगरी साहित्य च विशेष थाहर ऐ। ओह इक स्याने कवि, सोहगे कहानीकार, सरोखड़, नाटककार, सफल उपन्यासकार, मूर्तिकार ते चित्रकार दे इलावा कुशल अभिनेता बी हैन।

नरसिंह देव जम्बाल हुंदा जन्म 28 फरवरी 1931 ई. च जम्मू दे भलवाल ग्रांड च होआ। इन्दे पिता जी दा नां श्री शाम सिंह हा, इंदी मुंदली पढाई ग्रांड दे प्राइमरी स्कूल च गै होई। 1945 च इने पंजाबी यूनिवर्सिटी लहार थमां दसमीं पास कीती फही रियासती फौजा च भरथी होई गे। ते फही किश चिरा मगरा पुलसा च उठी आए ते सन् 1986 च बतौर डी.एस.पी. रटैर होए। इन्दी शानदार पुलस सेवाएं खातर इनेंगी राष्ट्रपति पुलस मैडल कन्नै सम्मानित बी कीता गेआ। नौकरी दौरान इन्दा पढ़ना—लिखना बरोबर जारी रेंआ। रिटायर जीवन च बी एह साहित्य सिरजना च व्यस्त रौंहदे न। डोगरी साहित्य गी रचनाएं कन्नै समझ करा करदे न। जम्बाल होरें अपनी अनथक्क साधना दे बल पर डोगरी साहित्य दी हर विधा गी अपनिये रचनाएं कन्नै सुअरेआ—सजाया ते बकख—बकख कला खेतरे च अपना मुकाम बनाया ऐ। कवता—कहानी, गजल, उपन्यास, नाटक साहित्य आलोचना आदि दे कन्नै—कन्नै मूर्तिकला ते चित्रकला दे खेतरे च बी जम्बाल हुंदा नांड बडे फखर कन्नै लैता जंदा ऐ।

कविता संग्रह

1. नमीं कविता नमें रस्ते
2. शमां जलै की धड़की धड़की (गजल संग्रह)
3. कोरज
4. सगात
5. बुनतर (गजल संग्रह)
6. मोतिया खलारै खुशबू (गीत संग्रह)
1. धुखदे गोहटे
2. चाननी दा सेक

3. मेरा देस मेरे लोक
4. युगवाणी

उपन्यास

1. मण्डलीक
2. आन—मर्यादा
3. अल्लड़ गोली वीर सपाई
4. चौसर
5. पिंजरा
6. कौड़े घुट्ट
7. सरकार
8. रामलीला
9. पंजतारा (रेडियो नाटक)
10. धारां गूंजी पेहऱां
11. देवयानी
12. देव पुत्तर
13. मल्लिका
14. समां कुसमां
15. बिसियर
16. भगवान परशुराम
17. त्रिफला (त्र'ऊं नाटकें दा संग्रह)

इसदे इलावा इ'नें 'समकालीन' डोगरी कविता दा सम्पादन बी कीते दा ऐ। जिसी साहित्य अकादमी ने छापे दा ऐ।

ਸਮਾਨ

1. ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਪਾਸੇਆ ਬੈਸਟ ਬੁਕ ਅਵਾਰਡ —
 1. ਕੋਰਜ, 2. ਸਾਂਝੀ ਧਰਤੀ ਬਖਲੇ ਮਾਹਨੂ 3. ਰਾਮਲੀਲਾ, 4. ਪੰਜਤਾਰਾ
2. ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਆਸੇਆ 1978 ਚ 'ਸਾਂਝੀ ਧਰਤੀ ਬਖਲੇ ਮਾਹਨੂ' ਉਪਨਿਆਸ ਪਰ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ।

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਬਤੌਰ ਨਾਟਕਕਾਰ

ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਮਤਾ ਯੋਗਦਾਨ ਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਲਗਭਗ 20—22 ਨਾਟਕ ਦੇਇਆਂ ਨਾਟਕ ਵਿਦਾ ਗੀ ਸਾਂਗੇਸਾਰ ਕੀਤਾ।

1. ਮਣਡਲੀਕ

ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਪੈਹਲਾ ਨਾਟਕ 1972 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰਾਜਾ ਮਣਡਲੀਕ ਦੀ ਬਾਰ ਏ। ਮਣਡਲੀਕ ਦੀ ਗਥਾ ਸਾਡੇ ਢੁਗਗਰ ਤੇ ਰਾਜਖਥਾਨ ਚ ਬਡੀ ਮਥਾਪੂਰ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਲੇਖਕ ਨੈ ਨਾਗ ਜਾਤਿਧੀ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲਡਾਈ ਦਾ ਸ਼ੈਲ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

2. ਆਨ—ਮਰਧਾ

ਏਹ ਨਾਟਕ 1975 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਹਰ ਪੈਹ੍ਲੂ ਚ ਦੇਸ਼—ਭਕਿਤ ਸਾਫ ਝਲਕਦੀ ਏ। ਇਸ ਚ ਖੱਡਕ ਸਿੰਹ ਇਕ ਐਸਾ ਰਿਟਾਈਅਰ ਫੌਜੀ ਏ, ਜੋਹੜਾ ਅਪਨੀ ਆਨ—ਮਰਧਾ ਇਸੈ ਗੀ ਸਮਝਦਾ ਏ ਜੋ ਓਹਦਾ ਭਗੋਡਾ ਫੌਜੀ ਪੁਤਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਹ ਪਰਤਿਯੋਗ ਯੁਦਧ ਚ ਲੱਡੇ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਹ ਅਪਨੇ ਘੋੜ ਦੀ ਸਿਕਖਮਤ ਲੇਇਆ ਬਡੀ ਛਾਡੀ ਕਨ੍ਹੀ ਲੱਡਦਾ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਏ।

2. ਅਲਲਡ ਗੋਲੀ ਵੀਰ ਸਪਾਈ

ਏਹ ਨਾਟਕ 1975 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ ਮਥਾਪੂਰ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ—ਗਥਾ ਕੁੰਜੂ ਚੈਂਚਲੇ ਤੱਥ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਏਹ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ ਏ।

3. ਸਰਕਾਰ

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ 1985 ਚ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਗੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁਂਦੇ ਜੀਵਨ, ਸ਼ਾਖੀਧਾਰ, ਸਾਸਨਕਾਲ ਤੇ ਨੀਤਿਧੀਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ। ਤੇ ਉਸ ਬੇਲਲੇ ਦੇ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਸਮਾਜ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ।

4. ਪਿੰਜਰਾ

ਸਨ् 1984 ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ ਪਬਲਿਸ਼ਅਰਜ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਇਧੈ ਜਨੇਹੀ ਦੁਇਧੇਂ ਏਜੈਂਸਿਯੋਂ ਆਸੇਆ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਲੇਖਕ—ਵਰਗ ਦੀ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਏ।

5. ਕੌਡੇ ਬੁਟਟ

ਸਨ् 1985 ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ ਇਕ ਸਮਸਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਟਕ ਏ।

6. ਰਾਮਲੀਲਾ

ਸਨ् 1987 ਚ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਸਤ੍ਤੇ ਅੰਕੋਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਨਾਟਕ 'ਰਾਮਲੀਲਾ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।

7. ਧਾਰਾਂ ਗ੍ਰੰਜੀ ਪੇਇਧਾਂ

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ 2001 ਚ ਛਪੇਆ। ਏਹ ਨਾਟਕ ਇਕ ਐਸੇ ਫਾਡੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਧਥਾਰਥ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਤੈ ਸ਼ਿਕਾ ਦੀ ਲੋਡ ਅੱਜੋਂ ਨੇਈ ਪੁਜ੍ਜੀ। ਉਤ੍ਥੂਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਨਪਢ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬੀ ਹੈਨ।

8. ਦੇਵਯਾਨੀ

ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏਹ ਨਾਟਕ ਦੌਂ ਸਾਂਗੇਹੋਂ 'ਦੇਵਯਾਨੀ' 2002 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸਦੇ ਚ 'ਦੇਵਯਾਨੀ' ਤੇ 'ਅਪਨੇ ਜਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀ ਆਪ੍ਯੂ' ਦੀ ਨਾਟਕ ਸੰਕਲਤ ਨ। ਏਹ ਦੋਧੈ ਨਾਟਕ 'ਮਤਸਯ ਪੁਰਾਣ' ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇਕ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਨ।

9. ਦੇਵ ਪੁਤਰ

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ ਨਾਟਕ 2002 ਚ ਛਪੇਆ। ਏਹ ਨਾਟਕ ਯੂਨਾਨੀ ਲੇਖਕ ਸੋਫਕਲਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਘ ਨਾਟਕ 'ਤਡੀਅੱਸ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅੰਗੀਕਰਣ ਏ। ਏਹ ਨਾਟਕ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਨਮਾਂ ਪ੍ਰਯਾਸ ਏ। ਤੇ ਡੋਗਰਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਚ ਏਹ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਅਸ਼ਾਵਕ ਲਗਦਾ ਏ।

10. ਮਲਿਕਾ

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦਾ 'ਮਲਿਕਾ' ਨਾਂਡ ਦਾ ਨਾਟਕ ਸਨ् 2004 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਏਹ ਨਾਟਕ 'ਮੋਹਨ ਰਾਕੇਸ਼' ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ 'ਆ਷ਾਡ਼' ਕਾ ਏਕ ਦਿਨ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅੰਗੀਕਰਣ ਏ। ਨਾਟਕ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰੀ ਪਾਤਰ 'ਮਲਿਕਾ' ਦੇ ਤਪ ਤਾਗ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਝੁਲਨੇ ਆਹਲੇ ਖੜਕਾਤ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਏ।

11. समां कुसमां

2004 च प्रकाशित होने आह्ला नरसिंह देव जम्बाल हुंदा एह नाटक भ्रश्ट व्यवस्था दे पालकें ते उंदे खड़जैतरें दे शकार आम लोकें दे जीवन दा यथार्थ प्रस्तुत करदा ऐ। नाटक दे सारे पात्तर अपना—अपना सच्च भोगदे प्रतीत होंदे न।

12. बिसियर

एह इक प्रतीकात्मक नाटक ऐ। जम्बाल हुंदा एह नाटक 2006 च प्रकाशित होआ। 'बिसियर' नाटक ऐसे लोकें दा प्रतीत ऐ जेहडे जरीली खैडजैतरें कन्नै बेबस ते गरीब लोकें दे जीवन च जैहर घोलदे न। इंजीनियर 'दलीप' ते मनीम फीनू राम मुख्य न।

13. भगवान परशुराम

एह नाटक बी पौराणिक कथ्य उपर आधारत ऐ ते 2006 च प्रकाशित होआ। इस नाटक च 'भगवान परशुराम' दे जन्म ते जीवन कन्नै जुळी दियां हर घटनाएं गी बडी बरीकी कन्नै दस्तेआ गेदा ऐ।

14. त्रिफला (त्र'ऊं नाटकें दा संग्रह)

नरसिंह देव जम्बाल हुंदा त्र'ऊं नाटकें दा संग्रह त्रिफला सन् 2010 च प्रकाशित होआ। जिस च 'भाईवाल', 'संस्पैस', 'ओह कु'न हा' संकलत न।

नरसिंह देव जम्बाल हुंदे डोगरी नाटक साहित्य च इस योगदान गी दिखदे होई एह गलाया जाई सकदा ऐ जे इनें अपनी योग्यता ते प्रतिभा कन्नै डोगरी नाटक साहित्य गी सगोसार ते समरद्ध कीता ऐ ते अपने बेजोड़ लेखन कन्नै डोगरी साहित्य च विशेष थाहर बनाए दा ऐ।

अभ्यास आस्तै सुआल

(क) लम्मे सुआल

प्रश्न – ‘ਮण्डलीक’ नाटक ਦੀ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ – ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕਰਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਲੋਡ ਪਾਓ?

(ਖ) ਲੌਹਕੇ ਸੁਆਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ – ‘ਮਣਡਲੀਕ’ ਨਾਟਕ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕਰੋ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ – ‘ਮਣਡਲੀਕ’ ਨਾਟਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ—ਸ਼ੈਲੀ ਉਪਰ ਟਿਘਣੀ ਲਿਖੋ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ – ‘ਮਣਡਲੀਕ’ ਨਾਟਕ ਦੀ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਗੀ ਸਿੰਫ਼ ਕਰੋ ?

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406

SEMESTER - IV

LESSON – 14,15

● ਉਦੇਸ਼

1. ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਗੀ ਵਾਲੋਂ ਹਿੱਸੇ ਚ ਬੰਡੇਆ ਗੇਦਾ ਏ – ਪਾਠ ਚੌਦਾਂ ਤੇ ਪੰਦਰਾ।
2. ਪਾਠ ਚੌਦਾਂ ਚ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਪਰਿਮਾਣਾ ਤਤਵ ਬਾਰੈ ਸੋਆਲ ਤੇਆਰ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇਹਦੇ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ਾਨ ਚ ਬਾਦਧਾ ਹਾਈ ਸਕੈ।
3. ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਪਰਿਮਾਣਾ ਤੇ ਤਤਵਾਂ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰੀਂ ਗੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਆਨਾ ਏ।
4. ਪਾਠ ਪੰਦਰਮੋਂ ਚ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਜਾਤਰਾ ਤੁਝ੍ਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗੇਦੀ ਏ।

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਭੋਗਰੀ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ–ਜਾਤਰਾ ਦੇ ਮੁੰਡਲੇ ਸਫਰ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਆਨਾ ਏ। ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸਨ् 1960 ਥਮਾਂ 2000 ਤਗਰੇ ਦੇ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਜਾਤਰਾ ਤੁਝ੍ਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗੇਦੀ ਏ। ਇਸਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚ ਵਿਦਾਰੀ ਦਾਹਕੇ ਚ ਵਰਗੀਕ੃ਤ ਕਰਿਥੈ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਸਰਬਹੀ ਹੋਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਕਠੇਰਨੇ ਚ ਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾਸ਼ੀਲ ਹੋਡਨ।

M. A. DOGRI

C. No. DOG 406

SEMESTER - IV

LESSON – 14

प्रश्न – एकांकी दी परिभाशा लिखदे होई एकांकी दे तत्वें उपर रोशनी पाओ ?

उत्तर— नाटक ते एकांकी दोए दृश्यकाव्य दे तैहत औंदे न। एकांकी च इककै अंक होंदा ऐ। जियां के इसदे नांड कोला गै स्पष्ट ऐ उयां 'एकांकी' संस्कृत रूपक साहित्य दे दस्से रूपें चा इक ऐ। एकांकी दे केई रूप न। पर अज्जै दा एकांकी पच्छमी नाट्यकला दी इक बड़ी बड़डी देन ऐ। आधुनिक एकांकी दा जन्म योरप च होआ। एह इक अंक आहला लघु नाटक खेड़ने च घट्ट समां लग्गने ते अभिनय दी सुविधा मूजब तौले गै लोकप्रिय होई गेआ। शुरु-शुरु च नाटक दा परिचे देने गितै 40-45 मिंट दियां झालकियां प्रस्तुत कीतियां जंदियां हियां जेहडे इककै अंक च लगातार खड़ोदियां हियां। बाद च इनेंगी गै एकांकी दा नांड दित्ता गेआ। दरअसल 'एकांकी' नाटक दा ओह रूप ऐ जिस च सिर्फ इक घटना ते उसदे कन्नै सरबंधत पात्तरें दा चित्रण इक समूलचे यूनिट (न्दपज) राहें उभरिए अपने उद्देश्य गी पूरा करदा ऐ। जित्थै नाटक च केई घटना ते अंक होंदे न उत्थै एकांकी च इक गै घटना ते अंक होंदा ए। समें दी नाटक च कोई खास पबंदी नेई होंदी, ब एकांकी च समें दी पबंदी दा पूरा-पूरा ध्यान रक्खेआ जंदा ऐ।

परिभाशा

भारती विद्वान

हिन्दी दे मन्ने-परमन्ने दे विद्वान डा. राम कुमार वर्मा हुन्दा गलाना ऐ जे "एकांकी च इक गै घटना होंदी ऐ जेहडी अपनी नाटकी कुशलता कारण गै उत्सुकता पैदा करदे होई चरमसीमा तकर जाई पुजदी ऐ। सेठ गोविन्द दास लिखदे न जे नाटक च सोच दी जिस कशमकश दा वकास होंदा ऐ उसदा सिर्फ इकक गै पैहलू एकांकी च मिथेआ जंदा ऐ। डा. एफ.सी. खत्री लिखदे न जे एकांकी इककै भावना ते चितवृति दा रोचक प्रदर्शन आखेआ जाई सकदा ऐ। उपेन्द्रनाथ हुंदे मुताबक जियां आले चा औंदियां किरणां इकक गै पास्सा रोशन करदियां न। उयां गै एकांकी बी दर्शकें गी इककै सोच ते वातावरण दे इक पैहलू दी झालक दिदा ऐ। नाटक ते एकांकी च फर्क दसदे होई अश्क हुंदा गलाना ऐ जे नाटक दी तुलना च एकांकी जीवन दे इक अंश दी झांकी गी इक निजमबद्ध रूपै च पेश करदा ऐ।

पच्छमी विद्वान

एकांकी दी परिभाशा दिंदे होई सिडनी बावस लिखदे न जे "एकांकी साहित्य दी ओह निजमबद्ध विधा ऐ जिस च इक घटना गी गै इस चाल्ली प्रस्तुत कीता जंदा ऐ। जे दिक्खने आहले उसदे प्रभावशाली वातावरण

ਚ ਗੋਆਚੀ ਜਨ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਤੇ ਅਪਨੇ—ਆਪੈ ਗੀ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਗੈ ਮਿਥਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ। ਇਸੈ ਚਾਲੀ ਦੀ ਗਲਲ ਏਕਾਂਕੀ ਬਾਰੈ ਪ੍ਰਸਿੰਘ ਨਾਟਕਕਾਰ ਮਿਨਕਾਰਡ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ। ਤਦੇ ਮੂਜਬ ਏਕਾਂਕੀ ਗੀ ਅਪਨੇ ਸੀਮਤ ਦਾਯਰੇ ਕਾਰਣ ਕੁਸੈ ਖਾਸ ਪਰਿਥਿਤਿ ਤੇ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਜੁਡਿਧੈ ਰੈਹਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸ਼ਵਰੂਪ ਉਸਦਾ ਸ਼ਭਾਵਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਏਕਾਂਕੀ ਬਾਰੈ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਪਾਰਿਆਸ਼ਾਏਂ ਰਾਹੋਂ ਇਕ ਗਲਲ ਸ्प਷ਟ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਜੇ ਏਕਾਂਕੀ ਰੂਪਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦੀ ਓਹ ਵਿਧਾ ਏ ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਦਰਸ਼ਕੋਂ ਸਾਮਨੈ ਇਕ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਇਕ ਸਮਸਥਾ ਦੀ ਭਾਵ—ਮਰੋਚੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਈ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਨੇ ਏਕਾਂਕਿਧਿੰਦੇ ਦੇ ਬੀ ਕੇਈ ਰੂਪ ਨ। ਜਿ'ਧਾਂ ਸੁਖਾਂਤ 'ਏਕਾਂਕੀ' ਐਸਾ ਏਕਾਂਕੀ ਏ ਜਿਸਦੀ ਘਟਨਾਏਂ ਦਾ ਅਤ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਸੁਖ ਕਨੈ ਜੁਡੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜਿ'ਧਾਂ — ਤਨਦ ਤੇ ਤੁਟਟੇ ਗੱਢੀ ਲੈਨੀ, ਅਪਨੇ ਪੈਰੇ ਤੁਫ਼ਰ। ਦੁਖਾਂਤ ਏਕਾਂਕੀ ਸੁਖਾਂਤ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਏ ਦੁਖਾਂਤ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਅਤ ਦੁਖੈ ਆਹਲੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਪਛਮੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਜਗਤ ਚ ਦੁਖਾਂਤ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਖਾਸ ਥਾਹਰ ਏ ਡੋਗਰੀ ਚ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਹ, ਕਰਤਵ, ਧਾਰਤੀ, ਮੌਰੌ ਤੁਫ਼ਰ ਦੁਖਾਂਤ ਏਕਾਂਕਿਧਿੰਦੇ ਨ।

ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਤਤਵ

ਨਾਟਕ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਤਤਵੋਂ ਚ ਕੋਈ ਟਕੋਹਦਾ ਫਰਕ ਨੈਈ ਏ। ਨਾਟਕ ਚ ਜੇ ਕਿਥ ਬਕਖਰੇ—ਬਕਖਰੇ ਅਂਕੋਂ ਰਾਹੋਂ ਦਸ਼ੇਅ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਤਾਂਧੈ ਇਕ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ। ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ, ਕਥਾਵਸਤੁ, ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਚਨਾਂਦ, ਸ਼ਵਾਦ ਘਟਨਾ ਵਗੈਰਾ ਤਤਵ ਨਾਟਕੈ ਆਂਗਰ ਗੈ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਨਾਟਕੈ ਕਥਾ ਬਢੀ ਸੀਮਤ ਸਥਿਤੀ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਸ਼ਕਲਨਤਰਾਂ (ਜੀਤਮ ਨਵਪਜੇ) ਸਮਾਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰਕਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉਸ ਚਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇ—ਘਟਨਾਏਂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਲਨ ਤ੍ਰਯ ਗੀ ਬਨਾਏ ਰਕਖਨੇ ਦੇ ਤਤਵ ਸੁਕਖ ਮਨੋ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਕਥਾਨਕ ਜਾਂ ਕਥਾਵਸਤੁ

ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਨੀਂਹ, ਕੁਸੈ ਬੀ ਘਟਨਾ ਗੀ ਲੇਝਿਧੈ ਰਕਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਕਤਥ ਚ ਗਤਿਸ਼ੀਲਤਾ ਹੋਨੀ ਲੋਡਚਦੀ ਏ। ਇਸ ਚ ਕਲਪਨਾ ਗੀ ਤੱਨੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਗੈ ਬਰਤਨਾ ਚਾਹਿਦਾ, ਜੇਹਦੇ ਕਨੈ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦੀ ਸ਼ਭਾਵਕਤਾ ਗੀ ਠੇਸ ਨੈਈ ਪੁਜ਼ੜੀ। ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਸਰਬਾਂਧ, ਇਤਿਹਾਸ, ਪੁਰਾਣ ਰਾਜਨੀਤਿ, ਸਮਾਜ ਧਰਮ ਵਗੈਰਾ ਕੁਸੈ ਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੈ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਅਜਕਲ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਰਚਨਾ ਲੇਈ ਨਮੋ—ਨਮੋ ਕੇਈ ਵਿਸ਼ੇ ਲੈਤੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਤੁਫ਼ਰ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਕਥਾਵਸਤੁ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਲੇਈ ਰੀਢ ਦੀ ਹੜਡੀ ਦਾ ਕਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਏਹ ਦੂਢ, ਜਾਨਦਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਪਾਤਰ

ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਘਟਟੋ—ਘਟਟ ਹੋਨੀ ਲੋਡਚਦੀ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਧਮਚਚਦ ਨੈਈ ਪੇਈ ਜਾ। ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਨਿਰਵਾਹ ਠੀਕ ਚਾਲੀ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਸਕੈ। ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਚਾਰ—ਪੱਧ ਗੈ ਹੋਨੀ ਲੋਡਚਦੀ ਏ। ਸਹਾਯਕ ਪਾਤਰੋਂ ਗੀ ਤਥੈ ਗੈ ਰਕਖਨਾ ਲੋਡਚਦਾ ਏ ਜਿਥੈ ਤੁਂਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਸੂਸ ਹੋਵੈ।

ਸ਼ਵਾਦ

ਸ਼ਵਾਦ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਜਾਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਏਹ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਬਿਕਿਤਤ ਗੀ ਤੇ ਕਥਾਨਕ ਗੀ ਅਗੇ ਟੋਰਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਹੋਨੇ ਲੋਡਚਦੇ ਨ। ਸ਼ਵਾਦ ਜਿਨ੍ਹੇ ਲੌਹਕੇ ਸਮਾਵਕ ਤੇ ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਹੋਣਨ ਏਕਾਂਕੀ ਉਨ੍ਹੀ ਗੈ ਸਫਲ ਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਹੋਗ। ਏਕਾਂਕੀ ਗੀ ਹੋਰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਨਾਨੇ ਗਿਤੈ ਸ਼ਵਾਦੋਂ ਚ ਵਿਗ ਤੇ ਹਾਸ਼ ਦਾ ਪੁਟ ਬੀ ਸਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਐ। ਸ਼ਵਾਦ ਸਿੰਘੇ ਤੇ ਲਮ੍ਮੇ ਨੇਈ, ਸਂਕਿਪਤ, ਸਾਂਕੇਤਕ ਤੇ ਸਰਲ ਹੋਨੇ ਲੋਡਚਦੇ ਨ। ਮੁਹਾਰੇਦਾਰ ਸ਼ਵਾਦ ਏਕਾਂਕੀ ਗੀ ਸਜੀਵ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨ।

ਸ਼ਾਂਧਰਾ

ਸ਼ਾਂਧਰਾ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਜਰੂਰੀ ਤਤਵ ਐ ਇਸਗੀ ਦੁੱਂਦ ਤੇ ਕਥਮਕਸ਼ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਦਸ਼ੇਆ ਜਾਂਦਾ ਐ। ਦੁੱਂਦ ਰਾਹੋਂ ਗੈ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਅਗਡਾ ਬਦਧਾ ਐ ਤੇ ਰੋਚਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਐ। ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਜਿਨਾ ਜਾਦਾ ਦੁੱਂਦ ਹੋਗ ਉਨ੍ਹੀ ਮਤੀ ਰੋਚਕਤਾ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਗ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਇਸ ਚ ਰੁਜ਼ੀ ਜਾਡਨ। ਇਸ ਕਰੀ ਸ਼ਾਂਧਰਾ ਕਥਾਨਕ ਗੀ ਗਤਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਂਦਾ ਐ। ਜਿਥੈ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਾਂਧਰਾ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਗੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਐ, ਉਥੇ ਅਨਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਧਰਾ ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਗੀ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅਗੈ ਖੋਲ੍ਲੀ ਦਿੰਦਾ ਐ। ਇਸ ਕਰੀ ਮੋਨੋਲੋਗ ਰਾਹੋਂ ਅੰਨਤਵਾਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਮ੍ਰਾਂ ਹੋਨਾ ਲੋਡਚਦਾ ਐ।

ਅਮਿਨਿਯ

ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਅਮਿਨਿਯ ਦਾ ਬਡਾ ਮਹਤਵ ਐ। ਸ਼ਵਾਦ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਸ਼ਵਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੀ ਗੈ ਬਨਾਂਦੇ ਨ, ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਅਮਿਨਿਯ ਗੈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਗੀ ਮਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਐ। ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਚੁਨਾਡ, ਕਥਾਵਸਤੁ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਤਾਬਕ ਗੈ ਹੋਨਾ ਲੋਡਚਦਾ ਐ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਿਰਦਾਰ ਚ ਰੁਜ਼ੀਝੈ ਅਮਿਨਿਯ ਕਨ੍ਹੈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਗੀ ਮੰਤ੍ਰ—ਮੁਕਤ ਕਰੀ ਸਕਨ। ਅਚੇ ਅਮਿਨਿਯ ਆਸਟੈ ਉਪਯੁਕਤ, ਮੰਚ, ਬੁਆਜ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਸੁਨਾਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਂਦੀ ਐ।

ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ

ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਸ਼ਕਲਨਤਰਾਂ (ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਘਟਨਾ) ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਬਨੀ ਰੈਹਨੀ ਚਾਹਿਦੀ ਐ। ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਇਸੈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਏਕਤਾ ਪਰ ਹੋਂਦਾ ਐ।

ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਤਤਵ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਏਕਾਂਕੀ ਰਚਨਾ ਚ ਜਰੂਰੀ ਅੰਗ ਮਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਕ ਸਫਲ ਏਕਾਂਕੀ ਲੇਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਤਵਾਂ ਗੀ ਅਪਨਾਇਥੈ ਚਲਨਾ ਲਾਜਮੀ ਐ।

प्रश्न – डोगरी एकांकी साहित्य दी विकास जातरा उपर रोशनी पाओ?

उत्तर— डोगरी एकांकी दा रूप असेंगी रामलीला, कृष्ण लीला, रासलीला, भगते, जागरने आदि दी झलकियें ते नकलें च लभदा ऐ। फਿੰਹी इਕ ਸੁਧਰੇਆ ਰੂਪ ਅਸੱਗੀ ਜਮ੍ਮੁ ਚ ਰੇਡਿਯੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖੁਲਲਨੇ ਕਨੈ ਤੇ ਉਥ੍ਥੋਆਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਸਿਕਟੋਂ, ਝਲਕਿਅਂ ਚ ਮਿਲਦਾ ਐ। ਆਜਾਦੀ ਪਰੈਤ ਨਮੀਂ ਜ਼ਰੂਰਤੋਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਮਾਜੀ ਚੇਤਨਾ, ਸਮਾਜੀ ਬੁਰਾਇਅਂ ਤ ਕਿਸਾ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਗੀ ਲੇਝੈਂਦੀ ਰੇਡਿਯੋ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤੋਂ ਮੁਤਾਬਕ ਏਕਾਂਕੀ ਲਖੋਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ ਏਂਕਾਕੀਕਾਰੋਂ ਚ ਸਵੰਧੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ, ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ, ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਸਵਾਲ, ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਯੂਰਿਆ ਆਦਿ ਨਾਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ

ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ' ਸਨ 1960 ਚ ਛਪੇਆ। ਇਹਦੇ ਲੇਖਕ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਹੋਰ ਨ। ਸਤੇ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਬੁਦ਼ਰਾਮ, ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਂਗੀ, ਜਾਗੋ ਤੇ ਜਗਾਓ, ਕੋਲਮਭਸ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਤ੍ਰੈ ਮਤਬਨੇ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਮੂਤ ਤੇ ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਉਪਰ ਜਮ੍ਮੁ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ ਪੁਰਸਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ ਹਾ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦਦੇਸ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਕਨੈ ਸਿਖਮਤ ਦੇਨਾ ਬੀ ਐ। ਇਨ੍ਹੇ ਪਾਤਰ ਮਾਹਨੂ ਬੀ ਹੈਨ ਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਪਰਿੰਦੇ ਬੀ। ਬੁਦ਼ ਰਾਮ ਬਚ੍ਚੇ ਚ ਪਿਛਡੇਪਨ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ। ਸਾਰੇ ਏਕਾਂਕੀ ਬਚ੍ਚੇ ਚ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ। ਭਾਸ਼ਾ ਬਡੀ ਸਰਲ, ਸਾਡਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣ ਐ। ਕਥਾਵਸਤੁ ਸੰਵਾਦ, ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਅਭਿਨਿਧੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਏਹ ਸਫਲ ਏਕਾਂਕੀ ਐ।

ਸਤ੍ਤ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ

ਸਤ੍ਤੇ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦਾ ਏਹ ਸਾਂਗੈਹ ਜਮ੍ਮੁ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਪਾਸੇਆ ਸਨ 1966 ਚ ਛਪੇਆ। ਸਨ 1968 ਚ ਇਹਦਾ ਦੂਆ ਸੰਸਕਰਣ ਛਪੇਆ। ਇਹਦੇ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਨਾਥੀ ਦਾ ਹੋਟਲ, ਕਵਿਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਮੌਰੰਦ ਉਪਰ, ਭੀ. ਸੀ. ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਵੀਰ ਜੋਰਾਵਰ, ਧਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀਖਿਆਂ, ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਨੀਚ, ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਕਰਤਥ ਤੇ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਧਾਰਤੀ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

ਇਨ੍ਹੋਂ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਚਾ ਨੀਚ, ਹੀਖਿਆਂ, ਮੌਰੰਦ ਉਪਰ ਤੇ ਕਰਤਥ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਐ। ਨਾਥੀ ਦਾ ਹੋਟਲ, ਤੇ ਧਾਰਤੀ ਸਮਾਜੀ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ। ਵੀਰ ਜੋਰਾਵਰ ਗੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਚ ਰਕਖੀ ਸਕਨੇਆਂ।

ਪੰਚਰਾਗ

ਸਨ् 1969 ਚ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦ੍ਰਾਗ ਸਮਾਦਿਤ ਪੰਜੇ ਏਕਾਂਕਿਯੋਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੱਗੈਹ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸ਼ੱਗੈਹ ਚ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਬੁਣਿਡਿਆਂ, ਕੇਹਿਰਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂਗੀਤ ਰੂਪਕ 'ਲੈਹੜਾਂ' ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ 'ਅਪਨੇ—ਪਰਾਏ', ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਨਹੋ ਦੀ ਤਾਨੀ, ਸਂਜੋਗੇ ਦੇ ਧਾਗੇ' ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਬਰਾਂਡੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

ਬੁਣਿਡਿਆਂ ਏਕਾਂਕੀ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਪਰਿਥਿਤਿਯਾਂ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। 'ਅਪਨੇ—ਪਰਾਏ' ਚ ਜਾਤ—ਪਾਤ ਤੇ ਛੂਆ—ਛਾਤ, 'ਬਰਾਂਡੀ' ਚ ਵਿਧਵਾ ਬਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਉਪਰ ਲੋ ਸੁਟਿਟੈ ਸਮਾਜੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਉਡਾਂ ਚੁਕਕਨੇ ਤੇ ਤਾਨੀ ਅੜਾਨਤਾ ਦੇ ਨਹੋ ਚਾ ਕਡੁਡਨੇ ਦੀ ਬਤ ਸੁਜਾਈ ਦੀ ਐ। 'ਲੈਹੜਾਂ' ਇਕ ਰੋਡਿਯੋ ਗੀਤ—ਏਕਾਂਕੀ ਐ ਜੇਹਡਾ ਢੁਗਰ ਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰੇਮ—ਗਾਥਾ ਕੁੰਜੂ ਚੈਂਚਲੋ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ। 'ਨਹੋ ਦੀ ਧਾਨੀ ਸਂਜੋਗੇ ਦੇ ਧਾਗੇ' ਜੈਕਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੰਦ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਰਚੋਈ ਦੀ ਏਕਾਂਕੀ ਐ।

ਡੋਗਰੀ ਏਕਾਂਕੀ

ਇਹ ਸਤਿ ਏਕਾਂਕਿਯੋਂ ਦਾ ਸ਼ੱਗੈਹ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਚਰਲ ਪਾਸੇਆ ਸਨ् 1970 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸ਼ੱਗੈਹ ਚ 'ਜੀਨੇ ਦਾ ਲਾਹ', ਨਤੀਜਾ, ਮਲਾਟੀ, ਏਤਵਾਰ ਦੀ ਸੈਰ, ਬਗਾਨਾ ਸਚਵ ਤੇ ਸਾਮ੍ਭ ਏਂਕਾਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

ਨਤੀਜਾ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਬੋਧ—ਬਕਾਸ ਤੇ ਲਿਪਿ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਦੀ ਐ ਜੇ ਹੂਨ ਧੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਚ ਹਰ ਬਰੇ ਜ਼ਹਾਰਾਂ ਲੋਕ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮਤੇਹਾਨ ਦੇਝੈ ਡਪਲਮੇ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹਦੀ ਤਰਕਕੀ ਉਪਰਾ ਮਤਾ ਸਾਰਾ ਰਖੇਆ ਖਰ੍ਚ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਐ ਰਿ ਤੰਦਾ ਬਚਾਰ ਐ ਜੇ ਕੁਸੈ ਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬਦਾਡ—ਫਲਾਡ ਤਾਂਸੀ ਅਮਲ ਚ ਆਨੇ ਕਨੌ ਹੋਂਦਾ ਐ ਨਾ ਕੇ ਰਟੇ ਚਾਫਿਧੈ ਛਡੇ ਮਤੇਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਿਧੈ। 'ਨਤੀਜਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਬਕਖੀ ਸਾਰਤ ਕਰਦਾ ਐ ਜੇ ਨਤੀਜਾ ਤੰਦਾ ਗੈ ਸਫਲ ਨਿਕਲਦਾ ਐ ਜੇਡੈ ਸੋਚੀ ਸਮਝਿਧੈ ਦਮਾਕੈ ਕਨੌ ਸੋਆਲੋਂ ਦਾ ਪਰਤਾ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਘੋਟਾ ਲਾਨੇ ਪਥਾਪਸ਼ੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦਾ ਨੇਈ। ਮਲਾਟੀ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ। 'ਏਤਵਾਰ ਦੀ ਸੈਰ ਚ ਅਜ਼ਜੈ ਦੀ ਵਾਰਤ ਜੀਵਨ ਕਨੌ ਜੁਡੇ ਦੇ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਧਰਮਾਈ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦਾ ਐ।

'ਯੁਕਕਾਂ' ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਸਮਾਜਕ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ 'ਸਾਮ੍ਭ' ਇਕ ਦਾਰਿਨਿਕ ਏਂਕਾਕੀ ਐ। ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਪਰਸੁਆਰੀ ਰਾਜਪਰਾਹਤ ਬਾਬਾ ਅਮ੍ਬੋ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ।

ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ

1971 ਚ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਰੋਡਿਯੋ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ੱਗੈਹ 'ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਹਦੇ ਚ ਕੁਲ ਛੇ ਰੋਡਿਯੋ ਏਂਕਾਕੀ — ਮਰਗਾਈ, ਲ੍ਹੂ ਦੀ ਬਾਜ, ਚਾਰ ਥਮਮ ਚਰਾਸੀ ਬਰਗੇ, ਨਿਕਲਪ, ਫ਼ਾਡੀ ਕਾਂ ਤੇ ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਇਹ ਸਾਮ੍ਭੈ ਏਂਕਾਕੀ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਰੋਡਿਯੋ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਮਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ।

‘ਮਰਗਾਈ’ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਫ਼ਾਡੀ ਤੇ ਸ਼ੈਹਰੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਫਰਕ ਦਸ਼ੇ ਦਾ ਏ। ਫ਼ਾਡੇ ਦੀ ਰਾਨੀ ਰਲਾ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦੀ ਮੂਰਤ ਤੇ ਜੰਦੀ ਜਾਗਦੀ ਹਸਦੀ ਖੇਡਦੀ ਮਰਗਾਈ ਏ, ਜੇਹਡੀ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਦਮਘੋਟੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਆਨਿਯੈ ਬਤੇਈ ਤੇ ਸੁਕਿਕਧੈ ਤੀਲਾ ਛੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ।

‘ਲਹੂ ਦੀ ਬਾਜ’ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਇਕ ਨੇਹ ਮਨੁਕਖ ਰੂਪੀ ਪਥੁ ਦੀ ਕ੍ਰੂਰਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਏ ਜੇਹਦਾ ਛੁਠਾ ਮਹੇਸ਼ਾ ਲਹੂ ਦੇ ਹਾਡੀ ਲੇਈ ਤਰੇਆਏ ਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ।

‘ਚਾਰ ਥਮ, ਚਰਾਸੀ ਬਰਗੇ’ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਾਂਕੀ ਏ ਇੰਦ੍ਰਾ ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਏ। ਕੁਝਿਧੋਂ ਤਾਈ ਬਾਹੁ ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਤੇ ਚਾਰ ਥਮ ਚਰਾਸੀ ਬਰਗੇ’ ਧਾਨਿ ਘਰ—ਘਰਸਤੀ ਦਾ ਬੋਝਾ ਸਮਝਾਲਨਾ ਲਾਜਮੀ ਸਮਝੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਰ ‘ਇੰਦ੍ਰਾ ਅਪਨੇ ਭੈਨ ਭਾਉ ਕਮਲਾ ਤੇ ਗੋਪਾਲ ਤੇ ਭਨੇਝ, ਭਨੇਈ ਰਾਜੂ ਬਬਲੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਚਾਲੀ ਪਾਲਮਾ ਕਰਿਯੈ ਏਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਜਨ ਬਾਹੁ ਦੇ ਬੀ ਥਮੇ—ਬਰਗੇ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਕਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਖਦੀ ਏ।

‘ਨਿਆਲਪ’ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ‘ਤਾਰੋ’ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕ੃ਣ ਮੁਰਾਰੀ ਦੀ ਤੁਮਰ ਭਰ ਨਿਆਲਪ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਵਾਤਾਵਰਣ, ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਨਾਟਕੀਯਤਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ—ਸੈਲੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਏਹ ਇਕ ਤੁਤਮ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

‘ਫ਼ਾਡੀ ਕਾਂ’ ਫ਼ਾਡੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਅਕਕਾਸੀ ਚ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਧਥਾਰਥ ਰੂਪ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਾ ਏ। ਗੁਜਰੂ ਪੂਰਣੀ ਗੀ ਮਨੈਂਸ਼ਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ। ਓਹ ਸੋਹਗਾ—ਸ਼ਾਨਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਫ਼ਾਡੇ ਦੇ ਉਤਥਿਆਂ ਦੇ ਬਸਨੀਕੋਂ ਤਾਈ ਓਹ ਇਕ ਲੋਝ ਏ। ਫ਼ਾਡੇ ਦੀ ਅਜ਼ਾਨਤਾ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਤੁਸੀਂ ਢੁਂਗਦੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਅਪਨੇ ਧਾਰ ਤੇ ਸੁਕਖੇ ਦੇ ਬਲਿਦਾਨ ਦੇਇਧੈ ਓਹ ਫ਼ਾਡੇ ਦੀ ਲਾਜ ਬਚਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ।

‘ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ’ ਨਟ ਸਰਦਾਰਾ, ਨਟਨੀ ਚੈਂਚਲੋ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸਾਂਗਾਮਪਾਲ। ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਚੈਂਚਲੋ ਇਕ ਦੁਧੋਂ ਗੀ ਮਨ ਥਮਾਂ ਚਾਂਹਦੇ ਨ। ਰਾਜਾ ਸਾਂਗਾਮਪਾਲ ਜੋਰ, ਜੁਲਮ ਤੇ ਕ੍ਰੂਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ। ਉਨ੍ਦੇ ਸੁਚੇ ਹਿਰਖੈ ਮਜ਼ਾਟੈ ਇਕ ਰੁਕਾਵਟ ਏ ਓਹ ਸਾਰੀ ਤੁਮਰ ਉਨੱਗੀ ਮਿਲਨ ਨੇਈ ਦਿੰਦਾ। ਨਟ, ਨਟਨੀ, ਬਜੋਗੀ ਅਗਗੀ ਚ ਧੁਖੀ—ਧੁਖਿਧੈ ਭਸਮ ਛੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਮਨੈ ਚ ‘ਇਕ ਹੋਰ ਜਨਮ’ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਏਕਾਂਕੀ ਅਂਕ ਇਕ ਤੇ ਦੋ

1973 ਚ ਜਾਮ੍ਮ—ਕਲਾਸੀਕ ਪਾਸੇਆ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਏਕਾਂਕੀ ਇਕ ਤੇ ਦੋ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੌਨੋਂ ਸਾਂਗੈਹੋਂ ਚ ਪੰਜ—ਪੰਜ ਏਕਾਂਕੀ ਨ। ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਅਪੈਲ 1973, ਅਂਕ—1 ਚ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਰਾਮਾ ਹੁੰਦਾ ‘ਮੈਤੀ ਦੀ ਛਾਮਾਂ ਹੇਠ’, ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ‘ਏਤਵਾਰ ਦੀ ਸੈਰ’, ਸੁਰ—ਸਮਾਟ, ‘ਸਾਂਜੀ ਭੁਲਲ’ ਤੇ ‘ਜਾਦੂ ਸਿਰ ਚਢੀ ਨੈ ਬੋਲੇ’ ਸਂਕਲਤ ਨ।

‘ਮੈਤੀ ਦੀ ਛਾਮਾਂ ਹੇਠ’ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਨਿਮਨ ਮਧਿਮਵਰਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਏ। ‘ਸੁਰ—ਸਮਾਟ’ ਇਕ ਹਾਸ਼ਿਆ ਏਕਾਂਕੀ ਏ ‘ਸਾਂਜੀ ਭੁਲਲ’ ਏਕਾਂਕੀ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਗਵਾਲ ਹੁਨਦੇ ਆਸੇਆ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਦਮਧਤਿ ਦੇ ਗਲਤਫੈਹਮਿਧੋਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਇਕ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

ਜਮ੍ਮੂ–ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਿਆਲ ਅਕਾਦਮੀ ਪਾਸੇਆ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂਕ–2 ਬੀ 1973 ਈ. ਚ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ 'ਨਰਸਿਂਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ' ਹੁੰਦਾ 'ਹੀਖੀ', ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ 'ਪੁਰਾਨਾ ਬਡ਼ ਤੇ ਨਮੀ ਸਿਫ਼ਕ', ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਸਡੈਨ', ਨਰੰਦ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ 'ਤਨਦ ਜੇ ਤ੍ਰੁਟਟੈ ਗਂਢੀ ਲੈਨੀ' ਤੇ ਜਿਤੇਨਦ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਸ਼ੂਟਿੰਗ' ਏਕਾਂਕੀ ਸਂਕਲਤ ਨ।

'ਹੀਖੀ' ਇਕ ਸਮਸਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਮੁਕਖ ਸਮਸਥਾ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕੋਂ ਤਾਈ ਜਨਾਨੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਲੋਡ–ਥੋਡ਼ ਤੇ ਤਪਾਸ਼ ਐ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਮਿਲਨੇ ਦੀ ਹੀਖੀ ਤੋਡ਼ ਤਕ ਬਨੀ ਰੌਹਣੀ ਐ।

'ਪਰਾਨਾ ਬਡ਼ ਤੇ ਨਮੀ ਸਿਫ਼ਕ' ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। 'ਬਡ਼' ਪ੍ਰਤੀਕ ਐ ਸਿਥਰਤਾ, ਰੁਦਿਵਾਦੀ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਤੇ ਪੁਰਾਨੀ ਕਟਟਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਤੇ ਸਿਫ਼ਕ ਅਜ਼ਜੈ ਦੇ ਯਰਥਾਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਐ।

'ਤਨਦ ਜੇ ਤ੍ਰੁਟਟੈ ਗਂਢੀ ਲੈਨੀ ਓ' ਏਹਦੇ ਚ ਤ੍ਰੈ ਗੈ ਪਾਤਰ ਨ ਚਨਦੂ ਰੂਪਾ ਤੇ ਸਾਹਬ। ਸਾਹਬ ਸ਼ੈਹਰੀ ਬਨੌਟੀ ਸਾਭਤਾ ਦਾ ਅਂਗ ਐ। ਚਨਦੂ ਤੇ ਰੂਪਾ ਗ੍ਰਾਈ ਪਹਾੜੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਭੋਲੇ–ਮਲੋਕੇ, ਨਿੰਮੇਲ ਪਾਤਰ ਨ। ਰੂਪਾ ਦੀ ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਤਨਦ ਜੇਲੈ ਸ਼ੈਹਰੀ ਸਾਹਬ ਕਨੇ ਤ੍ਰੁਟੀ ਜਨਦੀ ਐ ਤਾਂ ਆਹ ਤਾਂ ਤਨਦ ਅਪਨੇ ਹਿਰਖੀ ਚਨਦੂ ਕਨੈ ਗਂਢੀ ਲੈਂਦੀ ਐ।

'ਸ਼ੂਟਿੰਗ' ਏਕਾਂਕੀ ਤਕਨੀਕੀ ਆਧਾਰ ਪਰ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਸਫਲ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਹਿਰੋਇਨ ਮਾਲਾ ਏਹਦਾ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰੀ ਪਾਤਰ ਐ ਸਾਰਾ ਤਾਨਾ–ਬਨਾ ਇਸੈ ਪਾਤਰ ਦੇ ਆਲੈ–ਦੁਆਲਾ ਬੁਨੇਆ ਗੇਦਾ ਐ।

'ਧਾਰੂ' ਸਨ् 1974 ਚ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਦੂਆ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਏਹਦੇ ਚ ਛੇ ਏਕਾਂਕੀ ਨ – ਗਲੋਡਿਅਟਰ, ਬਿਨ ਆਲਡੇ ਦੇ ਪੱਛੀ, ਜਾਈ ਦੀ ਇਕ ਰਾਤ, ਇਕ ਫਾਂਗੁ ਤੇਰੇਆਈ ਦੀ, ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਤੇਰਾ ਪਾਨੀ ਤੇ ਧਾਰੂ।

'ਗਲੋਡਿਅਟਰ' ਮੋਨੋਲਾਗ ਸਟਾਇਲ ਚ ਇਕ ਪਾਤਰ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਓਹਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਹਰ ਲੇਖਕ ਇਕ ਗਲੋਡਿਅਟਰ ਆਂਗਰ ਐ, ਜੇਹਡਾ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਪਰ ਜੋਰਦਾਰ ਬਾਰ ਕਰਿਧੈ ਲਹੂ–ਲਹਾਨ ਹੋਈ ਅਦ੍ਵੀ–ਅਦ੍ਵੀ ਰਾਤੀ ਤਕਕਰ ਅਪਨੇ ਤਤ੍ਤੇ ਲਹੂਆ ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾਏਂ ਗੀ ਚਿਤ੍ਰਦਾ ਐ ਉਨੌਂਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਐ।

'ਬਿਨ ਆਲਡੇ ਦੇ ਪੱਛੀ' ਚ 1971 ਚ ਭਾਰਤ–ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਤੇ 'ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਤੇਰਾ ਪਾਨੀ' ਚ ਬਾਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਪਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜਿਕਰ ਐ।

'ਜਾਈ ਦੀ ਇਕ ਰਾਤ' ਭਦਰਵਾਹ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦੀ ਗੋਦਾ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂਡ 'ਜਾਈ' ਚ ਸ਼ਰੀਫਾ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਲਲ੍ਹੂ ਗੁਜ਼ਰ, ਸੇਠ ਸ਼ਿਵਨਾਥ, ਰਚਨਾ ਤੇ ਰੰਜੀਤ ਦ੍ਰਾਰਾ ਗਜਾਰੀ ਗੇਈ ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਦਾ ਸੁਨਦਰ–ਸਜੀਵ ਵਰਣਨ ਐ। ਰਚਨਾ, ਸੇਠ ਸ਼ਿਵਨਾਥਾ ਦੀ ਦੂਝ ਪਤਨੀ ਐ ਰੰਜੀਤ, ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਾਨ ਮੇਲ ਐ ਤੇ ਮਨ–ਚਿਤੇ ਥਮਾਂ ਉਸੀ ਚਾਂਹਦਾ ਐ। ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਓਹਦਾ ਬਾਹ ਪੱਜਤਾਲਿਧੇ ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਬੁਡ਼ਦੇ ਕਨੈ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਐ। ਰਚਨਾ ਕਦੋਂ ਬੀ ਉਸੀ ਦਿਲੀ ਤੌਰ ਉਘਰ ਸ਼ੀਕਾਰ ਨੇਈ ਕਰਦੀ। ਖੀਰ ਚ ਤਾਂਗ ਆਇਧੈ ਰੰਜੀਤ ਗੀ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ਗੀ ਮਰਵਾਈ ਦੇਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਏਹ ਸੈਂਖਧਾਂ ਖੀਰ ਤਕ ਬਨੇਆ ਰੌਹਦਾ ਐ। ਦੁਝ ਬਕਖੀ ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਤੇ ਕਾਲੂ ਗੁਜ਼ਰ ਭਾਏਂ ਗਰੀਬ ਨ ਪਰ ਸੁਖੀ ਨ।

‘ਧਾਰ੍ਮ’ ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਦਾ ਸਾਰੋਂਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲ ਤੇ ਜੋਰਦਾਰ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਇਹਦਾ ਕਥਾਨਕ ਭਦ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਸਨਹਾਕੀ ਧਾਰ ਐ। ਜਿਤਥੈ ਹਰ ਬੱਚੇ ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਐ ਜ਼ਹਾਰਾਂ ਬਦ्वੇ ਲੋਕ ਉਥੋਂ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦੀ ਸੁਰਾਦਾਂ ਮਾਂਗਨ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਪਾਤਰੋਂ ਦੇ ਕਨੈ ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਧਾਰ੍ਮੁਂ ਦਾ ਬੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਵਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਐ। ਪਾਤਰੋਂ ਚਾ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪਾਤਰ ਮੁਲਕਰਾਜ ਐ ਓਹ ਬੁਦਿਜੀਵੀ ਐ ਤੇ ਨਮੀਂ ਸੋਚੋਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਐ। ਚਲਦੀ ਆਵਾ ਕਰਦੀ ਰੁਢਿਆਦੀ ਵਚਾਰੋਂਸ਼ਾ ਓਹਦੀ ਸੋਚ ਬਕਖਰੀ ਐ।

‘ਡੋਗਰੀ ਬਾਲ ਏਕਾਂਕੀ’ ਓਮ ਗੋਸ਼ਾਮੀ ਹੁਨਦਾ ਸੱਤ ਬਾਲ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੰਗੈਂਹ 1974 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਏਹਦੇ ਚ ਗੁਰੂ ਦਕਖਨਾ, ਕਚੀ—ਪਕਕੀ, ਮਾਂ ਇਕ ਕਹਾਨੀ ਸਨਾਈ, ਘਰ—ਘਰ, ਜਸਾਤ—ਕਰਾਸਾਤ, ਬੁਆਲ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰਕੋਠਿਆਂ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਮਲ ਨ।

‘ਗੁਰੂ ਦਕਖਨਾ’ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਏਕਲਵਿ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਥਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ।

‘ਕਚੀ—ਪਕਕੀ’ ਚ ਬਚਪਨੇ ਦੇ ਆਲੇ—ਭਾਲੇ ਦੌਰ ਚ ਖੇਡ, ਹਾਸ਼ੇ, ਜਿਛ੍ਹ ਤੇ ਮਨ— ਮਟਾਈ ਆਦਿ ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਪਕਖੋਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏਕਾਂਕੀ ਐ।

‘ਬੁਆਲ’ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਅੜ੍ਜੈ ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ—ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਨਕਲ ਮਾਰਨੇ ਬਿਦਤ ਪਰ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ।

‘ਮਿਤ੍ਰਕੋਠਿਆਂ’ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਝਲਕਦੀ ਐ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਕਨੈ—ਕਨੈ ਸਿਖ—ਮਤ ਬੀ ਐ।

‘ਝਕਦਿਯਾਂ ਕਿਰਣਾਂ’ ਸਨ् 1975 ਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦਾ ਛੇ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਚ ਚਾਰ ਏਕਾਂਕੀ ਬਰਾਂਡੀ, ਨਮੀਂ ਸਿਫ਼ਕ ਨਾਥੀ ਦਾ ਹੋਟਲ, ਬੇਬਸਾਈ, ਪੁਰਾਨਾ ਬਡ ਤੇ ਬਰੋਬਰੀ ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨ।

ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਚ ‘ਬੇਬਸਾਈ’ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਨਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮਨੋਵਿਜਾਨਕ ਐ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਅਮਲਾ ਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦਿਸਾਹੀਨ, ਮਟਕਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਡਿਗਦੇ ਸਮਾਜੀ ਮਾਨ—ਮੁਲ੍ਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਚਿੱਤਨੰਨ। ਅੜ੍ਜੈ ਦੇ ਮਰਜਾਦਾਹੀਨ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਬਸਾਈ ਪਰ ਓਹ ਸੋਚ—ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਨ।

‘ਬਰੋਬਰੀ’ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ ਇਹਦੇ ਚ ਜ਼ਾਨ ਤੇ ਗੁਨਦਰਬੂ ਬਚਪਨੇ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨ ਤੇ ਇਹਦੇ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ। ਦੋਧੈ ਅਪਨੀ ਦੋਸਤੀ ਬਿਨਾ ਅਮੀਰੀ—ਗਰੀਬੀ ਦੈ ਫਰਕ ਤੇ ਬੁਡੇ—ਲੋਹਕੇ ਦੇ ਭੇਦ—ਭਾਵ ਦੇ ਬਰੋਬਰ ਨਭਾਂਦੇ ਨ। ਦਿਲੀ ਬਰੋਬਰੀ ਚ ਲਾਜਮੀ ਨੇਈ ਜੇ ਇਹ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਰੁਤਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਹੋਧੈ। ਬਰੋਬਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮੜਾਟੈ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੁਤੁਲਨ ਐ।

‘ਅਪਨੇ ਪਾਏ’ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁਨਦਾ ਇਹ ਸ਼ੰਗੈਂਹ 1975 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਚ ਪੰਜ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਕਾਂਕਿਅਂ ਚ ਏਤਵਾਰ ਦੀ ਸੈਰ, ਧਾਰਤੀ ਤੇ ਤਨਦ ਜੇ ਤੁਟ੍ਟੈ ਗੱਢੀ ਲੇਨੀ ਓ ਤੇ ਹਿਜਰਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

"ਅਪਨੇ ਪਰਾਏ" ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਦੀ ਜੋਰਦਾਰ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਇਸਦੇ ਚਾਰ ਪਾਤਰ ਨ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਰਿਟਾਯਰ्ड ਅਫਸਰ ਤੇ ਓਹਵੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਇਕ ਬਡੀ ਕੋਠੀ ਚ ਰੌਹਦੇ ਨ ਤੇ ਇਕ ਨੌਕਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਸ਼ਿਦ਼ਤ ਕਨੇ ਮਸੂਸ ਕਰਦੇ ਨ। ਦੂਧੇ ਦੀ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਪੰਜਿਧੇ ਬਰੇ ਦਾ ਜੁਆਨ ਗਭਰੁ ਮੰਗਲ ਤੇ ਓਹਵੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਬੈਂਤੀ। ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਅਮੀਰ, ਖਿੰਡ ਭਰੋਚੇ ਇਕਲਸਾਖੇ ਸ਼ੈਹੀ ਪਾਤਰੋਂ ਤੇ ਉਂਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਅਕਕਾਸੀ ਕਰਦਾ ਐ ਤੇ ਦੂਰ੍ਵ ਬਕਥੀ ਗ੍ਰਾਈ ਗਰੀਬ, ਆਲੇ-ਭੋਲੇ ਹਿਰਖੀ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਦਾਂਗੀ ਕਰਦਾ ਐ। ਅਪਨੇ, ਅਪਨੇ ਹੌਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਬਗਾਨੇ ਨ ਜੇ ਉਂਦੇ ਚ ਹਿਰਖ-ਸਮੋਧ ਸਾਂਦੋਖ ਤੇ ਅਪਨਾਪਨ ਨੇਈ।

'ਹਿਜਰਤ' ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਚ ਇਕ ਹੋਰ ਏਕਾਂਕੀ ਐ ਜੇਹੜੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਤੱਥ ਆਧਾਰਤ ਐ ਇਸਦੇ ਚ ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਤੇ ਬੁਆ ਕੌਡੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਨ।

'ਪੰਜਰਾਂ' 1975 ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਪੰਜਰਾਂ ਐ। ਡਾ. ਦੇਵ ਰਤਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਏਹ ਸਥ ਏਕਾਂਕੀ ਸਮਾਜ ਦਿਧਾਂ ਬਕਖੋ-ਬਕਖ ਯਰਥਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦੇ ਨ।

ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਚ ਬਜਟ ਦਾ ਭਵਿਕਖ, ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਪੈਂਡੇ, ਦੋਸ ਕੋਹਦਾ ਅਪਨੇ ਪੈਰੋਂ ਤੱਥ, ਹਤਿਆਰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। 'ਬਜਟ ਦਾ ਭਵਿਕਖ' ਏਕਾਂਕੀ ਮਧਿਮਵਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਐ ਪ੍ਰੋ. ਤੇ ਓਹਵੀ ਘਰੈਆਲੀ ਕ੃ਣਾ ਦੇ ਬਨਾਏ ਏਸੇ ਘਰੇਲੂ ਬਜਟ ਤੱਥ ਆਧਾਰਤ ਐ ਜੇਹੜਾ ਮਤੇ ਜਤਨੇ ਤੇ ਕੋਥਿਥਾ ਬਾਵਜੂਦ ਤੋਡ ਨੇਈ ਚਢਦਾ। ਕੀਜੇ ਸ਼ੀਨੇ ਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਨਮਿਤ੍ਯੋਅ ਖਰ੍ਚ ਆਈ ਜਂਦਾ ਐ ਤੇ ਉਂਦਾ ਬਜਟ ਬਿਗਡੀ ਜਂਦਾ ਐ।

"ਦੋਸ ਕੋਹਦਾ" ਏਕਾਂਕੀ ਘਰੇਲੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਇਕ ਏਸੀ ਤਸਵੀਰ ਐ ਜੇਹੜੇ ਚ ਸਸ਼ ਨੂੰ ਦੇ ਮਜ਼ਾਟੈ ਨਿਕਕੀ-ਨਿਕਕੀ ਗਲੋਂ ਕਾਰਣ ਖੁਡਬੋ-ਖੁਡਬੀ ਲਗੀ ਰੌਹਦੀ ਐ। ਏਹ ਮਮੂਲੀ ਗਲਲਾਂ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ ਭਧਕਰ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਲੈਂਦਿਧਾਂ ਨ, ਅਸ ਏਹ ਨਿੰ ਸੋਚੀ ਸਕਦੇ, ਦੋਸ ਕੋਹਦਾ ਐ।

'ਹਤਿਆਰਨ' ਏਹ ਇਕ ਪਾਤਰ ਏਂਕਾਂਕੀ ਐ ਤੇ ਇਕ ਜੁਆਨ, ਨਮੀਂ ਬਾਹਤਾ ਫ਼ਾਰਾ ਅਦਾਲਤੀ ਚ ਦਿਤੇ ਗੇਂਦੇ ਬਧਾਨੋਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਐ, ਕਿਸ ਚਾਲੀ ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ'ਸਾ ਤਾਂਗ ਆਇਧੈ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ'ਸਾ ਨਰਾਸ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਐ। ਅਪਨੀ ਨਾਜੁਕ ਧਿੜ ਦਾ ਗਲ ਇਸ ਲੇਈ ਘੋਟੀ ਛੁਡਦੀ ਐ ਜੇ ਉਸੀ ਬੀ ਕਲ ਡਾਰੇ ਪਰ ਨੇਈ ਚਲਨਾ ਪਵੈ। ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਨਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮੰਦ ਦੇ ਜੋਰ-ਜੁਲਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਐ।

'ਅੰਗਾਰੇ ਦੀ ਲੋਡ' ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਚਾਰ ਏਕਾਂਕਿਧੇ ਤੱਥ ਆਧਾਰਤ ਸ਼ੰਗੈਂਹ ਐ ਤੇ 1976 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਨ੍ਹੇ ਚ ਅੰਗਾਰੇ ਦੀ ਲੋਡ, ਗ੍ਰੰਜ 'ਅੰਬਰ ਦੂਰ ਤਚਾ' ਕੁਰੁਕਥੇਤ ਸਬੈ ਰੇਡਿਯੋ ਏਕਾਂਕੀ ਨ।

"ਅੰਗਾਰੇ ਦੀ ਲੋਡ" ਚ ਰੰਜੀਤ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਐ ਅੇਂ ਇਕ ਅਧਿਆਸ ਜਿਮੰਦਾਰ ਦਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀਰ ਪੁਤਰ ਐ। ਏਹਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਜਨੀ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਦੁਧੇ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ।

"ਗ੍ਰੰਜ" ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਟੂਡੈਂਟ ਅਨਰੈਸਟ ਐ। ਧਾਨਿ ਵਿਦਾਰੀ ਵਰਗ ਚ ਫੈਲਦੀ ਬੇਚੈਨੀ। ਪ੍ਰੋ. ਵਰਮਾ ਮੁਕਖ

ਪਾਤਰ ਏ। ਅਫਸਰ, ਰਮਾ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਇਸਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਜਾਨਦਾਰ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਨ। ਭਾ. ਵਰ्मਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਅਧਿਆਪਕ ਏ, ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਤਾਂ ਪੁਲਸਾ ਦਾ ਅਫਸਰ, ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਔਹਦੇਦਾਰ ਬਨੀ ਸਕਦਾ ਹਾ, ਪਰ ਓਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਸਚਵਾਈ ਪਾਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਰਪਿਤ ਏ। ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ, ਉਸਦੇ ਉਸੂਲ ਤੇ ਕਸ਼ਮਕਥ ਦੀ ਜੰਦੀ ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅਤੱਗੀ ਇਸ ਚ ਲਭਦੀ ਏ।

'ਅਮਰ' ਦੂਰ ਤੱਤਾ' ਇਕ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਏਕਾਂਕੀ ਏ। 'ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ' ਚ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਅਸੂਲੋਂ ਪਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਪਾਰਿਸ਼ਿਤਿਯੋਂ ਦੇ ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ ਚ ਰੋਜ ਲਡਨਾ ਪੌੜਾ ਏ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੌੜਾ ਏ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਧਾਰੀ ਚ ਅਗਰ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਵਤ ਮੁਲਲੋਂ ਦੀ ਕਦਰ—ਕੀਮਤ ਮਤੀ ਏ। ਪੈਸਾ ਬਾਹਰੀ ਸੁਖ ਤੇ ਦੇਈ ਸਕਦਾ ਏ ਪਰ ਮਨੈ ਦਾ ਚੈਨ ਨੇਈ।

'ਠੰਡਿਆ ਧਾਰਾਂ ਮਕਦੇ ਭਾਰੇ' ਸਨ 1978 ਚ ਵਿਣ੍ਣੁ ਭਾਰਦਾਜ ਦ੍ਰਾਰਾ ਰੇਡਿਯੋ ਏਂਕਾਕੀ ਸਾਂਗੈਂਹ 'ਠੰਡਿਆਂ ਧਾਰਾਂ ਮਕਦੇ ਭਾਰੇ ਛਪੇਆ। ਏਹ ਸਬੈ ਰੇਡਿਯੋ ਕਥਮੀਰ ਜਮ੍ਮੁ ਪਾਸੇਆ ਸਫਲਤਾ ਕਨ੍ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ। ਏਹਦੇ ਚ ਠੰਡਿਆ ਧਾਰਾਂ ਮਕਦੇ ਭਾਰੇ, ਏਹ ਸੰਤ੍ਰ, ਓਹ ਸਕੇਰਾ ਤੇ ਧੂਡਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

'ਠੰਡਿਆਂ ਧਾਰਾਂ ਮਕਦੇ ਭਾਰੇ' ਚ ਢੁਗਗਰ ਦਿਧਾਂ ਠੰਡਿਆਂ ਸ਼ਲੈਪੇ ਭਰੋਚਿਆਂ ਧਾਰਾਂ ਇਨ੍ਹਿਆਂ ਰੌਸਲਿਆਂ ਨ ਉਤ੍ਥੈ ਬਸਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਜੀਨਾ ਕਿਨਾ ਔਖਾ ਏ— ਏਹਦੇ ਚ ਦਸ਼ਸੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਏਹ ਸੰਤ੍ਰ ਓਹ ਸਕੇਰਾ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

'ਬੰਜਰ' ਏਹ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਂਹ 1980 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ ਏਹਦੇ ਚ ਚਾਰ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਬੰਜਰ, ਚੀਡਾ ਦੇਨ ਗੁਆਈ, ਲਮਮ ਪੈਂਡੇ ਦੇ ਮਸਾਫਰ, ਤੇ ਠੱਣਾ ਜੁਆਲਾਮੁਖੀ।

'ਬੰਜਰ' ਨਾਰੀ ਦੇ ਤਪ ਤਾਗ ਦੀ ਧਰਮਾਰਥ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ। 'ਚੀਡਾ ਦੇਨ ਗੋਆਈ' ਵਾਤਸਲਿਆਂ ਰਸ ਕਨ੍ਨੇ ਓਤ—ਪ੍ਰੋਤ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

'ਲਮਮੇ ਪੈਂਡੇ ਦੇ ਮਸਾਫਰ' ਜਿਨਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਸਫਰ ਚ ਨੇਕਿਆਂ—ਬਦਿਆਂ, ਅਚਾਈਆਂ—ਬੁਰਾਇਆਂ, ਦੁਖ—ਸੁਖ ਸ਼ੇਸ਼ਾ ਮਾਹਨੂ ਕਨ੍ਨੇ ਰੌਹਦੇ ਨ ਇਧੈ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦਦੇਸ਼ਧ ਏ।

'ਠੰਡਾ ਜ਼ਵਾਲਾਮੁਖੀ' ਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਮਰਥਤਾ ਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਗੀ ਆਧਾਰ ਬਨਾਏ ਦਾ ਏ। ਕਿਨਾ ਬੀ ਰੋਹ ਰੋਸ਼ਸਾ ਕੀ ਨੇਈ ਹੋਈ, ਕਿਨਾ ਗੈ ਬਡਾ ਹਾਦਸਾ ਕੀ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਫ਼ ਹਰ ਜੁਆਲਾਮੁਖੀ ਗੀ ਠੰਡਾ ਕਰੀ ਓਡਦੀ ਏ।

'ਚੌਸਰ' ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਂਹ 1980 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਨ੍ਦੇ ਚ ਹੀਖੀ, ਸਾਂਝੀ ਭੁਲਲ, ਅਤੀਤ ਦਾ ਭੂਤ ਤੇ ਧੁਖਨ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। 'ਅਤੀਤ ਦਾ ਭੂਤ' ਪਤਿ—ਪਤਨੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਥਕਾਰ ਫਸੇ ਦੇ ਇਕ ਨਕਾਰੇ ਬੈਹਮਗੀ ਲੇਇਧੈ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਢੰਗਾਕਨ੍ਨੇ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਏ। ਲਜ਼ਯਾ, ਜੇਹਡੀ ਕਦੇਂ ਬਿਸ਼ਨ ਕਨ੍ਨੇ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੀ ਤੇ ਜੈਦੇਵ ਕਨ੍ਨੇ ਬ੍ਰੋਈ ਦੀ ਹੀ, ਉਸੀ ਬਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਲੈ—ਪਲੈ ਉਨ੍ਦੇ ਘਰ ਔਨਾ ਤੇ ਜੈਦੇਵ ਦਾ ਉਸਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਇਕ—ਮਿਕ ਹੋਈ ਗ੍ਰੂਡਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਕਰਨਾ, ਲਜ਼ਯਾ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਬੈਹਮ ਦਾ ਭੂਤ ਬਸਸੀ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਮਨੋਮਨ ਏਹ ਸੋਚਨ ਲਗੀ ਪੌੜੀ ਏ

ਜੇ ਉਸਦੇ ਘਰਾ ਆਹਲੇ ਗੀ ਉਸਦੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੈ ਸਬ ਕਿਥ ਪਤਾ ਏ। ਤੇ ਓਹ ਜਾਨੀ—ਬੁਜ਼ਿਖਾਈ ਉਸਦੇ ਪਰਾਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਿਸ਼ਨ ਗੀ ਅਪਨੇ ਘਰ ਸਦਿਖੀ ਬੁਹਾਲੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਜੇ ਕੁਸੈ ਦਿਨ ਓਹ ਉਸੀ ਨਸਰ ਕਰੀ ਸਕੇ। ਜਾਂ ਓਹ ਅੰਦਰੋ—ਗਤਿ ਧੁਖਦੀ ਸਡ਼ੀ ਰਵੈ। ਲਜ਼ਯਾ ਦਾ ਇ'ਧੈ ਤ੍ਰਾਹ ਨੁਹਾਡੇ ਕੋਲਾ ਆਖਰ ਸਚ ਖੋਆਈ ਓਡਦਾ ਏ। ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੈ ਉਸਦੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਗੀ ਕਿਥ ਬੀ ਪਤਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। 'ਧੁਖਨ' ਇਕ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਏਕਾਂਕੀ ਏ। ਰਾਕਖਾਂ ਦ੍ਰਾਰਾ ਕਚ ਗੀ ਮਾਰਿਥੈ ਨੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬਨਾਈ ਯੈ ਸ਼ੁਕਾਚਾਰੀ ਗੀ ਪਲੇਅਨੇ ਕੋਲਾ ਏਂਕਾਕੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਸੰਜੀਵਨੀ ਦਾ ਭੇਤ ਲੇਝੈ ਕਚ ਦੇ ਉਥੁਆਂ ਚਲੀ ਜਾਨੇ ਤੇ ਦੇਵਧਾਨੀ ਦੇ ਰੋਨੇ ਕਰਲਾਨੇ ਕਨੈ ਗੈ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਅਨੱਤ ਹੋਂਦਾ ਏ।

'ਨੀਲਕਂਠ' ਇਹ ਸਾਂਗੈਹ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ 1980 ਚ ਛਪੇਆ। ਇਹਦੇ ਚ ਪੰਜ ਰਚਨਾਂ ਨ — ਧੁਂਡਿਆਂ, ਫੁਲਲ ਖਿਡੇਆ ਪਰ, ਨੀਲਕਂਠ, ਅਛੂਤ ਤੇ ਨਿਗਗੋਸਾਰ।

'ਫੁਲਲ ਖਿਡੇਆ ਪਰ' ਹਿੰਦੂ—ਮੁਸਲਮਾਨ ਏਕਤਾ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੀ ਲੇਝੈ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਰਚਨਾ ਏ। ਹੈਡਮਾਸਟਰ, ਫ਼ਜ਼ਲੂ ਚਪਡਾਸੀ ਤੇ ਜੀਨਤ ਇਹਦੇ ਮੁਖ ਕਿਰਦਾਰ ਨ। ਫ਼ਜ਼ਲੂ ਸਕੂਲੈ ਦਾ ਬੜਾ ਮੇਹਨਤੀ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਚਪਡਾਸੀ ਏ। ਓਹ ਕਾਰੀ ਦੇ ਫੁਲਲੋਂ ਦੀ ਸਾਮਲ ਸਮਾਲ ਆਸਟੈ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਾਈ ਓਡਦਾ ਏ।

'ਨੀਲਕਂਠ' ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ। ਨੀਲਕਂਠ ਸਧਾਨੀ ਤੁਮਰੀ ਦਾ ਹਂਸਮੁਖ, ਮਸਤ—ਮਲਾਂਗ ਤਬੀਧਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਏ। ਓਹਦਾ ਇਹ ਭਗਲ ਬਨੇਆ ਰੌਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਨੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮਤੇ ਪੈਸੇ ਨ। ਇਹ ਭੇਤ ਕੁਤੈ ਖੀਰ ਚ ਜਾਇ ਯੈ ਖੁਲਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹਦੀ ਗੰਢੀ ਕੁਲ ਕਤੀ ਰੂਪੇ ਗੈ ਹੈ। ਕਲਾ ਤੇ ਸ਼ਿਲਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਇਹ ਸਰੋਖਡ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

'ਅਛੂਤ' ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਏਂਕਾਕੀ ਏ। 1935 ਚ ਲਖੋਆ ਤੇ ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਆਰ੍ਜਿ ਮਣਡੂਏ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਕਨੈ ਖੋਡੇਆ ਗੇਆ। ਇਸਦਾ ਕਥਾਨਕ ਅਛੂਤ ਤੁਦਾਰ ਤੇ ਡਡ਼ਹੂ ਬਸੈਂਤਗਢ ਜਨੇਹ ਫਾਡੀ ਗ੍ਰਾਏ ਚ ਫੈਲੇ ਫਾਡੀ ਰੋਗ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ।

'ਧੁਂਡਿਆ' ਦਾਦੇ—ਪੋਤਰੇ ਦੀ ਇਕ ਦੂਰ ਆਸਟੈ ਸ਼ਵਮਾਵਕ ਕਥ ਤੇ ਸਮਝ ਗੀ ਲੇਝੈ ਘਰੈ ਦਿਧੈ ਮਨੈ ਚ ਉਜਦਿਧਾਂ—ਮਠੋਂਦਿਧਿਆਂ ਧੁਂਡਿਧਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਏ। ਨਮੈਂ ਤੇ ਪੁਰਾਨੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਬਥਕਾਰ ਪੇਦੀ ਖਾਈ ਗੀ ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਛੂਹਗਾ ਕਰਨੇ ਚ ਵਜਨੀ ਗੀ ਨਕਰਾਤਸਕ ਸੋਚ ਗੈ ਇਸਦੇ ਚ ਬਾਦਾ ਪਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਹਰਿ ਭਗਤ ਗੀ ਕਰੈਹਤ ਭਰੋਚੀ ਨਜਰੋਂ ਕਨੈ ਦਿਕਖਨੇ ਉਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਏ ਏਹ ਸੋਚ ਇਸ ਬਲਲੈ ਹਰ ਘਰ ਚ ਘਰ ਕਰੀ ਗੇਦੀ ਏ ਤੇ ਉਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ ਦੀ ਇਕਕਲਸੋਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਕਕੀ ਨਿਆਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਏ। 'ਨਿਗਗੋਸਾਰ' ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਸਮਸਥਾਏਂ ਪਰਿਸਥਿਤਿਯੋਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

'ਸਾਫ਼ਾ ਸਾਹਿਤਿ 1982' ਚ ਦੇਸ਼ਬਨਧੁ ਡੋਗਰਾ ਨੂਤਨ ਹੁਂਦਾ ਸਰੂਰ ਤੇ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਮੁਡਿਥੈ ਛਪੇ। ਇਹਦੇ ਚ ਗੈ ਘਨਸਥਾਮ ਘਗਵਾਲਿਆ ਹੁਂਦਾ 'ਮਨੁਕਖ ਤੇ ਪਰਛਾਮੇ' ਨਾਂਡ ਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਛਪੇਆ।

'ਸਤਰੰਗ' ਸਨ् 1984 ਚ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਏਹ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਂਹ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਂਹ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਮੈਲੇ ਦਰ੍ਘਣ, ਧੁੰਧਲੇ ਚੇਹਰੇ, ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਸਚ ਸਕਾਲਰ, ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ। ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਕਰਤਬ', ਪ੍ਰੋ. ਲਲਿਤ ਮਂਗੋਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦਾ 'ਸਕਕੇ ਅਜਨਬੀ', ਚਮਨ ਅਰੋਡਾ ਹੁੰਦਾ 'ਕਾਗਦੇ ਦੇ ਫੁਲਾਂ', ਮੋਹਨ ਸਿੱਹ ਹੁੰਦਾ 'ਬੇਰਵੇ' ਏਹਦੇ ਚ ਸਕਲਿਤ ਨ।

'ਮੈਲੇ ਦਰ੍ਘਣ, ਧੁੰਧਲੇ ਚੇਹਰੇ' ਏਹ ਰੇਡਿਯੋ ਏਂਕਾਕੀ ਰੇਡਿਯੋ—ਕਥਸੀਰ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ। ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਓਹ ਲੋਕ ਨ ਜੇਹੜੇ ਅਪਨੇ ਅਹਮ ਦੇ ਸ਼ੀਥੇ ਚ ਅਪਨੇ—ਆਪ ਗੀ ਬੜਡਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਸੁਆਏ ਹੋਰਨੇ ਸਾਰੋਂ ਗੀ ਲੌਹਕਾ ਤੇ ਨਾਂ ਸਮਝ ਸਮਝਾਵੇ ਨ। ਐਸੇ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਬੀ ਅਪਨੇ—ਆਪ ਗੀ ਦਿਕਖਨੇ ਦੀ ਕੋਣਿਅਤ ਨੇਈ ਕਰਦੇ।

'ਰਿਸਚ ਸਕਾਲਰ' ਇਸ ਏਂਕਾਕੀ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਆਧੁਨਿਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਉਂਦੇ ਉਚਚ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਕਦਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੀ ਤੁਹਾਗਰ ਕਰਨਾ ਏ। ਤਾਂਥੈ ਲੇਖਕ ਜੇਹੜਾ ਕਤਾਬੋਂ ਗੀ ਪਬਲਿਸ਼ਾਰ ਇਕ ਬਾਰੀ ਛਾਪਿਅਤ ਪਛਤਾਂਦਾ ਹਾ ਜੇਹਦੀ ਰਖਨਾਏਂ ਗੀ ਸਿਨਕ ਚਟਦੀ ਹੀ, ਓਹਦੀ ਰਖਨਾਏਂ ਗੀ ਜਿਸ ਬੇਲੈ ਪ੍ਰੋ. ਪੀਤਾਮਭਰ ਜਨੇਹਾ ਸੋਹਗਾ ਅਲੋਚਕ ਮਿਲਦਾ ਏਰ ਤਾਂ ਓਹਦਿਧਾਂ ਕਰਤਿਧਾਂ ਅਮਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਧਾਂ। ਹਥੋ—ਹਥ ਲਗਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਪੀਤਾਮਭਰ, ਤਿਲੋਤਮਾ, ਸੂਰਜ ਸਰੂਪ ਤੇ ਮਾਲਤੂ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਖਾਸ ਪਾਤਰ ਨ।

'ਬਾਬਾ ਜਿਤੋ' ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਏਹ ਏਂਕਾਕੀ ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਕਥਾਨਕ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ। ਜਿਤੋ, ਜੁਲਮ, ਜੋਰ—ਜਬਰਦਸਤੀ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦੇ ਖਲਾਫ ਇਕ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਦਾ ਚਿੰਨ ਏ, ਜੇਹੜਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਗੇ ਅਪਨੇ ਗੋਡੜੇ ਨੇਈ ਟੇਕਦਾ ਸਾਗੂਆਂ ਤੰਦੇ ਕਨੈ ਭਟਿਧੈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਏ ਖੀਰ ਚ ਆਤਮਦਾਹ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ।

'ਕਾਗਦੇ ਦੇ ਫੁਲਾਂ' ਇਕ ਮਧਿਮਵਰਗੀਧ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਘਰੇਲੂ ਜਿਮੇਦਾਰਿਯਿਂ, ਮਜ਼ਬੂਰਿਯਿਂ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਅਹਸਾਸਿਂ ਦੇ ਧੋਰੋਂ ਕਦੋਂ—ਕਦੋਂ ਇਨ੍ਹੇ ਫੈਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨ ਜੇ ਸਜ਼ੀਤਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਪਤਿ—ਪਲੀ ਦੇ ਮਜ਼ਾਟੈ ਤਲਾਕ ਤਕ ਦੀ ਨੌਬਤ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਸਸੈ ਦੇ ਆਲੈ—ਦੁਆਲੈ ਏਂਕਾਕੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਚਲਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ।

"ਸਕਕੇ ਅਜਨਬੀ" ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਸਦਸ਼ੀਂ ਚ ਪਨਪਦੀ ਓਹ ਆਜਾਦ ਭਾਵਨਾ ਏ ਜੇਹੜੇ ਕਾਰਣ ਸਕਕੇ ਸਰਬਨਿਧੀਂ ਚ ਬੀ ਛਿੰਡੇ ਮਠੋਂਦੇ ਨ ਤੇ ਸਕਕੇ ਬੀ ਅਜਨਬੀਂ ਸਾਈ ਬਜ਼ੋਂਦੇ ਨ।

'ਕਰਤਬ' ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ 'ਅਮਰ', ਨਿਸਾ, ਅਜੀਤ ਤੇ ਅਮਰ ਦੀ ਮਾਂ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ। ਸਭੈ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਕਰਤਬ ਨਭਾਨੇ ਚ ਸਾਰਥਕ ਨ। ਅਮਰ ਇਕ ਫੌਜੀ ਏ, ਦੇਸੈ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਪਨਾ ਬਲਿਦਨ ਦੇਇਧੈ, ਅਜੀਤ ਅਪਨੇ ਬੜੜੇ ਭਾਊ ਦੀ ਇਚਾ ਮੁਤਾਬਕ ਅਪਨੀ ਭਾਬੀ ਨਿਸਾ ਕਨੈ ਬਾਹੁੰ ਕਰਿਧੈ, ਨਿਸਾ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਦੀ ਚਾਹ ਮੁਤਾਬਕ ਦੇਰ ਕਨੈ ਬਾਹੁੰ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਿਧੈ ਸਭਨੋਂ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ ਕਰਤਬ ਨਭਾਏ ਦਾ ਏ।

'ਬੇਰਵੇ' ਇਕ ਨਿਮਨਮਧਿਵਰਗੀਧ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਜਿਥੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਬਸੀਲੇ ਘਟਟ ਤੇ ਖਰਚੇ, ਜਿਮੇਦਾਰਿਯੋਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਲਮ੍ਮੀ ਹੋਏ, ਇਕ ਤਨਾਅ, ਘੁਟਨ ਤੇ ਖੁੜਬੋ—ਖੁੜਬੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਨੇਆ ਰੌਹਦਾ ਐ ਇਸ ਏਕਾਕੀ ਚ ਦਰਸ਼ਾਯਾ (ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ) ਗੇਦਾ ਐ।

"ਜੋਤ' 1985 ਚ ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਆ ਹੁਂਦਾ ਚ'ਊ ਏਂਕਾਕਿਧੋਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏਹ ਸ਼ੱਗੈਹ ਛਪੇਆ। ਚਾਰੈ ਏਕਾਂਕੀ ਹਾਸ਼ਿ ਵਾਂਗ ਸ਼ੈਲੀ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਨ।

"ਪਰੈਹਨਚਾਰੀ' ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਅਜੈ ਦੇ ਦਵਾਜ਼ਰ ਹਿਪੋਕ੍ਰੇਸੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦਾ ਦਮੁਆ ਰੂਪ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੇ ਔਦਾ ਐ। ਸੂਧ, ਕੱਜੂਸ, ਸਭਾ ਆਹਲਾ ਅਧਕਡ ਉਮਰੀ ਆਹਲਾ ਪਰਸਰਾਮ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ।

'ਲਾਟਰੀ ਦਾ ਟਿਕਟ' ਧਨੀਰਾਮ ਤੇ ਭਾਗਵੈਂਤੀ ਏਹਦੇ ਚ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ। ਲਾਟਰੀ ਦਾ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਨੇ ਪਰੈਤ ਧਨੀਰਾਮ ਤੇ ਭਾਗਵੰਤੀ ਅਪਨੀ ਖਾਲੀ ਫੁਨਿਆ ਵੀ ਸੁਖ—ਸੁ਷ਟਿ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਆਖਰੀ ਲਾਟਰੀ ਦਾ ਟਿਕਟ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨਿਕਲਦਾ ਐ ਤੰਦੀ ਉਮੀਦੋਂ ਉਪਰ ਪਾਨੀ ਫਿਰੀ ਜਂਦਾ ਐ।

'ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ 'ਕਰੀ ਲੇਓ ਫ਼ਹੀ ਗਲਲ' ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਾਕਿਧੋਂ ਨ।

'ਸੀਰਾਜਾ ਏਕਾਂਕੀ' 1984—85 ਇਸ ਸ਼ੱਗੈਹ ਚ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਯੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ 'ਸਤਿ ਸ਼ਿਵ', ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ 'ਦਿਲ ਦੇਰਾਅ', ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਾਲ ਹੁਂਦਾ 'ਸੀਰਾਂ', ਡੱਕ ਮਨੋਜ ਹੁਂਦਾ 'ਪਜਿਮੀ ਸਦੀ ਦੇ ਡਾਕਟਰੈ ਦੀ ਹਟਟੀ', ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਆ ਹੁਂਦਾ 'ਸਾਫ਼ ਗੈ ਸਾਫ਼' ਤੇ ਦੇਸ਼ਬਨ੍ਧੂ ਡੋਗਰਾ ਨੂਤਨ ਹੁਂਦਾ 'ਸੇਹਤ ਅਂਦਰਾਜ' ਸਮਿਲਿਤ ਨ।

"ਸਤਿ ਸ਼ਿਵ" ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਉਪਰ ਭਾਏ ਕੁਸੈ ਕਲਾ ਦਾ ਮਾਨ ਮੁਲਲ ਨੇਈ ਪਵੈ, ਬੇਕਦਰੀ ਹੋਏ, ਪਰ ਖੀਰ ਸੁਚੀ ਕਲਾ ਦਾ ਗੁਆਡ ਛਘੇ ਦਾ ਨੇਈ ਰੌਹਦਾ ਐ ਓਹ ਇਕ ਰਾਂਗ ਜਰੂਰ ਲਾਂਦਾ ਐ। ਇਸੈ ਉਦਦੇਸ਼ ਗੀ ਲੇਝੈ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏਹ ਏਕਾਂਕੀ ਐ।

'ਦਿਲ ਦੇਰਾਅ' ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਪਿਛਡੇ ਕਬੀਲੇ ਵਾਸਿਧੋਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਐ। ਕਬੀਲ ਦਿ'ਧਾਂ ਰੀਤਾਂ—ਰਸਮਾਂ, ਕਾਰ—ਵਾਹਾਰ ਤੇ ਸਭਾ—ਸੁਆਤਮ ਆਦਿ ਮਤਾ ਕਿਸ ਸਾਮਨੈ ਔਦਾ ਐ। ਕਥਾਨਕ ਦੇਰਾਅ ਦੇ ਆਰ—ਪਾਰ ਬਸ੍ਤੇ ਦੇ ਤਨੋਂ ਦੌੰ ਪਰਿਵਾਰੋਂ ਪਰ ਟਿਕੇ ਦਾ ਏ। ਜਿੰਦੀ ਆਪੂ ਚੇ ਸਿਰ ਧੱਡੇ ਦੀ ਲਗਦੀ ਐ। ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਦਸ਼ਧੋਂ ਚ ਦੇਬਾਂ, ਸੰਗਰਾ, ਜਗਤੀ ਤੇ ਦੁਈ ਬਕਖੀ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਰਾਣਾ, ਗੈਰਾਂ ਤੇ ਰਾਨੋ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

'ਸੀਰਾਂ' ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਸੂਮ ਬਚ੍ਚੇ ਨ, ਜਿਨੋਂ ਗੀ ਗੁਣਡੇ ਚਰਾਈ ਲੇਈ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਮਿਖ ਮਾਂਗਨੇ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਮੁਕਖ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਮਨੋਹਰ, ਉ਷ਾ ਤੇ ਮੰਗਤਾ ਬਚਾ ਬਗੈਰਾ ਨ। ਬੇਦਨਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੀ ਸਚੀ ਤਸਵੀਰ ਲਭਦੀ ਐ।

'ਪੰਜਮੀ ਸਦੀ ਦੇ ਡੱਕਟਰੈ ਦੀ ਹਟਟੀ' ਲੱਕੜੀ ਮਨੋਜ ਦਾ ਇਹ ਏਕਾਂਕੀ ਅਪਨੀ ਚਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏ। ਇਹ ਇਕ ਫੌਂਟਸੀ ਏ ਧਾਰਿ ਅਜੈ ਕੋਲਾ 500 ਬਰੈ ਬਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਤਿਨਿਕ ਝਲਕ ਦਸ਼ਤੀ ਦੀ ਏ। ਇਹ ਦੁਨਿਆਂ ਕਿਨ੍ਹੀ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਹੋਗ, ਰਿਖ਼ਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਕਨੇਹ ਹੋਡਨ, ਮਾਹੂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਾ ਦੇ ਅੰਗ ਦਿਲ, ਦਮਾਗ, ਕਨ੍ਹ ਅਕਖਿੰ ਸਥਾਨ 'ਸੱਪੇਹਰ ਪਾਰਟਸ' ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਉਪਲਬਧ ਹੋਡਨ। ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਸ਼ਿਲਘ ਰੋਚਕ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਮਾਵਪੂਰਣ ਏ।

'ਸਾਧ ਗੈ ਸਾਧ' ਇਹ ਏਕਾਂਕੀ ਘਟਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏਂਕਾਂਕੀ ਏ। ਦੇਸਰਾਜ, ਮਾਧਾ ਤੇ ਚੌਥੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ, ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਨਾਂ ਫਲੈਸ਼ ਬੈਕ ਰਾਹੋਂ ਸਾਮਨੇ ਆਂਦਿਆਂ ਨ। ਚੌਥੀ ਦਾ ਮਾਧਾ ਕਨੈ ਜਵਰਦਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਪਹੀ ਓਹਦਾ ਘਰ ਬੀ ਫੂਕਕੀ ਦੇਨਾ ਬਗੈਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨ।

'ਸੇਹਤ' ਅੰਦਰਾਜ ਇਸ ਏਂਕਾਂਕੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗ੍ਰਾਂਚ ਚ ਪਟਵਾਰਿਂ, ਲਮਭਡਾਰਾਂ ਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀ-ਭਗਤ ਕਨੈ ਸਾਧਾਰਣ ਕਰਸਾਨੋਂ ਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਏ। ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਵਿਨੋਦ ਏ ਜੇਹੜਾ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰੋਂ ਤਾਈ ਇਕ ਛਾਡੀ ਗ੍ਰਾਂਚ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਸੀ ਇਹ ਸਥ ਦਿਕਖਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਏਕਾਂਕੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਮਹਾਵਰੇਦਾਰ ਠੇਠ ਢੋਗਰੀਰ ਏ ਤੇ ਗ੍ਰਾਂਈ-ਛਾਡੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਬਡੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਕਨੈ ਅਕਕਾਸੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਸ਼ੀਰਾਜਾ 1986 ਦੇ ਅਗਸਤ-ਸਿਤਮ਼ਬਰ ਅੰਕ ਚ 'ਧਰਤੀ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ' ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਏਕਾਂਕੀ ਛਪੇਆ। ਜ਼ਾਨਸਿੱਹ ਪਗੋਚ ਹੁੰਦਾ ਲਿਖੇ ਦਾ ਇਹ ਏਕਾਂਕੀ ਅਜੈ ਦੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਦੌਰ ਚ ਜਿਥੈ ਟੈਕਨਾਲਾਜੀ ਨੇ ਕਾਫੀ ਤਰਕੀ ਕਰੀ ਲੇਦੀ ਏ। ਰਗਮਚ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਨੇ ਰਗਮਚ ਤੱਥ ਅਸਥਵ ਗੀ ਸਥਵ ਕਰੀ ਦਸ਼ੇਆ ਗੇਦਾ ਏ।

'ਲਾਟਰੀ ਦਾ ਟਿਕਟ' ਨਵਮ਼ਬਰ 1987 ਚ ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਚ ਕੁਲ ਫੱਜ ਏਂਕਾਂਕੀ ਨ - ਪਰੈਹਨਚਾਰੀ, ਲਾਟਰੀ ਦਾ ਟਿਕਟ, ਅਧਿਕਾਰ, ਕਰੀ ਲੋ ਗਲਲ ਤੇ ਸਾਧ ਗੈ ਸਾਪ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਸਬੈ ਏਂਕਾਂਕੀ ਹਲਕੇ-ਫੁਲਕੇ ਅੰਦਾਜ ਚ ਹਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਪਾਠਕ / ਦਰਸ਼ਕ ਗੀ ਬਨੀ ਰਖਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹਿਤ ਰਖਦੇ ਨ।

'ਬੁਡਫ ਸੁਹਾਗਨ' 1988 ਚ ਢੋਗਰੀ ਦੇ ਏਕਾਂਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪੋਥੀ ਸਾਮਨੈ ਆਈ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਸਬੈ ਏਂਕਾਂਕੀ ਸਥਤ ਨ। ਏਕਾਂਕੀਕਾਰ ਨੇ ਬਡੇ ਗੈ ਸੋਹਗੇ ਤੇ ਨਮੈ ਅੰਦਾਜ ਚ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਨਿਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੀ ਟੇਕਨੀਕ ਦਾ ਢੋਗਰੀ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਇਹ ਪੈਹਲਾ ਤੇ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਏ। ਜੇਹੜਾ ਇਸੀ ਬਾਕੀ ਏਂਕਾਂਕੀ ਦੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

'ਇਨਾਮੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਏਕਾਂਕੀ 1990 ਦੇ ਜੁਲਾਈ ਦਿਸ਼ਬਰ ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ ਚ ਬਾਲ ਏਂਕਾਂਕੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਸ਼ਿ ਪਠਾਨਿਆ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਹ ਆਤਮਕਥਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਏਕਾਂਕੀ ਏ।

1990 ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਏਕਾਂਕੀ ਅੰਕ ਅਪੈਲ-ਮਈ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਇਹ ਦੇ ਚ ਸਤ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਮਲ ਨ। ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਹੁੰਦਾ ਮਰੀਚ, ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਚਢੀ ਜਾ ਬਚਾ ਸੂਲੀ ਪਰ' ਪਥਚਮੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜੋਰਦਾਰ ਨਮੂਨੇ ਨ।

ਮोਹਨ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦਾ 'ਭਲੀ ਹੋਈ ਜਾਨ ਪਛਾਨ' ਹਲਕਾ—ਫੁਲਾ ਹਾਸ਼ ਵਿੱਗ ਏ ਤੇ ਸ਼ਾਰਾਫਤ ਤੇ ਮਰਹਕਖੇ ਲਾਇਂਧੈ ਫਿਰਨੇ ਆਹਲੇਂ ਦੇ ਪੰਦ ਪੁਟਦਾ ਏ।

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ 'ਸਬਸਟੀਯੂਟ' ਸ਼ੈਹਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਪਰਤ ਚਾਢਿਧੈ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਇਕਕਸੋਖ ਪਰਿਵਾਰੋਂ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਬਡੇ ਸੈਹਜ ਤਰੀਕੇ ਕਨ੍ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੈ ਰਖੇ ਦਾ ਏ।

ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਡੋਗਰਾ ਨੂੰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਏਕਾਂਕੀ 'ਹਾਟਾ' ਇਕ ਐਸੀ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਲੇਝੈ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਏ ਜੇਹੜਾ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਗ੍ਰਾਂਇ ਜਨ—ਜੀਵਨ ਕਨ੍ਹੈ ਸਰਬਾਂਧਤ ਰਖਦੀ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਾ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਬਕਖਰਾ ਤੇ ਟਕੋਹਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਏ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਹੁੰਦਾ 'ਬਚਵਾ' ਪੈਹਲੇ ਪੈਹਲੇ ਰੇਡਿਯੋ ਥਮਾਂ ਬ੍ਰਾਡਕਾਸਟ ਹੋਆ ਹਾ। ਕਪਫੂ ਚ ਸੁਨਸਾਨ ਸਿਡਕੇ ਪਰ ਇਕ ਬਚ੍ਚੇ ਦੇ ਜੋਰੈ—ਜੋਰੈ ਰੋਨੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਂਦੀ ਏ। ਬਚਵਾ ਮੁਲ੍ਲੀ ਗੇਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਮੁਲ੍ਲੇ ਦਾ ਬਚਵਾ ਕਰਸ਼ਟੈ ਪੇਈ ਸਕਦਾ ਏ ਕੋਈ ਬਚਵਾ ਕੁਸੈ ਬੀ ਹਾਲਤੀ ਚ ਤੇ ਮੁਲਿਲੈ ਕਰਸ਼ਟੈ ਨੇਈ ਪਵੈ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਸਾਰ ਏ।

'ਪੰਜੀਕਡਾ' 1989 ਚ ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਮਨਹਾਸ ਹੁੰਦਾ ਬਾਲ ਏਂਕਾਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ ਏਹਦੇ ਚ ਪੰਜ ਏਕਾਂਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨ — ਠਗੋਈ ਤੇ ਠਗ, ਗੁਰੂ ਮੈਹਮਾ, ਸਬਕ, ਚੌਰੈ ਗੀ ਸੋਅ, 'ਚਰਚੈ ਦੀ ਲੋਡ', ਗੈ ਇਕ ਐਸਾ ਏਕਾਂਕੀ ਏ, ਜੇਹੜਾ ਏਕਾਂਕੀ ਵਿਧਾ ਦਾ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਨਿਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਗਲਲ ਬਕਖਰੀ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ ਟਾਰਚ ਤੇ ਟਾਰਚੈ ਦੀ ਲੋਡ ਦੂਰ ਦਰਾੜੈ ਬੀ ਕੁਸੈ ਆਸਟੈ ਓਪਰੀ ਨੇਈ ਏ। ਪਹੀ ਬੀ ਇਸ ਬਚ੍ਚੇ ਆਸਟੈ ਇਕ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਆਕਖਿਂ ਸਕਨੇਆਂ। ਗੁਰੂ ਮੈਹਮਾ ਤੇ ਠਗ ਤੇ ਠਗੋਈ ਭਾਵ—ਪਕਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਹੈ ਤੇ ਕਲਾ—ਪਕਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਹੈ ਏਕਾਂਕੀ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਨਿਰਵਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਨ।

1992 ਚ ਜੂਨ—ਜੁਲਾਈ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। 'ਗੁੰਝਲ' ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਰਲਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ, ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਯਾ ਹੁਦਾ ਚੁਥ੍ਥੋ ਸੁਹੁ ਜੁਕਕੇ ਦਾ, ਜਗਦੀਪ ਦੁਬੇ ਹੁੰਦਾ ਨੌਹਰੇਬਾਜੀ, ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਹ ਪਗੋਚ ਹੁੰਦਾ ਆਸਰਾ, ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁੰਦਾ ਨਮਾ ਸਵੇਰਾ ਏਹਦੇ ਚ ਸਂਕਲਿਤ ਨ।

'ਚੁਥ੍ਥੋ ਸੁਹੁ ਜੁਕਕੇ ਦੇ' ਜਾਂਗਲਾਤੀ ਲਕਡੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਗੀ ਲੇਝੈ ਬੁਨੇਆ ਗੇਦਾ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਏਕਾਂਕੀ ਏ। ਹਲਕੇ—ਫੁਲਕੇ ਅੰਦਾਜ ਚ ਬਡੇ ਸੈਹਜ ਤੇ ਸਾਦਦੀ ਢੰਗੈ ਕਨ੍ਹੈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਪਨੀ ਗਲਲ ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ। 'ਨੌਹਰੇਬਾਜੀ' ਤੇ 'ਨਮਾਂ ਸਵੇਰਾ' ਦੋਧੈ ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਰਜ ਦੇ ਏਕਾਂਕੀ ਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦੇ ਨ। ਦੋਧੈ ਏਂਕਾਕੀ ਮਾਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਚ ਜਿਤ੍ਥੈ ਮਨੁਕਖੀ ਕਦਰੋਂ ਦੀ ਅਨਦਿਕਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਸਦੀ ਅਕਕਾਸੀ ਕਰਦੇ ਨ। 'ਨੌਹਰੇਬਾਜੀ' ਅਤਿ ਧਰਮਾਵਾਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰਾ ਲੇਝੈ ਇਸ ਨੋਟ ਉਪਰ ਮੁਕਦਾ ਏ। ਜੇ ਇਥੈ ਹਿੰਦੂ—ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿਕਖ, ਇਸਾਈ ਤੇ ਬਸਦੇ ਨ ਪਰ ਆਦਮੀ ਨਿੱ ਤੁਥੈ 'ਨਮਾਂ ਸਵੇਰਾ' ਸਾਂਘਰਸ਼ੀਲ ਰੈਹਨੇ ਗਿਤੈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਕਿਰਣ ਜਗਾਈ ਰਖਨੇ ਦਾ ਸਾਦਦਾ ਦਿੰਦਾ ਏ।

1992 ਚ ਨਵਰਾਂਗ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਯਾ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਆ। ਏਹਦੇ ਚ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ 'ਦਰਦ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ' ਉਗਰਾਦ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਇਕ ਸਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਏਂਕਾਕੀ ਏ। 'ਸੁਂਦਰੀ' ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਡੋਗਰਾ ਨੂੰਤਨ ਹੁੰਦੀ ਅਜੜੈ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿਧਾਰਸੀ ਨਖੇਖ ਲਤੇ ਆਪਰਾਜੀ ਪਾਸਸੈ ਵਿੱਗ ਏ।

“ਅਗਲਾ ਪਾਠ’ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦਾ ਦ’ਊ ਹਿੱਸੇ ਚ ਲਖੋਏ ਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਪੈਹਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭਲੇਆਂ ਫਲਸਫਾਨਾ ਤੇ ਦੂਆ ਹਿੱਸਾ ਧਰਥਾਰ ਦੇ ਸ਼ਿੰਕਜੇ ਚ ਕਸੋਏ ਦਾ ਅਜੈ ਦੇ ਮਾਡਨ ਖਾਲ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਐ ਦੌਨੋਂ ਹਿੱਸੇ ਚ ਥਾਹਰਾਂ ਬੀ ਬਕਖਰਿਆਂ—ਬਕਖਰਿਆਂ ਨ।

‘ਗੇਆ ਗੈ ਕੁਝੈ ਹਾ’ ਚੰਚਲ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਸਧ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਏਕਾਂਕੀ ਐ।

‘ਲੱਭ ਮੇਕਰ’ ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਕਡੀ ਦਰ ਕਢਫ਼ ਅਪਨੀ ਗਲਲਾ ਗੀ ਸਾਮਨੇ ਰਖਦਾ ਐ। ਕਨੂਨ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲੇ ਗੈ ਉਸਦਾ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਨ। ਅਪਨੀ ਲੋਡਾ ਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਮੁਤਾਬਕ ਤ੍ਰਾਂਡੀ—ਮਰੋਡੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਸ਼ੁਲ ਥਮਾਂ ਇਧੈ ਗੈ ਆਵਾ ਕਰਦਾ ਐ ਤੇ ਹੁਨ ਬੀ ਤਧੈ ਕਿਸ਼ ਹੋਆ ਦਾ ਐ। ਇਧੈ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਕੇਨਦ੍ਰ ਬਿਨ੍ਦੂ ਐ।

‘ਕਿਧਾਂ ਮੁਕਕਗ, ਕੁਨ ਮਕਾਗ’ ਸੁਤੀਕ਷ਣ ਕੁਮਾਰ ਆਨਾਂਦਮ ਹੁੰਦਾ ਦਾਜੈ ਦੀ ਕਬੈਤ ਗੀ ਲੇਇਧੈ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਬਕਖਰੀ ਚਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਐ। ਡੋਗਰਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬੁਡਫ਼ਡਾ ਅਸਲ ਚ ਏਕਾਂਕੀ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਤ ਤੇ ਆਧਾਰ ਪਾਤਰ ਐ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਦਿਧਾਂ ਸਮਸਥਾਂ ਅਕਸਰ ਨਾਰੇਬਾਜੀ ਚ ਬਦਲੋਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਾਰੇਬਾਜੀ ਕੋਲਾ ਬਚਨੇ ਦੀ ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ।

‘ਇਹ ਲੋਕ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ’ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਰਤਨਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਅਜੈ ਦੀ ਚੂਹਾ ਦੌਡ਼ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹੋਡ਼ ਲੇਇਧੈ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏਕਾਂਕੀ ਐ। ਨਮੀ ਪੀਡੀ ਤੇ ਪੁਰਾਨੀ ਪੀਡੀ ਦੇ ਖਾਲਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਚਾ। ਖੁਡਕੋ—ਖੁਡਕੀ ਨੀਮੀਂ ਪੀਡੀ ਦਾ ਪੁਰਾਨੀ ਪੀਡੀ ਆਸਤੈ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਖੇਇਆ। ਇਕ ਆਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਜੈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ। ਤੇ ਕਾਫੀ ਹਦਦਾ ਤਗਰ ਓਹ ਇਸਦੇ ਚ ਸਫਲ ਐ ਖੀਰ ਚ ਪੁਲਸਾ ਦਾ ਔਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੀ ਬਨਿਧੈ ਲੇਈ ਜਾਨਾ ਕੁਸੈ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰੋਫੈਂਡੇ ਆਹਲੈ ਪਾਸ੍ਸੈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਐ।

“ਲੋਕ ਸੇਵਾ” ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀਪ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿੰਗ ਐ। ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਬਡੀ ਗੈ ਬਰੀਕਿਧੈ ਗੀ ਇਸ ਏਕਾਂਕੀ ਚ ਉਮਾਰਨੇ ਦੀ ਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ।

1999 ਚ ਸਾਫ਼ਾ ਸਾਹਿਤਿ 1997 ਦਾ ਇਹ ਏਕਾਂਕੀ ਅਨੁ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਸਮਾਦਨ ਚ ਜਮ੍ਮੁ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਿਰਲ ਅਕਾਦਮੀ ਨੇ ਛਾਪੇਆ ਐ। ਇਸ ਸਾਂਗੇਹ ਚ ਅਟ੍ਰ ਏਕਾਂਕਿਆਂ ਸਂਕਲਿਤ ਨ। ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ‘ਦੰਦ ਅਪਨਾ—ਅਪਨਾ’, ‘ਅਗਲਾ ਪਾਠ’, ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ, ‘ਘੁੰਡਿਆਂ’, ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ‘ਗੁੰਜ’, ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ‘ਕਰਤਬ’, ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਏਤਵਾਰ ਦੀ ਸੈਰ, ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ, ‘ਬਜਟ ਦਾ ਭਵਿਕਖ’ ਦੇਵਰਤਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਚੁਥੋ ਮੂਹੂ ਜੁਕਕੋਂ ਦਾ, ਸ਼ਿਵ ਦੋਬਲਿਆ ਹੁੰਦੇ ਏਕਾਂਕੀ ਸਂਕਲਿਤ ਨ।

ਬਹਰਹਾਲ ਡੋਗਰੀ ਏਕਾਂਕੀ ਗੀ ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਖਰੀ ਚਾਲੀ ਖੰਘਾਲੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਦਰਜਨਾ ਏਸੇ ਏਕਾਂਕੀ ਨ ਜੇਹਡਿਆਂ ਸਾਹਡੀ ਨਜਰ ਸਾਮਨੈ ਆਈ ਖੱਡੋਈ ਜਾਡਨ, ਜੇਹਡੇ ਦੁਇਧੇ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਏਕਾਂਕਿਧੈ ਕੋਲਾ ਸਿਰ ਕਢਦੇ ਸੇਈ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਡੁਗਰ ਚ ਏਕਾਂਕੀ—ਮੰਚਨ ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਨ੍ਹੇ ਤੇ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏਕਾਂਕੀ ਲਖੋਨਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਬਣੀ ਬਣੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਫਲੇ ਚ ਨਮੋਂ ਨਾਂਡ ਮਤਵਾਤਰ (ਲਗਾਤਾਰ) ਜੁਡੇ ਨ ਤੇ ਜੁਡਾ ਬੀ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ

(ਕ) ਲਮ੍ਮੇ ਸੁਆਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ — ‘ਏਕਾਂਕੀ’ ਦਿਧਾਂ ਪਰਿਆਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ‘ਏਕਾਂਕੀ’ ਦੇ ਤਤਵਾਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ — ਡੋਗਰੀ ‘ਏਕਾਂਕੀ’ ਦੇ ਉਦੰਭਵ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਚੰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹੀ ਸੌ ਸਠਠਾਂ ਲੇਇਥੈ ਉਨ੍ਹੀ ਸੌ ਅੱਸ਼ੀ ਤਗਰ ਦੇ ਏਕਾਂਕਿਯੇ ਬਾਰੈ ਚੰਚਾ ਕਰੋ?

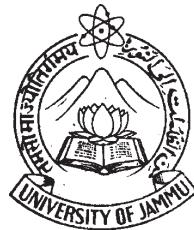
(ਖ) ਲੌਹਕੇ ਸੁਆਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ — ‘ਏਕਾਂਕੀ’ ਦੇ ਭੇਦੋਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ — ‘ਏਕਾਂਕੀ’ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਜਾਤਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੁਝੇ ਦੁਆਂ ਏਕਾਂਕਿਯੇਂ ਸੱਗੈਹੋਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੋ ?

Directorate of Distance and Online Education

UNIVERSITY OF JAMMU
JAMMU

STUDY MATERIAL FOR M. A. DOGRI (SEMESTER -IV)

COURSE NO. : 406
Natak Sahitya

UNIT : I - IV
Lesson No. 1-15

Lesson Writer :
Radha Devi Sharma

In Case of any Query :
Dr. Jatinder Singh
Incharge M. A. Dogri
Mob. : 9596888080

<http://www.distanceeducationju.in>
Printed & Published on behalf of the Directorate of Distance and Online Education,
University of Jammu by the Director, DDE, University of Jammu, Jammu.

M.A. DOGRI

COURSE No. : 406

Course Editing by :

Radha Devi Sharma

Proof Reading by :

Dr. Jatinder Singh

Teacher Incharge

M.A. Dogri

**DDE, University of Jammu,
Jammu**

© Directorate of Distance and Online Education, University of Jammu, Jammu, 2023

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DDE, University of Jammu.
- The script writer shall be responsible for the lesson/script submitted to the DDE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.

Printed at : Ashish Art Printers /May 2023/ 100 Books